

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วม
ของคนในชุมชนเวียงลอ ตำบลลอ อำเภอลือ จังหวัดพะเยา

โดย

นายชิต กาศสนุก และ นายมนัส เวียงลอ
หัวหน้าโครงการ และ คณะ

สิงหาคม พ.ศ. 2560

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย “การสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ ตำบลลอ อำเภอลือ จังหวัดพะเยา”

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ตั้งแต่ วันที่ 1 พฤษภาคม 2558 ถึง 31 ธันวาคม 2559
(ขยายเวลา 3เดือน)

คณะผู้วิจัย

ลำดับที่	ชื่อ - สกุล	บทบาทในทีม	บทบาทในชุมชน
1	นายชิต กาศสนุก	หัวหน้าโครงการวิจัย	ผู้อำนวยการ กศน.อำเภอลือ
2	นายมนัส เวียงลอ	หัวหน้าโครงการวิจัย	ผู้นำชุมชนบ้านเวียงลอ
3	นายเฉลิม เพียรกรุณา	นักวิจัย	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
4	นางสาวณัฐดา บุญชื่น	นักวิจัย	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
5	นายตา ไช้ทา	นักวิจัย	ประธานผู้สูงอายุ หมู่ 11
6	นายพัลลภ พวงลำเจียก	นักวิจัย	ประธานผู้สูงอายุ หมู่ 1
7	นางบัวเงิน คำดีบ	นักวิจัย	สมาชิกสภาเทศบาล
8	นายสุเวช ไช้ทา	นักวิจัย	ประธานกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์
9	นางทัศนาศ ลิทธิภา	นักวิจัย	ที่ปรึกษากลุ่มแม่บ้าน
10	นางสุรัตน์ ไช้ทา	นักวิจัย	ประธานแม่บ้าน
11	นายเดชา รัสมิ	นักวิจัย	ค้าขาย
12	น.ส.ศนิพร เวียงลอ	นักวิจัย	รับจ้าง
13	นายธง จันทร์ยา	นักวิจัย	ประธานศูนย์ศก.พอเพียง
14	นายสุวรรณ ดวงแก้ว	นักวิจัย	มคณายกวัดศรีปึงเมือง
15	น.ส.ศุภลักษณ์ เจริญเรืองนนท์	นักวิจัย	ครู คศ.1
16	น.ส.กานต์ชนา มีฉลาด	นักวิจัย	ครูอาสาสมัคร
17	น.ส.คณินิจ กาศสนุก	นักวิจัย	ครู กศน.ตำบล
18	นายชัย จันทะวงศ์	นักวิจัย	ครู กศน.ตำบล
19	นายพชร วงศ์ปิ่นตา	นักวิจัย	ครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
20	น.ส.ธัญวรัตน์ ศรีคำมูล	นักวิจัย	ครูผู้สอนคนพิการ
21	นายกษิธิศ ประชา	นักวิจัย	ครู กศน.ตำบล
22	น.ส.อโนรัตน์ สักลอ	นักวิจัย	ครู กศน.ตำบล

ปรึกษาทีมวิจัย

1. ดร.วิเลชา ลีสุวรรณ์ ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสำนักงาน กศน.จังหวัดพะเยา
2. นางพรรณณี ใหม่ประสิทธิ์กุล ตำแหน่ง รองผู้อำนวยการสำนักงาน กศน.จังหวัดพะเยา

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชน ได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่น่าสนใจให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการ ปฏิบัติการจริง (Action Research) ทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งในการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่นๆ ในท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้ อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้ง เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พุดคุยถกเถียง) เป็น วิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่ม คนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอนเพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัดโดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจน สามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่นๆ หรือพื้นที่อื่นๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับ ระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวคนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคน ท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ การวิจัย แบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือ ธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ตามแนวคิดและหลักการ ดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วย การบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงาน เป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่นักวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงได้ ปรับรูปแบบการเขียนรายงานวิจัยให้มีความยืดหยุ่นและมีความง่ายต่อการนำเสนอออกมาในรูปแบบที่ นักวิจัยถนัดโดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไปซึ่งเป้าหมายสำคัญของ รายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัยโดย กลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัย ให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบ การทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหา หรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้ นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัยสู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตามรายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและ เรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

คำนำ

โครงการวิจัยเรื่อง “การสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ ตำบลลอ อำเภอลือ จังหวัดพะเยา” เกิดจากความร่วมมือของทีมนักวิจัยคนอำเภอลือ และทีมนักวิจัยชุมชนบ้านลอ หมู่ที่ 1 และบ้านเวียงลอ หมู่ 11 ตำบลลอ อำเภอลือ จังหวัดพะเยา รวมทั้งการสนับสนุนทีมพี่เลี้ยงจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการเป็นแนวทางในการศึกษา ซึ่งเป็นกระบวนการวิจัยที่เน้นการพัฒนาศักยภาพของคนภายใต้ความเชื่อที่ว่าคนเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญเมื่อคนมีศักยภาพที่สูงขึ้นจะสามารถบริหารจัดการชีวิตของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่การพัฒนาสังคม ชุมชน และประเทศชาติ ได้อย่างยั่งยืน โดยกระบวนการพัฒนาใช้โจทย์ปัญหาชุมชนเป็นจุดเริ่มต้น ให้คนในชุมชนได้ใช้กระบวนการคิดอย่างเป็นระบบซึ่งเป็นศักยภาพภายในของบุคคล ในการค้นหาปัญหาและความต้องการของตนเองและชุมชน วิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา ผลกระทบของปัญหาที่เกิดขึ้นต่อตนเองและชุมชน พร้อมทั้งหาทางออกหรือแนวทางแก้ไขร่วมกัน บนพื้นฐานสถานการณ์จริงที่เป็นไปได้ตามบริบทของตนเองและชุมชนโดยพิจารณาจากต้นทุนที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งต้นทุนด้านทรัพยากรบุคคล งบประมาณ ความสามารถในการดำเนินการ

การดำเนินการวิจัย เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ผ่านการสืบค้นประวัติศาสตร์ชุมชนเวียงลอ เนื่องจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากนักวิชาการภายนอก เน้นการศึกษาโบราณสถานและโบราณวัตถุเป็นส่วนใหญ่ แต่ไม่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตชุมชนอย่างแท้จริง การวิจัยท้องถิ่นจึงเป็นกระบวนการที่สำคัญในการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน เพื่อการดำเนินการแก้ไขปัญหาโดยชุมชน เป็นการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการระหว่างชุมชน องค์กรในชุมชน และนอกชุมชน โดยเฉพาะศูนย์ศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอลือที่มุ่งเน้นการจัดการศึกษาส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต สร้างกระแสสังคมในการเรียนรู้โดยเน้นการมีส่วนร่วม ของบุคลากร และภาคีเครือข่ายที่ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชนสามารถใช้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เข้าถึงสภาพปัญหาที่แท้จริงของชุมชน เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและดำเนินงานด้านการจัดการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกันได้อย่างสอดคล้องในการตอบสนองต่อการเรียนรู้ของชุมชน

คณะวิจัย

สารบัญ

	หน้า
คำนำบอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน	ก
คำนำ	ข
สารบัญ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ง
บทคัดย่อภาษาไทย	จ
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ	1
1.2 กรอบแนวคิดในการวิจัย	3
1.3 คำถามวิจัย	4
1.4 วัตถุประสงค์	4
1.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	4
1.6 นิยามศัพท์	5
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิดและทฤษฎี	6
2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	24
บทที่ 3 วิธีการดำเนินงาน	
3.1 วิธีการดำเนินงาน	26
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการ	26
3.3 แผนการดำเนินงาน	27
บทที่ 4 ผลการดำเนินงาน	
4.1 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน	32
4.2 ผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์	33
บทที่ 5 สรุปอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
5.1 สรุปผลการดำเนินงาน	87
5.2 การอภิปรายผล	99
5.3 ข้อเสนอแนะ	101
บรรณานุกรม	104

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก. การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย	107
ภาคผนวก ข. ภาพกิจกรรม	110
ภาคผนวก ค. ประวัติทีมวิจัย	118

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง “การสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ ตำบลลอ อำเภอลำปาง จังหวัดพะเยา” เกิดขึ้นและดำเนินการจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ตามวัตถุประสงค์การศึกษาทุกประการได้นั้น เพราะมีความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจของทีมวิจัยทุกท่าน รวมทั้งการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงานร่วมกันในทุกกระบวนการของการวิจัย ประกอบกับการส่งเสริมจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว) ฝ่ายวิจัยท้องถิ่น ที่ให้การสนับสนุนที่ดีทั้งแรงกายแรงใจ และงบประมาณการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบคุณ นายปณณพศ์ ท้าวอาจ ผู้อำนวยการสำนักงาน กศน.จังหวัดพะเยา และนางพรณี ใหม่ประสิทธิ์กุล รองผู้อำนวยการสำนักงาน กศน.จังหวัดพะเยา ที่ให้โอกาสการเรียนรู้ รวมทั้งให้การสนับสนุน ให้กำลังใจ ให้คำปรึกษา แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการทำงาน ด้วยดีตลอดโครงการ

ขอขอบคุณ ดร.สุชิน เพ็ชรรักษ์ ที่ปรึกษาศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำปาง ทีมพี่เลี้ยงจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว) ฝ่ายวิจัยท้องถิ่น จังหวัดลำปาง และทีมพี่เลี้ยง จาก ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ.ภูซาง จังหวัดพะเยา ทุกท่านที่ให้การส่งเสริมด้านกระบวนการและองค์ความรู้การวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อให้ทีมวิจัยได้พัฒนาศักยภาพตนเองในการทำงานและการสืบค้นข้อมูลประวัติศาสตร์ของชุมชน

ขอขอบคุณประชาชนในพื้นที่บ้านลอ หมู่ 1 และบ้านเวียงลอ หมู่ 11 ตำบลลอ อำเภอลำปาง จังหวัดพะเยา ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ในการสนับสนุน ช่วยเหลือ เกื้อหนุนในการทำงาน ร่วมแรง ร่วมใจ จนทำให้การวิจัยในครั้งนี้สำเร็จลุล่วงบรรลุตามวัตถุประสงค์ทุกประการ

คณะวิจัย
กุมภาพันธ์ 2560

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ ตำบลลอ อำเภอลือ จังหวัดพะเยา” มีวัตถุประสงค์เพื่อการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิง พัฒนารูปแบบของศูนย์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์เพื่อให้เยาวชน ประชาชนในพื้นที่ และผู้ที่สนใจได้ศึกษาองค์ความรู้ รวมทั้งใช้ข้อมูลพื้นฐานเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน ตลอดจนมีการผลักดันให้เกิดหลักสูตรท้องถิ่นที่มาจากการสร้างกระบวนการการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาเป็นหลักสูตรในการจัดกระบวนการเรียนการสอนให้กับนักศึกษา กศน.ทั้ง 3 ระดับ คือ ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอตำบลลอ อำเภอลือ จังหวัดพะเยาระยะเวลาในการดำเนินงาน 1 ปี 4 เดือน (16 เดือน) โดยกำหนดให้ระยะเวลาในการดำเนินการเป็น 2 ระยะ ในส่วนของระยะที่ 1 เป็นเวลา 8 เดือน ตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน 2558 – 28 กุมภาพันธ์ 2559 และในส่วนของระยะที่ 2 เป็นเวลา 8 เดือน ตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม 2559 – 31 ธันวาคม 2559

วิธีดำเนินการวิจัยกระบวนการที่ใช้ในการดำเนินงาน การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบของงานวิจัยที่ผสมผสานแบบมีส่วนร่วมระหว่างทีมวิจัยและชุมชนเพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยทีมวิจัยและชุมชนมีส่วนร่วมในการวิจัยทุกขั้นตอน ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ โดยยึดชุมชนเป็นศูนย์กลาง มีการดำเนินงานวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ระยะ คือระยะที่ 1 ทบทวนประวัติศาสตร์ที่เน้นความเคลื่อนไหวของชุมชนท้องถิ่น และวิเคราะห์ผลการสืบค้นองค์ความรู้ของกลุ่มเป้าหมาย ระยะที่ 2 สร้างชุดความรู้ด้านประวัติศาสตร์ของชุมชน และจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นให้ประชาชนทั่วไปได้ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนตามความสนใจ

ผลการศึกษา พบว่า **วัตถุประสงค์ข้อ 1** เพื่อสร้างกระบวนการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอตำบลลอ อำเภอลือ จังหวัดพะเยาพบว่ากระบวนการการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิง ขั้นตอนดังนี้ **ขั้นตอนที่ 1** การตั้งประเด็นที่จะศึกษาสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของคนริมน้ำอิง **ขั้นตอนที่ 2** นำข้อมูลที่ศึกษามาได้ทางประวัติศาสตร์ของชุมชน ที่เกี่ยวข้องกับเวียงลอ มาแลกเปลี่ยนร่วมกันของทีมวิจัย **ขั้นตอนที่ 3** ออกแบบ เครื่องมือในการเก็บข้อมูล **ขั้นตอนที่ 4** การวิเคราะห์และตีความข้อมูลทางประวัติศาสตร์ร่วมกันระหว่างทีมวิจัย **ขั้นตอนที่ 5** การคัดเลือกและประเมินข้อมูล และ **ขั้นตอนที่ 6** สรุปประมวลข้อมูล

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอตำบลลอ อำเภอลือ จังหวัดพะเยาพบว่า มี 2 วิธี คือ **1) การสืบค้นจากแหล่งข้อมูลที่มีการอ้างอิง** ในประเด็นข้อมูลเมืองลอในยุคต่างๆ ข้อมูลพุทธศิลป์ที่ปรากฏในโบราณสถาน ข้อมูลโบราณสถานที่สำคัญข้อมูลทั่วไปเมืองโบราณเวียงลอและสภาพบริบทของชุมชน **2) การสืบค้นเพิ่มเติมจากคนในชุมชน** ในประเด็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุมชน ผังเครือญาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและอาหาร วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี

การพัฒนางานวิจัยในระยะที่ 2 จะมุ่งประเด็นไปใน **วัตถุประสงค์ข้อที่ 3** เพื่อพัฒนารูปแบบของศูนย์ศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์สำหรับการศึกษาและพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนโดยสรุปแนวทางในการพัฒนารูปแบบของศูนย์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์สำหรับการศึกษาและพัฒนาชุมชน ดังนี้ **1) ทีมนักวิจัยชุมชน** สามารถอธิบายชุมชนของตนเอง และความน่าสนใจของ

ชุมชนเวียงลอ ผ่านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีความเชื่อ 2) มีการจัดการภายใน ศูนย์ศึกษาข้อมูลเวียงลอ มีการประชุมภายในชุมชน นำเสนอชุดความรู้ให้กับประชาชน การคัดเลือก อาสาสมัครเพื่อบริการในศูนย์ศึกษาข้อมูล การวางแผนการอบรม ผู้ให้ความรู้ในการท่องเที่ยวชุมชน เวียงลอ 3) มีการแบ่งหน้าที่ของคนในชุมชน ในการทำหน้าที่ดูแล และให้บริการแก่ผู้มาศึกษา มีการ พัฒนาการในการต้อนรับบุคคล 4) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เข้ามาสนับสนุนการท่องเที่ยวในพื้นที่ ชุมชนเวียงลอ ซึ่งจะเป็นฐานในการพัฒนาชุมชนเวียงลอต่อไป และ**วัตถุประสงค์ข้อที่ 4** เพื่อผลักดัน ให้เกิดหลักสูตรท้องถิ่นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ และครู กศน.อำเภอจุน ที่มาจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาเป็นหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน เนื่องจากข้อมูลที่ศึกษาได้บางส่วนก็ใช้ประกอบได้แต่ไม่สามารถรวบรวม เป็นองค์ความรู้ที่สมบูรณ์ และชุดความรู้ที่ใช้ในศูนย์ข้อมูลของชุมชน ตลอดจนหลักสูตรวิชาเลือกเพื่อ ใช้ในการศึกษาเรียนรู้ของ กศน. และเผยแพร่สำหรับประชาชนทั่วไป หรือสถานศึกษาอื่นที่ต้องการ ศึกษา เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society)

ผลที่เกิดขึ้นในส่วนของ กศน.อำเภอจุน ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน มีความรู้เกี่ยวกับบริบทของชุมชน และนำเทคนิค และรูปแบบการเข้าชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งความ ร่วมมือ ของคนในชุมชน ในกระบวนการ การทำวิจัยท้องถิ่นการทำงานร่วมกับชุมชนได้ศึกษาสภาพ ปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในชุมชน ผ่านกระบวนการทางวิจัย ทำให้สามารถกำหนดแนวทางในการทำวิจัย เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งเป็นงานที่ กศน.อำเภอจุน ได้ทำอยู่แล้ว แต่เมื่อผ่านกระบวนการทาง วิจัย ทำให้ได้ทักษะในการคิดแก้ปัญหาที่ถูกต้องร่วมกับชุมชน และช่วยเหลือชุมชนได้ตรงความ ต้องการได้ศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุมชนเวียงลอ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ทำให้มี รูปแบบการศึกษาและแนวทางใหม่ ที่ใช้ในการสืบค้นประวัติศาสตร์ ทั้งแหล่งเรียนรู้ งานวิจัยที่ผ่านมา และการสัมภาษณ์ ในส่วนของนักวิจัยในชุมชนเกิดความตื่นตัว ในการทำวิจัย และมีส่วนร่วมเกิดความ ภาคภูมิใจในการศึกษาประวัติศาสตร์ของตนเอง และรู้วิธีในการจัดการชุมชนโดยผ่าน กระบวนการวิจัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1ความเป็นมาและความสำคัญ

ชุมชนบ้านเวียงลอเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตโบราณสถานเวียงลอเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่มีอายุยาวนานกว่า 900 ปี เป็นแหล่งโบราณสถานที่สำคัญ เป็นแหล่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประกอบมีสภาพภูมิประเทศที่สวยงามมีแม่น้ำอิงไหลผ่าน ทำให้คนในชุมชนมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับลำน้ำอิงมากกว่า 100 ปี บนพื้นที่ทางประวัติศาสตร์แห่งนี้ โดยสามารถแบ่งกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเวียงลอ ได้เป็น 2 ยุค คือ **ยุคแรก** นักวิจัยสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นเมืองในสมัยพ่อขุนงำเมือง ผู้ครองเมืองภูพานยาว โดยภายในหมู่บ้านปรากฏแนวกำแพงเมืองเก่าและวัดร้างอยู่มากมาย ในประวัติศาสตร์เมืองลอ กล่าวไว้ดังนี้

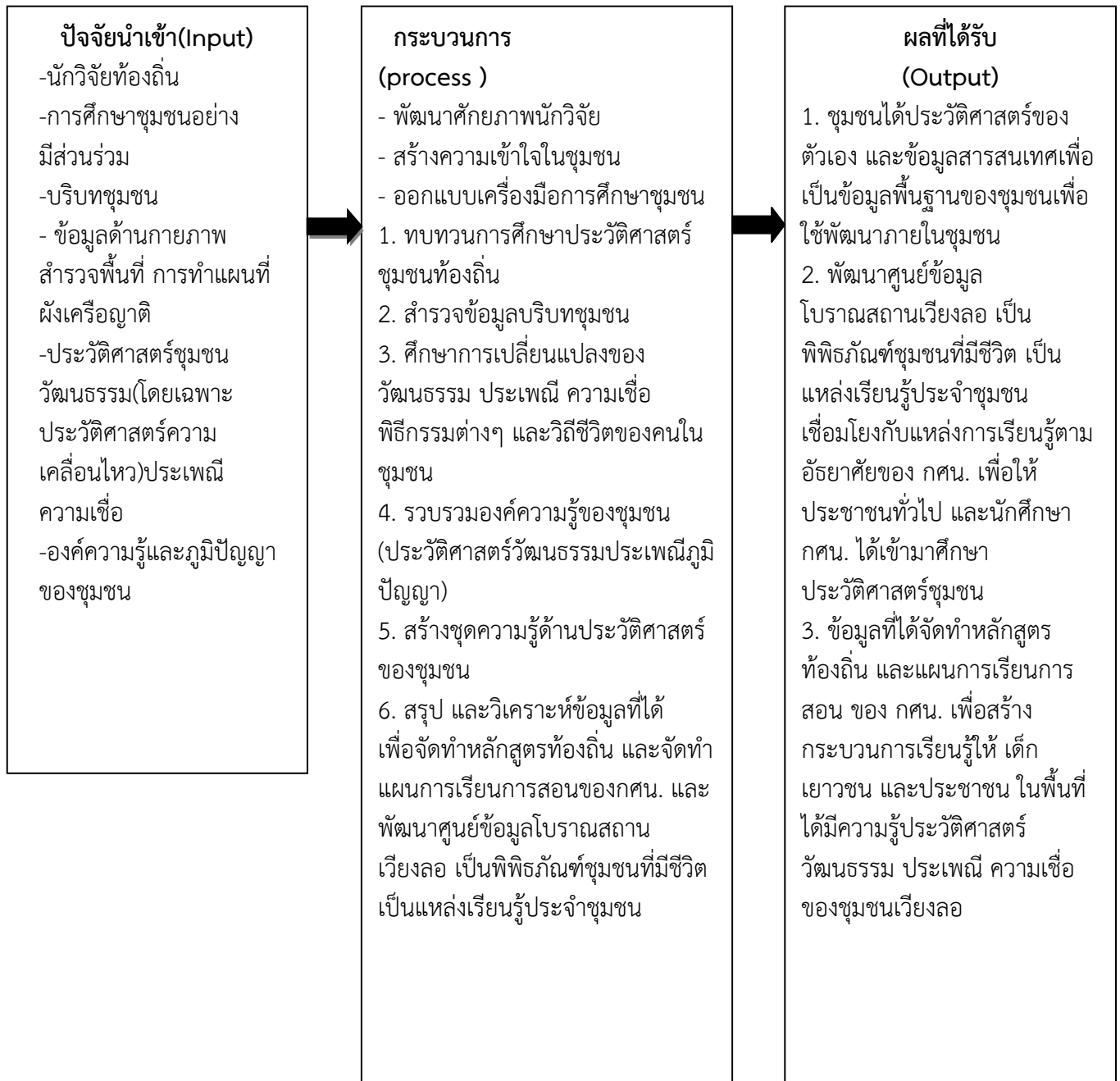
นายสันต์ เชื้อนแก้วและคณะ (2558, 8-22) ได้กล่าวว่า“เวียงลอ”หรือ“เมืองลอ” เป็นเมืองโบราณที่มีคูเมืองกำแพงเมืองล้อมรอบอย่างน้อยสองชั้น“เวียงลอ” (เมืองลอ) เป็นชื่อเรียกกันมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 สร้างขึ้นก่อนปี พ.ศ.2040 ในสมัยล้านนา เป็นเมืองสำคัญอยู่ระหว่างเส้นทางคมนาคมติดต่อระหว่างเมืองเชียงใหม่ เมืองเชียงของ เมืองเทิง เมืองพะเยา และเมืองน่าน ล้านช้าง จนกระทั่ง ในสมัยกรุงธนบุรี พ.ศ. 2322 พระยาภาววิไลได้กระทำการไถ่โทษ โดยการตีเอาเมืองลอและเมืองเทิง กวาดต้อนผู้คนมาถวายสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จากนั้นในสมัยพระเจ้ามหาพรหมสุรธาดา เจ้าปกครองนครน่าน ได้ให้ขุนหลวงไชยสถานนำไพร่พลออกมาตั้งบ้านเรือนใหม่เรียกว่า “เมืองจุน” หลังจากที่เมืองลอเสื่อมลง ขุนหลวงไชยสถานก็ได้รวมเอาเมืองลอไว้ด้วยกัน จากนั้นชุมชนแห่งนี้ก็ถูกปล่อยร้างและผ่านไปตามกาลเวลา **ยุคที่สอง** เป็นยุคที่ผู้คนเริ่มอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่ชุมชนเวียงลอ หลังจากที่ชุมชนโบราณกลายเป็นเมืองร้างและไม่มีผู้อยู่อาศัยมาช่วงเวลาหนึ่ง ทำให้เกิดความขาดช่วงของประวัติศาสตร์ และมีการอพยพของผู้คนจากจังหวัดน่าน แพร่ ลำปาง พะเยา เชียงราย เข้ามาอยู่อาศัยเมื่อร้อยกว่าปี เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐาน มีแม่น้ำอิงไหลผ่าน เป็นลำน้ำที่มีต้นกำเนิดจากภูพาน และจากเทือกเขาทางอำเภอพาน ไหลผ่านชุมชนเวียงลอ และไหลลงแม่น้ำโขงที่อำเภอเชียงของจังหวัดเชียงราย ชุมชนเวียงลอจึงเป็นแหล่งประมงพื้นบ้านและเป็นแหล่งประมงปลาของชุมชนแถบนี้ จากการบอกเล่าของคนในชุมชนพบว่ามีการหาปลาในแม่น้ำอิง เนื่องจากมีความอุดมสมบูรณ์ทำให้พบปลาน้ำจืดหลายชนิด ดังเช่น “ปลาค้าว” ที่เป็นปลาท้องถิ่นที่มีรสชาติดี เป็นอาหารพื้นบ้านที่เป็นเมนูที่เป็นลักษณะเฉพาะ พื้นที่ลุ่มน้ำอิงยังเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับการทำเกษตรกรรม จะเห็นได้ว่าชุมชนยุคก่อนและยุคปัจจุบันอาศัยลำน้ำอิงเพื่อใช้เป็นแหล่งทำมาหากิน

ปัจจุบันมีผู้อาศัยเพิ่มจำนวนมากขึ้น มีการปลูกสร้างบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย และที่ทำกินทับซ้อนกับชุมชนโบราณเดิม เนื่องจากการเปลี่ยนทิศทางการไหลของแม่น้ำอิงทำให้โบราณสถานบางแห่งถูกตะกอนจากแม่น้ำอิงทับถม ทำให้ชาวบ้านไม่ทราบว่าชุมชนโบราณ บริเวณนี้มีอยู่มากมาย จึงทำให้ชุมชนเวียงลอ เริ่มมีหน่วยงานภายนอกเข้ามาสนับสนุนในเรื่องของการบูรณะโบราณสถานตั้งแต่ปี พ.ศ.2536 เป็นต้นมาเริ่มมีนักวิชาการสนใจเข้ามาสำรวจพื้นที่โบราณสถานเวียงลอ และในปี พ.ศ. 2547 ได้มีการขุดค้นโดยกรมศิลปากรมีการพบวัตถุโบราณมากมาย และได้มีการบูรณะโบราณสถาน

ต่างๆ ภายในพื้นที่โบราณสถานเวียงลอ ทำให้โบราณสถานเวียงลอเป็นที่รู้จักของคนในอำเภอจุน และขยายออกไปเป็นที่รู้จักของคนจากภายนอก มีการเข้าศึกษา ทั้งจากสถานศึกษาในและนอกพื้นที่หน่วยงานต่างๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ มีกิจกรรมโครงการต่างๆ ที่ทำให้เมืองลอเป็นที่รู้จักมากขึ้น ชุมชนเริ่มมีบุคคลภายนอกเข้ามาเยี่ยมชม ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มนักศึกษาและกลุ่มเป้าหมายที่หน่วยงานพามาศึกษาเรียนรู้ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวจีนมีเข้ามาประปรายจึงมีการสนับสนุนกิจกรรมทางการท่องเที่ยวโบราณสถานเวียงลอ และมีการจัดกิจกรรมในพื้นที่ทุกปี ชาวบ้านได้ร่วมกับหน่วยงานทั้งในและนอกพื้นที่ จากการจัดกิจกรรมดังกล่าวทำให้เวียงลอเป็นที่รู้จักของสังคมจากภายนอกมากขึ้น ชาวบ้านในชุมชนมีความยินดีต้อนรับคนภายนอกที่เข้ามาเยี่ยมชมโบราณสถานเวียงลอ มีการฝึกอบรมมัคคุเทศก์เพื่อแนะนำการท่องเที่ยวในโบราณสถาน มีการศึกษาดูงานจากแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่เวียงลอ แต่คนในชุมชนยังคงดำรงชีวิตเหมือนเดิมคืออาชีพเกษตรกรรม พึ่งพาอาศัยแหล่งน้ำอิงเป็นแหล่งน้ำสำหรับทำการเกษตร มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ในขณะที่แนวทางของการบูรณะปรับปรุง และอนุรักษ์โบราณสถานเวียงลอ ก็ยังมีกิจกรรมจากหลายภาคส่วนอย่างต่อเนื่อง แต่ชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าวมีเพียงศูนย์ศึกษาข้อมูลเวียงลอ ที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ที่เป็นความพยายามของชุมชนบางกลุ่มที่ผลักดันเปลี่ยนหมุนเวียน ดูแลอาคารที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นแหล่งศึกษาข้อมูล มีการแวะเวียนเข้ามาศึกษาดูงานจากชุมชนอื่น ในขณะที่คนในชุมชนเองยังไม่เห็นความสำคัญในพื้นที่ทางประวัติศาสตร์เท่าที่ควร รวมถึงไม่มีแนวทางของการสืบค้นความรู้เชิงประวัติศาสตร์ของตนเองที่ชัดเจนทั้งที่คนในชุมชนมีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตที่ผูกพันกับสายน้ำ มีความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีที่มีลักษณะเฉพาะของคนเวียงลอ เช่น ประเพณีปู่จาวพญาลอ พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ เทศกาลประมูลปลาน้ำอิง ประเพณีแห่ต้นดอก สรงน้ำพระธาตุศรีปิงเมือง เป็นต้น

ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอจุน ในฐานะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญทางด้านการจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ร่วมกับท้องถิ่นมีพระราชบัญญัติการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยกำหนดบทบาทและอำนาจหน้าที่ ให้มีหน้าที่ จัด ส่งเสริม สนับสนุน และประสานภาคีเครือข่าย เพื่อจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้มีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึง วิจัยและพัฒนาคุณภาพหลักสูตร สื่อ กระบวนการเรียนรู้ และมาตรฐานการศึกษานอกระบบภายใต้การจัดการกระบวนการของผู้นำชุมชนและชุมชน เล็งเห็นว่าแนวทางของการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอภายใต้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น น่าจะนำมาสู่กระบวนการของการทบทวนเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของคนในชุมชนร่วมกัน รวมถึงสร้างองค์ความรู้ในชุมชนในเชิงประวัติศาสตร์ที่เป็นข้อเท็จจริงของคนในชุมชนที่ได้มีส่วนร่วม ภายใต้ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานของการสร้างประวัติศาสตร์ร่วมกันกับคนในชุมชน และพัฒนาชุดความรู้ดังกล่าวให้เป็นหลักสูตรวิชาเลือกเพื่อใช้ในการถ่ายทอดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในท้องที่อำเภอจุนต่อไป

1.2 กรอบแนวคิดในการวิจัย

1.3 คำถามวิจัย

การสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ ตำบลลอ อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดพะเยา เป็นอย่างไร

1.4 วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างกระบวนการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอตำบลลอ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา
2. เพื่อสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอตำบลลอ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา
3. เพื่อพัฒนารูปแบบของศูนย์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์สำหรับการศึกษาและพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน
4. เพื่อผลักดันให้เกิดหลักสูตรท้องถิ่นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ และครู กศน.อำเภोजุน ที่มาจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาเป็นหลักสูตรกระบวนการเรียนการสอน

1.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

เชิงวิจัย

1. ได้กระบวนการในการจัดทำเครื่องมือเพื่อสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการออกแบบและการให้ข้อมูลพื้นฐานชุมชน กรอบสำหรับการศึกษาสืบค้น
2. คณะครูและชุมชนเกิดองค์ความรู้ในกระบวนการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงภายใต้บทเรียนในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

เชิงพัฒนา

1. เกิดแหล่งศึกษาเรียนรู้ ทางด้านประวัติศาสตร์ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้ประชาชนทั่วไป และนักศึกษา กศน. ได้เข้ามาศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชน
2. คนในชุมชนตระหนักและให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนเอง
3. กศน.อำเภोजุน สามารถนำชุดข้อมูลความรู้และกระบวนการเรียนรู้จากการวิจัย ไปปรับใช้และบูรณาการในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และกิจกรรมอื่นๆ
4. มีการขยายผลของชุดข้อมูลความรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อการกำหนดแนวทางการทำงาน ร่วมกับหน่วยงาน ภาควิชาเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน

1.6 นิยามศัพท์

การสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วม หมายถึง การสืบเสาะหรือค้นหาเรื่องราวทางประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น วิถีชีวิต ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี ที่เชื่อมโยงกับการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของคนในชุมชนพื้นที่บ้านลอ หมู่ที่ 1 และบ้านเวียงลอ หมู่ 11 ตำบลลอ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา โดยมีกระบวนการของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทบทวนการศึกษาประวัติศาสตร์ สืบหาข้อมูลบริบทชุมชน ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อพิธีกรรมต่างๆ และวิถีชีวิต รวบรวมองค์ความรู้ สร้างชุดความรู้ด้านประวัติศาสตร์และประมวลสรุปข้อมูลที่ได้

หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง หลักสูตรที่สร้างขึ้นหรือพัฒนาขึ้นมาจากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิง ที่ได้สืบค้นเพื่อนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน เป็นหลักสูตรวิชาเลือกใช้กับการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ในระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ของ ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภออุบล

รูปแบบของศูนย์ศึกษาข้อมูลเวียงลอ หมายถึง ศูนย์ศึกษาข้อมูลที่ทำหน้าที่เป็นแหล่งเก็บรวบรวมข้อมูลในการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สำหรับให้บริการแก่ผู้ที่สนใจเข้ามาศึกษาค้นคว้าในลักษณะของการให้คำแนะนำ หรือเข้าไปศึกษาแหล่งเรียนรู้โบราณสถานทางประวัติศาสตร์ อีกทั้งศูนย์ยังมีระบบการบริหารจัดการโดยคนในชุมชนให้เข้ามามีบทบาทในการจัดการศูนย์ศึกษาข้อมูลเวียงลอร่วมกัน

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ ตำบลลอ อำเภอลือ จังหวัดพะเยา” นักวิจัยได้ทำการวิจัยได้ทำการศึกษาถึงแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยได้รวบรวมเพื่อประกอบเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยไว้ ประเด็นดังนี้

2.1 แนวคิด และทฤษฎี

ซึ่งประกอบไปด้วยแนวคิด ทฤษฎีดังต่อไปนี้

- การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน
- การเสริมแรง
- การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย : ปรัชญาคิดเป็น
- แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

2.1.1 แนวคิดการมีส่วนร่วม

1) ความหมายของการมีส่วนร่วม

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543) การมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา เป็นการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาดังแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการ ได้แก่การร่วมค้นปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

อรทัย ก๊กผล (2546) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือกระบวนการซึ่งประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะแลกเปลี่ยนข้อมูล และความคิดเห็นเพื่อแสวงหาทางเลือกและการตัดสินใจต่างๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสม และเป็นที่ยอมรับร่วมกัน ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงควรเข้าร่วมในกระบวนการนี้ตั้งแต่เริ่ม จนกระทั่งถึงการติดตามและประเมินผล เพื่อให้เกิดความเข้าใจ, การรับรู้, การเรียนรู้, การปรับเปลี่ยนโครงการร่วมกัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย

เสาวนีย์ เตือนเด่น และคณะ (2558) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วม หมายถึง การที่กลุ่มบุคคลมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มต้น ทั้งทางร่างกาย จิตใจและอารมณ์ ไม่ว่าจะเป็นปัจเจกบุคคล หรือกลุ่มคน ร่วมคิด ร่วมมือ ร่วมปฏิบัติ ร่วมแรง ร่วมใจ และร่วมรับผิดชอบ เพื่อให้เกิดการดำเนินการพัฒนา และการเปลี่ยนแปลง เป็นเทคนิคอย่างหนึ่ง ที่ผู้บริหารต้องการ เพราะเมื่อบุคคลได้เข้ามามีส่วนร่วมแล้วจะไม่ค่อยเกิดการต่อต้าน รวมทั้งช่วยลดความขัดแย้ง และความเครียดจากการทำงาน ทำให้บุคคลได้ร่วมเข้ามามีส่วนร่วมแล้วจะไม่ค่อยเกิดการต่อต้าน รวมทั้งช่วยลดความขัดแย้ง และความเครียดจากการทำงาน ทำให้บุคคลได้ร่วมกันพิจารณา แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำงาน บุคคลจะรู้สึกพึงพอใจในผลงานที่เกิดขึ้น และเกิดความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง เกิดความมุ่งมั่นในการสร้างความสำเร็จให้กับองค์กร เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และผูกพันกับองค์กร เพื่อนำไปสู่เป้าหมายขององค์กร และสามารถบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

2) แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม

สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ และ ทบวงมหาวิทยาลัย (2546:114) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชน หรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจ ในการกำหนด นโยบายพัฒนาท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากบริการ รวมทั้งมีส่วนในการควบคุมประเมินผลโครงการต่างๆ ของท้องถิ่น นอกจากนี้ยังได้ให้ความหมายของ การมีส่วนร่วมว่ามี 2 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ

2. การมีส่วนร่วมทางการเมือง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การส่งเสริมสิทธิ และพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชน หรือ ชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรของชุมชนอันจะก่อให้เกิดกระบวนการ และโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตน และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2546:4) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ไม่เคยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ หรือเข้าร่วมการตัดสินใจ หรือเคยมาเข้าร่วมด้วยเล็กน้อยได้เข้าร่วมด้วยมากขึ้น เป็นไปอย่างมี อิสระภาพ เสมอภาค มิใช่มีส่วนร่วมอย่างผิวเผิน แต่เข้าร่วมด้วยอย่างแท้จริงยิ่งขึ้น และการเข้าร่วมนั้นต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นแรก จนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ

สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ กระทรวงศึกษาธิการ สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย (2545:114) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในการกำหนดนโยบายพัฒนาท้องถิ่น อันเป็นกระบวนการขั้นตอนของการวางแผนในการพัฒนาท้องถิ่นที่เป็นที่อยู่อาศัยในการดำรงชีวิตของตน นอกจากนั้น หลังจากที่ได้กำหนดวัตถุประสงค์ วางแผนงานร่วมกัน และปฏิบัติงานตามแผนงานของโครงการดังกล่าวร่วมกัน แล้วยังมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากการบริการ รวมทั้งมีส่วนในการควบคุมประเมินผลโครงการต่างๆของท้องถิ่น ซึ่งอาจเป็นไปโดยทางอ้อม คือ ผ่านกรรมการที่เป็นฝ่ายบริหารงานของหมู่บ้านหรือเป็นไปโดยตรง คือ ได้มีส่วนร่วมด้วยตนเอง

เมตต์เมตต์การุณจิต(2553 : 13) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ ควบคุมการใช้ทรัพยากร กระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม ในการมีส่วนร่วมของประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปของการกำหนดชีวิตของตนเองอย่างเป็นตัวของตัวเอง

ธนากร สังเขป (2555: 45) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมต้องมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงทุกขั้นตอนจึงจะบรรลุผลการพัฒนาดังกล่าว ขั้นตอนการมีส่วนร่วม คือ เริ่มตั้งแต่ให้ข้อมูล ร่วมรับทราบข้อมูลแล้วร่วมคิดร่วมตัดสินใจ (ประชาพิจารณ์หรือประชาคม) เลือกหรือไม่เลือกที่จะทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมติดตามประเมินผลและร่วมรับผลของการพัฒนา การมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนจึงเป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ความผิดพลาดของการมีส่วนร่วมที่ผ่านมามักจะขาดขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งไป การมีส่วนร่วมในบางครั้งจึงไม่ได้ช่วยแก้ปัญหาแต่กลับทำให้เกิดความยุ่งยากมากขึ้น เข้าตำรา“สิ่งที่เป็นคุณอนันต์ ก็มีโทษอย่างมหันต์”ถ้าการจัดการหรือดำเนินการไม่ถูกต้อง

3) ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมมี 5 ทฤษฎี ซึ่ง อคิน รพีพัฒน์ (อ้างถึงใน ยุพาพร รูปงาม, 2545:7-9) ได้สรุปไว้ดังนี้

1. ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass Persuasion)

Maslow (อ้างถึงใน อคิน รพีพัฒน์, 2527:7-8) กล่าวว่า การเกลี้ยกล่อม หมายถึง การใช้คำพูดหรือ การเขียน เพื่อมุ่งให้เกิดความเชื่อถือและการกระทำ ซึ่งการ เกลี้ยกล่อมมีประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาความ ขัดแย้งในการปฏิบัติงานและถ้าจะให้ เกิดผลดีผู้เกลี้ยกล่อมจะต้องมีศิลปะในการสร้างความสนใจในเรื่องที่จะ เกลี้ยกล่อม

โดยเฉพาะในเรื่อง ความต้องการของคนตามหลักทฤษฎีของ Maslow ที่เรียกว่าลำดับขั้น ความ ต้องการ (hierarchy of needs) คือ ความต้องการของคนจะเป็นไปตามลำดับจาก น้อยไปมาก มีทั้งหมด 5 ระดับ ดังนี้

1.1 ความต้องการทางด้านสรีระวิทยา (physiological needs) เป็นความต้องการ ขั้นพื้นฐานของ มนุษย์ (survival needs) ได้แก่ ความต้องการทางด้านอาหาร ยา เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และ ความต้องการทางเพศ

1.2 ความต้องการความมั่นคงปลอดภัยของชีวิต (safety and security needs) ได้แก่ ความต้องการ ที่อยู่อาศัยอย่างมีความปลอดภัยจากการถูกทำร้ายร่างกาย หรือถูกขโมยทรัพย์สิน หรือความมั่นคงในการ ทำงานและการมีชีวิตอยู่อย่างมั่นคงในสังคม

1.3 ความต้องการทางด้านสังคม (social needs) ได้แก่ ความต้องการความรัก ความต้องการที่จะให้ สังคมยอมรับว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

1.4 ความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียง (self-esteem needs) ได้แก่ ความภาคภูมิใจ ความ ต้องการดีเด่นในเรื่องหนึ่งที่จะให้ได้รับการยกย่องจากบุคคลอื่น ความต้องการ ด้านนี้เป็นความต้องการ ระดับสูงที่เกี่ยวกับความมั่นใจในตัวเองในเรื่องความสามารถและความสำคัญของบุคคล

1.5 ความต้องการความสำเร็จแห่งตน (self-actualization needs) เป็นความ ต้องการในระบบ สูงสุด ที่อยากจะทำให้เกิดความสำเร็จในทุกสิ่งทุกอย่างตามความนึกคิด ของตนเองเพื่อจะพัฒนาตนเองให้ดีที่สุด เท่าที่จะทำได้ความต้องการนี้จึงเป็นความต้องการ พิเศษของบุคคลที่จะพยายามผลักดันชีวิตของตนเองให้เป็น แนวทางที่ดีที่สุด

2. ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของคนในชาติ (National Morale)

คนเรามีความต้องการทางกายและใจถ้าคนมีขวัญดีพอ ผลของการทำงานจะสูงตามไปด้วย แต่ถ้าขวัญ ไม่ดีผลงานก็ต่ำไปด้วย ทั้งนี้เนื่องจากว่าขวัญเป็นสถานการณ์ทาง จิตใจที่แสดงออกในรูปพฤติกรรมต่างๆ นั้นเอง การจะสร้างขวัญให้ดีต้องพยายามสร้าง ทศนคติที่ดีต่อผู้ร่วมงาน เช่น การไม่เอาัดเอาเปรียบ การให้ ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับงาน การเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น เป็นต้น และเมื่อใดก็ตามถ้าคนทำงานมีขวัญดีจะ เกิดสำนึกในความรับผิดชอบ อันจะเกิดผลดีแก่หน่วยงานทั้งในส่วนที่เป็นขวัญส่วนบุคคล และขวัญของกลุ่ม ดังนั้น จะเป็นไปได้ว่าขวัญของคนเราโดยเฉพาะคนมีขวัญที่ดีย่อมเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมใน กิจกรรมต่าง ๆ ได้เช่นกัน (ยุพาพร รูปงาม, 2545:8)

3. ทฤษฎีสร้างความรู้รักชาตินิยม (Nationalism)

ปัจจัยประการหนึ่งที่น่าสู่การมีส่วนร่วมคือ การสร้างความรู้รักชาตินิยมให้ เกิดขึ้น หมายถึง ความรู้สึก เป็นตัวของตัวเองที่จะอุทิศหรือ เน้นค่านิยมเรื่องผลประโยชน์ ส่วนรวมของชาติ มีความพอใจในชาติของตัวเอง พอใจเกียรติภูมิ จงรักภักดี ผูกพันต่อ ท้องถิ่น (ยุพาพร รูปงาม, 2545:8)

4. ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership)

การสร้างผู้นำจะช่วยจูงใจให้ประชาชนทำงานด้วยความเต็มใจเพื่อบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน ทั้งนี้เพราะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญของการรวมกลุ่มคน จูงใจไปยังเป้าหมายโดยทั่วไปแล้วผู้นำอาจจะมีทั้งผู้นำที่ดีเรียกว่า ผู้นำปฏิฐาน (positive leader) ผู้นำพลวัต คือ เคลื่อนไหวทำงานอยู่เสมอ (dynamic leader) และผู้นำไม่มีกิจ ไม่มีผลงานสร้างสรรค์ ที่เรียกว่า ผู้นำนิเสธ (negative leader) ผลของการให้ทฤษฎีการสร้างผู้นำ จึงทำให้เกิดการระดมความร่วมมือปฏิบัติงานอย่างมีขวัญกำลังใจ งานมีคุณภาพ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และร่วมรับผิดชอบ ดังนั้น การสร้างผู้นำที่ดี ย่อมจะนำไปสู่ การมีส่วนร่วมใน กิจกรรมต่าง ๆ ด้วยดีนั่นเอง (ยุพาพร รูปงาม, 2545:8)

5. ทฤษฎีการใช้วิธีและระบบทางการบริหาร (Administration and Method)

การใช้ระบบบริหารในการระดมความร่วมมือเป็นวิธีหนึ่งที่ย่ายเพราะใช้กฎหมาย ระเบียบ แบบแผนเป็นเครื่องมือในการดำเนินการ แต่อย่างใดก็ตามผลของ ความร่วมมือยังไม่มีระบบใดดีที่สุดในเรื่องการบริหาร เพราะธรรมชาติของคน ถ้าทำงานตามความสมัครใจอย่างตั้งใจไม่มีใครบังคับก็จะทำงานด้วยความรัก แต่ถ้าไม่ควบคุมเลยก็ไม่เป็นไปตามนโยบายและความจำเป็นของรัฐ เพราะการใช้ระบบบริหาร เป็นการให้ปฏิบัติตามนโยบายเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเพิ่มความคาดหวังผลประโยชน์ (ยุพาพร รูปงาม, 2545:8-9)

4) ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

โกวิท พวงงาม (2545:8) ได้สรุปถึงการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชน ในการพัฒนา ควรจะมี 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น กล่าวคือ ถ้าหากชาวบ้านยังไม่สามารถทราบถึงปัญหา และเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหา ในท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดีแล้ว การดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาของท้องถิ่นย่อมไร้ประโยชน์ เพราะชาวบ้านจะไม่เข้าใจ และมองไม่เห็นถึงความสำคัญของการดำเนินงานเหล่านั้น

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เพราะการวางแผนดำเนินงาน เป็นขั้นตอนที่จะช่วยให้ชาวบ้านรู้จักวิธีการคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รู้จักการนำเอาปัจจัยข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน

3. การมีส่วนร่วมในการลงทุน และการปฏิบัติงาน แม้ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจน แต่ก็มีความสามารถของตนเองที่สามารถใช้เข้าร่วมได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงานจะทำให้ชาวบ้านสามารถคิดค้นทุนดำเนินงานได้ด้วยตนเอง ทำให้ได้เรียนรู้การดำเนิน กิจกรรมอย่างใกล้ชิด

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ถ้าหากการติดตามงานและประเมินผลงานขาดการมีส่วนร่วมแล้วชาวบ้านย่อมจะไม่ทราบด้วยตนเองว่างานที่ทำไปนั้นได้รับผลดี จึงอาจจะประสบความยากลำบาก

นอกจากนี้สำนักมาตรฐานการศึกษา, สำนักงานสภาพัฒนาการศึกษาระดับสูง, กระทรวง ศึกษาธิการ, สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา และทบวงมหาวิทยาลัย (2545:116) ยังได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในขั้นตอนของการพัฒนา 5 ขั้น ดังนี้

1. ขั้นมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในชุมชนตลอดจนกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ

2. ขั้นมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาโดยประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่ใช้

3. ขั้นมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหารงาน ประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

4. ขั้นการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนาหรือยอมรับประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

5. ขั้นการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินว่าการพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด

5) ระดับของการมีส่วนร่วม

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2546 :17) ได้กล่าวถึงระดับของการมีส่วนร่วมตามหลักการทั่วไปว่า แบ่งเป็น 5 ระดับ คือ

1. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ให้ข้อมูล ของตน/ครอบครัว/ชุมชนของตน
 2. การมีส่วนร่วมรับข้อมูลข่าวสาร
 3. การมีส่วนร่วมตัดสินใจ โดยเฉพาะในโครงการที่ตนมีส่วนได้เสีย โดย แบ่งเป็น 3 กรณีแล้วแต่กิจกรรมใด ตนอยู่ในขั้นตอนใดต่อไปนี้
 - 3.1 ตนมีน้ำหนักการตัดสินใจน้อยกว่าเจ้าของโครงการ
 - 3.2 ตนมีน้ำหนักการตัดสินใจเท่ากับเจ้าของโครงการ
 - 3.3 ตนมีน้ำหนักการตัดสินใจมากกว่าเจ้าของโครงการ
 4. การมีส่วนร่วมทำ คือร่วมในขั้นตอนการดำเนินงานทั้งหมด
 5. การมีส่วนร่วมสนับสนุน คืออาจไม่มีโอกาสร่วมทำ แต่มีส่วนร่วมช่วยเหลือ ในด้านอื่น ๆ
- นอกจากนี้ยังได้มีการแบ่งระดับของการมีส่วนร่วมเป็นระดับของการมีส่วนร่วม ตามแนวทางพัฒนาชุมชน เป็นการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยได้แบ่งไว้ดังนี้
1. ร่วมค้นหาปัญหาของตนให้เห็นว่าสิ่งใดที่เป็นปัญหารากเหง้าของปัญหา
 2. ร่วมค้นหาสิ่งที่จำเป็นของตนในปัจจุบันคืออะไร
 - 2.1 ร่วมคิดช่วยตนเองในการจัดลำดับปัญหา เพื่อจะแก้ไขสิ่งใดก่อนหลัง
 - 2.2 วางแผนแก้ไขปัญหานั้นเป็นเรื่อง ๆ
 - 2.3 ร่วมระดมความคิด ถึงทางเลือกต่าง ๆ และเลือกทางเลือกที่เหมาะสมเพื่อแก้ไขปัญหานั้น
 - 2.4 ร่วมพัฒนาเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้
 - 2.5 ร่วมดำเนินการแก้ไขปัญหานั้น ๆ
 - 2.6 ร่วมติดตามการดำเนินงานและประเมินผลการดำเนินงาน
 - 2.7 ร่วมรับผลประโยชน์/หรือร่วมเสียผลประโยชน์จากการดำเนินงาน

2.1.2 การเสริมแรง

1) ความหมายของการเสริมแรง

มานพ และ ภารตี (2548) ได้กล่าวว่า ทฤษฎีเสริมแรงของ Skinner ถือเป็นทฤษฎีที่อยู่บนพื้นฐานทางพฤติกรรมแห่งการจูงใจ ใช้หลักการวางเงื่อนไขแบบการกระทำ และเห็นว่าพฤติกรรมจะชักจูงโดยผลกรรม ซึ่งผลกรรมเป็นสิ่งที่ได้รับหลังจากที่แสดงพฤติกรรมนั้นอีก เรียกว่าตัวเสริมแรง (Rein forcer)

วินัย วิไลลักษณ์ (2549) ได้กล่าวว่า การเสริมแรง (Positive Reinforcement) เป็นความต่อเนื่องของพฤติกรรมโดยการให้ผลกรรมเป็นตัวเสริมแรงบวก คือ สิ่งตอบแทนที่ดึงดูดใจหรือพอใจเป็นรางวัลเมื่อบุคคลนั้นมีพฤติกรรมหรือปฏิบัติการเป็นที่ต้องการ เช่น พนักงานคนหนึ่งมาทำงานหรือเข้าประชุมตรงเวลา หัวหน้างานเสริมแรงโดยกล่าวคำชมเชยและขอบคุณ ถือได้ว่าเป็นการเสริมแรงบวกซึ่งเป็นรางวัลต่อการมาตรงเวลา ตัวเสริมแรงบวกที่ใช้กันในการจูงใจการทำงาน เช่น การจ่ายเงิน การเลื่อนตำแหน่ง การเพิ่มสถานภาพ การได้สิทธิพิเศษ การได้หยุดพักผ่อน ฯลฯ การเสริมแรงบวกเป็นตัวจูงใจที่ได้ผลดีที่สุดในการเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ (2550) ได้กล่าวว่า การเสริมแรงเป็นสิ่งที่ล่อใจที่สามารถก่อให้เกิดแรงกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรม เช่น การให้รางวัล เป็นเครื่องกระตุ้นให้บุคคลอยากกระทำ เช่น การชมเชย สามารถก่อให้เกิดพฤติกรรมที่ต้องการได้

2) แนวคิดเรื่องการเสริมแรง

ธอร์นไดค์ (Thorndike) ให้ข้อสรุปว่า การเสริมแรง จะช่วยให้เกิดความกระหายใคร่รู้ เกิดความพอใจ และนำไปสู่ความสำเร็จ

สกินเนอร์ (Skinner) กล่าวว่า "การเสริมแรง จะเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมซ้ำ และพฤติกรรมของบุคคลส่วนใหญ่ จะเป็นพฤติกรรมการเรียนรู้แบบปฏิบัติ (Operant Learning) และพยายามเน้นว่า การตอบสนองต่อสิ่งเร้าใดๆ ของบุคคล สิ่งเร้า นั้นจะต้องมีสิ่งเสริมแรงอยู่ในตัว หากลดสิ่งเสริมแรงลงเมื่อใด การตอบสนองจะลดลงเมื่อนั้น"

กัทธรี (Grthrie) เชื่อว่าการเรียนรู้ จะเป็นผลมาจากสิ่งเร้าและการตอบสนองซึ่งเมื่อเกิดขึ้นพร้อมๆ กัน สิ่งเร้าทุกอย่างย่อมจะมีลักษณะที่เร้า และก่อให้เกิดพฤติกรรมได้ทั้งหมด ดังนั้นการเสริมแรงไม่จำเป็นต้องนำมาใช้สำหรับการตอบสนอง

ฮัล (Hull) เชื่อว่า การเสริมแรงเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง ไม่มีการเรียนใดๆ ที่มีความสมบูรณ์ การเรียนรู้เป็นลักษณะของการกระทำที่ต่อเนื่องกัน จะค่อยๆ สะสมขึ้นเรื่อยๆ การเสริมแรงทุกครั้งจะทำให้การเรียนรู้เพิ่มประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

3) ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเสริมแรง ประกอบด้วย

ทฤษฎีพฤติกรรมนิยม (Behavioral View of Motivation)

ทฤษฎี นี้ให้ความสำคัญกับประสบการณ์ในอดีต (Past Experience) ว่ามีผลต่อแรงจูงใจของบุคคลเป็นอย่างมาก ดังนั้นทุกพฤติกรรมของมนุษย์ถ้าวิเคราะห์ดูแล้วจะเห็นว่าได้รับอิทธิพลที่เป็นแรงจูงใจมาจากประสบการณ์ในอดีตเป็นส่วนมาก โดยประสบการณ์ในด้านดีและกลายเป็นแรงจูงใจทางบวกที่ส่งผลเร้าให้มนุษย์มีความต้องการแสดงพฤติกรรมในทิศทางนั้นมากยิ่งขึ้นทฤษฎีนี้เน้นความสำคัญของสิ่งเร้าภายนอก (Extrinsic Motivation)

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning View of Motivation)

ทฤษฎีนี้เห็นว่าแรงจูงใจเกิดจากการเรียนรู้ทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างเอกลักษณ์และการเลียนแบบ (Identification and Imitation) จากบุคคลที่ตนเองชื่นชม หรือคนที่มีชื่อเสียงในสังคมจะเป็นแรงจูงใจที่สำคัญในการแสดงพฤติกรรมของบุคคล

ทฤษฎีพุทธรินิยม (Cognitive View of Motivation)

ทฤษฎีนี้เห็นว่าแรงจูงใจในการกระทำพฤติกรรมของมนุษย์นั้นขึ้นอยู่กับรับรู้ (Perceive) สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว โดยอาศัยความสามารถทางปัญญาเป็นสำคัญ มนุษย์จะได้รับแรงผลักดันจากหลาย ๆ ทางในการแสดงพฤติกรรม ซึ่งในสภาพเช่นนี้ มนุษย์จะเกิดสภาพความไม่สมดุล (Disequilibrium) ขึ้น เมื่อเกิดสภาพเช่นว่านี้มนุษย์จะต้อง อาศัยขบวนการดูดซึม (Assimilation) และการปรับ (Accommodation) ความแตกต่างของประสบการณ์ที่ได้รับใหม่ให้เข้ากับประสบการณ์เดิมของตนซึ่งการจะทำให้ได้จะต้องอาศัยสติปัญญาเป็นพื้นฐานที่สำคัญทฤษฎีนี้เน้นเรื่องแรงจูงใจภายใน (intrinsic Motivation) นอกจากนั้นทฤษฎีนี้ยังให้ความสำคัญกับเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และการวางแผน ทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญกับระดับของความคาดหวัง (Level of Aspiration) โดยที่เขาถือว่าคนเรามีแนวโน้มที่จะตั้งความคาดหวังของตนเองให้สูงขึ้น เมื่อเขาทำงานหนึ่งสำเร็จ และตรงกันข้ามคือจะตั้งความคาดหวังของตนเองต่ำลง เมื่อเขาทำงานหนึ่งแล้วล้มเหลว

ทฤษฎีมานุษยนิยม (Humanistic View of Motivation)

แนวความคิดนี้เป็นของมาสโลว์ (Maslow) ที่ได้อธิบายถึงลำดับความต้องการของมนุษย์ โดยที่ความต้องการจะเป็นตัวกระตุ้นให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมเพื่อไปสู่ความต้องการนั้น ทำให้เราไม่จำเป็นต้องสืบพฤติกรรมเลย ดังนี้ถ้าเข้าใจความต้องการของมนุษย์ก็สามารถ อธิบายถึงเรื่องแรงจูงใจของมนุษย์ได้เช่นเดียวกัน

4) ขั้นตอนการเสริมแรง

1. กำหนดจุดมุ่งหมาย
2. อธิบายพฤติกรรมที่ต้องการเปลี่ยน
3. ศึกษาวิธีสังเกตจากผู้รู้หรือตำราต่างๆ
4. จัดบันทึกพฤติกรรมที่ต้องการเปลี่ยน
5. เลือกแรงเสริมหรือรางวัลที่เหมาะสม
6. จัดสถานการณ์ในการเสริมแรง
7. ทำการปรับพฤติกรรมอย่างมีระบบ
8. บันทึกและเปรียบเทียบพฤติกรรมก่อน-หลังการเสริมแรง
9. เมื่อบุคคลมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์จะไม่ใช้ความสนใจ

5) ระดับของการเสริมแรง

แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ (1) การเสริมแรงบวก คือ การให้ตัวเสริมแรงบวก เมื่อทำพฤติกรรมที่กำหนด (ต้องการ) แล้ว เช่น ทำงานเสร็จแล้วได้รับค่าจ้าง ทำงานเป็นพฤติกรรมที่กำหนด เงินค่าจ้างเป็นตัวเสริมแรงบวก (2) การเสริมแรงลบ คือ การให้ตัวเสริมแรงลบ เมื่อทำพฤติกรรมที่กำหนด (ต้องการ) แล้ว เช่น เมื่ออยู่ในห้องที่อบอ้าวเราจะเปิดหน้าต่าง เปิดหน้าต่างเป็นพฤติกรรมที่กำหนด หายอบอ้าวเป็นตัวเสริมแรงลบ หรือนักเรียนที่ตอบคำถามครูถูกต้องจะได้รับการยกเว้นไม่ต้องทำรายงานมาส่ง เป็นต้น.

2.1.3 การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2555 : 157) ได้กล่าวว่า “คิดเป็น” เป็นคำเฉพาะที่หมายรวมทุกอย่างไว้ในตัวแล้ว เป็นคำที่บูรณาการการเอาคิด การกระทำ การแก้ปัญหา

ความเหมาะสม ความพอดี ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี คุณธรรมจริยธรรม มารวมไว้ในคำว่า “คิดเป็น” หมดแล้ว นั่นคือ ต้องคิดเป็น คิดชอบ ทำเป็น ทำชอบ แก้ปัญหาได้อย่างมีคุณธรรมและความรับผิดชอบ ไม่ใช่เพียงแค่คิดอย่างเดียว เพราะเรื่องดังกล่าวเป็นข้อมูลที่ต้องนำมาประกอบการคิด การวิเคราะห์อย่างพอเพียง อยู่แล้ว

กระบวนการเรียนรู้ตามทิศทางของ “คิดเป็น” ผู้เรียนสำคัญที่สุดผู้สอนเป็นผู้จัดโอกาสจัดกระบวนการ จัดระบบข้อมูลและแหล่งเรียนรู้รวมทั้งกระตุ้นให้กระบวนการคิด การวิเคราะห์ได้ใช้ข้อมูลอย่างหลากหลาย ลึกซึ้งและพอเพียง นอกจากนั้น “คิดเป็น” ยังครอบคลุมไปถึงการหล่อหลอมจิตวิญญาณของคนทำงาน กศน. ที่ปลูกฝังกันมาจากที่สู่น้องนับสิบๆปี เป็นต้นว่า การเคารพคุณค่าของความเป็นมนุษย์ของคนอย่างเท่าเทียมกัน การทำตัวเป็นสามัญเรียบง่าย ไม่มีมุม ไม่มีเหลี่ยม ไม่มีอึดตา ให้เกียรติผู้อื่นด้วยความจริงใจ มองในดีมีเสีย ในเสียมีดี ในขามมีดำ ในดำมีขาว ไม่มีอะไรขาวไปทั้งหมด และไม่มีอะไรดำไปทั้งหมด ทั้งนี้ต้องมองในส่วนตัวของผู้อื่นไว้เสมอ

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2556 : 3) ได้กล่าวว่า “คิดเป็น” คือ การวิเคราะห์และแสวงหาคำตอบหรือทางเลือกเพื่อแก้ปัญหาและดับทุกข์ การคิดอย่างรอบคอบเพื่อการแก้ปัญหา โดยอาศัยข้อมูลตนเอง ข้อมูลสังคมสิ่งแวดล้อมและข้อมูลวิชาการ

การศึกษานอกระบบหรือ Non-formal Education (NFE) ได้เกิดขึ้นครั้งแรกใน ปี ค.ศ. 1967 ในการประชุมของ UNESCO เรื่อง The World Educational Crisis ซึ่งได้นิยามการศึกษานอกระบบ หมายถึง “การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ แต่นอกกรอบของการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนปกติ โดยมุ่งบริการให้คนกลุ่มต่างๆ ของประชากร ทั้งที่เป็นผู้ใหญ่และเด็ก” โดยเน้นการเรียนรู้ (Learning) แต่ในปัจจุบัน การศึกษานอกระบบคือ กระบวนการจัดการพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียน ทั้งที่เป็นทัศนคติ ทักษะ และความรู้ ซึ่งทำได้ยืดหยุ่นกว่าการเรียนรู้ในระบบโรงเรียนทั่วไป สมรรถนะที่เกิดจากการศึกษานอกระบบมีตั้งแต่ทักษะในการเรียนรู้ด้วยตนเอง การทำงานเป็นกลุ่ม การแก้ไข ความขัดแย้งการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม การเป็นผู้นำ การแก้ปัญหาร่วมกัน การสร้างความเชื่อมั่น ความรับผิดชอบและความมีวินัย การศึกษานอกระบบยุคใหม่จึงเน้นการเรียนรู้และสมรรถนะ (Learning and Competency) (จรวยพร ธรณินทร์: 2550)

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 15 ให้ความหมายของ การศึกษานอกระบบ หมายถึง การศึกษาซึ่งจัดขึ้นนอกระบบปกติ ที่จัดให้กับประชาชนทุกเพศทุกวัย ไม่มีการจำกัดพื้นฐาน การศึกษาอาชีพประสบการณ์หรือความสนใจ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ผู้เรียนได้รับความรู้ในด้านพื้นฐานแก่ การดำรงชีวิต ความรู้ทางด้านทักษะ การประกอบอาชีพและความรู้ด้านอื่น ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต การจัดการศึกษามีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษาระยะเวลาของการศึกษา การวัดผลและประเมินผล ซึ่งเงื่อนไขการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตร จะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียนแต่ละคน

มาตรา 4 ในพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ระบุว่า การศึกษานอกระบบ หมายถึง กิจกรรมการศึกษาที่มีกลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการและวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ที่ชัดเจน มีรูปแบบ หลักสูตร วิธีการจัดและระยะเวลาเรียนหรือฝึกอบรมที่ยืดหยุ่นและหลากหลายตาม สภาพความต้องการและศักยภาพในการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายนั้นและวิธีการวัดผลและประเมินผล การเรียนรู้ที่มีมาตรฐานเพื่อรับคุณวุฒิทางการศึกษา หรือเพื่อจัดระดับผลการเรียนรู้

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า การศึกษานอกระบบหมายถึง กระบวนการทางการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อเพิ่มหรือ พัฒนาศักยภาพให้แก่ประชาชน ทั้งในด้านความรู้ ความชำนาญ หรืองานอดิเรกต่างๆ ผู้ที่สำเร็จการศึกษาอาจ ได้รับหรือไม่ได้รับเกียรติบัตรก็ได้ ซึ่งเกียรติบัตรนี้ไม่เกี่ยวข้องกับการเปรียบเทียบเงินเดือนหรือศึกษาต่อ ยกเว้น

การศึกษาสายสามัญของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ที่มีการมอบวุฒิบัตรที่สามารถเทียบเทียบเงินเดือนหรือศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นได้

การศึกษานอกระบบ (Non-formal Education) เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นและหลากหลายรูปแบบ ไม่มีข้อจำกัดเรื่องอายุและสถานที่โดยมุ่งหมายให้เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนา คุณภาพมนุษย์ มีการกำหนดจุดมุ่งหมาย หลักสูตร วิธีการเรียนการสอน สื่อ การวัดผลและประเมินผลที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งอาจแบ่งได้ 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ ประเภทความรู้พื้นฐานสายสามัญ ประเภทความรู้และทักษะอาชีพ และประเภทข้อมูลความรู้ ทั่วไป

หลักการของการศึกษานอกระบบ

1. เน้นความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาการกระจายโอกาสทางการศึกษาให้ครอบคลุมและทั่วถึง
2. ส่งเสริมการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต มีความยืดหยุ่นในเรื่องกฎเกณฑ์ ระเบียบต่าง ๆ
3. จัดการศึกษาให้สนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายให้เรียนรู้ในสิ่งที่สัมพันธ์กับชีวิต
4. จัดการศึกษาหลากหลายรูปแบบคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ผู้สอนมิได้จำกัดเฉพาะครู อาจจะเป็นผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานหรือจากท้องถิ่น

สรุป

การศึกษานอกระบบ เป็นกระบวนการจัดการศึกษาให้ผู้พลาดโอกาสเรียนจากระบบการศึกษาปกติ หรือผู้ต้องการพัฒนาดตนเอง ได้รับการเรียนรู้ โดยเน้นการเพิ่มศักยภาพของผู้เรียน ตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนทุกคนได้รับโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามสิทธิมนุษยชนที่ทุกคนพึงได้รับดังกล่าว ส่งผลให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตได้อย่างแท้จริง เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ที่กว้างขวางและเป็นไปในอัตราที่รวดเร็ว อันจะส่งผลให้ประเทศมีศักยภาพและขีดความสามารถในการแข่งขันและการพัฒนาโดยรวมเพิ่มสูงขึ้น อีกทั้งเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะเป็นการพัฒนาที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาโดยมุ่งเน้นให้คนมีคุณธรรมนำความรู้ อันจะเป็นสะพานทอดนำไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้และภูมิปัญญาต่อไป

เลขาธิการปามนุช (2560) ได้กล่าวไว้ว่า นโยบายและจุดเน้นการดำเนินงาน กศน. ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2560 มีดังนี้

ปรัชญา“ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและปรัชญาคิดเป็น”

วิสัยทัศน์“กศน. ร่วมสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อโอกาสและคุณภาพทางการศึกษาของประชาชนทุกช่วงวัย”

พันธกิจ

1. จัดและส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีคุณภาพเพื่อยกระดับการศึกษาพัฒนาทักษะการเรียนรู้ของประชาชนทุกกลุ่มเป้าหมายให้เหมาะสมทุกช่วงวัยและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคมและสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต
2. ส่งเสริมสนับสนุนและประสานการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายและชุมชนในการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยและกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชนรวมทั้งการดำเนินกิจกรรมของศูนย์การเรียนรู้และแหล่งการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ
3. ส่งเสริมและพัฒนาการนาเทคโนโลยีทางการศึกษาและเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพในการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้กับประชาชนอย่างทั่วถึง

4. พัฒนาหลักสูตรรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เทคโนโลยีสื่อและนวัตกรรมการวัดและประเมินผลในทุกรูปแบบให้สอดคล้องกับบริบทในปัจจุบัน

5. พัฒนาบุคลากรและระบบการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพเพื่อมุ่งจัดการศึกษาที่มีคุณภาพโดยยึดหลักธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วม

เป้าประสงค์

1. ประชาชนผู้ด้อยพลาต และขาดโอกาสทางการศึกษา รวมทั้งประชาชนกลุ่มเป้าหมายพิเศษได้รับโอกาสทางการศึกษา ในรูปแบบการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานการศึกษาต่อเนื่อง และการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีคุณภาพอย่างเท่าเทียม และทั่วถึงเป็นไปตามสภาพปัญหา และความต้องการของแต่ละกลุ่ม

2. ประชาชนได้รับการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ เพื่อแก้ปัญหา และพัฒนาคุณภาพชีวิต และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยมี กศน.ตำบล ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และแหล่งการเรียนรู้อื่นในชุมชนเป็นกลไกในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาไปสู่ความมั่นคง และยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และสิ่งแวดล้อม

3. ชุมชนและทุกภาคส่วน ร่วมเป็นภาคีเครือข่าย ในการจัดส่งเสริม และสนับสนุนการดำเนินงาน การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้งมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และปรัชญาคิดเป็น

4. ประชาชนได้รับโอกาสในการเรียนรู้และมีเจตคติทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เหมาะสม สามารถคิดวิเคราะห์และประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างสร้างสรรค์

5. หน่วยงานและสถานศึกษาพัฒนาและนำสื่อเทคโนโลยีทางการศึกษาเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาใช้ในการเพิ่มโอกาสและยกระดับคุณภาพในการจัดการเรียนรู้

6. บุคลากรของหน่วยงานและสถานศึกษาได้รับการพัฒนาเพื่อเพิ่มสมรรถนะในการปฏิบัติงาน การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างทั่วถึง

7. หน่วยงานและสถานศึกษามีระบบการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล

จุดเน้นการดำเนินงานกศน. ตามยุทธศาสตร์กระทรวงศึกษาธิการ6ยุทธศาสตร์

1. พัฒนาหลักสูตรกระบวนการเรียนการสอนและการวัดผลประเมินผล

จุดเน้นการดำเนินงาน

1.1 จัดกระบวนการเรียนรู้ที่ตอบสนองกับการเปลี่ยนแปลงและความต้องการของประชาชนชุมชน และสังคมในรูปแบบที่หลากหลายให้ประชาชนคิดเป็นวิเคราะห์ได้ตัดสินใจภายใต้ฐานข้อมูลที่ต้องการเช่น ความรู้เรื่องการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข/การเลือกตั้งแนวทางและทิศทางการพัฒนาประเทศด้านต่างๆของรัฐบาลโดยประสานความร่วมมือกับกระทรวงต่างๆที่เกี่ยวข้องร่วมจัดทำเนื้อหาและสื่อประกอบการจัดกระบวนการเรียนรู้ รวมทั้งให้มีการจัดทำแผนการเรียนรู้รายชุมชนเพื่อพัฒนาสู่ชุมชน/เมืองแห่งการเรียนรู้

1.2 ส่งเสริมให้มีการจัดการเรียนการสอนแบบ “สะเต็มศึกษา” (STEM education) โดยการบูรณาการความรู้ด้านคณิตศาสตร์วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตสู่การประกอบอาชีพประยุกต์ใช้ในการทำงานและเป็นแนวทางของการสร้างแรงงานที่มีศักยภาพได้ในอนาคต

1.3 จัดการศึกษาเพื่อเพิ่มอัตราการรู้หนังสือให้คนไทยให้อ่านออกเขียนได้โดยใช้หลักสูตรการรู้หนังสือของคนไทยของสำนักงานกศน. และสื่อที่เหมาะสมกับสภาพและพื้นที่ของกลุ่มเป้าหมาย

2. การผลิตพัฒนาครูคณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา

จุดเน้นการดำเนินงาน

2.1 จัดทำแผนพัฒนาอัตรากำลังล่วงหน้าระยะ 10 ปีเพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับการขอกรอบอัตรากำลังเพิ่มเติมให้เพียงพอต่อขอบข่ายการดำเนินงานของกศน.

2.2 เร่งพัฒนาศักยภาพ ครู กศน. ทุกประเภทเพื่อให้สามารถเป็นทั้งผู้สอนและผู้ออกแบบการเรียนรู้รายบุคคลและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและจัดทำแผนพัฒนา ครู กศน. ทุกประเภท และทุกระดับช่วงระยะ 10 ปีเพื่อพัฒนาสมรรถนะ ครู กศน. ให้ได้เกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด

2.3 สืบหาข้อมูลและทบทวนหลักเกณฑ์การจ้างลูกจ้างแบบจ้างเหมาบริการและพนักงานราชการให้ตรงตามความต้องการของพื้นที่

3. ผลิตและพัฒนากำลังคนรวมทั้งงานวิจัยที่สอดคล้องกับความต้องการของการพัฒนาประเทศ

จุดเน้นการดำเนินงาน

3.1 ยกระดับการศึกษาให้กับกลุ่มพนักงานรักษาความปลอดภัยให้จบการศึกษาภาคบังคับอย่างมีคุณภาพโดยเน้นการเรียนรู้รูปแบบโปรแกรมเรียนรู้รายบุคคล

3.2 จัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้สอดคล้องและรองรับกับความต้องการของการพัฒนาตามบริบทของแต่ละพื้นที่ในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษโดยมุ่งเน้นผลิตกำลังคนให้สอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่พร้อมทั้งสร้างทักษะทางวิชาชีพโดยเน้นด้านการบริหารและการประกอบการเพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ได้รับการพัฒนาศักยภาพในแนวทางที่ดีขึ้น

4. ขยายโอกาสในการเข้าถึงบริการการศึกษาและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

จุดเน้นการดำเนินงาน

4.1 เร่งบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กโดยประสานข้อมูลโรงเรียนขนาดเล็กจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) และประสานหน่วยงานในพื้นที่เพื่อสำรวจความต้องการในการจัดการโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อทำเป็นกศน. ตำบลหรือแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน

4.2 จัดและส่งเสริมความร่วมมือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมายเด็กออกกลางคืน/เด็กตกหล่นและกลุ่มคนพิการ

4.3 เร่งสำรวจข้อมูลการรู้หนังสือของคนไทยโดยให้ความสำคัญกับกลุ่มเป้าหมายนักศึกษา กศน.

4.4 พัฒนากศน. ตำบล/แขวงให้เป็นฐานการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาโดยเน้นการประสานเชื่อมโยงระหว่างชุมชนและภาคีเครือข่ายในการจัดการศึกษารูปแบบกศน. ตำบล 4 ศูนย์ได้แก่

(1) ศูนย์เรียนรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ประจำตำบล

(2) ศูนย์ส่งเสริมพัฒนาประชาธิปไตยตำบล

(3) ศูนย์ดิจิทัลชุมชนและ

(4) ศูนย์การศึกษาตลอดชีวิตชุมชนเพื่อสนองต่อความต้องการของประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพพร้อมทั้งสร้างและกระจายโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชน

4.5 จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนทุกช่วงวัย “กศน. ช่วยประชาชน” เช่น จัดการเรียนรู้วิชาชีพระยะสั้น (โครงการศูนย์ฝึกอาชีพชุมชน) ให้กับประชาชนที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานบริบทของพื้นที่จัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้กับกลุ่มผู้สูงอายุและการพัฒนาทักษะชีวิตในการเตรียมความพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและการเข้าสู่สังคมเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม (Thailand 4.0)

4.6 มุ่งเน้นการส่งเสริมให้เกิดชุมชนรักการอ่าน “นั่งที่ไหนอ่านที่นั่น” ในรูปแบบต่างๆ เช่น อาสาสมัครส่งเสริมการอ่านห้องสมุดประชาชน บ้านหนังสือชุมชน ตู้หนังสือเคลื่อนที่ในตลาด และหนังสือพิมพ์ ฝาผนัง เป็นต้น

ภารกิจต่อเนื่อง

1. ด้านการจัดการศึกษาและการเรียนรู้

1.1 การศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

- 1) สนับสนุนการจัดการศึกษานอกระบบตั้งแต่ปฐมวัยจนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยดำเนินการให้ผู้เรียนได้รับการสนับสนุนค่าจัดซื้อตำราเรียน ค่าจัดกิจกรรมพัฒนาคุณภาพผู้เรียน และค่าเล่าเรียนอย่างทั่วถึง และเพียงพอ เพื่อเพิ่มโอกาสในการรับการศึกษาที่มีคุณภาพโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย
- 2) จัดการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้กับกลุ่มเป้าหมายผู้ด้อยพละ และขาดโอกาสทางการศึกษา ทั้งระบบการให้บริการ ระบบการเรียนการสอน ระบบการวัดและประเมินผล การเรียนผ่านการเรียนแบบเรียนรู้ด้วยตนเอง การพบกลุ่ม การเรียนแบบชั้นเรียน และการจัดการศึกษาทางไกล
- 3) จัดให้มีการประเมินเพื่อเทียบระดับการศึกษาและการเทียบโอนความรู้และประสบการณ์ที่มีความโปร่งใส ยุติธรรม ตรวจสอบได้ มีมาตรฐานตามที่กำหนด และสามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- 4) ส่งเสริมให้ผู้เรียนต้องเรียนรู้และปฏิบัติกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อดำเนินกิจกรรมเสริมสร้างความสามัคคี บำเพ็ญสาธารณะประโยชน์อย่างต่อเนื่อง และส่งเสริมการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เช่น กิจกรรมลูกเสือเนตรนารี และยุวกาชาด กิจกรรมจิตอาสาการจัดตั้งชมรม/ชุมนุม และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนนำกิจกรรมการบำเพ็ญประโยชน์อื่นๆนอกหลักสูตรมาใช้เพิ่มชั่วโมงกิจกรรมให้ผู้เรียนจบตามหลักสูตรได้
- 5) จัดตั้งศูนย์แนะแนวและประสานการศึกษาพิเศษอำเภอ/เขตให้ครบทุกอำเภอทั่วประเทศ

1.2 การศึกษาต่อเนื่อง

- 1) จัดการศึกษาอาชีพเพื่อการมีงานทำอย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาอาชีพเพื่อการมีงานทำ ประเภทช่างพื้นฐาน/ช่างชนบท และอาชีพที่สอดคล้องกับศักยภาพของผู้เรียน และศักยภาพของแต่ละพื้นที่
- 2) จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตให้กับทุกกลุ่มเป้าหมาย โดยจัดกิจกรรมการศึกษาในรูปแบบต่างๆ อาทิ ค่ายพัฒนาทักษะชีวิต การจัดตั้งชมรม/ชุมนุม การส่งเสริมความสามารถพิเศษต่างๆ ที่มุ่งเน้นให้ทุกกลุ่มเป้าหมาย มีความรู้ ความสามารถในการบริหารจัดการชีวิตของตนเองให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข มีคุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งสามารถใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชน
- 3) จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน โดยใช้หลักสูตร และการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการในรูปแบบของการฝึกอบรมการเรียนทางไกล การประชุมสัมมนา การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดกิจกรรมจิตอาสา การสร้างชุมชนนักปฏิบัติ และรูปแบบอื่นๆ ที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย และบริบทของชุมชนแต่ละพื้นที่ โดยเน้นการดำเนินตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงการสร้างจิตสำนึกความเป็นประชาธิปไตย ความเป็นพลเมืองดี การบำเพ็ญประโยชน์ การอนุรักษ์พลังงานทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

4) ส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกและวินัยในชุมชน เช่น การส่งเสริมคุณธรรม และจริยธรรมในชุมชน การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน ศูนย์เรียนรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเกษตรทฤษฎีใหม่ประจำตำบล

1.3 การศึกษาตามอัธยาศัย

1) ส่งเสริมให้มีการขยายและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ในระดับตำบล เพื่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ และจัดกิจกรรมเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ในชุมชนได้อย่างทั่วถึง

2) จัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อปลูกฝังนิสัยรักการอ่าน และพัฒนาความสามารถในการอ่าน และศักยภาพการเรียนรู้ของประชาชนทุกกลุ่มเป้าหมายให้ได้ระดับอ่านคล่อง อ่านเข้าใจความ เขียนคล่อง และอ่านเชิงคิดวิเคราะห์พื้นฐาน และให้ประชาชนสามารถรับรู้ ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง และทันเหตุการณ์ เพื่อสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติจริง

3) ส่งเสริมให้มีการสร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการอ่านให้เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยสนับสนุนการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางและทั่วถึง เช่น พัฒนาห้องสมุดประชาชนทุกแห่งให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน ส่งเสริมและสนับสนุนอาสาสมัครส่งเสริมการอ่าน การสร้างเครือข่ายส่งเสริมการอ่าน จัดหน่วยบริการเคลื่อนที่พร้อมอุปกรณ์เพื่อส่งเสริมการอ่าน และการเรียนรู้ที่หลากหลายออกไปให้บริการประชาชนในพื้นที่ต่างๆอย่างทั่วถึงสม่ำเสมอ รวมทั้งเสริมสร้างความพร้อมในด้านสื่ออุปกรณ์เพื่อสนับสนุนการอ่าน และการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการอ่านอย่างหลากหลาย

4) จัดสร้างและพัฒนาศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาให้เป็นแหล่งการเรียนรู้เชิงวิชาการและแหล่งท่องเที่ยวประจำท้องถิ่นโดยพัฒนา และจัดทำนิตยสารกรมวิทยาศาสตร์สัญจร และจัดกิจกรรมที่เน้นการเสริมสร้างทักษะ กระบวนการเรียนรู้ และเจตคติทางวิทยาศาสตร์เพื่อให้ประชาชนนำความรู้และทักษะทางวิทยาศาสตร์ไปใช้พัฒนาทักษะการคิด วิเคราะห์บนฐานข้อมูลที่ต้องการ และสามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งเชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้วิทยาศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชนให้ผู้รับบริการสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต การพัฒนาอาชีพ การรักษาสังแวดล้อม และการป้องกันภัยพิบัติจากธรรมชาติในพื้นที่

2. ด้านหลักสูตรสื่อรูปแบบการเรียนรู้การวัดและประเมินผลงานบริการทางวิชาการและการประกันคุณภาพการศึกษา

2.1 ส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตร รูปแบบการเรียน การสอน และกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยที่หลากหลายทันสมัย รวมทั้งหลักสูตรท้องถิ่นที่สอดคล้องกับสภาพบริบทของพื้นที่ และความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย และชุมชน เช่น การจัดโปรแกรมการเรียนรู้รายบุคคล และแผนการเรียนรู้รายชุมชน

2.2 พัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาทางไกลให้มีความทันสมัยด้วยระบบห้องเรียน และการควบคุมการสอบออนไลน์

2.3 พัฒนาระบบการประเมินเพื่อเทียบระดับการศึกษา และการเทียบโอนความรู้และประสบการณ์ให้มีคุณภาพมาตรฐาน และสามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.4 ส่งเสริมการพัฒนาสื่อแบบเรียน สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และสื่ออื่นๆที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนกลุ่มเป้าหมายทั่วไป และกลุ่มเป้าหมายพิเศษ

2.5 พัฒนาระบบการวัดผลและประเมินผลการศึกษานอกระบบทุกหลักสูตร โดยเฉพาะหลักสูตรในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ได้มาตรฐาน โดยการนำข้อทดสอบกลาง และระบบการสอบอิเล็กทรอนิกส์ (e-Exam) มาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.6 ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษา วิจัยพัฒนาหลักสูตร รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ และเผยแพร่รูปแบบการจัดส่งเสริม และสนับสนุนการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้มีการนำไปสู่การปฏิบัติอย่างกว้างขวาง และมีการพัฒนาให้เหมาะสมกับบริบทอย่างต่อเนื่อง

2.7 พัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ให้ได้มาตรฐานเพื่อพร้อมรับการประเมินคุณภาพภายนอก โดยพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักถึงความสำคัญของระบบการประกันคุณภาพ และสามารถดำเนินการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษาได้อย่างต่อเนื่อง โดยใช้การประเมินภายในด้วยตนเอง และจัดให้มีระบบสถานศึกษา พี่เลี้ยง เข้าไปสนับสนุนอย่างใกล้ชิดสำหรับสถานศึกษาที่ยังไม่ได้เข้ารับการประเมินคุณภาพภายนอกให้พัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาให้ได้คุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด

3. ด้านบุคลากรระบบการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

3.1 การพัฒนาบุคลากร

1) พัฒนาบุคลากรทุกระดับทุกประเภท ให้มีสมรรถนะสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งก่อน และระหว่างการทำงานตำแหน่ง เพื่อให้มีเจตคติที่ดีในการปฏิบัติงาน สามารถปฏิบัติงาน และบริหารจัดการการดำเนินงานของหน่วยงาน และสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งส่งเสริมให้บุคลากรในสังกัดพัฒนาตนเองเพื่อเลื่อนตำแหน่ง หรือเลื่อนวิทยฐานะ โดยเน้นการประเมินวิทยฐานะเชิงประจักษ์

2) พัฒนาหัวหน้า กศน. ตำบล/แขวงให้มีความรู้สูงขึ้นในการบริหารจัดการ กศน. ตำบล/แขวง และการปฏิบัติงานตามบทบาทภารกิจอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเน้นการเป็นนักจัดการความรู้ และผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง

3) พัฒนาครู กศน. และผู้ที่เกี่ยวข้องให้สามารถจัดรูปแบบการเรียนรู้ได้อย่างมีคุณภาพโดยส่งเสริมให้มีความรู้ความสามารถในการจัดทำแผนการสอน การจัดกระบวนการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล และการวิจัยเบื้องต้น

2.1.5 แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

หลักการของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

1. ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเองอยู่แล้ว มีระบบคุณค่าที่รวบรวมมาได้จากประวัติความเป็นมาอันยาวนานของชุมชน คือ ให้คุณค่าแก่ความเป็นคน และแก่ชุมชนที่มีความผสมกลมกลืนคุณค่าของธรรมชาติ การเชื่อถือสิ่งเหนือธรรมชาติ และคุณธรรม จริยธรรมตามหลักศาสนา วัฒนธรรมชุมชนยังคงอยู่ และมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน เพราะชุมชนมีกลไกผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม แม้มีปัจจัยใหม่เข้ามา แต่สิ่งเดิมก็ยังคงอยู่ สำนักรวัฒนธรรมชุมชนเห็นว่าวัฒนธรรมเป็นพลังผลักดันการพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่สุด จะใช้ประโยชน์ได้เมื่อมีการปลูกให้สมาชิกแห่งชุมชนมีจิตสำนึกรับรู้ในวัฒนธรรมของตน

2. ชุมชนมีสถานะเป็นสถาบันหนึ่ง ที่ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องในประวัติศาสตร์อันยาวนาน มีโครงสร้างกลไกภายในเป็นระบบ ๆ หนึ่งของตัวเอง เป็นรูปแบบสังคมที่มีอายุยืนนาน ไม่ว่าธรรมชาติข้างนอกจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรความเป็นหมู่บ้านหรือเป็นชุมชนก็คงทนมาเป็นเวลาหลาย ๆ ร้อยปี ลักษณะเช่นนี้คือมีความเป็นสังคมในตัวของมันเอง แสดงถึงความเป็นสังคมที่มีระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมที่เป็นอิสระ มีแบบแผนระบบการผลิต ระบบการจัดการทรัพยากร ระบบสุขภาพ ระบบความรู้ ระบบการเรียนรู้ศึกษา ระบบการปกครอง ระบบยุติธรรมของตนเอง จากการค้นคว้าของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา แห่งสำนักเศรษฐศาสตร์การเมือง ท่านได้พบความจริงที่กว้างขวางออกไปอีกว่า วัฒนธรรมชุมชนไทยเป็นวัฒนธรรมที่มีอาณาเขตครอบคลุมกว้างขวาง เป็นวัฒนธรรมกลางที่ชุมชนต่าง ๆ ในเอเชียอาคเนย์ตอนบนร่วมกัน ถือเป็นวัฒนธรรมนานาชาติที่ชุมชนหมู่บ้าน ชาติต่าง ๆ ใช้ร่วมกันอย่างสมัครใจ ถือเป็นวัฒนธรรมร่วม

3. ชุมชนมีระบบเศรษฐกิจระบบหนึ่งของตัวเอง มีครอบครัวและชุมชนเป็นหน่วยการผลิต มีเป้าหมายของตัวเองคือมุ่งให้ครอบครัวพอเพียงที่จะดำรงชีพได้และชุมชนอยู่รอด และผลิตซ้ำตัวเองได้ ผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเอง แม้อาจผลิตเพื่อขายก็เพื่อให้ได้เงินมาเลี้ยงครอบครัวไม่ใช่ให้กำไรสูงสุดให้ร่ำรวย ใช้แรงงานสมาชิกในครอบครัวตัวเองเป็นหลัก มีน้ำใจและความเอื้ออาทร ความเป็นญาติมิตรเป็นเครื่องร้อยรัดส่วนต่าง ๆ ของระบบจัดสรรและแบ่งปันผลผลิต กรรมสิทธิ์เอกชนไม่มีความเด็ดขาด ในหลายกรณีชุมชนและเครือข่ายชุมชนมีส่วนในการตัดสินใจจัดสรรทรัพยากรและผลผลิต

จากการค้นคว้าวิจัยอย่างกว้างขวางของสำนักวัฒนธรรมชุมชนยังพบอีกว่า ระบบเศรษฐกิจชุมชนดำรงอยู่คู่กับระบบทุนนิยมในปัจจุบันเศรษฐกิจชุมชนเป็นชีวิตการทำมาหากินของชาวไทยจำนวนมากที่สุด คิดในแง่ของจำนวนชีวิตใหญ่กว่าระบบทุน

สำหรับสังคมไทย ลักษณะการเปลี่ยนแปลงจากเศรษฐกิจชุมชนเป็นระบบทุนนิยมมีความเปลี่ยนแปลงที่ล่าช้าด้วยปัจจัย 3 ประการ คือ (1) ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในอดีต (2) ลักษณะชุมชนหมู่บ้านที่ให้ความมั่นคงและมีแรงยึดเหนี่ยวภายในสูง และ (3) ลักษณะพิเศษของรัฐและทุนนิยมไทยที่ไม่เข้าไปจัดการการเปลี่ยนแปลงแบบแผนผลิตในชนบทเหมือนในประเทศยุโรป แต่เป็นลักษณะของการขูดรีดส่วนเกิน (ในปัจจุบันปัจจัยที่ 1 และ 3 อาจลดลง)

4. ทางด้านสังคมการเมือง ชาวบ้านมีความสัมพันธ์กันผ่านระบบเครือญาติ มีการปกครองและการจัดการความสงบเรียบร้อยภายในโดยระบบอาวุโส มีผู้นำที่มีบารมีได้รับการเคารพยกย่องในชุมชน สมาชิกชุมชนมีความผูกพันกลมเกลียวเพราะมีความเคารพนับถือในผีบรรพบุรุษเดียวกัน และเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติที่คอยเป็นสิ่งควบคุมพฤติกรรมของคน ก่อให้เกิดกฎเกณฑ์ข้อห้ามให้ความชอบธรรมแก่การดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างมีระเบียบแบบแผน รวมทั้งคติทางศาสนาพุทธ พราหมณ์ ที่เข้ามาผสมกลมกลืนในวิถีความเชื่อ พิธีกรรมและประเพณีของชุมชน สิ่งเหล่านี้หล่อหลอมให้สมาชิกชุมชน เป็นคนบ้านเดียวกันอยู่ร่วมกันด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูลและประนีประนอม เมื่อเกิดความแตกแยกขัดแย้งก็จะมีกลไกภายในไกล่เกลี่ยตัดสิน คือ ระบบว่าความโดยผู้อาวุโสและเครือญาติ

5. ชุมชนกับสังคมภายนอก ชุมชนมิได้ตั้งอยู่อย่างโดดเดี่ยว มีการเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่นในท้องถิ่นเดียวกันในลักษณะเครือข่ายและมีปฏิสัมพันธ์กับรัฐและทุนมาทุกยุคทุกสมัย การรุกคืบเข้ามาของระบบทุนนิยมและอำนาจรัฐราชการนั้นได้เข้ามาในลักษณะครอบงำบั่นทอนการดำรงอยู่ของชุมชนทำลายระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ดึงเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพิงตลาด มีการทำลายล้างผลาญทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นฐานดำรงชีวิตของชาวชุมชนให้เสื่อมโทรมลง ทำลายโครงสร้างการปกครองดูแลตนเองของชุมชนให้ขึ้นต่อการปกครองของรัฐและระบบราชการ ทางด้านสังคมวัฒนธรรมเกิดวัฒนธรรมบริโภคนิยม คุณค่าทางวัฒนธรรมที่ดั่งามในแบบแผนการดำเนินชีวิตถูกทำลายลง ถูกแทนที่ด้วยค่านิยมตัวใครตัวมัน แก่งแย่งชิงดี เอาเปรียบเอารัดเอาเปรียบ กอบโกยกำไร ความมั่งคั่งนับถือคนดีถูกแทนที่ด้วยการนับถือเชื่อฟังคนรวย ฯลฯ สำนักวัฒนธรรมชุมชนเห็นว่าการใช้ความเจริญตามแนวสังคมตะวันตกมาเป็นแบบแผนชี้้นำการพัฒนาประเทศเป็นความผิดพลาดอย่างยิ่ง เพราะเป็นการทำลายชุมชนทำลายความดั่งามในอดีต มากกว่าจะเป็นการพัฒนาให้สิ่งดั่งามในอดีตเจริญงอกงามยิ่งขึ้น

6. ทางเลือกการพัฒนาตามแนวความคิดวัฒนธรรมชุมชน เชื่อว่าแม้ฐานเศรษฐกิจของชุมชนและทรัพยากรจะถูกทำลายเสียหายลงไปบ้าง แต่จิตสำนึกหรือพลังทางวัฒนธรรมนั้นยังคงอยู่ สามารถสร้างความเข้มแข็งของชุมชนขึ้นมาใหม่ได้ เพียงแต่รูปแบบภายนอกอาจแตกต่างไปจากเดิม หลักสำคัญคือ เป็นการพัฒนาที่ไม่ทำลายล้างสถาบันชุมชน แต่มุ่งให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองและอยู่ร่วมกับภาคส่วนอื่นๆ ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรีมีการเสนอทางเลือกดังนี้

6.1 การพัฒนาต้องเริ่มจากฐานวัฒนธรรมชุมชน ต้องรื้อฟื้นคุณค่าดั้งเดิมที่ชุมชนมีมาประยุกต์สร้างสรรค์ทางเลือกขึ้นมาใหม่ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน ไม่ใช่การถอยหลังไปสู่สังคมเก่าในอดีตซึ่งเป็นไปไม่ได้ ต้องสร้างแบบแผนการผลิตและแบบแผนการดำรงชีวิตขึ้นมาใหม่ภายใต้คุณค่าที่ดั่งเดิมแบบดั้งเดิม เช่น การตั้งกองทุนหมู่บ้าน ธนาคารข้าว กลุ่มออมทรัพย์เหล่านี้คือคุณค่าแห่งการสร้างหลักประกันความมั่นคงร่วมกันหรือสวัสดิการของชุมชน นักพัฒนาและปัญญาชนของชุมชนควรร่วมกับชาวบ้านวิเคราะห์ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของชุมชนทำให้ชาวบ้านตื่นและตระหนักในเอกลักษณ์และคุณค่าของตัวเอง ค้นพบจิตสำนึกอิสระของชุมชนเห็นคุณค่าของการรวมตัวเป็นชุมชน เห็นภัยจากการครอบงำจากวัฒนธรรมภายนอกที่เอารัดเอาเปรียบ กระบวนการนี้จะทำให้เกิดอุดมการณ์ต่อสู้ที่มีพลัง

6.2 การพัฒนาต้องเน้นกระบวนการกลุ่มการร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อคงความเป็นชุมชนไว้ มิใช่เน้นปัจเจกชนนิยมที่คำนึงถึงแต่การต่อสู้แข่งขันทำลายล้างกันเองอย่างการพัฒนากระแสหลัก การรวมกลุ่มรวมตัวกันในรูปของการจัดการองค์กร เช่น สหกรณ์ สหพันธ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งในการช่วยเหลือกันและสร้างอำนาจในการต่อรองกับภายนอก สร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนและสร้างความร่วมมือกับคนกลุ่มอื่นในสังคมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และร่วมกันแก้ปัญหา

6.3 ทางด้านการผลิตนั้นควรอยู่บนหลักการผลิตเพื่อให้ทุกคนมีกินมีใช้ แล้วค่อยเอาส่วนที่เหลือส่งออก จากนั้นก็มีการพัฒนาการเกษตรและอุตสาหกรรมภายในประเทศ, เน้นใช้ทรัพยากรท้องถิ่น, การค้าขายแลกเปลี่ยนภายใน, เทคโนโลยีที่กำกับเองได้, พัฒนาคุณภาพประชากร, เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายท้องถิ่น จนถึงระดับชาติ หลักการนี้ถูกพัฒนามาอธิบายการสร้างทางเลือกการพัฒนาด้านเกษตรกรรมยั่งยืน ธุรกิจชุมชน และอาชีพทางเลือกอื่น ๆ หลายด้านในเวลาต่อมา

6.4 ชุมชนต้องมีความสัมพันธ์และใกล้ชิดกับธรรมชาติ ดูแลและรักษา มิใช่ทำลายล้างธรรมชาติอย่างการพัฒนากระแสหลัก เพราะธรรมชาติจะช่วยคงความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนไว้ได้

6.5 ข้อเสนอทางเลือกสำหรับสังคมไทยสำนักวัฒนธรรมชุมชน โดยเฉพาะคณะ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ได้พัฒนายกระดับข้อเสนอทางนโยบายระดับชาติ ที่สำคัญ คือ

1) การพัฒนาด้านวัฒนธรรมและยกระดับสถาปนาวัฒนธรรมชุมชนเป็นวัฒนธรรมแห่งชาติ เพราะระบบชุมชนยังดำรงอยู่เป็นระบบใหญ่ที่สุดของประเทศ

2) การประสานระบบเศรษฐกิจชุมชนควบคู่กับเศรษฐกิจทุนนิยม ประกอบขึ้นเป็นระบบเศรษฐกิจแห่งชาติเป็น เศรษฐกิจสองระบบ

3) การกระจายอำนาจในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นมาสู่องค์กรบริหารของเครือข่ายชุมชนท้องถิ่น หรือคืนอำนาจการตัดสินใจและการดำเนินชีวิตให้แก่ชาวบ้านนั่นเอง

ประสบการณ์อันต่อเนื่องของนักเคลื่อนไหวสังคมและนักพัฒนา รวมทั้งการค้นคว้าของนักวิชาการอย่างเอาใจจริงเอาใจ ได้ก่อรูปเป็นแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนนี้ขึ้น ซึ่งถ้าท่านผู้อ่านลองย้อนทวนความเคลื่อนไหวทางสังคมในประมาณ 30 กว่าปีที่ผ่านมา ท่านจะเห็นการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีเป้าหมายสู่การดำรงอยู่รอดของชุมชนท้องถิ่นอย่างมีศักดิ์ศรี การพึ่งตนเอง การลุกขึ้นสู้ปกป้องฐานทรัพยากรท้องถิ่นที่ชุมชนพึ่งพาอาศัยในการดำรงชีวิต การมีส่วนร่วมกับรัฐในการพัฒนาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในการดำรงอัตลักษณ์ของท้องถิ่น กระแสการกระจายอำนาจการปกครองตนเองการจัดการตนเอง การเกิดขึ้นของสถาบันใหม่ๆ ทั้งองค์กรรัฐ เอกชน องค์กรอิสระหลาย ๆ องค์กร

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปริญญากายสิทธิ์ (2529:บคดย่อ) ได้ศึกษา ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในล้านนาไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 1912 ถึง พ.ศ. 2101 พบว่า การศึกษาประวัติศาสตร์พุทธศาสนา มิได้เป็นการศึกษาที่หยุดนิ่งหรือขาดลักษณะพลวัต เนื่องจากประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในล้านนาไทยเป็นกระบวนการปรับตัวร่วมกันและเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ล้านนาไทย ลักษณะของพุทธศาสนาในล้านนาไทยจึงเป็นลักษณะพิเศษเฉพาะตัว ซึ่งเกิดจากการผสมผสานระหว่างพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ กับลักษณะดั้งเดิมของล้านนาไทย นับได้ว่าเป็นความกลมกลืนทางประวัติศาสตร์ที่พัฒนาขึ้นในล้านนาไทย ลักษณะดังกล่าวทำให้พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองภายใต้การอุปถัมภ์ของชนชั้นปกครองและพลเมืองล้านนาไทย ในขณะเดียวกันพุทธศาสนาก็มีบทบาทสำคัญต่อล้านนาไทยทุก ๆ ด้าน ในฐานะเป็นพลังของสังคมและเป็นตัวกำหนดทิศทางที่สำคัญประการหนึ่งของประวัติศาสตร์ล้านนาไทยแต่ที่สำคัญที่สุดคือความเข้าใจประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในล้านนาไทย มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการอธิบายประวัติศาสตร์ล้านนาไทย

พรพรรณ โปรงจิต (2546:บคดย่อ) ได้ศึกษาการอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มชนในสมัยอยุธยาที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์ พบว่า การอพยพเคลื่อนย้าย เป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งต่อความมั่นคงของอาณาจักรอยุธยา แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการศึกษาก็คือ ในการศึกษาถึงการอพยพเคลื่อนย้ายในแต่ละเหตุการณ์นั้น เอกสารและหลักฐานที่ทำการค้นคว้านั้น ส่วนใหญ่จะไม่ได้กล่าวถึงเส้นทางที่ใช้ในการเดินทางอพยพเคลื่อนย้าย และไม่มีรายละเอียดเกี่ยวกับการพักหรือการตั้งชุมชนระหว่างทางหรือชุมชนปลายทางและไม่ได้ระบุจำนวนที่แน่นอนว่าในแต่ละเหตุการณ์มีผู้อพยพเคลื่อนย้ายจำนวนเท่าใด จึงทำให้ไม่สามารถทราบได้อย่างชัดเจนว่า เมื่อมีการอพยพเคลื่อนย้ายกลุ่มชนที่อพยพเข้ามาจะมีจำนวนเท่าใดและกลุ่มชนที่เข้ามานั้นได้มีวิถีชีวิตอย่างไรต่อไป ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าศึกษาเพิ่มเติมจากการที่ได้ทราบว่า มีกลุ่มชนกลุ่มต่าง ๆ ได้อพยพเคลื่อนย้ายในสมัยอยุธยา

ปัทมทิยา สิงห์คราม (2557:บคดย่อ) ได้ศึกษาการวิจัยและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศประวัติศาสตร์เพื่อสร้างปรากฏการณ์ในการพลิกฟื้นประวัติศาสตร์พันท้ายนรสิงห์ จังหวัดสมุทรสาคร พบว่าคนในชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของประวัติชุมชน เพื่อการท่องเที่ยวในท้องถิ่นตนเอง เกิดสำนึกรักถิ่นเกิด เนื่องจากการวิจัยเพื่อรวบรวมองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ผ่านกระบวนการในการแลกเปลี่ยนซักถามของคนในชุมชนเกิดความรักและหวงแหนในทรัพยากรทางการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตลอดจนสภาพแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ คนในชุมชนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวบนพื้นฐานความเชื่อ ความศรัทธาของระบบคุณธรรมที่ปรากฏในแหล่งท่องเที่ยว อาทิเช่น ในเรื่องความมีวินัย ซึ่งเป็นคุณธรรมในการจัดระเบียบของสังคม เป็นต้น

บทที่ 3

วิธีการดำเนินงาน

3.1 วิธีการดำเนินงาน

โครงการวิจัยเรื่อง “การสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เวียงลอ ตำบลลอ อำเภอลือ จังหวัดพะเยา” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR : Participatory Action Research) โดยมี**ขอบเขตการศึกษา** ในพื้นที่บ้านลอ หมู่ที่ 1 และบ้านเวียงลอ หมู่ที่ 11 ตำบลลอ อำเภอลือ จังหวัดพะเยา และ**ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย** ผู้นำ ผู้รู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประชาชนในพื้นที่บ้านลอ หมู่ที่ 1 จำนวน 184 ครั้วเรือน และบ้านเวียงลอ หมู่ที่ 11 จำนวน 106 ครั้วเรือน เพื่อสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ โดยศึกษาจากบริบทชุมชนการศึกษา ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน ซึ่ง**ระยะเวลาในการดำเนินงาน** 1 ปี 4 เดือน (16 เดือน) โดยกำหนดให้ระยะเวลาในการดำเนินการเป็น 2 ระยะ ในส่วนของระยะที่ 1 เป็นเวลา 8 เดือน ตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน 2558 – 28 กุมภาพันธ์ 2559 ซึ่งมีงบประมาณในการดำเนินงาน จำนวน 100,700บาท (หนึ่งแสนเจ็ดร้อยบาทถ้วน) และในส่วนของระยะที่ 2 เป็นเวลา 8 เดือน ตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม 2559 – 31 ธันวาคม 2559 ซึ่งมีงบประมาณในการดำเนินงาน จำนวน 99,300บาท (เก้าหมื่นเก้าพันสามร้อยบาทถ้วน)

กระบวนการที่ใช้ในการดำเนินงาน การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบของงานวิจัยที่ผสมผสานแบบมีส่วนร่วมระหว่างทีมวิจัยและชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยทีมวิจัยและชุมชนมีส่วนร่วมในการวิจัยทุกขั้นตอน ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ โดยยึดชุมชนเป็นศูนย์กลาง มีการดำเนินงานวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ระยะ คือระยะที่ 1 ทบทวนประวัติศาสตร์ที่เน้นความเคลื่อนไหวของชุมชนท้องถิ่น และวิเคราะห์ผลการสืบค้นองค์ความรู้ของกลุ่มเป้าหมาย ระยะที่ 2 สร้างชุดความรู้ด้านประวัติศาสตร์ของชุมชน และจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ให้ประชาชนทั่วไปได้ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนตามความสนใจ

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินงาน

1. กระดาษโปสเตอร์ ใช้สำหรับการบันทึกข้อมูลการประชุม การนำเสนอข้อมูล หรือสรุปข้อมูลการ แสดงความคิดเห็น และผลการดำเนินงานในแต่ละกิจกรรม
2. สมุดบันทึก ใช้ในการบันทึกการดำเนินงานในแต่ละกิจกรรม เป็นเครื่องมือที่ดีในการทบทวน ความจำ เพื่อประโยชน์ในการเชื่อมโยงข้อมูลแต่ละกิจกรรม ให้เกิดความต่อเนื่องและการนำไปใช้
3. แบบสำรวจผังเครือญาติและแบบสำรวจบริบทชุมชน โดยใช้วิธีสัมภาษณ์ พูดคุยกับชาวบ้าน ผู้รู้ ภูมิปัญญาในชุมชน เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนด้านต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
4. การจัดทำแผนที่เดินดิน เพื่อให้เหมาะสมต่อการสืบค้นประวัติศาสตร์ชุมชนให้ได้ข้อมูลเชิงลึก
5. แบบสอบถาม ใช้สำหรับการสำรวจข้อมูลชุมชนเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์และชัดเจน ใน ประเด็นเส้นเวลาประวัติศาสตร์ชุมชน (Time Line) ภูมิปัญญาท้องถิ่น และประเพณี 12 เดือนของชุมชน
6. การสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) โดยใช้แนวคำถามเพื่อการประมวลข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ ชุมชนในพื้นที่เพื่อให้ได้ลักษณะข้อมูลเชิงลึก

7. การประชุมกลุ่มย่อย เป็นกระบวนการประชุม เพื่อแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น วิเคราะห์ สังเคราะห์ ทบทวนประเด็นปัญหาและทำความเข้าใจร่วมกันถึงความจำเป็นและความสำคัญของปัญหาเพื่อนำไปสู่การ ค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหา รวมทั้งวางแผน ปฏิบัติ และพัฒนารูปแบบการจัดการปัญหาร่วมกัน

8. การระดมข้อคิดเห็นจากประชาชนในพื้นที่โดยการทำประชาคมหมู่บ้าน

9. กระบวนการเรียน การสอน โดยใช้หลักสูตรท้องถิ่น และจัดทำแผนการเรียนการสอนของ กศน. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เด็ก เยาวชน และประชาชนในพื้นที่ ได้มีความรู้ประวัติศาสตร์ ประเพณี ความ เชื่อ ของชุมชนเวียงลอ และพัฒนาศูนย์ศึกษาข้อมูลโบราณสถานเวียงลอ เป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชนที่มีชีวิต

3.3 แผนการดำเนินงาน

ระยะที่ 1 ตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน 2558 – 28 กุมภาพันธ์ 2559

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	ระยะเวลา
1. เวทีชี้แจงทำความเข้าใจต่อโครงการวิจัยให้กับคนในชุมชน	- เพื่อให้คนในชุมชนได้รับทราบการทำโครงการวิจัยและเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน	- ทีมนักวิจัย 22 คน - ชุมชนบ้านเวียงลอ 40 คน รวมทั้งหมด 62 คน	2 มิถุนายน 2558
2. ทบทวนประวัติศาสตร์ ที่เน้นความเคลื่อนไหวของชุมชนท้องถิ่น - วางแผนการทำงานร่วมกันระหว่าง กศน.และชุมชนโดยแบ่งหน้าที่สืบค้นประวัติศาสตร์อย่างชัดเจน	- เพื่อศึกษาการอพยพตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของบรรพบุรุษ - เพื่อศึกษาความสำคัญและความเชื่อมโยงของประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนเวียงลอตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	- ทีมนักวิจัย 22 คน - ผู้รู้/คนในชุมชน 15 คน รวมทั้งหมด 37 คน	2 กรกฎาคม 2558
3. สสำรวจข้อมูลบริบทชุมชน ความรู้ภูมิปัญญา สภาพแวดล้อมทางกายภาพ (การตั้งเมือง การตั้งเรือนผู้ปกครองในอดีต) ที่จะสัมพันธ์เชื่อมโยงกับการตั้งถิ่นฐานของเวียงลอ การเปลี่ยนแปลงสภาพลำน้ำ (ที่อดีตเป็นแหล่งทรัพยากรทำมาหากิน การขนส่ง เป็นต้น)	- เพื่อศึกษาสภาพของบริบทชุมชนที่ยังมีร่องรอยของอดีต - เพื่อจัดทำแผนที่เดินดินของชุมชน - เก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานชุมชนจากแบบสอบถาม - เพื่อศึกษาข้อมูลผังเครือญาติ ของคนในชุมชนบ้านเวียงลอ	- ทีมนักวิจัย 22 คน - ชุมชนบ้านเวียงลอ 20 คน รวมทั้งหมด 42 คน	10 สิงหาคม 2558
4. เวทีสัมภาษณ์ พูดคุยกับชาวบ้าน ผู้รู้ ภูมิปัญญา ในชุมชนเกี่ยวกับสภาพการเปลี่ยนแปลงที่	- เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในด้านต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึง	- ทีมนักวิจัย 22 คน - ชุมชนบ้านเวียงลอ 20 คน	ครั้งที่ 1 7 สิงหาคม 2558

เกิดขึ้นในการดำเนินการจัดกิจกรรมวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อพิธีกรรมต่างๆ กับวิถีชีวิตชุมชนในรอบปีและการสร้างกระบวนการเชื่อมร้อยภาคีที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เข้าร่วม แลกเปลี่ยน เช่น วัฒนธรรมจังหวัด หรือ ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย กับประวัติศาสตร์เวียงลอ (โรงเรียน นักเรียน ครู) <u>เครื่องมือ/กระบวนการ</u> - แบบสำรวจผังเครือญาติและแบบสำรวจบริบทชุมชน(สำรวจโดยทีมวิจัยในชุมชน) - สืบค้นจากข้อมูลที่เคยมีการศึกษามาก่อนเกี่ยวกับประวัติชุมชนเวียงลอจากแหล่งข้อมูลและอินเทอร์เน็ต หนังสือ (โดยทีมวิจัย กศน.)	ปัจจุบัน - เพื่อสร้างกระบวนการเชื่อมร้อยภาคีที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เข้าร่วม แลกเปลี่ยน เช่น วัฒนธรรมจังหวัด หรือ ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย กับประวัติศาสตร์เวียงลอ - เพื่อเป็นการสร้างเครือข่ายในความร่วมมือและการขยายผลสู่หน่วยงานภายในจังหวัด	รวมทั้งหมด 42 คน	ครั้งที่ 2 10 กันยายน 2558
5. เวทีรวบรวมองค์ความรู้ของชุมชนเพื่อออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เวทีสัญจรความก้าวหน้าโครงการวิจัยจังหวัดพะเยาจากผู้ทรงคุณวุฒิ <u>เครื่องมือ/กระบวนการ</u> - ทีมวิจัยทบทวนเครื่องมือ ผังเครือญาติและแบบสำรวจบริบทชุมชนเพื่อความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูลมีการปรับเครื่องมือร่วมกันระหว่างทีม กศน.และทีมชุมชน เพื่อให้ข้อมูลไปในทิศทางเดียวกัน - ผู้ทรงคุณวุฒิ ติดตามความก้าวหน้าโครงการวิจัย	- เพื่อรวบรวมข้อมูลที่ได้ศึกษามาจัดหมวดหมู่และเช็คความครบถ้วนของข้อมูลที่ต้องการ	- ทีมนักวิจัย 22 คน - ชาวบ้าน ชุมชนบ้านเวียงลอ 20 คน รวมทั้งหมด 42 คน	11 กันยายน 2558
6. เวทีวิเคราะห์และสรุปผลการสืบค้นองค์ความรู้ของชุมชน <u>เครื่องมือ/กระบวนการ</u>	- เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลที่จะนำไปสู่การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้	- ทีมนักวิจัย 22 คน รวมทั้งหมด 22 คน	9 ตุลาคม 2558

- ทีมชุมชน นำข้อมูลผังเครือญาติ และแบบสำรวจบริบทชุมชนมาวิเคราะห์ถึงความสมบูรณ์ของข้อมูลพร้อมกับสรุปผลองค์ความรู้ของชุมชนที่หามาได้	เรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่น		
7. ชุมชน และครู กศน.อำเภोजุนร่วมกันรวบรวม วิเคราะห์สรุปผลองค์ความรู้ที่ศึกษามาได้ พร้อมกับหาแนวทางในการเก็บข้อมูลให้สมบูรณ์ที่สุดเพื่อพัฒนาให้เป็นองค์ความรู้สำหรับใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานของชุมชน <u>เครื่องมือ/กระบวนการ</u> - ชุมชนและกศน.ร่วมกันทำแผนที่เดินดินโดยอ้างอิงจากแผนที่เดินดินที่มีคนในชุมชนเคยทำมาก่อนแล้วนำมาเทียบเคียงกับแผนที่จริงแล้วเพิ่มรายละเอียดเพื่อให้เหมาะสมกับการสืบค้นให้ง่ายขึ้น	- เพื่อสรุปข้อมูลผลการดำเนินงานในระยะที่ 1	- ทีมนักวิจัย 22 คน รวมทั้งหมด 22 คน	17 ธันวาคม 2558
8. เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผลการดำเนินงานและนำเสนอรายงานความก้าวหน้าของโครงการร่วมกับสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น	- แลกเปลี่ยนเรียนรู้ผลการดำเนินงานของแต่ละโครงการวิจัย ในพื้นที่จังหวัดลำปาง และพื้นที่จังหวัดพะเยา	- ทีมนักวิจัย 22 คน รวมทั้งหมด 22 คน	1 กุมภาพันธ์ 2559

ระยะที่ 2 ตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม 2559 – 31 ธันวาคม 2559

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	ระยะเวลา
1. เวทีประชุมวางแผนการทำงานวิจัยกับทีมงาน ในระยะที่ 2	- เพื่อทบทวนข้อมูลที่ได้จากการดำเนินงานในระยะที่ 1 - เพื่อประชุมวางแผนการทำงานกับทีมในระยะที่ 2	- ทีมนักวิจัย 22 คน - ที่ปรึกษา 2 คน - พี่เลี้ยง 6 คน รวมทั้งหมด 30 คน	22 เมษายน 2559
2. เวทีสร้างชุดความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลสารสนเทศในการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ภายในชุมชน	- เพื่อสร้างชุดความรู้ที่จะนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลสารสนเทศในการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ภายในชุมชน	- ทีมนักวิจัย 22 คน - ที่ปรึกษา 2 คน - พี่เลี้ยง 6 คน - ชุมชนบ้านเวียงลอ 20 คน	ครั้งที่ 1 27 พฤษภาคม 2559 ครั้งที่ 2 24 มิถุนายน

		รวมทั้งหมด 50 คน	2559
3. สรุป และวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ เพื่อจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น และจัดทำแผนการเรียนการสอน ของ กศน. เพื่อสร้างกระบวนการ เรียนรู้ให้ เด็ก เยาวชน และ ประชาชน ในพื้นที่ ได้มีความรู้ ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ของชุมชน เวียงล่อ และการพัฒนาศูนย์ ศึกษาข้อมูลโบราณสถานเวียงล่อ เป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชนที่มีชีวิต	- เพื่อสรุป และวิเคราะห์ ข้อมูลที่ได้จากการ ดำเนินงานจัดทำหลักสูตร ท้องถิ่น และแผนการ จัดการเรียนการสอนของ กศน.อำเภอจุน - เพื่อพัฒนาศูนย์ข้อมูล โบราณสถานเวียงล่อ เป็น พิพิธภัณฑ์ชุมชนที่มีชีวิต เป็นแหล่งเรียนรู้ประจำ ชุมชน	- ทีมนักวิจัย 22 คน - ที่ปรึกษา 2 คน - พี่เลี้ยง 6 คน - ชุมชนบ้านเวียงล่อ 20 คน รวมทั้งหมด 50 คน	ครั้งที่ 1 22 กรกฎาคม 2559 ครั้งที่ 2 19 สิงหาคม 2559
4. เวกีค้นข้อมูลนำเสนอชุด ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และนำเสนอหลักสูตรท้องถิ่น ใน ชุมชน	- เพื่อนำเสนอและขยาย ผลชุดความรู้-หลักสูตรที่ ได้จากการทำวิจัย สู่ แนวทางการนำไปใช้ ประโยชน์ร่วมกับทีมวิจัย คนในชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้อง	- ทีมนักวิจัย 22 คน - ที่ปรึกษา 2 คน - พี่เลี้ยง 6 คน - ชุมชนบ้านเวียงล่อ 50 คน รวมทั้งหมด 80 คน	21 ตุลาคม 2559
5. เวกีสรุปบทเรียนการ ดำเนินงานระยะที่ 2 และจัดทำ รายงานฉบับสมบูรณ์	- เพื่อสรุปผลการ ดำเนินงานและสรุป บทเรียนการดำเนินงาน ระยะที่ 2	- ทีมนักวิจัย 22 คน - ที่ปรึกษา 2 คน - พี่เลี้ยง 6 คน รวมทั้งหมด 30 คน	ครั้งที่ 1 11 พฤศจิกายน 2559 ครั้งที่ 2 24 พฤศจิกายน 2559

บทที่ 4

ผลการดำเนินงาน

4.1 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

งานวิจัยฉบับนี้ถูกพัฒนาขึ้นจากกระบวนการค้นหาโจทย์วิจัยก่อนร่วมกันระหว่างทีมพี่เลี้ยงจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นลำปาง และทีมวิจัยที่ประกอบไปด้วยครู กศน.อำเภอจุน จังหวัดพะเยา และทีมวิจัยชุมชนบ้านเวียงลอ หมู่ 11 ตำบลลอ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา เกิดข้อสรุปของแนวทางการทำงานวิจัยร่วมกัน โดยกำหนดคำถามของงานวิจัยในทิศทางของการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ ตำบลลอ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา โดยเริ่มจากคนในชุมชนต้องการ การพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยว และต้องการการสนับสนุนการจัดการทางด้านการท่องเที่ยว จนมีการทำประชาคมซ้ำๆ เพื่อค้นหาปัญหาที่แท้จริงที่เกิดขึ้นกับชุมชน จึงได้ทราบว่าปัญหาที่แท้จริง คือ คนในชุมชนขาดการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมในชุมชน ขาดองค์ความรู้ในการถ่ายทอดให้คนภายนอกชุมชน ตลอดจนกระบวนการจัดการในการถ่ายทอด อัตลักษณ์ เอกลักษณ์ของชุมชน จึงเป็นประเด็นในการจัดทำวิจัยท้องถิ่น

- 1) ทำให้เกิดแนวทางสร้างการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครู กศน.อำเภอจุน และคนในชุมชนพื้นที่เวียงลอ เพื่อทบทวนวิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมของคนในพื้นที่บ้านเวียงลอ ตลอดจนประวัติศาสตร์คนในพื้นที่บ้านเวียงลอ
- 2) ชุมชนเริ่มเห็นความสำคัญของการมองตัวเอง เกิดแนวทางในการศึกษาเรียนรู้ชุมชนผ่านกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุดเครื่องมือเพื่อสืบค้นเกี่ยวกับวิถีชีวิตประวัติศาสตร์ และสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านเวียงลอ
- 3) เกิดแนวทางในการแสวงหาความรู้จากภายนอก โดยอาศัยภาคีเครือข่าย ผู้รู้ ภูมิปัญญา แหล่งเรียนรู้ งานวิจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคม
- 4) ชุมชนมีส่วนร่วมในการในการศึกษา ประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต ด้วยการมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาเป็นองค์ความรู้ เพื่อให้ศึกษาและสืบทอด และยังเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาชุมชนต่อไป
- 5) กศน.อำเภอจุนได้ใช้กระบวนการวิจัยเพื่อศึกษาท้องถิ่น และนำองค์ความรู้ที่ได้มาเป็นหลักสูตรท้องถิ่น สำหรับใช้ในการศึกษาสำหรับนักศึกษา กศน. และประชาชนทั่วไป รวมถึงบูรณาการงานของกศน. กับชุมชน ทำให้เกิดการยอมรับ และพัฒนาการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน

นำไปสู่การหาแนวทางระหว่าง กศน.อำเภอจุน กับชุมชนบ้านเวียงลอ ในการแสวงหาข้อมูลร่วมกัน มีการวางแผนการดำเนินงาน การจัดกิจกรรม และการออกแบบชุดเครื่องมือในการเก็บข้อมูลในชุมชน การแบ่งหน้าที่ในการเก็บข้อมูลชุมชนบ้านเวียงลอ โดยการเก็บข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี ปราชญ์ และผู้รู้ในชุมชน และอีกส่วนเก็บโดยใช้ชุดเครื่องมือในการเก็บ

- 1) ผังเครือญาติ
- 2) ชุดเก็บข้อมูลพื้นฐานชุมชน และ
- 3) แผนที่เดินดิน

กระบวนการดังกล่าวได้ทำร่วมกันในทีมวิจัย “การสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ ตำบลลอ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา” ทำให้ชุมชนเกิดความภูมิใจในการมีส่วนร่วม และ กศน.อำเภอจุนได้รู้จักชุมชน และนำกิจกรรมการเรียนรู้ไปเชื่อมโยงร้อยกับ งานวิจัยทำให้เกิดการยอมรับในชุมชน การร่วมมือดังกล่าวจะทำให้เกิดองค์ความรู้ในชุมชน และกศน.อำเภอจุน พัฒนางค์ความรู้ดังกล่าวเป็นหลักสูตรท้องถิ่นจากการพูดคุยและวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาในชุมชน โดยทบทวนถึงข้อมูลสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ที่ส่งผลกระทบวิธีการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมาของชุมชน ก่อนลงมือวางแผนเพื่อปฏิบัติตามกิจกรรมดังนี้

4.2 ผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์

จากการดำเนินงานโครงการวิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานไว้ 4 ข้อ ซึ่งประกอบด้วย

1. เพื่อสร้างกระบวนการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เวียงลอ ตำบลลอ อำเภอลือ จังหวัดพะเยา
 2. เพื่อสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ ตำบลลอ อำเภอลือ จังหวัดพะเยา
 3. เพื่อพัฒนารูปแบบของศูนย์ศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์สำหรับการศึกษา และพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน
 4. เพื่อผลักดันให้เกิดหลักสูตรท้องถิ่นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ และครู กศน.อำเภอลือ ที่มาจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาเป็นหลักสูตรกระบวนการเรียนการสอน
- ซึ่งแต่ละวัตถุประสงค์ได้ออกแบบกิจกรรมให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องไว้ดังนี้

วัตถุประสงค์ ข้อที่ 1 เพื่อสร้างกระบวนการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ ตำบลลอ อำเภอลือ จังหวัดพะเยา

กิจกรรมที่ 1 เวทีเตรียมความพร้อม กำหนดแนวทางการทำงาน วางแผนการปฏิบัติงาน

วันที่ 2 มิถุนายน 2558 เวลา 10.00น. ณ วัดศรีปิงเมือง ตำบลลอ อำเภอลือ จังหวัดพะเยา จำนวนผู้เข้าร่วมทั้งหมด 62 คน ประกอบด้วย ทีมนักวิจัย จำนวน 22 คน ชุมชนบ้านเวียงลอจำนวน 40 คน

ประเด็นการประชุม

จัดประชุมทีมวิจัยเพื่อชี้แจงความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของโครงการ วิธีการดำเนินงาน รายละเอียดกิจกรรม แผนการดำเนินงาน รายละเอียดค่าใช้จ่าย เป้าหมาย และผลที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการที่ชุมชนจะได้รับ

วิธีการและขั้นตอนในการดำเนินงาน

อธิบายความเป็นมาของโครงการ วัตถุประสงค์ของโครงการ วิธีการดำเนินงาน และชี้แจงบทบาทการทำงานของทีมวิจัยโดยนายชิต กาศสนุก หัวหน้าโครงการในส่วนของ กศน. ความสำคัญของชุมชนบ้านเวียงลอและความเป็นมาในการศึกษาวิจัย รวมทั้งโอกาสในการพัฒนาต่อยอดจากการดำเนินโครงการ โดยนายมนัส เวียงลอ หัวหน้าโครงการในส่วนของชุมชน และทีมวิจัยจาก กศน.อำเภอลือ ร่วมอธิบายรายละเอียดให้คนในชุมชนได้รับทราบการทำโครงการวิจัย และเข้าใจไปในทิศทางเดียวกันของทีมวิจัยชุมชน และทีมวิจัย กศน.อำเภอลือ วางแผนกระบวนการในการสืบค้นประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านเวียงลอโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยการโยงถึงสภาพปัญหาเก่าที่เกิดขึ้นและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านเวียงลอ การเก็บข้อมูลในชุมชนบ้านเวียงลอ โดยการให้ทีมวิจัยทั้งหมดในการออกความคิดเห็น และสิ่งที่ต้องเตรียมสำหรับการเก็บข้อมูลในชุมชน เช่น ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้รู้ ผู้สูงอายุ เยาวชน สถานศึกษาในชุมชน ผู้มีความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ เพื่อให้งานวิจัยมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน

ทั้งนี้ ได้ชี้แจงโอกาสในการต่อยอดเมื่อโครงการวิจัยสิ้นสุดแล้ว โดยชุมชนสามารถใช้ข้อมูลจากการวิจัยมาพัฒนาและปรับปรุงรูปแบบการจัดการองค์ความรู้ที่มีอยู่ให้เกิดกระบวนการเผยแพร่ที่มีประสิทธิภาพ ผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชมได้รับความรู้ที่ถูกต้อง รวมทั้งอาจารย์รับการท่องเที่ยวในพื้นที่ซึ่งเริ่มมีแนวโน้มขยายตัวเข้ามาในพื้นที่ชุมชนอย่างต่อเนื่องได้ และเกิดการถ่ายทอดข้อมูลในชุมชนให้มีรายละเอียดที่ชัดเจนเป็นไปในทิศทางที่

ถูกต้อง ที่ช่วยให้ข้อมูลความรู้ดังกล่าวมีการบันทึก รับรู้และไม่สูญหายไปจากชุมชน ตลอดจนอาจช่วยสร้างอาชีพและรายได้ให้ชุมชนในอนาคต ที่ช่วยให้ชุมชนเข้าใจวัตถุประสงค์การดำเนินโครงการ พร้อมให้ความร่วมมือและเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งทีมวิจัยได้ให้ความสำคัญและกระตุ้นให้เกิดการตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรม ตามศักยภาพของชุมชนแต่ละกลุ่ม

การแบ่งบทบาทหน้าที่ในการรับผิดชอบในการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น เป็น 2 ทีม ได้แก่ ทีม กศน.อำเภอจุน และทีมนักวิจัยชุมชนบ้านเวียงลอ

ทีมนักวิจัยชุมชนบ้านเวียงลอมีหน้าที่

เก็บข้อมูลพื้นฐานในชุมชนโดยการแบ่งหน้าที่กันระหว่างทีมวิจัยชุมชนโดยแยกกันเก็บเพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายการแบ่งบทบาทในทีมวิจัยในการสืบค้นข้อมูลชุมชน เช่น ประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต อาหาร ทรัพยากร แหล่งที่ตั้ง การสัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชน การแบ่งหน้าที่ระหว่างทีมชุมชนบทบาทหน้าที่ของทีมชุมชน

นายมนัส เวียงลอ	หัวหน้าทีม
นายตา ไช่ทา	รองหัวหน้าทีม
นายวัลลพ พวงลำเจียก	การเงิน
นายเฉลิม เพียรภูญา	เลขานุการ
นางสุรัตน์ ไช่ทา และนางทัศนาศิทธิภา ปฏิกม	
นางบัวเงิน คำดีบ	ประชาสัมพันธ์

โดยทีมชุมชนได้แบ่งหน้าที่รับผิดชอบในการหาข้อมูลดังนี้

1. ผู้เก็บข้อมูลในชุมชน(ผู้รู้)	ผู้รับผิดชอบ นายสุวรรณ และนายเดชา
2. ประวัติความเป็นมาของชุมชน	ผู้รับผิดชอบ นายมนัส เวียงลอ
3. ขนบธรรมเนียมประเพณีในชุมชน	ผู้รับผิดชอบ นายตา นายชาติ
4. วิถีชีวิตคนริมน้ำอิง	ผู้รับผิดชอบ นางสุรัตน์ นางทัศนาศิทธิภา นางบัวเงิน

ทีมนักวิจัย กศน. อำเภอจุนมีหน้าที่

ค้นหาประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเวียงลอจากเอกสารและจารึกที่เคยมีผู้ศึกษามาแล้วจากแหล่งต่าง ๆ เก็บข้อมูลพื้นฐานภายในชุมชน ที่มีผู้เคยศึกษามาก่อนจากเอกสารหนังสือ แหล่งโบราณคดี แหล่งเรียนรู้ เช่น ตำนานโยนกเชียงแสน (1)หอวัฒนธรรมนิทัศน์วัดศรีโคมคำ (2)ห้องสมุด (3)อินเทอร์เน็ต (4)วัฒนธรรมจังหวัดพะเยา (5)หอจดหมายเหตุ (6)วัดลี และแหล่งอื่นๆ

ปัญหาและอุปสรรค

ช่วงการดำเนินงานครั้งแรกยังไม่พบปัญหา จะมีบางคนที่ยังไม่รู้บทบาทหน้าที่เพราะยังไม่ได้ลงพื้นที่ชุมชน

กิจกรรมที่จะทำต่อไป

1. วางแผนการทำงานและบทบาทหน้าที่หลังจากลงพื้นที่ชุมชน
2. วางแผนการเก็บข้อมูลในชุมชน

กิจกรรมที่ 2 เวทีทบทวนประวัติศาสตร์ที่เน้นประวัติศาสตร์ความเคลื่อนไหวของชุมชนท้องถิ่น วันที่ 2 กรกฎาคม 2558 เวลา 10.00 น. ณ วัดศรีปิงเมือง ตำบลลอ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา จำนวนผู้เข้าร่วมทั้งหมด 37 คน ประกอบด้วย ทีมนักวิจัย จำนวน 22 คน ผู้รู้/คนในชุมชน จำนวน 15 คน

ประเด็นการประชุม

1. สร้างความเข้าใจกับทีมวิจัย
2. เตรียมความพร้อมของทีมวิจัยในส่วนของทีมครู กศน. กับทีมชุมชน
3. วางแผนและกำหนดบทบาทหน้าที่การดำเนินการวิจัย
4. กำหนดแนวทางในการสืบค้นบทวนเรื่องการอพยพตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของบรรพบุรุษและศึกษาความสำคัญ ความเชื่อมโยงของประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนเวียงลอ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

วิธีการและขั้นตอนในการดำเนินงาน

เริ่มจากการวางแผนทำความเข้าใจในงานวิจัยระหว่างทีมวิจัยครู กศน.กับทีมชุมชนในการวางแผนการทำงานร่วมกันโดยผู้นำชุมชน อธิบายถึงบริบทของชุมชนและสิ่งที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชุมชนและทิศทางในการศึกษาข้อมูลชุมชนร่วมกันโดยการแบ่งบทบาทในการเก็บข้อมูลระหว่างทีมวิจัยโดยแบ่งเก็บข้อมูล 1) ทีมวิจัยชุมชน เก็บข้อมูลพื้นฐานชุมชน 2) ทีมวิจัย กศน.เก็บข้อมูลจากการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเวียงลอที่เคยมีผู้มาศึกษามาก่อน

ประสบการณ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างทีมวิจัย กศน.และทีมวิจัยชุมชน

มีการแลกเปลี่ยนซักถามสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชน ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนตลอดถึงความพยายามของชุมชนในการศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนเวียงลอและการศึกษาจากบุคคลภายนอกที่เข้ามาศึกษาค้นคว้าในพื้นที่บ้านเวียงลอ รวมไปถึงกิจกรรมที่เคยจัดขึ้นในพื้นที่ชุมชนทั้งคนจากนอกและในชุมชนในช่วงที่ผ่านมาว่ามีกิจกรรมอะไรบ้างเช่น การจัดกิจกรรมงานปูจ่าพญาลอ ซึ่งส่วนใหญ่ในการจัดกิจกรรมเป็นความคิด และดำเนินการจัดกิจกรรมมาจากความรู้ และจินตนาการจากบุคคลนอกพื้นที่ โดยคนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่ได้มีส่วนร่วมและเสนอความคิดเห็นรูปแบบในการจัดกิจกรรม โดยเฉพาะข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านเวียงลอในแต่ละครั้ง ถึงมีก็น้อยมาก ทำให้เกิดผลเสียต่อความรู้สึก และความภาคภูมิใจในความเป็นชุมชนประวัติศาสตร์เวียงลออย่างแท้จริง แต่มีผลดีที่ทำให้บ้านเวียงลอเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป และเป็นที่รับรู้ของคนทั้งอำเภอจุน และอำเภอใกล้เคียง ที่ว่าทุกวันที่ 9 เมษายน จะมีพิธีบวงสรวงปูจ่าพญาลอเป็นประจำทุกปี

อย่างไรก็ตาม ประวัติศาสตร์ส่วนหนึ่งก็มาจากตำนาน ที่มาจากคำเล่าขานแต่งเติมเสริมต่อสืบๆ กันมาเท็จบ้างจริงบ้าง ส่วนคนเขียนประวัติศาสตร์ก็อนุมานกันเอา โดยอ้างอิงหลักฐานต่างๆ ให้น่าเชื่อถือ ภายหลังมีคนศึกษาค้นคว้าวิจัยเพิ่มเติมได้ข้อมูลใหม่ๆ หากน่าเชื่อถือกว่าก็แก้ไขกันไปไม่มีอะไรที่เป็นความจริงแท้แน่นอน ซึ่งการค้นคว้าและศึกษาวิจัยที่มาจากบุคคลภายนอกในแต่ละครั้งคนในชุมชนไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมการดำเนินการค้นคว้าและสืบค้นประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านเวียงลอเลย

ครู กศน.ตำบล ร่วมสร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้ชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมได้ตระหนักถึงปัญหาโดยการกระตุ้นจากกระบวนการของครู กศน. ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน กับร่วมทีมวิจัยครู กศน. และทีมวิจัยชุมชนในเรื่องการสืบค้นประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านเวียงลอร่วมกัน โดยมีการจัดทำเครื่องมือการเก็บข้อมูลพื้นฐานชุมชน, การทำผังเครือญาติ, แผนที่เดินดิน ซึ่งการจัดทำแผนที่เดินดินที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างทีมวิจัย และชุมชนเป็นหลัก ทำให้เกิดกระบวนการในการสืบค้นร่วมกัน การทำแผนที่เดินดินและการเก็บข้อมูลผังเครือญาติสามารถทำไปพร้อมกันได้โดยเน้นกระบวนการการมีส่วนร่วมระหว่างทีมวิจัยและชุมชนเป็นหลัก

จากการศึกษาดังกล่าวทำให้ทีมวิจัยมีข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นเกี่ยวกับชุมชนบ้านเวียงลอมากขึ้นโดยการศึกษาจากข้อมูลพื้นฐาน เช่นภูมิปัญญา วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ การทำมาหากิน อาหาร เครื่องแต่งกาย การอพยพตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของบรรพบุรุษของคนบ้านเวียงลอรุ่นแรกๆ และหาแนวทางการสืบค้นการสืบทอดทายาทเป็นรุ่นๆไป โดยการจัดกระบวนการออกแบบเครื่องมือร่วมกันระหว่างทีมวิจัย กศน. และทีมวิจัยชุมชนในการสร้างเครื่องมือผังเครือญาติ โดยมีเนื้อหา อาชีพ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ มีลูกหลานสืบทอด

ตระกูลมาก/น้อย ฐานะความเป็นอยู่ ประเพณีความเชื่อ โดยเน้น 4 ตระกูลใหญ่ คือ ไชยา สารพัตร เวียงลอ สิทธิภา เพื่อดูความแตกต่างของแต่ละเครือญาติความเป็นอยู่ เพื่อนำไปเก็บข้อมูลในส่วนที่ขาดและยังไม่มีผู้ศึกษามาก่อน โดยมีการแลกเปลี่ยนและทบทวนข้อมูลที่ได้ศึกษามาได้อย่างต่อเนื่อง

ทบทวนบทบาทหน้าที่

ทีม กศน.

1. ค้นหาประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเวียงลอจากเอกสารและจารึกที่เคยมีผู้ศึกษามาแล้วจากแหล่งต่าง ๆ
2. เก็บข้อมูลพื้นฐานภายในชุมชน (ที่มีผู้เคยศึกษามาก่อนจากเอกสารหนังสือ แหล่งโบราณคดี แหล่งเรียนรู้ 1) หอวัฒนธรรมนิทัศน์วัดศรีโคมคำ 2) ห้องสมุด 3) อินเทอร์เน็ต 4) วัฒนธรรมจังหวัดพะเยา 5) หอจดหมายเหตุ

ทีมชุมชน เวียงลอ

1. เก็บข้อมูลพื้นฐานในชุมชนโดยการแบ่งหน้าที่กันระหว่างทีมวิจัยชุมชนโดยแยกกันเก็บเพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลาย
2. การแบ่งบทบาทในทีมวิจัยในการสืบค้นข้อมูลชุมชน เช่น ประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต อาหาร ทรัพยากร แหล่งที่ตั้ง การสัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชน การแบ่งหน้าที่ระหว่างทีมชุมชน

ปัญหาและอุปสรรค

1. การออกแบบเครื่องมือเบื้องต้น เครื่องมืออาจยังไม่สมบูรณ์เพราะอยู่ในช่วงการทดลองใช้เครื่องมือเบื้องต้น
2. แนวทางในการเก็บข้อมูลของทีมชุมชนยังไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

กิจกรรมที่จะทำต่อไป

ทีมวิจัยครูกศน.

ศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง 1) ศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ 2) ห้องสมุด 3) หอวัฒนธรรมนิทัศน์วัดศรีโคมคำ 4) อินเทอร์เน็ต 5) จากการวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้องหรือการสืบค้น 6) วัฒนธรรมจังหวัดพะเยา และ 7) หอจดหมายเหตุ

ทีมวิจัยชุมชน

1. ออกแบบเครื่องมือ (แบบสอบถาม)
2. ประเด็นข้อคำถาม ชุมชน ประวัติศาสตร์
3. แบ่งเป็นชุดการเก็บ – เก็บจากเอกสารเดิมที่เคยมีผู้ศึกษามาแต่ข้อมูลยังไม่สมบูรณ์
4. การสัมภาษณ์จากชาวบ้านถึงวิถีชีวิต

สรุป จากทั้ง 2 กิจกรรมตามวัตถุประสงค์ ข้อที่ 1 เพื่อสร้างกระบวนการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ ตำบลลอ อำเภอจุน จังหวัดพะเยาพบว่า ขั้นตอนกระบวนการการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิง คือ

1. ทบทวนข้อมูลประวัติศาสตร์ร่วมกัน ระหว่างทีมวิจัย เพื่อร่วมกันสืบค้น โดยทีมวิจัยได้แบ่งบทบาทหน้าที่ในการสืบค้น แบ่งเป็นครู กศน. อำเภอจุน ศึกษาประวัติศาสตร์ของเวียงลอจากเอกสารที่เคยมีการศึกษามาก่อน จากหนังสือ พงศาวดาร จากแหล่งเรียนรู้ อาทิ ศูนย์วัฒนธรรมนิทัศน์ หอจดหมายเหตุ ห้องสมุด จนได้ข้อมูลเกี่ยวกับเวียงลอ เมื่อได้ข้อมูลเกี่ยวกับเวียงลอก็นำมาวิเคราะห์ร่วมกันถึงประวัติศาสตร์ที่เคยศึกษามาเพื่อให้ข้อมูลที่สืบค้นมาได้มาประกอบในการจัดประมวลผลประกอบเนื้อหาประวัติศาสตร์ที่

เกี่ยวข้องกับเวียงลอ ส่วนที่มวิจัยเวียงลอที่เป็นที่ชุมชน มีการเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์ผ่านผู้รู้ คนในชุมชน หรือเอกสารที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อนำข้อมูลมาสรุปร่วมกันกับที่มวิจัยชุมชนทั้งหมด เพื่อให้มีความหลากหลายของข้อมูลเวียงลอ และที่มวิจัยมีการทำงานร่วมกันผ่านการสืบค้น ที่เหมาะสมกับเวลาการทำงานของชุมชน และกศน.

2. วิเคราะห์ประเด็นทางด้านประวัติศาสตร์(ผังเครือญาติ) เพื่อหาข้อมูลเชิงลึกจากศึกษาข้อมูลผ่านเครื่องมือผังเครือญาติ ทำให้ที่มวิจัย พบปัญหาระหว่างการสืบค้น เพราะการใช้เครื่องมือไม่สามารถเก็บข้อมูลสืบค้นช่วงลำดับญาติ ถึงบรรพบุรุษที่เป็นรุ่นทวดได้ จากปัญหาที่เหมือนกันของนักวิจัยที่เข้าเก็บข้อมูลผังเครือญาติ จึงได้มีการทบทวนในการเก็บข้อมูลผังเครือญาติอีกครั้งแต่เป็นการร่วมกันเก็บเฉพาะตระกูลที่เก่าแก่ 5 ตระกูล ที่เป็นตระกูลที่เข้ามาอาศัยอยู่ในช่วงการก่อสร้างบ้านเรือนในพื้นที่เวียงลอครั้งแรก ได้แก่ตระกูลเวียงลอ ไช้ทา สิทธิภา ศรีวิชัย และสารพัตร เพื่อศึกษาลำดับญาติที่ลึกที่สุดของห้าตระกูลที่เป็นตระกูลเก่าแก่ของชุมชนบ้านเวียงลอ

3. หาข้อมูลเชิงลึกโดยการสัมภาษณ์ จากการลงพื้นที่โดยที่มนักวิจัยเป็นแบบเก็บข้อมูลที่ใช้สำรวจข้อมูลชุมชน ด้านวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ในเครื่องมือจะระบุประเภทจำแนกเป็น 3 ประเภทจากแบบสัมภาษณ์ ดังนี้

3.1 วัฒนธรรมด้านอาหาร ในชุดการสืบค้นจะระบุรายละเอียด ของประเภทอาหาร วัตถุดิบ การปรุง วัฒนธรรมการกิน ในการสำรวนักวิจัยต้องมีการศึกษา ทั้งประเภทอาหารที่มีอยู่ในปัจจุบัน และอาหารที่เคยมีในอดีต ที่ไม่มีอยู่ในปัจจุบัน โดยศึกษาจากผู้รู้ในชุมชนบ้านเวียงลอ

3.2 วัฒนธรรม ประเพณี มีการสำรวจปราชญ์ผู้รู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยศึกษาจากข้อมูลพื้นฐานจากการทำเวที ผ่านเครื่องมือ ปฏิทินกาลเวลา ให้ทราบถึงประเพณี 12 เดือนที่มีในชุมชนเวียงลอ จากนั้นจึงได้ออกแบบ แบบสัมภาษณ์ ในรอบคำถามสัมภาษณ์ ประเพณี แนวทางการปฏิบัติตามประเพณี ช่วงเวลาการจัด โดยสัมภาษณ์ให้มีรายละเอียดมากที่สุด

3.3 ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการสำรวจผู้รู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้วยแบบสัมภาษณ์ โดยใช้ชุดคำถามปลายเปิด เนื่องจากมีหลายประเภทภูมิปัญญา อาทิ หมอเมือง การจักสาน การประมงพื้นบ้านริมน้ำอิง อาชีพที่มีอยู่ในพื้นที่ชุมชนเวียงลอ โดยการสัมภาษณ์ จะถามถึง ชื่อ สกุล อายุ ประเภท ประสบการณ์ วิธีการ การสืบทอด เนื่องจากมีความหลากหลายจึงเน้นการสัมภาษณ์เชิงลึก

4. การศึกษาชุมชนโดยใช้แผนที่ของชุมชนที่ได้มีการศึกษา และร่วมกันทำขึ้นเบื้องต้นเพื่อศึกษาบริบทชุมชนโดยรวม โดยเริ่มต้นจากการศึกษาจากแผนที่ ที่เคยมีผู้ศึกษาอยู่เดิม และการเดินสำรวจโดยนักวิจัย มีการเพิ่มเติมข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลมากที่สุด โดยลงพื้นที่ในการสำรวจชุมชนเวียงลอ ทั้งชุมชนปัจจุบัน และชุมชนเวียงลอในอดีต

จากขั้นตอนการสร้างกระบวนการสืบค้นประวัติศาสตร์โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนทำให้ที่มวิจัยมีข้อมูลชุมชนที่หลากหลาย นำไปสู่กระบวนการในการสืบค้นข้อมูลชุมชนเวียงลอ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงชุมชนเวียงลอ อำเภอลือ จังหวัดพะเยา

จากกระบวนการการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงชุมชนเวียงลอร่วมกัน ทำให้มีข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นเกี่ยวกับชุมชนบ้านเวียงลอมากขึ้นโดยการศึกษาจากข้อมูลพื้นฐาน เช่น ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ การทำมาหากิน อาหาร เครื่องแต่งกาย การอพยพตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของบรรพบุรุษของคนบ้านเวียงลอรุ่นแรกๆ และหาแนวทางการสืบค้นการสืบทอดทายาทเป็นรุ่นๆ ไป โดยการจัดกระบวนการออกแบบเครื่องมือร่วมกันระหว่างทีมวิจัย กศน. และทีมวิจัยชุมชนในการสร้างเครื่องมือผังเครือญาติ โดยมีเนื้อหา อาชีพ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ มีลูกหลานสืบทอดตระกูลมาก/น้อย ฐานะความเป็นอยู่ ประเพณีความเชื่อ โดยเน้น 4 ตระกูลใหญ่ คือ ไชยา สารพัตร์ เวียงลอ สิทธิธา เพื่อดูความแตกต่างของแต่ละเครือญาติความเป็นอยู่ เพื่อนำไปเก็บข้อมูลในส่วนที่ขาด และยังไม่มีผู้ศึกษามาก่อน โดยมีการแลกเปลี่ยนและทบทวนข้อมูลที่ศึกษามาได้อย่างต่อเนื่องข้อมูลที่ได้จากสืบค้นผ่านการออกแบบกิจกรรมได้ดังนี้

กิจกรรมที่ 3 เวทีศึกษา/สำรวจข้อมูลบริบทชุมชน ความรู้ภูมิปัญญา สภาพแวดล้อมทางกายภาพ (การสร้างเมือง การตั้งบ้านเรือนผู้ปกครองในอดีต) ที่จะสัมพันธ์เชื่อมโยงกับการตั้งถิ่นฐานของเวียงลอ การเปลี่ยนแปลงสภาพลำน้ำ วันที่ 10 สิงหาคม 2558 เวลา 09.00 น. ณ โบราณสถานเวียงลอตำบลลอ อำเภอลือ จำนวนผู้เข้าร่วมทั้งหมด 42 คน ประกอบด้วย ทีมนักวิจัย จำนวน 22 คน ชุมชนบ้านเวียงลอ จำนวน 20 คน

ประเด็นการประชุม

1. ชี้แจงวัตถุประสงค์ในการดำเนินการวิจัย
2. ศึกษาการอพยพตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของบรรพบุรุษแล้วนำข้อมูลที่ศึกษาได้มานำเสนอ
3. ข้อมูลจากแบบสำรวจข้อมูลชุมชนที่ทีมชุมชนได้ศึกษามาแลกเปลี่ยน

วิธีการและขั้นตอนในการดำเนินงาน

จากการศึกษาข้อมูลชุมชนทางด้านประวัติศาสตร์จากทีม กศน.อำเภอลือ มีการศึกษาจากข้อมูลเอกสารประกอบด้วย พงศาวดาร เอกสารต่างๆเพื่อใช้ประกอบในการศึกษาข้อมูล โดยมีกรอบในการศึกษาเพื่อให้ได้ประเด็นในการศึกษาที่ชัดเจน แบ่งเป็นการศึกษา ประวัติศาสตร์ชุมชนเวียงลอ ด้านประวัติความเป็นมา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา แหล่งโบราณสถานที่สำคัญในชุมชน สภาพภูมิประเทศ ทรัพยากร วิถีชีวิต ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กรอบการศึกษาที่เกี่ยวข้องซึ่งมีข้อมูลจากผู้ที่เคยศึกษามาก่อน เช่น ข้อมูล โดยศึกษาจากเอกสารตำนาน โดยเริ่มศึกษาจากข้อมูลที่ เคยมีการศึกษา ที่ถูกค้นคว้าและเรียบเรียงไว้ดังนี้

นักวิจัยทีมครู กศน. ได้นำเสนอโดยหยิบยก การเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนเวียงลอ จากการศึกษาเอกสาร “ตำนานเมืองลอ เมืองโบราณ ดินแดนแห่งรัก” เรียบเรียง โดย วัชร ศรีคำตัน (2558 : 8)พบว่า มีผู้กล่าวถึงและศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเวียงลोन้อยมากประวัติศาสตร์ส่วนหนึ่งก็มาจกตำนาน ตำนานก็มาจากคำเล่าขานแต่งเติมเสริมต่อสืบๆ กันมา มีข้อเท็จจริงบ้าง ส่วนคนเขียนประวัติศาสตร์ก็มีการอนุมาน โดยอ้างอิงหลักฐานต่างๆให้น่าเชื่อถือ ภายหลังมีคนศึกษาค้นคว้าวิจัยเพิ่มเติมได้ข้อมูลใหม่ๆ หากน่าเชื่อถือกว่า ก็ปรับแก้ไขไม่มีข้อมูลที่เป็นความจริงแท้แน่นอน เช่น “เวียงลอเป็นเมืองโบราณ อายุร่วมพันปี ตั้งขึ้นมารวมศตวรรษที่ 17 ถูกทิ้งร้างไปจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ ผังเมืองมีลักษณะค่อนข้างกลม มีแนวกำแพงเก่าเป็นคันดิน และก่ออิฐเป็นบางส่วน ในเขตเมืองเก่าของเวียงลอ มีวัดร้างมากกว่า 50 วัด วัดสำคัญที่คงอยู่ได้แก่วัดศรีปิงเมือง และวัดศรีเกิด ซึ่งสร้างเมื่อพุทธศตวรรษที่ 21วัดต่างๆ และโบราณสถานจำนวนมาก ถูกลักลอบขุดค้นทำลายเพื่อหาโบราณวัตถุที่มีค่า เช่น พระพุทธรูปหินทราย พระพุทธรูปทอง

สัมฤทธิ์ และพระเครื่องโบราณสถานที่พบในเขตกำแพงเมืองโบราณเวียงลอ ได้แก่ โบราณสถานเสาหลักเมือง
กู๋พระแก้ว วัดพระเจ้าเข้ากาด วัดสารภี วัดศรีชุม กู๋หนองผำ กู๋บวกกู๋ วัดเวียงป่าสัก กู๋มะม่วงแก้วแดง”

“เมืองลอเมืองโบราณ เป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่า 900 ปี มีลำน้ำอิง แม่น้ำที่สามกษัตริย์
คือ พ่อขุนจำเมือง พ่อขุนเม็งราย และพ่อขุนรามคำแหง ได้นั่งหันหลังพิงกันทำสัตยปฏิญาณเป็นเพื่อนร่วม
สาบานไหลผ่าน ภายหลังแม่น้ำอิงเปลี่ยนทิศทาง ทำให้เมืองโบราณเวียงลอถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ทิศใต้
แม่น้ำอิงเป็นเขตตำบลลอ ส่วนทิศเหนือแม่น้ำอิงอยู่ในเขตตำบลหงส์หิน อำเภอจุน โดยมีสะพานแขวนเชื่อม
เมืองโบราณทั้ง 2 ตำบลเข้าด้วยกัน”

นักวิจัยชุมชน ได้นำเสนอ การเก็บข้อมูลจากเครื่องมือการเก็บข้อมูลผังเครือญาติ และเครื่องมือแผนที่
เดินดินในการเก็บข้อมูลผังเครือญาติครั้งแรกมีการเก็บแบบปูพรม โดยเก็บให้ได้มากที่สุด ตามประเด็นที่ให้
นักวิจัยใช้ในการเก็บ คือ ประเด็นลำดับเครือญาติของคนในครอบครัว ตั้งแต่ รุ่นลูก พ่อ แม่ ปู่ย่า ตายาย หรือ
มากกว่านั้น โดยในช่วงแรกของการเก็บเน้นนักวิจัยในชุมชนเป็นผู้เก็บข้อมูล ของทีมวิจัยชุมชนนำข้อมูลที่ได้
จากแบบสำรวจมานำเสนอ พบว่า ข้อมูลไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกันเพราะมีความคลาดเคลื่อนจากเครื่องมือที่
เก็บนำไปใช้ต่างกันและยังเก็บได้ไม่ลึกเนื่องจากการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลทำให้พบข้อมูลซ้ำกันจำนวนมาก
และแบบสอบถามยังขาดข้อคำถาม สำหรับการสืบค้น เช่นแหล่งที่มาของการอพยพ อาชีพ และแหล่งที่ตั้ง
บ้านเรือนครั้งแรก เป็นต้น ทำให้เครื่องมือสืบค้นผังเครือญาติต้องมีการปรับ เพื่อใช้สำรวจและเก็บข้อมูลอีก
ครั้งทำให้ทีมวิจัย เห็นถึงข้อปัญหาจึงร่วมกันออกแบบการสำรวจอีกครั้ง

การศึกษาชุมชนผ่านเครื่องมือที่นักวิจัยร่วมกันออกแบบ และเก็บข้อมูลพบว่าผลที่เกิดจากการสืบค้น
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงชุมชนเวียงลอม ที่นักวิจัยชุมชน และนักวิจัยกศน.อำเภอจุน ร่วมกับ
ประชาชนในพื้นที่ชุมชนเวียงลอ ได้ออกแบบ เครื่องมือ ผังเครือญาติ แบบสำรวจข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น และ
แผนที่เดินดิน สำหรับการเก็บข้อมูลการสืบค้น มีการวางแผนการเก็บข้อมูลร่วมกันระหว่างนักวิจัย ในการเก็บ
ข้อมูลในพื้นที่จริงทำให้ทราบถึงสภาพชุมชน และการพัฒนาเครื่องมือในการเก็บเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มากที่สุด
จากการสืบค้นดังกล่าวทำให้มีการพัฒนาการ การเก็บข้อมูลเป็น 3 ระยะดังนี้

การเก็บข้อมูลชุดแรก ผ่านเครื่องมือผังเครือญาติ แบบสำรวจข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น และแผนที่เดิน
ดินที่มีการศึกษามาก่อนหน้าของการทำวิจัยสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงชุมชนเวียงลอ จากการลง
เก็บข้อมูลชุดแรกของการสืบค้น

ข้อมูลผังเครือญาติ

เครื่องมือผังเครือญาติ จากการใช้แบบสำรวจผังเครือญาติ โดยนักวิจัยชุมชนเป็นผู้ลงพื้นที่จัดเก็บใน
ชุมชน โดยการสำรวจครั้งแรกเป็นการสำรวจโดยเก็บข้อมูลครัวเรือนที่อยู่ในชุมชนบ้านเวียงลอ จำนวน 96
ครัวเรือน โดยสำรวจตั้งแต่รุ่นปัจจุบัน พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย และลำดับญาติที่ลึกที่สุด ของแต่ละครอบครัว เท่าที่
ทายาทจะจำได้เพื่อสืบค้นหาต้นตระกูลและคนรุ่นเก่าที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลลอ จากการเก็บและวิเคราะห์
ข้อมูลทำให้พบข้อมูลซ้ำกันจำนวนมาก และแบบสอบถามยังขาดข้อคำถาม สำหรับการสืบค้น เช่นแหล่งที่มา
ของการอพยพ อาชีพ และแหล่งที่ตั้งบ้านเรือนครั้งแรก เป็นต้น ทำให้เครื่องมือสืบค้นผังเครือญาติต้องมีการ
ปรับ เพื่อใช้สำรวจและเก็บข้อมูลอีกครั้ง จากการวิเคราะห์ข้อมูลผังเครือญาติ จากแบบสำรวจผังเครือญาติ
โดยนักวิจัยชุมชนเป็นผู้ลงพื้นที่จัดเก็บในชุมชน จำนวน 96 ครัวเรือน พบว่าการลำดับญาติจากแบบสำรวจ
พบที่มีการสืบบรรพบุรุษมาจาก 5 ตระกูล ได้แก่ ตระกูล เวียงลอ ไช้ทา สิทธิภา ศรีวิชัย และสารพัตร
เป็นต้น ตระกูลและคนรุ่นเก่าที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลลอ จากการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลทำให้พบข้อมูลซ้ำกัน
จำนวนมาก และได้คัดตระกูลที่มาจากอาศัยอยู่ใหม่ออก เมื่อได้ข้อค้นพบจากการวิเคราะห์แบบสอบถามผังเครือ

ญาติ จึงได้ทำการออกแบบ แบบสัมภาษณ์ซ้ำเพื่อเจาะลึกรายละเอียดของต้นตระกูลเริ่มแรกที่มาอาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลลอ เพื่อเชื่อมโยงการอพยพมาของชุมชนเริ่มแรก

การนำข้อมูลผังเครือญาติมาใช้เป็นข้อมูลในการประกอบกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ จากการเก็บข้อมูลผังเครือญาติจากทีมชุมชนพบว่ามีการเก็บได้เป็นแนวทางเดียวกันมากขึ้น แต่การสำรวจข้อมูลยังไม่ลึกพอเพราะว่าจากการสอบถามยังมีการสืบทอดบรรพบุรุษในช่วงที่ 3 ซึ่งเป็นช่วงเริ่มต้นของการเริ่มอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ชุมชนบ้านเวียงลอ ซึ่งเป็นยุคปัจจุบันของประวัติศาสตร์เวียงลอช่วงที่ 2 ทีมวิจัยมีการทบทวนการหาข้อมูลทั้งทางด้านเอกสารและการแลกเปลี่ยนเพื่อนำไปสู่ข้อมูลที่ใกล้เคียงกับสถานการณ์จริงทางประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าของ **อ้ายคำตัน พุทธวงศ์** ระบุว่าพื้นเพเดิมของท่านเป็นคนเด่นชัย เมืองแพร่ บิดาประกอบอาชีพค้าขาย โดยได้เดินทางมาขายเสื้อผ้า (หม้อฮ่อม) ในเขตเมืองลอเทิง และเชียงราย ต่อมาบิดาได้สมรสกับมารดาซึ่งเป็นคนบ้านเกียงหนองข่วง และตั้งหลักปักฐานอยู่ในเมืองเทิงระยะหนึ่ง จนกระทั่งได้ผูกเสี่ยวกับอ้ายสา่งซึ่งเป็นชาวเงี้ยวตั้งบ้านอยู่ในเมืองเวียงลอ อ้ายสา่งจึงยกที่นาให้ 8 ไร่ และมีเสี่ยวของบิดาคนหนึ่งจำชื่อไม่ได้ ได้ขายที่นาให้อีกจำนวน 8 ไร่ ในราคา 1 บาท และยกที่ดินที่ยังไม่ได้แผ้วถางให้อีกจำนวนหนึ่ง จึงยกครอบครัวมาตั้งมั่นอยู่ที่เวียงลอ โดยในขณะนั้นเวียงลอมีประชาชนตั้งบ้านเรือนอยู่แล้วประมาณ 20 – 25 หลังคาเรือน ประกอบด้วยไทลื้อ 2 หลังคาเรือน เป็นแม่อ้ายแต่จำชื่อไม่ได้ เงี้ยว (อ้ายสา่ง) 1 หลังคาเรือน และคนเมือง

ต่อมาได้มีประชาชนจากที่ต่างๆ อพยพมาตั้งบ้านเรือนมากขึ้น จนเป็นชุมชนใหญ่ในปัจจุบัน ส่วนครอบครัวของแม่อ้ายซึ่งเป็นไทลื้อนั้น เนื่องจากเป็นหญิงและไม่มีผู้สืบสกุลโดยตรง เครือญาติใกล้เคียงในรุ่นหลังจึงได้ขายที่ดินและอพยพไปอยู่ที่อื่น เช่นเดียวกับอ้ายสา่ง ส่วนที่มาของนามสกุลเวียงลอ นั้นระบุว่าเดิมจะตั้งเป็น “**ชัยมงคล**” ตามชื่อของต้นตระกูลคือ “**พระยาชัยมงคล**” แต่ในที่สุดก็ตกลงใช้ “**เวียงลอ**” ตามชื่อบ้านนามเมือง

พ่ออ้ายหนานหลวย แสงศรีจันทร์ ได้เล่าถึงการก่อตั้งหมู่บ้านเวียงลอมี 4 ตระกูล คือ **1. ตระกูลเวียงลอ 2. ตระกูลไขทา 3. ตระกูลสารพัตร 4. ตระกูลสิทธิภา**

ตระกูลเวียงลอ เริ่มมาจาก พ่อเมือง แม่กอง เวียงลอ (เป็นคนแรกเริ่มเข้ามาอยู่บ้านลอ) ต่อมา มีลูกชื่อ พ่อหนานสาร แม่แสง, พ่อหน้อยใจ แม่อด, พ่อหนานพล แม่เตียง, แม่จันทร์, พ่อหนานธา, พ่อหน้อยวงศ์ แม่ออน ซึ่งเป็นพ่อแม่ของพ่อหลวงมนัส เวียงลอ

ชุดเก็บข้อมูลพื้นฐานชุมชน(แบบสำรวจข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น) เป็นชุดเครื่องมือในการสืบค้นเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ มีการแบ่งประเภท อาทิ ภูมิปัญญาท้องถิ่น อาหาร และวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี การสำรวจเริ่มจากทีมนักวิจัยชุมชน โดยสำรวจจากแบบสำรวจชุดแรกโดยเก็บข้อมูลจากเวที และประเด็นข้อคำถามที่ร่วมกันกับชุมชนกำหนดขึ้น การสำรวจข้อมูลตามแบบสำรวจข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้ทราบข้อมูลของชุมชน วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ที่มีอยู่ในชุมชน ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ประเพณี ในรอบปีของชุมชน ด้านอาหารที่มีอยู่ในชุมชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และอาหารที่ไม่มีอยู่แล้วในปัจจุบัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่างๆ ในชุมชน ซึ่งทีมนักวิจัยชุมชนได้สำรวจข้อมูลในแต่ละด้านจาก การสัมภาษณ์และบันทึก และมาสะท้อนผลการเก็บข้อมูล ร่วมกับทีมนักวิจัยจาก กศน. อำเภอลอง จากการวิเคราะห์ข้อมูลจากเครื่องมือในการสืบค้น เกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน มีการแบ่งประเภท อาทิ ภูมิปัญญาท้องถิ่น อาหาร

และวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ทำให้จัดหมวดหมู่ของข้อมูล โดยแยกเป็นอาหารท้องถิ่น โดยสำรวจ เพื่อจากการสัมภาษณ์ เกี่ยวกับขั้นตอน วัตถุดิบ และรายละเอียดเกี่ยวกับอาหาร ในการสำรวจ มีการแบ่งให้นักวิจัยชุมชน และนักวิจัย กศน. ที่เป็นผู้หญิงมีความสามารถในการทำอาหาร เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียด สำหรับข้อมูลของชุมชนวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ที่มีอยู่ในชุมชน ให้ผู้สำรวจที่เป็นผู้สูงอายุในทีมวิจัย เพื่อศึกษาถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี โดยการสัมภาษณ์เน้นลงลึกถึงรายละเอียดของประเพณี 12 เดือน ที่จัดขึ้นในชุมชน อาทิ ประเพณี ปู่จาทพญาลอ พิธีสงน้ำพระธาตุศรีปึงเมือง พิธีสลาภกัฏฐ์ พิธีแห่ดอกไม้ พิธีเลี้ยงผีประจำตระกูล พิธีตงหอ ยี่ประเพณีเป้ง ฯลฯ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันประเพณี ในรอบปีของชุมชน และการสำรวจภูมิปัญญาโดยเน้นการศึกษากระบวนการ และวิธีการของภูมิปัญญาด้านต่างๆ เช่น หมอยา หมอสู่ขวัญ การทำเครื่องมือประมง การประมงริมน้ำอิง การจักสาน

แผนที่เดินดิน

การสืบค้นข้อมูลชุมชนผ่านเครื่องมือแผนที่เดินดินที่มีการศึกษามาก่อนหน้า และทีมนักวิจัยชุมชนการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของนครน่าน โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ โดยร่วมกันลงชุมชนเพื่อสำรวจบริบทชุมชนโดยรวมในพื้นที่ชุมชนทั้งหมด ว่าสิ่งที่กำหนดในแผนที่เดินดินชุดเดิมมีข้อมูลตามที่ระบุไว้ในแผนที่หรือไม่ และมีการกำหนดข้อมูลใหม่ที่นำเสนอจะระบุเพิ่มเติมไปในแผนที่ การลงพื้นที่และการกำหนดจุดในแผนที่ทำให้นักวิจัยเห็นสภาพชุมชนเวียงลอ และข้อค้นพบใหม่ ที่ควรเพิ่มเติมในแผนที่เดินดิน เช่น ควรกำหนดจุดภูมิปัญญาท้องถิ่นลงในแผนที่เดินดิน เป็นต้น การสืบค้นข้อมูลชุมชนผ่านเครื่องมือแผนที่เดินดินที่มีการศึกษามาก่อนหน้า และทีมนักวิจัยชุมชนการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของนครน่าน โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ โดยร่วมกันลงชุมชนเพื่อสำรวจบริบทชุมชนโดยรวมในพื้นที่ชุมชนทั้งหมด ว่าสิ่งที่กำหนดในแผนที่เดินดินชุดเดิมมีข้อมูลตามที่ระบุไว้ในแผนที่หรือไม่ และมีการกำหนดข้อมูลใหม่ที่นำเสนอจะระบุเพิ่มเติมไปในแผนที่ การลงพื้นที่และการกำหนดจุดในแผนที่ทำให้นักวิจัยเห็นสภาพชุมชนเวียงลอ และข้อค้นพบใหม่ ที่ควรเพิ่มเติมในแผนที่เดินดิน เช่น การควรกำหนดจุด สถานที่ ที่ตั้งบ้านของภูมิปัญญาท้องถิ่นลงในแผนที่เดินดิน สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของชุมชน

จากการศึกษาข้อมูลชุมชนระยะแรก ทำให้นักวิจัยเข้าใจสภาพชุมชนบ้านเวียงลอมากขึ้น จากการใช้เครื่องมือในการเก็บเบื้องต้น และนำข้อมูลการสืบค้นมาวิเคราะห์และควรพัฒนาข้อมูลในการเก็บครั้งต่อไปอย่างไรเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน จึงมีการเก็บข้อมูลซ้ำ จากการเก็บข้อมูลชุดแรก ผ่านเครื่องมือผังเครือญาติ ชุดเก็บข้อมูลพื้นฐานชุมชน(แบบสำรวจข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น) และแผนที่เดินดิน จากการลงเก็บข้อมูลชุดแรกของการสืบค้นที่ไม่สมบูรณ์ และข้อที่ควรเพิ่มเติมเพื่อให้ทราบข้อมูลของชุมชนให้ได้ข้อมูลมากที่สุด จึงได้ทบทวนการเก็บใหม่พัฒนาชุดเครื่องมือ การลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ซ้ำตามประเด็นที่ควรจะศึกษาเพิ่มเติม

สรุป การสืบค้นผังเครือญาติ ให้เหลือจุดเด่นของแต่ละตระกูล เช่น การทำมาหากิน ประเพณีความเชื่อ อาหารและเครื่องแต่งกาย โดยใช้เครื่องมือ แบบสัมภาษณ์ ตัวอย่างเช่น แหล่งที่มาการย้ายถิ่นฐาน เหตุผล การย้ายถิ่นฐาน เหตุผลการเลือกถิ่นฐานที่มาอยู่ จุดที่ตั้งครั้งแรกในชุมชนเวียงลอ ความเชื่อของตระกูล (จารีตประเพณี) อาหารดั้งเดิม/วัฒนธรรมการกิน วิถีชีวิตดั้งเดิมมีความสัมพันธ์กับลำน้ำอิงอย่างไร การแต่งกายดั้งเดิมของตระกูล การสัมภาษณ์ ต้องสัมภาษณ์มากกว่า 1 คน ต่อ ตระกูล โดยแบ่งกลุ่มสัมภาษณ์ 4 กลุ่ม

4 ตระกูลประกอบด้วย

1. กลุ่มที่ 1 ตระกูลเวียงลอ
2. กลุ่มที่ 2 ตระกูลไผ่ทา
3. กลุ่มที่ 3 ตระกูลสารพัตร

4. กลุ่มที่ 4 ตระกูลสิทธิ

แผนที่เดินดิน ระยะแรก พัฒนาจากแผนที่เดิมที่มีคนทำมา และศึกษาจากสภาพพื้นที่จริง แผนที่เดิม (พัฒนา/ปรับปรุงขึ้นใหม่/สืบค้นเพิ่มเติม)

ระยะที่ 2 นำชุดข้อมูลการสำรวจข้อมูลชุมชน / ผังเครือญาติ เพิ่มลงในแผนที่ วิเคราะห์ความสมบูรณ์ของแผนที่เพื่อใช้ในศูนย์ข้อมูล/ข้อมูลชุมชน โดยใช้เครื่องมือ แบบสอบถาม ตัวอย่าง เช่น ข้อมูลภูมิปัญญา แหล่งอาหาร แหล่งเรียนรู้ในชุมชน แหล่งท่องเที่ยว

ประเด็นหารือ

จากการเก็บข้อมูลเบื้องต้นพบว่าเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บยังไม่สามารถเก็บข้อมูลชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง จึงมีการคิดออกแบบเครื่องมือร่วมกันระหว่างทีมวิจัย โดยการทำผังเครือญาติใหม่ และชุดเครื่องมือในการเก็บข้อมูลใหม่ โดยการวางแผนการเก็บข้อมูลร่วมกัน เพื่อให้การเก็บข้อมูลไปในทิศทางเดียวกันโดยการร่วมกันกับคนในชุมชนเพื่อสะท้อนผลข้อมูล

ปัญหาและอุปสรรค

1. การสืบค้นข้อมูลผังเครือญาติจากการสำรวจครั้งแรกพบว่าข้อมูลที่ได้ยังไม่ชัดเจนและการเก็บข้อมูลยังไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน รวมถึงข้อมูลของช่วงอายุยังไม่สามารถสืบค้นได้มากกว่า 3 ช่วงอายุคน
2. ข้อมูลจากการสำรวจจากเอกสาร ประวัติศาสตร์เวียงลอมีเอกสารน้อย

แนวทางแก้ไข

1. ควรสืบจากญาติที่มีอายุมากและพอจะจดจำได้มากกว่าและลึกกว่า
2. สืบจากเครือญาติที่ใกล้ชิดที่สุดอยู่ใกล้กันจากเรา

กิจกรรมที่ทำต่อไป

ทีมวิจัยทำแบบสำรวจชุดใหม่ไปใช้โดยการสำรวจครั้งนี้ทีมครู กศน. ร่วมกับชุมชนลงพื้นที่ในการสำรวจเพื่อเก็บข้อมูลและรู้จักสภาพพื้นที่ในชุมชนเพื่อได้ข้อมูลที่หลากหลายและรู้จักชุมชนในด้านอื่น ๆ พร้อมทั้งศึกษาข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์จากผู้รู้ในชุมชน

กิจกรรมที่ 4 เวทีสัมภาษณ์ พูดคุยกับชาวบ้าน ผู้รู้ ภูมิปัญญาในชุมชนเกี่ยวกับสภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในการดำเนินการจัดกิจกรรม วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรมต่าง ๆ วิถีชีวิตชุมชนในรอบปี วันที่ 17 สิงหาคม 2558 เวลา 10.00 น. ณ วัดศรีปึงเมือง ตำบลลอ อำเภอลอง จังหวัดพะเยา จำนวนผู้เข้าร่วมทั้งหมด 42 คน ประกอบด้วย ทีมนักวิจัย จำนวน 22 คน ชุมชนบ้านเวียงลอจำนวน 20 คน

ประเด็นการประชุม

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงชุมชนในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อสร้างกระบวนการเชื่อมโยงภาคีที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เข้าร่วมแลกเปลี่ยน
3. ติดตามผลการใช้เครื่องมือ แบบสอบถาม ผังเครือญาติ ชุดการเก็บข้อมูลชุมชนพื้นฐาน

วิธีการและขั้นตอนในการดำเนินงาน

1) จากการสำรวจข้อมูล ผู้รู้ ภูมิปัญญาในชุมชน เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต สภาพที่เกิดขึ้นทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบันในการศึกษาข้อมูลของทีม กศน. ที่มาจากเอกสาร แหล่งเรียนรู้ต่างๆ เช่น หอวัฒนธรรมนิทัศน์ หอสมุด อินเทอร์เน็ต และงานวิจัยที่ผ่านมา พบว่าข้อมูลในการศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่เวียงลอหรือสภาพใกล้เคียงมีข้อมูลค่อนข้างจำกัด จึงต้องมีการศึกษาเพิ่มจากแหล่งอื่น ๆ เช่น หอจดหมายเหตุ การ

ขอข้อมูลจากวัฒนธรรมจังหวัดและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องการจัดเวทีที่เกี่ยวข้องเพื่อเชิญผู้ที่มีความรู้เข้ามาแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับข้อมูลชุมชนของชุมชนเวียงลอ ซึ่งเป็นส่วนที่จะเติมเต็มข้อมูลที่ขาดหายไป **คุณวิวรรณ แสงจันทร์** นักวิชาการโบราณคดีอิสระ ให้ข้อมูลเมืองลอ ในยุคต่างๆ ซึ่ง **คุณวัชร ศรีคำตัน** ได้ค้นคว้าและเรียบเรียง ไว้เป็นเอกสาร “ตำนานเมืองลอ เมืองโบราณ ดินแดนแห่งรัก” (2558 : 8) โดยนักวิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากแหล่งๆ โดยวิธีการเทียบข้อมูลที่หลากหลาย จากการจดบันทึก เพื่อนำข้อมูลที่ได้นำมาประมวลเป็นข้อมูลในยุคต่างๆ ดังนี้

ผลที่ได้จากการสืบค้นข้อมูล

วัชร ศรีคำตัน (2558) ได้ค้นคว้าและเรียบเรียง ข้อมูลเมืองลอ เป็นยุคต่างๆ ดังนี้

- **ยุคขุนเจือง (ยุคแรกเริ่มการตั้งถิ่นฐาน)**

เมืองโบราณเวียงลอ เป็นเมืองโบราณประเภทคูน้ำ กำแพงอิฐผังเมืองมีรูปทรงคล้ายหอยสังข์ ซึ่งเป็นความเชื่อเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ ตามคติความเชื่อที่รับมาจากอินเดียในสมัยโบราณ เช่นเดียวกับเมืองหริภุญไชย เมืองลำปาง และเมืองแพร่หรือพลรัฐนคร ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยอาณาจักรหริภุญไชย (พุทธศตวรรษที่ 12 – 18) แต่เมืองเวียงลอนี้ยังไม่พบหลักฐานที่ระบุถึงช่วงเวลาในการสร้างชัดเจน อย่างไรก็ตามจากการศึกษาเอกสารประวัติศาสตร์พบว่าครั้งขุนจอมธรรมโอรสของลาวเงินแห่งเมืองหิรัญนครเงินยางเชียงแสน ได้อพยพมาสร้างเมืองพะเยาขึ้นในบริเวณเวียงร้างปลายดอยตัวน ในราว พ.ศ.1639 (พุทธศตวรรษที่ 17) นั้น เมืองพะเยามี 36 พันนา โดยมี “เมืองลอ เมืองเทิง เชียงแลง เมืองคอบจะลาว เมืองลาวออย แจ้เลียง หนองขวาง แจ้หลวง แจ้หม่ม เมืองวัง” เป็นหัวเมืองชายขอบพระราชอาณาเขต ส่วนทางทิศใต้และเหนือขึ้นต่อแดนเมืองหริภุญไชย และลัมปะกนะนคร(ลำปาง) ส่วนอาณาเขตด้านทิศตะวันออกนั้นครอบคลุมไปถึงเมืองเชียงของ ซึ่งหมายความว่าอาณาเขตด้านตะวันออกของเมืองพะเยาในยุคแรกเริ่มนั้น ได้รวมเอาพื้นที่บริเวณที่บริเวณที่ตั้งของเมืองโบราณเวียงลอนี้ไว้ด้วย

ขุนจอมธรรมมีโอรสคือขุนเจืองขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ.1663 ขุนเจืองเป็นกษัตริย์ที่ทรงอำนาจมาก เมื่ออายุได้ 27 ปี เกิดศึกแควมารบเมืองหิรัญนครเงินยางเชียงแสน ขุนชินผู้เป็นลุงได้ทรงมีพระราชสาสน์ให้ขุนเจืองผู้หลานยกทัพมาช่วยปราบศึกแคว ในครั้งนั้นปรากฏชื่อ “เมืองลอ” ในบัญชีรายชื่อเมืองขึ้นของเมืองพะเยาที่ขุนเจืองเกณฑ์ไพร่พลยังเมืองหิรัญนครเงินยางเชียงแสน

“ขุนเจืองได้ทราบความตามลักษณะพระราชสาสน์ดังนั้นแล้ว จึงให้เกณฑ์พลเมืองพะเยา และหัวเมืองขึ้นทั้งปวงคือ เมืองพร้าวเมืองลอ เมืองเทิง เมืองเชียงแลง เมืองคอบ เมืองกว เมืองออย เมืองพราน เมืองแจ้เลียง เชียงแจ้ เชียงต้อ เชียงช้าง แจ้ขอด หนองขวาง แจ้หลวง แจ้เหียน แจ้ลู่ แจ้หม่ม เมืองวัง สิริรวมคนได้ 133,000 คน ช้างเครื่อง 700 ม้า 3,000 ก้อนตั้งทัพชัย ประชุมพล ณ ตำบลดอนไชยเบื้องตะวันตก หนองหาง แล้วยกกองทัพไปเมืองคัว เมืองเชียงต้ง เชียงช้าง ไปถึงเมืองหิรัญนครเงินยาง ได้เข้าผจญทัพแควแตกพ่ายไป” (พระยาประชากิจกรจักร, พงศาวดารโยนก, 2516, น.236)

หลังปราบปรามศึกแควได้สำเร็จ ขุนเจือง ต่อมาเมื่อวัยชราได้ยกทัพไปตีเมืองแมนตาทอบขอบฟ้าต่ายอีกครั้งและได้สิ้นพระชนม์ลงที่นั่น เรื่องราวของขุนเจืองนี้ เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในกลุ่มคนที่พูดภาษาไทย – ลาวและอาจเป็นบุคคลผู้มีตัวตนอยู่จริงในประวัติศาสตร์ โดยได้พบภาพสลักที่ปราสาทนครวัดซึ่งสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 (พ.ศ.1656 – 1693) เป็นภาพสลักของชาวสยามกลุ่มหนึ่งเข้าร่วมอยู่ในกองทัพของพระเจ้าชัยวรมัน ได้ภาพสลักนั้นมีอักษรจารึกว่า “แนะ สย้า กุก” ซึ่งจิตร ภูมิศักดิ์ ได้ศึกษาตีความตัวอักษรจารึกดังกล่าวและระบุว่าเป็น ภาพสลักของกองทัพชาวสยามจากกลุ่มแม่น้ำกกและเชื่อว่าน่าจะเป็น

กองทัพของขุนเจืองธรรมิกราช นอกจากนั้นหวังจี้ หมิน นักประวัติศาสตร์จีนซึ่งได้ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของเมืองเชียงใหม่ (หรือที่เอกสารจีนเรียกว่าปาไปซีฟู) และเชียงรุ่ง(เอกสารจีนเรียกว่าเมือเซอหลี่) ระบุว่าขุนเจืองเป็นกษัตริย์องค์ที่ 1 ของเมืองเชียงรุ่ง ส่วนท้าวรุ่งแก่นชายผู้เป็นพระอัยกา (ปู่) ของพระยามังรายนั้นเป็นกษัตริย์องค์ที่ 4 ของเมืองเชียงรุ่ง ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ.1777 – 1800

ช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 – 18 ซึ่งเป็นช่วงเวลาแรกๆ ที่เอกสารประวัติศาสตร์กล่าวถึงความมีตัวตนของเมืองพะเยาและเมืองล่อนนิง ดินแดนทางตะวันตกของเมืองพะเยา เป็นที่ตั้งของอาณาจักรหริภุญไชยซึ่งในช่วงเวลานั้นตรงกับแผ่นดินพระเจ้าอาทิตยราช(ผู้สร้างวัดพระธาตุหริภุญชัย) และพระเจ้าสวาวธิสีหิ (ผู้สร้างวัดกู่กุด) ซึ่งสามารถติดต่อกับเมืองพะเยาได้ตามเส้นทางผ่านดอยประตูลา เข้าสู่เมืองลำปางและข้ามเทือกเขาผีปันน้ำกลาง (ดอยขุนตาล) เข้าสู่เมืองหริภุญชัยหรือลำพูน ส่วนทางตะวันออกเฉียงเหนือ มีเส้นทางคมนาคมทางบกติดต่อไปยังเมืองหิรัญนครเงินยางเชียงแสน ซึ่ง สามารถเดินทางไปสู่เชียงรุ่ง ยูนนานและดินแดนทางตอนเหนือตามเส้นทางวัวต้งม้าต้งและตามแนวลำน้ำโขง ส่วนทางตะวันออกเฉียงใต้นั้นสามารถใช้เส้นทางตามแนวแม่น้ำอิง ผ่านเมืองล่อ ไปยังแม่น้ำโขง และใช้เส้นทางตามแนวแม่น้ำโขงไปยังอาณาจักรเขมรซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวปกครองโดยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองนครวัด

ความสัมพันธ์ระหว่างเวียงล่อและกลุ่มบ้านเมืองเหล่านี้ แม้ไม่ปรากฏหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ปรากฏหลักฐานคือโบราณวัตถุเทวรูปสตรีสำริดซึ่งพบจากการขุดแต่งโบราณสถานวัดท่าแฉะ และเทวรูปบุรุษสำริดซึ่งพบจากการขุดปรับดินภายในบริเวณวัดศรีปิงเมือง ทั้งสององค์เป็นเทวรูปศิลปะเขมรแบบบายน และการพบพระพิมพ์พุทธศาสนาลัทธิขงจื้อ จากการขุดแต่งวัดพระธาตุบุ๋นนาโค โบราณวัตถุดังกล่าวทั้งหมดนี้มีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 17 – 18 ร่วมสมัยกับเมืองพระนครและขุนเจืองทั้งสิ้น

ใน พ.ศ. 2548 กรมศิลปากรและจังหวัดพะเยา ได้ขุดค้นได้แนวกำแพงเมืองล่อด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ พบหลักฐานพิธีกรรมฝังศพของมนุษย์ในยุคก่อนการสร้างกำแพงเมืองเวียงล่อ จำนวน 3 โครง เป็นที่น่าสังเกตว่า 2 ใน 3 โครงนั้น ไม่พบหลักฐานกะโหลกศีรษะ โบราณวัตถุที่พบร่วมกับโครงกระดูกกลุ่มนี้คือกำไลสำริด ลูกปัดแก้วสีเหลืองกว่า 20 เม็ด แนวดินเผา 7 ชิ้น หอกเหล็ก 3 ชิ้น เครื่องมือเหล็กไม่ทราบประเภทและชิ้นส่วนภาชนะดินเผาลายเชือก

จากโบราณวัตถุและรูปแบบพิธีกรรมการฝังศพที่พบ อาจสรุปได้ว่ากลุ่มชนโบราณเจ้าของแหล่งฝังศพนี้น่าจะมีอายุอยู่ในช่วงโลหะตอนปลายหรือยุคเหล็ก และมีการอยู่อาศัยในลักษณะเป็น “ชุมชนเมือง” เนื่องจากมีการจัดสถานที่ฝังศพซึ่งแสดงให้เห็นถึงการจัดการการใช้พื้นที่ภายในชุมชนและมีรูปแบบการประกอบพิธีกรรมการฝังศพที่ชัดเจน การพบแนวดินเผานั้นแสดงให้เห็นถึงชุมชนนี้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมเกษตรกรรม มีการทอผ้า ส่วนการพบเครื่องมือและอาวุธเหล็ก(หอก)นั้น

แม้การศึกษาในปัจจุบันยังไม่พบหลักฐานที่แสดงถึงการถลุงหรือผลิตเครื่องมือเหล็กบริเวณเมืองโบราณเวียงล่อ แต่ได้แสดงให้เห็นว่าชุมชนนี้มีการใช้เครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำด้วยเหล็กแล้ว ซึ่งหมายถึงชุมชนนี้มีเครื่องมือการเกษตรที่ทนทาน สามารถขยายพื้นที่การผลิตและเพิ่มผลผลิตได้ รวมทั้งยังสามารถขยายกองทัพสร้างความแข็งแกร่งให้แก่บ้านเมืองได้ จึงอาจเป็นไปได้ว่ากลุ่มคนที่ฝังร่างอยู่ใต้กำแพงเมืองเวียงล่อกลุ่มนี้เป็นทั้ง “เกษตรกรและนักรบ” และอาจมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาการเป็นรัฐของเมืองพะเยาในยุคเริ่มแรก

● ยุคบ้านเมืองอุดมสมบูรณ์

“เวียงล่อ” ตั้งอยู่ในแอ่งที่ราบจุน – เทิง ซึ่งเป็นที่ราบกว้างใหญ่ ริมฝั่งแม่น้ำอิง มีดอยภูนางเป็นขอบแอ่งด้านทิศใต้ ทอดยาวไปทางทิศเหนือต่อเนื่องกับดอยฮี้ ดอยขุนแม่เลอะ ดอยกิวช้าง ดอยกิวแก้ว ดอยจิกจ้อง

ดอยจามู ไปจนจรดดอยม่อนเมาที่ตั้งของเมืองเทิงซึ่งเป็นขอบแอ่งทางด้านเหนือ ส่วนด้านตะวันออกนั้นมียาวเขาตอยหา ดอยบ่อส้ม ดอยปุกหนอกว้าว และดอยม่อนยาว จากสภาพภูมิประเทศดังกล่าว ทำให้พื้นที่ของอำเภอจุนในปัจจุบันแทบทั้งหมด ซึ่งประกอบด้วยตำบลล่อ ตำบลจุน ตำบลห้วยข้าวก่ำ ตำบลห้วยยางขาม ตำบลทุ่งรวงทอง ตำบลหงส์หิน และตำบลพระธาตุซิงแกง รวมทั้งบางส่วนของอำเภอเชียงคำ อยู่ในแอ่งที่ราบนี้ ทั้งหมดที่กล่าวถึงนี้ มีร่องรอยซากโบราณสถานกระจายอยู่ทั่วไป โดยพบมากที่สุดคือ เมืองโบราณเวียงล่อ ซึ่งมีทั้งซากวัดวาอารามและคูเมือง กำแพงเมืองล้อมรอบ แสดงความเป็นศูนย์กลางของพื้นที่บริเวณนี้ อย่างชัดเจน

แม่น้ำอิง กำเนิดจากดอยหลวงในเขตเทือกเขาผีปันน้ำตะวันออก ไหลผ่านอำเภอแม่ใจ ลงสู่ที่ราบลุ่มฝั่งตะวันตกของเมืองพะเยา ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ตั้งของกว๊านพะเยา จากนั้นไหลผ่านอำเภอดอกคำใต้ อำเภอภูพานยาว เข้าสู่อำเภอจุนบริเวณพื้นที่ลุ่มระหว่างช่องเขาตอยกัวแก้ว และดอยจิกจ้องหรือที่เรียกว่า “อิงรอด” ในเขตบ้านศรีเมืองชุม ต.ล่อ ผ่านตำบลหงส์หิน จากนั้นไหลเข้าสู่เขตอำเภอป่าแดด อำเภอพาน อำเภอพญาเม็งราย อำเภอเทิง อำเภอขุนตาลไปลงแม่น้ำอิงที่บ้านปากอิงเหนือเมืองเชียงของ โดยพื้นที่ราบลุ่มบริเวณตำบลล่อ ตำบลหงส์หิน และบางส่วนของอำเภอเทิง นั้นมีชื่อเรียกว่า “ทุ่งล่อ” เนื่องจากเดิมพื้นที่เหล่านี้อยู่ในเขตการปกครองของตำบลล่อและมีเมืองโบราณเวียงล่อเป็นศูนย์กลาง

“ทุ่งล่อ” มีชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า “ทุ่งสามหมอน” ที่มาของชื่อนี้มีตำนานเล่าว่า เป็นเพราะความกว้างใหญ่ของท้องทุ่ง กว่าจะเดินทางจากตำบลล่อไปจนถึงเมืองเทิงสามารถเหยียบหมอนเสร็จถึงสามใบ ความอุดมสมบูรณ์ของท้องทุ่งแห่งนี้ ทำให้กลายเป็นพื้นที่เพาะปลูกและเป็นแหล่งเสปียงอาหารที่สำคัญของเมืองพะเยาและบ้านเมืองใกล้เคียงมาตั้งแต่โบราณ และเป็นเมืองโบราณแห่งเดียวในภาคเหนือที่พบร่องรอยของระบบชลประทานขนาดใหญ่วางตัวขนานไปทั้ง 2 ฝั่งแม่น้ำอิง ตั้งแต่บ้านศรีเมืองชุม ตำบลล่อ ไปจนจรดบ้านสันทรายในเขตตำบลหงส์หิน

ใน พ.ศ. 1818 (ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ 700 ปี น.14 ส่วนพงศาวดารโยนก น.242) ระบุว่าพระยามังรายยกทัพไปตีเมืองเทิงเมื่ออายุได้ 36 ปี (ราว พ.ศ.1828) ครั้งพระยามังรายครองเมืองฝางได้ยกทัพจากเมืองฝางไปตีเมืองเทิงซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองพะเยาซึ่งหมายความว่าในขณะนั้น “เวียงล่อ” ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านใต้ของเมืองเทิง ยังคงอยู่ในอาณาเขตของเมืองพะเยา แต่เมื่อพระยาคำฟูผนวกเมืองพะเยาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของเชียงใหม่ใน พ.ศ.1881 (พงศาวดารโยนก, หน้า. 287 และตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ น. 48) เวียงล่อก็ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาด้วย เพราะปรากฏหลักฐานว่าใน พ.ศ.1984 ครั้งพระเจ้าติโลกราชครองเมืองเชียงใหม่ได้ยกทัพไปตีเมืองน่าน (ในช่วงพระเจ้าติโลกราชครองเชียงใหม่ นั้น เมืองแพร่และเมืองน่านยังเป็นนครรัฐอิสระและมีความสัมพันธ์อันดีกับเมืองสุโขทัย (ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, 2538 น.63) ระบุมูลเหตุที่พระเจ้าติโลกราชยกทัพไปตีเมืองน่านว่าเป็นเพราะถูกเจ้าอินต๊ะแก่นท้าวเจ้าเมืองน่านในขณะนั้น แต่งกลลวงขอทัพเมืองเชียงใหม่ไปช่วยรบศึกแก้ว พระเจ้าติโลกราชจึงมอบหมายให้ทัพหัวเมืองล้านนาตะวันออกยกไปช่วย แต่เมื่อรู้ว่าเป็นกลลวงจึงยกทัพหลวงไปตีเมืองแพร่และเมืองน่าน ส่วนราชวงศ์ปกครอง (พงศาวดารเมืองน่าน, 2461, น.87-88) ระบุว่าในช่วงเจ้าอินต๊ะแก่นท้าวขึ้นครองเมืองน่านเรียบริยำนันเจ้าแปงและเจ้าห่อพมอชาคิดชิงบัลลังก์ เจ้าอินต๊ะแก่นท้าวจึงหนีไปพึ่งสุโขทัยและนำทัพเมืองสุโขทัยมาปราบกบฏจนสำเร็จเมื่อขึ้นครองเมืองน่านเรียบริยำนันเจ้าแปงและเจ้าห่อพมอชามาไปถวายพระเจ้าติโลกราช จึงยกทัพมาตีเมืองน่านเพราะต้องการไว้เป็นส่วยค่าเกลือ โดยเกณฑ์กองทัพจากหัวเมืองล้านนาตะวันออกประกอบด้วย “หมื่นแพงพระยาวทอพลไปกับขุนช้าง บ่เท่าแต่นั้น ขุนต่างเมืองให้หมื่นเซริงตางาม 1 หมื่นยี่ลกินล่อ 1 หมื่นอ้อย 1 หมื่นแซ่พราน 1 หมื่นงาวกา 1” (ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, 2538,น.64)

อย่างไรก็ตามพื้นเมืองน่านและราชวงศ์ปกครองพงศาวดารเมืองน่านและพื้นเมืองน่านฉบับวัดพระเกิดได้ให้รายละเอียดเพิ่มเติมว่ากองทัพของพระเจ้าติโลกราชที่ยกมาในครั้งนั้นมีเจ้าล่อเป็นหัวหน้าโดยยกทัพมาทางเมืองล่อ เมืองปง เมืองควัน ลงมาทางตีนดอยยาวเจ้าเมืองน่านได้สำเร็จ (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 10 ราชวงศ์ปกครอง พงศาวดารเมืองน่าน. ฉบับพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช พระเจ้านครน่านให้แต่งไว้สำหรับบ้านเมือง : ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, พิมพ์ในงานปลงศพพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช ปีมะเมีย พ.ศ.2461. และสร้อยดี อ่องสกุล, ปรีวรรต. พื้นเมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด, ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, 2537. (เอกสารอัตสำเนา) เมืองแพร่ และเมืองน่านจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาตั้งแต่นั้นมา จึงอาจกล่าวได้ว่าความเป็นปึกแผ่นของล้านนาในอดีตนั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากความสามารถของบรรพบุรุษชาวเวียงล่อ

ช่วงเวลาที่เมืองพะเยาเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา หลักฐานเอกสารประวัติศาสตร์ล้านนา กล่าวถึงเมืองพะเยา และเวียงล่อเพียงเล็กน้อย แต่หลักฐานจากศิลาจารึกหลายหลักที่ถูกสร้างขึ้นในช่วงเวลานั้นแสดงให้เห็นว่าเมืองพะเยาและเวียงล่อยังคงเป็นดินแดนที่รุ่งเรืองด้านพุทธศาสนา โดยเวียงล่อมีบทบาทเป็นเมืองหน้าด่านของเมืองพะเยา ภายใต้การกำกับดูแลของราชสำนักเชียงใหม่ โดยมีขุนนางบรรดาศักดิ์ **“หมื่นล่อ”** ปกครองเมืองล่อ ในช่วงเวลานี้ นับเป็นยุครุ่งเรืองของเมืองโบราณเวียงล่อ ดังหลักฐานโบราณสถานวัตถุที่ปรากฏอยู่มากมายในเขตนี้ ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-23 จึงนับได้ว่าช่วงเวลาดังกล่าวเป็นยุครุ่งเรืองอย่างสูงสุดของเมืองโบราณเวียงล่อ

จากตำนาน พ.ศ.1112 เมืองเชียงขวาง มีพระอังคีระธัมมิกราช เป็นเจ้าผู้ครองนคร เกิดศึกกับพญาอุปคำรุกราน พญาตงคำเถน เจ้าผู้ครองนครเมืองกาได้มาอาสาช่วยปราบศึกจนชนะ และได้อภิเษกสมรสกับพระนางคำหยาดฟ้า ธิดาของพระอังคีระธัมมิกราช ต่อมาได้อพยพผู้คนไปสร้างเมืองใหม่ บริเวณระหว่างดอยภูยาว ต่อจากหัวดอยจิกจ้องอยู่ทางทิศตะวันตก มีที่ราบลุ่มแม่น้ำสายตาอยู่ทางทิศตะวันออก เป็นที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์ เห็นเป็นศุภนิมิตชัยมงคลสถานอันประเสริฐ จึงเรียกนามนี้ว่า **“สิงหาราช”** ต่อมาหลังจากสร้างเมืองเสร็จสมบูรณ์สวยงาม ถูกต้องตามหลักโบราณราชประเพณี จึงตั้งชื่อเมืองใหม่นี้ว่า **“เวียงล่อ”** หรือ **เวียงล่อ** แล้วปราบดาภิเษกเป็น **“ขุนผาเมืองหาญ”** เจ้าผู้ครองเวียงล่อปฐมวงศ์แห่งเวียงล่อหรือเมืองล่อ

พุทธศักราช 1770 ฮ่อแมนตาตอก ขอบฟ้าต่ายน ยกทัพมาตีเมืองล่อ เจ้าเมืองล่อขณะนั้นได้ระดมพลเข้าต่อสู้จนพวกฮ่อพลีชีพล้มพ่ายแพ้ไป บ้านเมืองจึงสงบสุขไปจนกระทั่ง พุทธศักราช 1993 เมืองล่อ ได้รวมเป็นหนึ่งเดียวกับนครเชียงใหม่โดยมี หมื่นยี่ล่อ เป็นเจ้าเมือง

เวียงล่อเป็นเมืองอยู่ชานน้ำ เพราะเวียงล่อมีลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำเหมาะแก่การเพาะปลูกที่อุดมสมบูรณ์ ประกอบกับเวียงล่อเป็นศูนย์กลางที่พักระหว่างเชียงใหม่ ไปแพร่ น่าน หรือเชียงแสน เชียงของ ไปน่าน หรือจากสุโขทัยไปเชียงใหม่ เชียงราย เชียงแสนก็ใช้เส้นทางผ่าน เมืองควน เมืองปง และเวียงล่อ หรือไปยังภาคพื้นเหนือสุดของอาณาจักรล้านช้างก็ต้องเดินผ่านเวียงล่อ ดังนั้นเวียงล่อจึงเป็นเส้นทางคมนาคมหรือเส้นทางเดินทัพ เมื่อกองทัพใดผ่าน ก็จะตีเอาเสบียงอาหาร

ประชาชนเวียงล่อ มีความเชื่อถือลัทธิพราหมณ์มาก่อนศาสนาพุทธ โดยสันนิษฐานจากซากมูลดินฐานเจดีย์ วิหาร มีทางขึ้นได้สองด้าน ในทางทิศตะวันออกและตะวันตก หรือก่อนนั้นจะเชื่อถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์แบบเดียวกับขอม เพราะราวศตวรรษที่ 7-8 ขอมเป็นใหญ่ในแถบนี้

ต่อมาประมาณ ศตวรรษที่ 11-12 ศาสนาพุทธแบบลังกาวงศ์ได้เข้ามาเผยแพร่ ชาวเวียงล่อหันมานับถือศาสนาพุทธแทนพราหมณ์ หรือเทพดาแบบขอม และเจริญรุ่งเรืองมากในศตวรรษที่ 14-15 มีการติดต่อกับสุโขทัยมากขึ้น สันนิษฐานได้จากพุทธศิลปะแบบต่างๆที่ค้นพบ เช่น มีการสลักเสาจุดเทียนหรือไฟไว้ในวิหาร เป็นลักษณะที่เทวดายืนรายรอบยกบัวถวาย ใต้ฐานเทวดายืนมีรูปช้างหรือสิงห์ยกขึ้นรอบอีกชั้นหนึ่ง

ตามแผนที่อาณาจักรน่านเจ้าของนายทองใบ แดงน้อย เขียนแสดงตำแหน่งอาณาจักรพะเยาอยู่ในตำแหน่งเวียงลอ และอาณาจักรพะเยาอยู่ร่วมปลายสมัยกับอาณาจักรน่านเจ้า และตามลักษณะภาพถ่ายแผนที่ทางอากาศแสดงชุมชนของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย บอกตำแหน่งชุมชนชุมชนเวียงลอโบราณ รหัส ทย. 613721516 ซึ่งอยู่ใกล้ชุมชนตำบลหงส์หินในอำเภอจุน

จากการเทียบเคียงข้อมูลจากพงศาวดารโยนกกับแผนที่ปัจจุบัน ที่ตั้งอาณาจักรพะเยาตรงกับที่ตั้งเวียงลอ เพราะมีช่องทางเดินระหว่างเชียงแสน เชียงรายผ่านเวียงลอไปนานได้เป็นอย่างดี โดยลัดเลาะไปตามลำน้ำ หุบเขา ที่ราบผ่านดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร

พงศาวดารโยนก (ลาวเฉียง) ของพระยาประจักษ์จักร (แช่ม บุญนา) กล่าวว่า “พญาเจือง” ผู้สร้างอาณาจักรพะเยา ราว พ.ศ.1625 นับถึงปัจจุบันได้ 933 ปี ได้เกณฑ์ผู้คนมาจากเวียงลอ ไปช่วยรบศึกพวกแก้ว ที่มาตีเมืองเงินยาง โดยวิธีตีกลองนันทไชยพระเกริพาวรีพลเมืองพะเยา เมืองลอ

พุทธศักราช 1639 (จศ.458) สมัยพ่อขุนจอมธรรมปกครองเมืองภูกามยาว ได้จัดการปกครองแบ่งหัวเมืองเป็น “พันนา” พันนาลอใต้ เป็นพันนาที่ 27 ของภูกามยาว (บางหลักฐาน 36พันนา)

พุทธศักราช 1770 ฮ่อแมนตาตอก ยกทัพตีอาณาจักรล้านนา ได้เข้าตีเมืองลอ โดยเว้นแต่เมืองน่านเท่านั้น

ปลายศตวรรษที่ 12 ศาสนาเริ่มเป็นเอกลักษณ์ของการเป็นกษัตริย์อาณาจักรขอมเริ่มขยายอำนาจสู่กลุ่มชนใกล้เคียง เริ่มมีการเขียนภาษาขอมกับหลักธรรมทางศาสนา ศิลปกรรมทุกประเภทมีลักษณะของขอมผู้มีอำนาจ

ราวศตวรรษที่ 13 คน ล้านนานิยมใช้ภาษามอญ ภาษาขอม ภาษาสันสกฤต แทนอักษรฝักขามเดิม

การค้นพบศิลปวัตถุในเวียงลอ ที่เกี่ยวกับศาสนา จะเกี่ยวกับสิงห์ ราชสิงห์ ช้าง ซึ่งถ้าเป็นของล้านนาทั่วไปจะเกี่ยวกับนาค พญานาคเหมือนขอม แต่ที่พบในบริเวณเวียงลอ เป็นประติมากรรมหินทราย เป็นเสาตั้งจุดไฟ จุดเทียน ด้านล่างจะเป็นรูปสิงห์รายล้อม

จากการสำรวจพบแผ่นศิลาจารึกเรื่องเวียงลอ แผ่นอิฐที่ใช้ก่อสร้างบางแผ่นคล้ายแผ่นศิลาฤกษ์ เขียนอักษรแบบขอมและบาลี หรือเรียกว่าอักษรธรรมและมีรูปนกกยูง นกสาลิกา ซึ่งเป็นรูปแบบของยันต์มหาลามหานิยมตามความเชื่อ

พ.ศ.2503 พบศิลาจารึกที่วัดแห่งหนึ่งในเวียงลอ มีใจความว่า เมื่อพุทธศักราช 2044 เจ้าหมื่นลอราชมณฑล ได้ตั้งตนเป็น นวรามธิปัตย์สร้างมหาเจดีย์ บรรจาศุภะพุทธเจ้า แล้วให้คน 36 ครวเรือนเป็นผู้เฝ้ารักษา ด้านที่ 2 เป็นรายชื่อขมรวาสและภิกษุเจ้าอาวาสวัดขอบแจ้ง วัดป่าหลวง ให้มหาเถรธรรมาสร้างวัดป่าใหม่ เพื่อเป็นกุศลและกำหนดอาณาเขตวัดได้กว้างขวางและจารึกไว้ว่า “ให้หมื่นยอดกินเมืองลอ หากเจ้าหมื่นใดมาครอง ให้ยึดมั่นในศาสนาพุทธอย่าได้ละวางวัน สิบไปให้ถึง 5,000 ปี”

ความในศิลาจารึกกล่าวชี้ให้เห็นว่า เวียงลอ หรือเมืองลอ เป็นเมืองโบราณที่มีคูเมืองกำแพงเมืองล้อมรอบอย่างน้อยสองชั้นและชื่อเมืองลอ (เมืองล่อ) ก็เป็นชื่อเรียกกันมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 และเมืองลอสร้างก่อนปีที่สร้างวัดป่าใหม่นี้ หรือก่อน พ.ศ.2040

จารึกหลักศิลาพะเยาที่ 13 เมื่อ จ.ศ.878(พ.ศ.2059) ว่าด้วยการสร้างพระเจ้าตนหลวง เจ้าเมืองสร้อยพะเยา ผู้ปกครองเมืองพะเยา ได้รับการช่วยเหลือในการสร้างพระเจ้าตนหลวงจากเมืองลอ เมืองงาว เมืองพาน และพันนาได้

ด้านการปกครองสมัยโบราณของล้านนามักจะเรียกเจ้านายหรือผู้นำว่า “ขุนหรือพ่อขุน” ต่อมาเมื่อมีศาสนาเข้าสู่ชุมชน นิยมใช้คำยกฐานะสูงขึ้นกว่าเดิมว่า “พญา หรือเจ้าหรือราชา”

คำว่าขุน ของไทยหมายถึงเจ้านายเหนือหัว ตรงกับคำว่า “มัง” ของพม่า หมายถึงเจ้าเหนือหัวเช่นกัน เวียงลอ มีอารยธรรมโบราณเช่นกลุ่มชนชาติอื่น จึงมักใช้คำว่า “ขุน” กับเจ้านานด้วย เช่น ขุนลอ พญาลอ และต่อมาผู้ครองเมืองเรื่อยมา ก็ยังใช้ชื่อตามยุคสมัย เช่น จหมื่น พระยา เช่นผู้ครองเมืองมีชื่อตามพงศาวดาร โยนกดังนี้ แถนลอขุนลอท้าวลอขุนลอชัยมงคล หมื่นยี่ลอ เจ้าหมื่นลอราชมงคล เจ้าหมื่นยอดเทพศรีจุฬา พญาลอไชยมงคล เป็นต้น

ในสมัยล้านนา “เวียงลอ” เป็นเมืองสำคัญอยู่ระหว่างเส้นทางคมนาคมติดต่อระหว่างเมืองเชียงใหม่ เมืองเชียงของ เมืองเทิง เมืองพะเยา และเมืองน่านล้านช้าง ดังปรากฏในตำนานพระเจ้าทองทิพย์ วัดสวนตาล เมืองน่านว่าในรัชสมัยพระเจ้าติโลกราช พ.ศ.1993 คราวที่เสด็จไปตีเมืองน่าน ยกทัพผ่านเมืองลอ เมืองปง เมืองควรร ได้ตั้งหมื่นยี่ลอ จากเมืองลอ ไปกินเมืองน่าน มีพลศึกสี่หมื่น โดยแต่งตั้งหมื่นแปง พะยาว คุมพลกับ ขุนช้างและขุนศึกต่างเมือง คือหมื่นเชิงตางาม หมื่นยี่ลอ หมื่นอ้าย หมื่นแช่พาน หมื่นนางวาว รุ่งเมืองน่าน และตั้งขุนนางครองเมืองลอด้วย เวียงลอ จึงยังมีความสำคัญและมีผู้คนอยู่อาศัยมาตลอดสมัยล้านนา และแม้ว่า ล้านนาจะตกอยู่ในอำนาจพม่า (พ.ศ.2101-2317) แต่พม่ายังให้ความสำคัญ โดยเจ้าเมืองลอ มีฐานะเท่าเจ้าเมืองสาต

● ยุคล่มสลาย

พ.ศ.2101 เมืองเชียงใหม่และล้านนาทั้งปวง ตกเป็นขอบขันฑสีมาของหงสาวดี พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองทรงโปรดให้พระเมกุฏิสุทรวงศ์เชื้อสายราชวงศ์มังรายครองเมืองเชียงใหม่และทำหน้าที่กำกับดูแลหัวเมืองของล้านนาดั้งเดิมในครั้งนั้นพระไชยเชษฐาธิราชแห่งล้านช้างยกทัพมาตีเมืองเชียงใหม่ พระเมกุฏิสุทรวงศ์จึงยกทัพพลลงไปเชียงใหม่ พระไชยเชษฐาธิราชจึงยกทัพกลับล้านช้าง พระเมกุฏิสุทรวงศ์จึงยกทัพเสด็จพระราชดำเนินกลับเชียงใหม่โดยใช้เส้นทางผ่านเมืองเทิง, กาดตู๋, เวียงลอ, ข้าวเช่า, พะเยา, แพร่, ลำปาง ตามลำดับ จนถึงเชียงใหม่ (พงศาวดารโยนก. น.400 และตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ น.95)

ในช่วงระยะแรกที่ราชวงศ์ต้องอยู่เข้ามามีอำนาจเหนือดินแดนล้านนา (พ.ศ.2101 - 2139) นั้นได้จัดการปกครองเมืองเชียงใหม่และหัวเมืองทั้งปวงแบบเมืองประเทศราช แต่ยังคงให้ความสำคัญแก่ราชวงศ์มังราย โดยได้มอบหมายให้เชื้อพระวงศ์หรือขุนนางชั้นสูงเป็นผู้ครองเมืองภายใต้การกำกับดูแลของขุนนางพม่า ดังนั้นจึงไม่ค่อยมีผลกระทบกับการดำเนินชีวิตของชาวเวียงลอและล้านนาทั้งปวงมากนัก โดยเฉพาะในเขตเมืองโบราณเวียงลอยังคงปรากฏหลักฐานการทำนุบำรุงถาวรวัตถุเนื่องในพุทธศาสนาอยู่จนกระทั่งถึงพุทธศตวรรษที่ 23 แต่หลังการสวรรคตของพระนางวิสุทธิเทวีเชื้อสายของราชวงศ์มังรายองค์สุดท้าย เมืองเชียงใหม่และล้านนา ก็ตกอยู่ภายใต้การปกครองของหงสาวดีโดยสมบูรณ์เมื่อพระเจ้าบุเรงนองทรงโปรดฯ ให้เจ้าฟ้าสา วัดถัมมังคยหรือมังนรธาช่อราชโอรสขึ้นครองเมืองเชียงใหม่ ส่วนเมืองอื่นๆ นั้นทรงแต่งตั้งขุนนางพื้นเมืองขึ้นปกครองภายใต้การควบคุมดูแลของขุนนางพม่า

ปลายแผ่นดินราชวงศ์ต้องอยู่ การเมืองภายในของพม่าระส่ำระสายเนื่องจากการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองของกลุ่มเครือญาติผู้ปกครองเมืองแปรอังวะ ตองอูและนยองยาน บ้านเมืองต่างๆ ในขอบขันฑสีมา ก็ก่อการจลาจล ประจวบกับในเวลานั้นกรุงศรีอยุธยาที่กำลังกล้าแข็งจึงยกทัพมาตีหัวเมืองต่างๆ ในขอบขันฑสีมาของพม่ารวมทั้งเมืองเชียงใหม่ด้วย มังนรธาช่อผู้ครองเมืองเชียงใหม่ในช่วงเวลานั้นจึงยอมสวามิภักดิ์แก่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช แต่เมื่อพระเจ้านยองยานสามารถสถาปนาราชวงศ์นยองยานได้สำเร็จก็ดำเนินนโยบายผนวกหัวเมืองต่างๆ กลับคืน ทำให้ล้านนาต้องตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าอีกครั้งในช่วงแรกนั้นราชวงศ์นยองยานได้ดำเนินนโยบายการปกครองเมืองประเทศราชเช่นเดียวกับราชวงศ์ต้องอยู่ แต่ในสมัยของพระเจ้าสุทโธธรรมราชา (พ.ศ.2172-2191) นโยบายการปกครองหัวเมืองประเทศราชได้เปลี่ยนแปลงไปโดยพระเจ้าสุทโธธรรม

ราชาได้นำเชื้อพระวงศ์ของล้านนาไปยังอังวะและแต่งตั้งขุนนางเป็นผู้ปกครองแทนเจ้าประเทศราช โดยมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่กรุงอังวะเพียงแห่งเดียว

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22-23 ศูนย์กลางของพม่าในล้านนาเปลี่ยนไปตั้งมั่นอยู่ที่เชียงใหม่ โดยในครั้งนั้นผู้ปกครองเมืองเชียงใหม่ได้รับอำนาจให้กำกับดูแลเมืองแพร่ น่าน พะเยา ลำปาง เมืองฝาง เมืองสาตและ เชียงของ ส่วนหัวเมืองขนาดเล็กหลายเมืองรวมทั้งเมืองเทิง, พะเยา และเวียงลอไม่มีผู้ปกครองใน พ.ศ.2199 เจ้าหลวงเมืองแพนผู้ครองเมืองเชียงรายจึงแต่งตั้งให้แมน 5 คนพี่น้องไปกินเมืองพะเยา เมืองพาน เมืองเทิง เมืองซลาวและเมืองลอโดยขึ้นตรงกับเมืองเชียงราย

พ.ศ.2317 พระเจ้ากรุงธนบุรี ร่วมกับพระยาจำบ้าน และพระยาภาววิละขับไล่พม่าออกจากเมือง เชียงใหม่ แพร่ น่านและนครลำปางสำเร็จ ส่วนเมืองเชียงใหม่ เชียงราย เมืองเทิง และเมืองลอ ยังคงมีพม่าตั้งมั่นอยู่ ใน พ.ศ.2322 พระเจ้ากรุงธนบุรี โปรดฯให้เจ้าพระยาจักรี และเจ้าพระยาสุรสีห์ยกทัพมาตรวจราชการ ทางเมืองแพร่ เมืองน่าน และเมืองนครลำปาง ข้าหลวงไทยที่มาด้วยกันข่มเหงราษฎร พระยาภาววิละจึงฆ่าเสีย พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงมีท้องตราให้พระยาภาววิละเข้าเฝ้า และโปรดให้ทำราชการแก้ไข โดยยกกองทัพไปตี เมืองลอ เมืองเทิง และกวาดต้อนผู้คนไปถวายยังกรุงธนบุรี เมืองลอจึงถูกทิ้งร้างแต่นั้นมา

หลังจากที่เมืองลอเสื่อมลง ในปี พ.ศ.2443 สมัยพระเจ้ามหาพรหมสุรธาตาเจ้าปกครองนครน่านได้ให้ ขุนหลวงไชยสถานนำไพร่พลออกมาตั้งบ้านเรือนใหม่เรียกว่า “เมืองจุน” ขุนหลวงไชยสถานก็ได้รวมเอา เมืองลอ เมืองจุน เมืองเทิง เชียงของ เข้าไว้ด้วยกันเป็นเขตการปกครอง “นครน่านเหนือ” (ตำนานพื้นเมือง เชียงใหม่ น.118)

เมืองลอมีเจ้าเมืองปกครองหลายคน คนสุดท้ายคือ “พญาลอไชยมงคล” ซึ่งสืบเชื้อสายมาจาก “พญาจ้อม” ต่อมาเมื่อโจรเงี้ยวเข้าปล้นบ้านเมืองพญาลอไชยมงคล หนีไปอยู่ที่เมืองเชียงของ

2) ข้อมูลของผังชุมชน จากเครื่องมือที่ออกแบบผังเครือญาติเป็นรายบุคคลจากการสำรวจผังเครือ ญาติ ผู้ที่ทำการสำรวจไม่สามารถสำรวจเข้าถึงช่วงอายุที่ 3 ได้ ทำให้การสืบค้นจากผังเครือญาติต้องมีการ ทบทวน เพื่อหาได้ข้อมูลเชิงลึกยิ่งขึ้น อาจจะต้องขอความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายเพื่อช่วยในการสืบค้น ชุด เก็บข้อมูลพื้นฐานชุมชน เช่นประเด็นคำถามมีการแบ่งชุดเก็บ เอกสารที่ยังมีข้อมูลหรือประเด็นปัญหาไม่ สมบูรณ์จึงต้องมีการทบทวนเนื้อหา ประเด็นคำถามให้มีความครอบคลุมมากขึ้นโดยมีเนื้อหาในการเก็บ คือ แหล่งที่มาของการย้ายถิ่นฐาน เหตุผลการย้ายถิ่นฐาน เหตุผลการเลือกถิ่นฐานที่มาอยู่ จุดที่มาอยู่ครั้งแรกใน ชุมชนบ้านเวียงลอ ความเชื่อของตระกูล (จารีตประเพณี) อาหารดั้งเดิม/วัฒนธรรมการกิน อาชีพเริ่มต้นของ ตระกูล วิถีชีวิตดั้งเดิมมีความสัมพันธ์กับลำน้ำอิงอย่างไร การแต่งกายดั้งเดิมของตระกูล เป็นต้น

ประเด็นชวนคิด

1. การทบทวนแลกเปลี่ยนวิถีชีวิตในชุมชนช่วงที่อาจขาดหายไปและไม่พบเห็นในปัจจุบันจากการ นำเสนอของคนในชุมชนทำให้ทีมวิจัยมีการทบทวนและต้องศึกษาเพิ่ม เช่น การบิณฑบาตปลาดิบ การพวยอด พระธาตุ ทีมวิจัยจึงลงความเห็นว่า นอกจากวัฒนธรรมประเพณีของเวียงลอ เช่น วัน เดือน ปี ของภาคเหนือที่ มีการจัดกิจกรรมในพื้นที่บ้านเวียงลอ ควรมีการปรับให้เป็น วัน เดือน ปี ที่ตรงกับปฏิทินทั่วไป เพื่อถ่ายทอด การศึกษา

2. การออกแบบผังเครือญาติใหม่เป็นรายคนพร้อมทั้งบอกรายละเอียดแหล่งที่อพยพมาหรือบรรพ บุรุษที่อพยพมาครั้งแรก รายละเอียดเช่น เครื่องแต่งกาย การอพยพโดยอาศัยพาหนะ อาหาร เพราะจะทำให้ เชื่อมโยงถึงเครือญาติที่อาจถูกลืมไปข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่มีอยู่ ใช้แบ่งแยกข้อมูลที่เป็นประเภทหรือพวก

เช่น ด้านอาชีพ ด้านเครื่องแต่งกาย แต่ละประเภทมีก็อย่างแต่ละอย่างมาจากแหล่งข้อมูลจากไหน ท้ายสุด ข้อมูลให้ทำเป็นปลายเปิดไว้ให้เติมส่วนที่ขาดหาย โดยผู้รู้หรือแหล่งข้อมูลใหม่ ๆ

3. มีผู้เสนอเจดีย์และโบราณสถานมีเป็นจำนวนมากแต่ทำไมคนในพื้นที่ตำบลล่อถึงยังยากจนทั้งที่อดีตน่าจะมีฐานะมั่นคงอาจจะมีประวัติศาสตร์หายไปในระยะเวลาช่วงหนึ่ง

4. มีผู้เสนอในฝั่งชุมชนเกี่ยวกับอาหาร “การเจียนปลา” หมายถึง นำปลามาทำความสะอาด แล้วแช่น้ำขาวข้าวจากนั้นนำมาหั่นแล้วบีบน้ำมะนาวใส่แล้วก็คั้น ใส่ส่วนผสมตะไคร้ พริก หอมแดง ผักกาด เกลือ มะแข่น (เครื่องปรุงให้ครบรส) มีลักษณะคล้าย ก้อย ส้า ข้อมูล ณ วันที่ 10/8/2558)
ผู้ให้ข้อมูล นางสุรัตน์ ไช้ทา , นางบัวเงิน คำต๊ิบ

ปัญหาและอุปสรรค

1. แบบสอบถามที่นำไปใช้สำรวจต้องมีการปรับเปลี่ยนเพื่อเติมเต็มประเด็นปัญหาให้มีความครอบคลุมมากขึ้น

2. แหล่งศึกษาข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ยังมีน้อย

กิจกรรมที่ต้องทำต่อไป

1. สรรวจฝังข้อมูลเครือข่ายจากแบบสอบถามชุดใหม่
2. แบบสำรวจข้อมูลพื้นฐานชุมชน ปรับให้เหมาะสมและสำรวจ
3. รวบรวมข้อมูลที่ได้ศึกษามาจัดหมวดหมู่และตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูลที่ต้องการ

กิจกรรมที่ 5 เวทีรวบรวมองค์ความรู้ของชุมชนบ้านเวียงลอทั้ง 5 กลุ่ม ได้แก่ พุทธศิลป์ ฝั่งเครือข่าย ประเพณี/วัฒนธรรม ภูมิปัญญา และประวัติศาสตร์

วันที่ 10 – 11 กันยายน 2558 เวลา 10.00 น. ณ วัดศรีปิงเมือง ตำบลล่อ อำเภอลี้ จังหวัดพะเยา จำนวนผู้เข้าร่วมทั้งหมด 42 คน ประกอบด้วย ทีมนักวิจัย จำนวน 22 คน ชุมชนบ้านเวียงลอจำนวน 20 คน

ประเด็นการประชุม

1. แลกเปลี่ยนประสบการณ์ องค์ความรู้ที่ปรากฏในชุมชน
2. จัดประเภท บันทึก และทำทำเนียบองค์ความรู้ทั้ง 5 กลุ่ม

วิธีการและขั้นตอนในการดำเนินงาน

จัดประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพุทธศิลป์ ฝั่งเครือข่าย ประเพณี/วัฒนธรรม ภูมิปัญญา และประวัติศาสตร์ของชุมชน ที่ทำให้ได้รายละเอียดของข้อมูลเพิ่มขึ้นจากเวทีแลกเปลี่ยน โดยเฉพาะในส่วนของข้อมูลพุทธศิปะในชุมชน ข้อมูลประเพณี 12 เดือน และฝั่งเครือข่ายดังนี้

ข้อค้นพบจากกิจกรรม

- ข้อมูลพุทธศิปะที่ปรากฏในโบราณสถานเวียงลอ
- รายงานสืบศิลป์ ถิ่นเวียงลอ ภายใต้โครงการสืบศิลป์ถิ่นล้านนาตะวันออก (2554) ได้รวบรวมข้อมูล และหลักฐานทางโบราณคดีที่พบในเขตเมืองโบราณเวียงลอ ประกอบไปด้วย

แหล่งฝังศพยุคก่อนประวัติศาสตร์ได้ฐานกำแพงเมืองเวียงลอ:การขุดค้นทางโบราณคดีบริเวณแนวกำแพงเมืองเวียงลอทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ ใน พ.ศ.2547 ได้พบหลักฐานแหล่งฝังศพของคนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์อยู่ใต้กำแพงเมืองเวียงลอประมาณ 1.2 เมตร จำนวน 3 โครง บางโครงมีลักษณะเพี้ยยุ่ย โครงสร้างกระดูกชำรุดบางส่วน แต่จากทิศทางการวางตัวของโครงกระดูกพบว่าโครงกระดูกนอนหงายเหยียด ยาวหันศีรษะไปทางทิศตะวันออก โบราณวัตถุที่พบร่วมกับโครงกระดูกกลุ่มนี้คือกำไลสำริด ลูกปัดแก้วสีเหลือง

กว่า 20 เมตร หอกเหล็กไม่ต่ำกว่า 3 ชั้น เครื่องมือเหล็กไม่ทราบประเภท และชั้นส่วนภาชนะดินเผาหลายชิ้น หาบ เหนือกลุ่มโครงกระดูกเหล่านี้พบหม้อบรรจุกระดูก 1 ใบ ถัดขึ้นไปคือชั้นดินร่วมสมัยกับการก่อสร้างกำแพงเมืองเวียงลอ โดยในการขุดค้นพบหลักฐานว่าหม้อบรรจุกระดูกนั้นถูกขุดฝังลงในพื้นที่บริเวณนี้ในช่วงเวลาก่อนที่จะมีการก่อสร้างกำแพงเมืองเวียงลอ

เมืองโบราณเวียงลอ: ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มทางตะวันออกของดอยจิกจ้อง ในตำแหน่งค่อนข้างไปทางทิศใต้ของที่ราบทุ่งลอ แผนผังของเมืองมีรูปทรงไม่ชัดเจน มีทิศทางการวางตัวคดโค้งจนดูเหมือนรูปทรงคล้ายหอยสังข์ มีความกว้างในแนวตะวันออก-ตะวันตก 1,250 เมตร และยาวในแนวเหนือ - ใต้ ประมาณ 750 เมตร กำแพงเมืองมี 2- 3 ชั้น กำแพงชั้นในมีลักษณะเป็นกำแพงอิฐก่อรอบแกนดินไฉ่ภายใน ส่วนกำแพงชั้นที่ 2- 3 เป็นกำแพงดิน ระหว่างกำแพงแต่ละชั้นมีคูเมืองคั่นอยู่ ปัจจุบันมีแม่น้ำอิงไหลผ่านกลาง แบ่งเมืองโบราณเวียงลอออกเป็น 2 ส่วน คือ เมืองเวียงลอฝั่งทิศใต้แม่น้ำอิงซึ่งปัจจุบันอยู่ในเขตการปกครองของ หมู่ 1, หมู่ 11 ตำบลลอ และเวียงลอฝั่งเหนือของแม่น้ำอิงในเขตการปกครองของ หมู่ 7 บ้านสันทราย ตำบลหงส์หิน อำเภอลาน

จากการศึกษาลักษณะของคูเมือง กำแพงเมือง และข้อมูลจากคำบอกเล่าของชาวบ้านในพื้นที่ซึ่งระบุถึงร่องรอยของบ่อน้ำโบราณในแนวแม่น้ำอิงปัจจุบัน ทำให้เชื่อได้ว่าเดิมเมืองเวียงลอนี้มีแม่น้ำอิงไหลผ่านตัวเมืองด้านทิศตะวันตก และอ้อมเลียบบนกำแพงเมืองไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือไปบรรจบกับแนวแม่น้ำอิงปัจจุบันที่บริเวณเหนือวัดศรีชุม จากนั้นไหลขึ้นไปทางทิศเหนือเลียบบนกลุ่มโบราณสถานขนาดใหญ่อีก 2 กลุ่ม คือกลุ่มกุ๋บบวก และกลุ่มวังตันเตื่อซึ่งปัจจุบันยังมีอยู่และข้อมูลจากคำบอกเล่าของชาวบ้านในพื้นที่ซึ่งระบุถึงร่องรอยของบ่อน้ำโบราณในแนวแม่น้ำอิงปัจจุบันทำให้เชื่อได้ว่าเดิมเมืองเวียงลอนี้มีแม่น้ำอิงไหลผ่านตัวเมืองทิศตะวันตกและอ้อมเลียบบนกำแพงเมืองไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือไปบรรจบกับแนวแม่น้ำอิงปัจจุบันที่บริเวณเหนือวัดศรีชุม จากนั้นไหลขึ้นไปทางทิศเหนือเลียบบนกลุ่มโบราณสถานขนาดใหญ่อีก 2 กลุ่ม คือกลุ่มกุ๋บบวกและกลุ่มวังตันเตื่อ ซึ่งปัจจุบันยังมีร่องรอยของหนองน้ำขนาดเล็ก (“บวก”หรือ “หลง”)และในทางน้ำโบราณที่ชาวบ้านในท้องถิ่นเรียกว่า “ฮ่องซิด”ปรากฏอยู่ นอกจากนั้นในช่วงฤดูฝน เมื่อระดับน้ำในแม่น้ำอิงสูงขึ้น ก็ยังไหลผ่านเวียงลอตามแนวแม่น้ำอิงเดิมนี้การสำรวจพื้นที่ภายในเมือง นอกจากร่องรอยของโบราณสถานแล้ว ยังพบแนวคูน้ำคันดิน และแนวกำแพงก่ออิฐปรากฏขึ้นเป็นระยะๆ ที่สำคัญคือแนวคู - คันดินที่เชื่อมต่อมาจากแนวคู - กำแพงเมืองเวียงลอ ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือทอดผ่านด้านตะวันออกของวัดเวียงป่าสักและค่อยๆหมดสภาพไปเมื่อถึงบริเวณใกล้แนวแม่น้ำอิงใหม่ นอกจากนั้นยังพบแนวกำแพงก่ออิฐตั้งอยู่บนแกนดินบริเวณด้านตะวันตกและทิศใต้ของวัดกุ๋บบวก และบริเวณริมฝั่งแม่น้ำอิงทางด้านใต้ของกุ๋บหนองผำ

ลักษณะผังเมืองแบบหอยสังข์ เป็นลักษณะของผังเมืองซึ่งเป็นที่นิยมในเมืองโบราณยุคแรกของประเทศไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย โดยเชื่อว่าหอยสังข์คือสัญลักษณ์ของความเป็นมงคลและความอุดมสมบูรณ์ เช่น เมืองเชลียงหรือศรีสัชนาลัย เมืองทริภูมิไชย เมืองเขลางค์นครหรือเมืองนครลำปาง เมืองแพร่ และเมืองท่าวังทอง ซึ่งเชื่อว่าเป็นเมืองโบราณในยุคแรกของอาณาจักรสุโขทัยและโบราณสถานในบริเวณเมืองโบราณเวียงลอที่สำรวจพบในปัจจุบัน

แผนที่แสดงภูมิประเทศ แนวสันนิษฐานคูเมือง กำแพงเมืองเวียงลอ แนวแม่น้ำอิงสายเดิมที่ไหลผ่านเวียงลอด้านตะวันตก แนวคันดินกั้นน้ำ และโบราณสถานบริเวณเมืองโบราณเวียงลอที่สำรวจพบในปัจจุบัน

ลักษณะและขนาดของแนวคันดิน และกำแพงอิฐที่พบมากมายเหล่านี้ ก่อให้เกิดความสับสนในช่วงแรกๆ ของการศึกษาโดยเฉพาะแนวกำแพงซึ่งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกและทิศใต้ของกุ๋บบวก และแนวกำแพงด้านทิศใต้ของกุ๋บหนองผำ แนวกำแพงกลุ่มนี้ ตั้งอยู่บนฐานซึ่งเป็นเนินดินมีขนาดกว้างประมาณ 3- 4 เมตร สูงประมาณ 0.8- 1 เมตร ซึ่งนับว่ามีขนาดใหญ่และอยู่ห่างจากวัดมากเกินไปกว่าที่จะเป็นกำแพงวัดและ

เตี้ยเกินไปกว่าจะเป็นกำแพงเมือง แต่เมื่อพิจารณาแผนที่ภูมิศาสตร์ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพื้นที่ด้านทิศเหนือแม่น้ำอิงนั้นเป็นพื้นที่ลุ่ม สันนิษฐานได้ว่าแนวกำแพงดังกล่าวสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการป้องกันน้ำอิง (ซึ่งในขณะนั้นได้เปลี่ยนเส้นทางมาไหลผ่านกลางเมืองเวียงลอแล้ว) ไม่ให้ไหลท่วมพื้นที่ชุมชนทางด้านฝั่งเหนือของแม่น้ำอิงซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดสำคัญหลายวัด

ส่วนแนวคันดิน และคูน้ำทางทิศตะวันออกของวัดเวียงป่าสักนั้น มีลักษณะเป็นคันดินขนาดใหญ่ 2 แนว ระหว่างแนวคันดินทั้ง 2 คันด้วยคูน้ำซึ่งปัจจุบันมีขนาดกว้างประมาณ 6-10 เมตร และมีร่องรอยว่าคูน้ำดังกล่าวเชื่อมต่อกับแม่น้ำอิงที่ไหลผ่านกลางเมืองเวียงลอในปัจจุบัน

ในพ.ศ.2547 ได้มีการขุดค้นเพื่อตรวจสอบฐานรากและขนาดของคูเมือง - กำแพงเมืองเวียงลอจำนวน 8 หลุม โดยการขุดค้นในหลุมซึ่งตั้งอยู่บริเวณแนวคูเมือง - กำแพงเมืองด้านทิศเหนือ ระหว่างวัดเวียงป่าสัก และวัดกู่บวกกู่ได้พบว่ามีการสร้างแนวอิฐขนาดใหญ่เชื่อมต่อกับแนวกำแพง 2 แนว โดยฐานของแนวอิฐดังกล่าวตั้งอยู่บนท้องคุ้ง ลักษณะคล้ายมีจุดประสงค์เพื่อปิดเส้นทางน้ำไม่ให้ไหลเข้าสู่คูเมืองในช่วงนี้ หลักฐานจากชั้นส่วนภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาล้านนาและชิ้นส่วนไม้มีร่องรอยลงรักปิดทองที่พบในชั้นดินตะกอนท้องคุ้งใต้แนวกำแพงขุดนี้นำไปสู่การกำหนดอายุอย่างกว้างๆ ว่าแนวอิฐนี้น่าจะสร้างขึ้นอยู่ในช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ 21

จากข้อมูลดังกล่าว จึงสามารถใช้แนวคูเมือง - กำแพงเมือง แบ่งผังเมืองเวียงลอก่อนการเปลี่ยนเส้นทางของแม่น้ำอิงออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. เมืองเวียงลอลูกที่ 1 (เวียงป่าสัก : ตั้งอยู่ทางตะวันตก เป็นเมืองขนาดเล็ก มีแผนผังคล้ายรูปสามเหลี่ยมมุมมน โบราณสถานที่อยู่ภายในกำแพงเมืองส่วนนี้มีเพียงวัดเดียวคือวัดเวียงป่าสัก พบร่องรอยประตูเมือง 1 ประตูอยู่ในแนวกำแพงด้านทิศใต้ บริเวณหนองหญ้าม้า บริเวณใกล้แนวประตูพบร่องรอยบ่อน้ำโบราณก่อด้วยอิฐ 1 บ่อ ส่วนช่องประตูทางด้านทิศตะวันตกของเวียงป่าสักซึ่งเป็นช่องทางเข้าสู่เมืองเวียงลอในปัจจุบัน เป็นช่องที่เกิดจากการไถปรับในยุคหลัก

2. เมืองเวียงลอลูกที่ 2: ตั้งอยู่ติดเมืองเวียงลอลูกที่ 1 ไปทางตะวันออก คือพื้นที่ส่วนใหญ่ภายในคูเมือง กำแพงเมืองเวียงลอในปัจจุบัน ปัจจุบันพบวัดร้างอยู่ในกำแพงเมืองส่วนนี้ประมาณ 10 วัด คือ กู่บวกกู่ ศรีชุม หนองผำ กู่เกือกม้า วัดสารภี วัดพระแก้ว วัดพระเจ้าเข้ากาด วัดมะม่วงแก้มแดง และวัดร้างบริเวณเสาหลักเมือง

ส่วนช่วงเวลาที่ผ่านมาเปลี่ยนสายจากการไหลผ่านเลียบตัวเมืองเวียงลอด้านตะวันตก มาไหลผ่านกลางเมืองจนผ่าเมืองเวียงลอออกเป็น 2 ส่วน ในเขตการปกครองของ 2 ตำบล เช่นในปัจจุบันนั้น จะเกิดขึ้นในช่วงเวลาใดไม่มีหลักฐานระบุแน่ชัด แต่การพบหลักฐานว่ามีการสร้างแนวคันดิน-กำแพงอิฐ ขึ้นทางฝั่งเหนือของแม่น้ำอิงที่พบตั้งแต่วัดกู่บวกกู่ - หนองผำนัน ซึ่งน่าจะเป็นร่องรอยที่แสดงให้เห็นว่าในช่วงเวลานั้นเมืองเวียงลอยังคงมีคนอยู่จำนวนมาก ดังนั้นช่วงเวลาที่ผ่านมาเปลี่ยนสายนี้น่าจะเกิดขึ้นก่อนที่พระเจ้ากาวิละจะยกทัพไปกวาดต้อนพม่าในเมืองเวียงลอใน พ.ศ.2322 เพราะหลังจากนั้นเมืองเวียงลอก็จะถูกทิ้งร้างไปจนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 5 จึงมีชุมชนเข้ามาอยู่อาศัยอีกครั้ง

แนวคันดินกั้นน้ำ : จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเมืองโบราณในเขตล้านนาที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน เชื่อว่าเมืองโบราณเวียงลอเป็นเมืองโบราณเพียงเมืองเดียวที่ปรากฏหลักฐานแนวคันดินกั้นน้ำซึ่งแสดงถึงระบบชลประทานขนาดใหญ่ที่อาจมีประโยชน์ทั้งด้านการควบคุมน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรและการป้องกันน้ำท่วมพื้นที่เกษตรรวมทั้งศาสนสถานและที่ตั้งของชุมชน ผลการสำรวจทางโบราณคดีและการศึกษาข้อมูลแผนที่ภูมิศาสตร์พบว่าแนวคันดินกั้นน้ำนี้เริ่มพบตั้งแต่ที่ราบ 2 ฝั่งแม่น้ำอิงตั้งแต่ช่วงที่แม่น้ำอิงไหลผ่านช่องเขาขนาดเล็กทางด้านเหนือของดอยจิกจ้องหรือที่เรียกว่า “อิงลอด” หรือบริเวณที่เป็นที่ตั้งของบ้านศรีเมืองชุมใน

ปัจจุบัน ต่อจากนั้นแนวคันดินแยกออกเป็น 2 แนว แนวที่ 1 ยังวางตัวขนานไปกับแนวแม่น้ำอิงไปสิ้นสุดที่บริเวณพื้นที่นอกเมืองด้านตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองโบราณเวียงลอ ลักษณะเป็นคันดิน 2 ชั้น ส่วนแนวที่ 2 วางตัวห่างจากแนวที่ 1 มาทางตะวันออกหลายสิบลเมตรขนานมากับแนวที่ 1 ไปบรรจบกับแนวคูเมือง-กำแพงเมืองเวียงลอบริเวณสามแยกบ้านลอ (ซึ่งคือตำแหน่งแนวถนนบ้านร่องย่าง-บ้านลอในปัจจุบัน) และพบอีกครั้งบริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำอิงบริเวณกลุ่มโบราณสถานวังตันเตื่อโดยวางตัวขนานไปกับแนวแม่น้ำอิงระยะหนึ่งร่องรอยหลักฐานจึงสิ้นสุดลง เมื่อพิจารณาภาพถ่ายทางภูมิศาสตร์ซึ่งแสดงรูปร่างของแม่น้ำอิงและเมืองโบราณเวียงลอ พบว่าจุดที่แม่น้ำอิงไหลเข้าสู่ที่ราบ “ทุ่งลอ” บริเวณบ้านศรีเมืองชุมนั้น แนวแม่น้ำมีลักษณะโอบกอบอย่างรุนแรงและอาจส่งผลกระทบต่อชุมชนและพื้นที่เกษตรกรรมซึ่งส่วนใหญ่อยู่บริเวณที่ราบด้านตะวันออกของแม่น้ำอิง จึงปรากฏแนวคันดินกั้นน้ำขึ้นในบริเวณนี้ถึง 2 ชั้น แต่เมื่อพ้นเขตกำแพงเมืองเวียงลอไปทางทิศเหนือซึ่งเป็นที่ราบกว้างใหญ่ต่อเนื่องกับบ้านสันทรายก็ปรากฏหลักฐานของโบราณสถาน 2 กลุ่มคือกลุ่มวัดพระธาตุบุณฑ - กุ่มวกู และกลุ่มวังตันเตื่อ รวมทั้งโบราณสถานขนาดเล็กกว่า 10 แห่ง ที่กระจายตัวอยู่เรียงรายริมเชิงดอยจิกจ้อง ความหนาแน่นของโบราณสถานเหล่านี้แสดงถึงตำแหน่งของชุมชน ดังนั้นแนวคันดินขนาดใหญ่ที่พบเลียบฝั่งแม่น้ำอิงในบริเวณนี้ จึงน่าจะทำหน้าที่หลักเป็นคันดินกั้นไม่ให้แม่น้ำอิงไหลบ่าท่วมพื้นที่ทางตะวันตกซึ่งเป็นที่ตั้งของศาสนสถาน ชุมชน และพื้นที่เกษตรกรรมขนาดใหญ่

วัดร้าง : ปัจจุบันในเขตกำแพงเมืองโบราณเวียงลอ พบซากวัดร้างจำนวน 10 วัด คือวัดร้างบริเวณสำนักสงฆ์เสาหลักเมือง วัดพระแก้ว วัดพระเจ้าเข้ากาด วัดมะม่วงแก้มแดง วัดสารภี กุ่มเกือกม้า วัดศรีชุม กุ่มหนองผำ กุ่มวกู และเวียงป่าสัก ส่วนนอกเขตกำแพงเมืองนั้นจากการสำรวจโดยกรมศิลปากรร่วมกับเทศบาลตำบลเวียงลอ และเทศบาลตำบลหงส์หิน ที่ดำเนินการเป็นระยะๆ มาตั้งแต่ พ.ศ.2536 จนกระทั่งถึง พ.ศ.2551 พบซากวัดร้างเรียงรายอยู่ 2 ฝั่งแม่น้ำอิงกว่า 30 วัด หลายวัดมีลักษณะเป็นเนินดินปกคลุม และบางวัดยังมีกษัตริย์พราหมณ์อยู่ในปัจจุบัน โบราณสถานเหล่านี้เรียงรายอยู่ทั้งบริเวณที่ราบลุ่ม 2 ฝั่งแม่น้ำอิง บริเวณที่ลาดเชิงเขาและม่อนดอยของเทือกเขาดอยจิกจ้อง ตั้งแต่บริเวณบ้านร่องย่างในเขตตำบลลอไปจนจรดเขตบ้านศรีเมืองชุมรอยต่อของอำเภอจุน จังหวัดพะเยา และอำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ที่สำคัญคือวัดศรีปิงเมือง โบราณสถานร้างใกล้วัดศรีปิงเมือง กุ่มชะจาว กุ่มลอมธาตุ วัดท่าและ วัดพระธาตุบุณฑ กลุ่มโบราณสถานวัดพระธาตุหนองห้า ธาตุตันแดง กลุ่มโบราณสถานกุ่มวกู กลุ่มโบราณสถานวังตันเตื่อ ม่อนจันลา กุ่มเปี้ย ม่อนบันไดนาถ กลุ่มโบราณสถานวัดจำฮ้อย กลุ่มโบราณสถานวัดพระเจ้าช้างหนาม ฯลฯ โดยปัจจุบันมีโบราณสถานที่ได้รับการขุดแต่งและบูรณะแล้วจำนวน 6 วัด คือ วัดพระธาตุหนองห้า พระธาตุศรีปิงเมือง วัดพระแก้ว วัดมะม่วงแก้มแดง วัดพระเจ้าเข้ากาด และวัดสารภี ส่วนโบราณสถานที่ยังไม่ได้รับการบูรณะจำนวน 10 วัด คือ วัดพระธาตุบุณฑ กลุ่มโบราณสถานวัดท่าและ เวียงป่าสัก กุ่มวกู วัดศรีชุม กุ่มหนองผำ กุ่มเกือกม้า โบราณสถานร้างใกล้วัดศรีปิงเมือง กุ่มชะจาว และลอมธาตุ โดยมีผลการศึกษารูปแบบแผนผังและการกำหนดอายุของวัดร้างเหล่านั้น ดังนี้

1) วัดพระเจ้าเข้ากาด : วัดนี้ตั้งอยู่ใกล้แนวกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเวียงลอ แผนผังของวัดวางตัวในแนวทิศตะวันออก - ตะวันตก โบราณสถานสำคัญที่พบจากการขุดแต่งคือวิหารก่ออิฐในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีรูปแบบฐานเป็นเขียงนกงสูง มีแท่นชุกชีขนาดใหญ่สำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปในผังย่อเก็จก่ออยู่เต็มแนวผนังด้านหลัง ติดผนังวิหารด้านทิศใต้หรือทางด้านขวามือของแท่นชุกชี มีแท่นสงฆ์ซึ่งเป็นที่นั่งของพระภิกษุสงฆ์ขณะประกอบพิธีทางศาสนาตั้งอยู่ ส่วนอุโบสถมีขนาดเล็ก ตั้งอยู่ด้านเหนือของวิหาร พบเพียงส่วนฐานในสภาพหักพัง มีร่องรอยของเสาเสมาปักอยู่เป็นรอบๆ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า ชื่อ “วัดพระเจ้าเข้ากาด” นี้ไม่ใช่ชื่อเดิมของวัดแต่มีที่มาจากการเคยมีผู้ขุดพบชิ้นส่วนพระพุทธรูปหินทรายจำนวนมากมายังวัดนี้ เปรียบเสมือนเป็นตลาดพระ หรือที่ชุมนุมของพระ ชาวบ้านในท้องถิ่นจึงเรียกวัด

แห่งนี้ว่า “วัดพระเจ้าเข้ากาต” มีความหมายว่าเป็นที่พบพระพุทธรูปจำนวนมาก นอกจากนั้นการขุดแต่งโบราณสถานแห่งนี้ใน พ.ศ.2547 ได้พบชิ้นส่วนพระพุทธรูปหินทรายจำนวนมากที่พบจากการขุดแต่งโบราณสถานแห่งอื่นๆ ในปีเดียวกัน ซึ่งการพบชิ้นส่วนพระพุทธรูปจำนวนมากในวัดนี้นั้น อาจเป็นไปได้ว่าในอดีตวัดนี้มีความสำคัญต่อชุมชน ชาวเวียงลอจึงนิยมสร้างพระมาถวายไว้ หรืออาจเป็นไปได้ว่าเป็นการเก็บรวบรวมมาจากวัดอื่นๆ ในเวียงลอหลังจากที่วัดเหล่านั้นถูกทิ้งร้างลง

2) **กุพระแก้ว :** ตั้งอยู่ในกำแพงเวียงลอทางทิศตะวันออกของวัดพระเจ้าเข้ากาต โบราณสถานสำคัญของวัดนี้ประกอบด้วยเจดีย์ประธานซึ่งคงเหลือเพียงส่วนฐานเชิง 2- 3 ชั้น ด้านหน้าเจดีย์เป็นวิหารขนาดใหญ่ พื้นปูด้วยอิฐ มีร่องรอยของแนวอิฐผนัง นอกจากนั้นยังมีโบราณสถานอื่นๆ คือ อุโบสถ เจดีย์ราย กำแพงแก้ว และซุ้มประตูโขง จากหลักฐานซากอาคารที่พบทั้งหมด แสดงให้เห็นว่าในอดีตนั้น วัดพระแก้วนี้เป็นวัดที่มีขนาดใหญ่ และน่าจะเป็นวัดที่มีความสำคัญมากวัดหนึ่งของเวียงลอ แต่ในอดีตโบราณสถานแห่งนี้ถูกขุดทำลายอย่างมาก จึงทำให้หลักฐานทางสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่ถูกทำลายไป โบราณวัตถุสำคัญที่พบจากการขุดแต่งคือ ชิ้นส่วนพระพุทธรูปหินทราย พระพิมพ์ยอดขุนพลเมืองพะเยา ชิ้นส่วนอิฐมีจารึก และเครื่องถ้วยจากแหล่งเตาล้านนา และเครื่องถ้วยจีนอายุราวพุทธศตวรรษที่ 21- 22

3) **วัดมะม่วงแก้วแดง :** ตั้งอยู่ห่างจากวัดพระแก้วไปทางทิศใต้ ลักษณะเป็นฐานวิหารในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีร่องรอยการซ่อมแซมครั้งใหญ่ๆ หลายครั้ง ตัววิหารหันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีทางขึ้นขนาดเล็กอยู่ด้านหน้า พื้นวิหารปูด้วยอิฐ ท้ายวิหารมีแท่นชุกชีขนาดใหญ่ตั้งอยู่เต็มพื้นที่ ด้านขวาของแท่นชุกชีติดแนวผนังวิหาร ด้านทิศใต้มีแท่นสงฆ์เดี่ยวตั้งอยู่ โบราณวัตถุสำคัญที่พบจากการขุดแต่ง คือชิ้นส่วนพระพุทธรูปหินทราย และเครื่องถ้วยจากแหล่งเตาล้านนา และเครื่องถ้วยจีนจำนวนหนึ่ง การสอบถามพบว่าชื่อ “มะม่วงแก้วแดง” ไม่ใช่ชื่อเดิมของวัดนี้ แต่ชาวบ้านเรียกกันเองตามชื่อของต้นมะม่วงต้นหนึ่งซึ่งตั้งอยู่ใกล้โบราณสถาน ลูกของมะม่วงต้นนี้เมื่อเริ่มสุกจะมีสีแดงที่หุ้มมะม่วงบริเวณใกล้ขั้ว จึงเรียกว่า “มะม่วงแก้วแดง”

4) **กุชะจาว :** ตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ ห่างจากวัดศรีปิงเมืองไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ 350 เมตร พบเพียงส่วนฐานเจดีย์ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส และพบร่องรอยฐานอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้าตั้งอยู่ด้านทิศเหนือ สันนิษฐานว่าเป็นส่วนฐานของวิหาร โบราณวัตถุสำคัญที่พบจากการขุดแต่งคือชิ้นส่วนพระพุทธรูปหินทราย ตุ๊กตารูปสัตว์ดินเผา และชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจากแหล่งเตาล้านนาอายุราวพุทธศตวรรษที่ 21-22

5) **ลอมธาตุ :** ตั้งอยู่ในทุ่งนา นอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ ห่างจากวัดศรีปิงเมืองไปทางทิศใต้ประมาณ 400 เมตร พบเพียงชุดฐานขององค์เจดีย์ซึ่งมีลักษณะเป็นฐานปัทม์ หรือฐานบัวในผัง 8 เหลี่ยม ซึ่งมีรายละเอียดคือฐานเชิงซ้อนเหลื่อมกัน 3 ชั้น รองรับฐานบัวคว่ำเหนือขึ้นไปซึ่งน่าจะเป็นส่วนของท้องไม้ประดับด้วยอิฐก่อแนวทะแยงแบบฟันปลารองรับอิฐก่อแบบฐานเชิงหรือหน้ากระดานสี่เหลี่ยมซึ่งเหลือเพียง 1-2 ชั้น และชิ้นส่วนของปลียอดเจดีย์ในผังแปดเหลี่ยมที่ตกลงมาอยู่ด้านข้าง จากลักษณะที่ปรากฏพบว่ารูปแบบของเจดีย์มีความคล้ายคลึงกับฐานเจดีย์ที่พบจากการขุดแต่งโบราณสถานบ้านร่องไฮ ตำบลแม่ใส อำเภอเมืองพะเยา โบราณวัตถุสำคัญที่พบจากการขุดแต่งคือชิ้นส่วนพระพิมพ์ดินเผาสมัยหริภุญไชย ชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจากแหล่งเตาล้านนา และแหล่งเตาในประเทศจีนอายุราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 จากการสอบถามชาวบ้านในพื้นที่ พบว่าชื่อของ “กุลอมธาตุ” ไม่ใช่ชื่อเดิมของโบราณสถานแห่งนี้ แต่มีการเรียกสืบทอดๆ กันมาหลายชั่วคน ส่วนที่มาของชื่อนั้นไม่ชัดเจน สันนิษฐานว่าน่าจะมาจากที่ตั้งของโบราณสถานอยู่กลางทุ่งนา ประกอบกับรูปทรงของเนินดินที่ปกคลุมโบราณสถานที่มีรูปทรงครึ่งวงกลมคล้ายกองฟาง หรือ “ลอมฟาง” แต่พบหลักฐานเศษอิฐกระจัดกระจายซึ่งแสดงลักษณะของความเป็น “กุเก่า” หรือ “ธาตุเก่า” หรือ “เจดีย์เก่า” จึงเรียกว่า “ลอมธาตุ” ซึ่งมีความหมายถึงเนินดินรูปครึ่งวงกลมซึ่งเป็นที่ตั้งของเจดีย์เก่า

6) **วัดศรีปิงเมือง :** ตั้งอยู่ห่างจากแนวกำแพงเมืองไปทางทิศตะวันออกประมาณ 150 เมตร วัดนี้จัดเป็นวัดสำคัญ และเป็นศูนย์กลางของชุมชนชาวบ้านล่อในปัจจุบัน เนื่องจากมีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่ โบราณสถานสำคัญของวัดนี้คือเจดีย์ทรงระฆังขนาดใหญ่ในศิลปะล้านนา ซึ่งกรมศิลปกรทำการบูรณะไปแล้ว ในราว พ.ศ.2536 จึงยังคงสภาพสมบูรณ์อยู่มาก ด้านตะวันออกของเจดีย์เดิมมีร่องรอยฐานวิหารปรากฏอยู่ แต่ปัจจุบันยังไม่ได้รับการขุดแต่ง นอกจากนั้นในวัดนี้ยังมีอุโบสถขนาดเล็กศิลปะแบบพื้นบ้านที่มีความงดงามแบบเรียบง่ายสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านล่อในปัจจุบัน และเป็นที่ประดิษฐานประติมากรรมพระยาโลซึ่งจำลองมาจากเทวรูปสำริดองค์หนึ่งที่ชาวบ้านขุดพบในบริเวณวัดนี้ เทวรูปองค์นี้มีลักษณะประติมากรรมที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกับศิลปะในยุคโบราณคือศิลปะเขมรสมัยบาเยนและศิลปะทวารวดีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 และมีความคล้ายคลึงกับประติมากรรมเทวรูปสตรีที่พบจากการขุดแต่งกลุ่มโบราณสถานวัดท่าแฉดด้วย

โบราณสถานหมายเลข 1 (ใกล้วัดศรีปิงเมือง) : ตั้งนอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันออก โดยอยู่ห่างจากวัดศรีปิงเมืองไปทางทิศตะวันตกประมาณ 100 เมตร ลักษณะเป็นฐานวิหารเดี่ยวๆ ในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าหันหน้าไปทางทิศตะวันออก พื้นวิหารปูด้วยอิฐ พบหลักฐานเสาวิหารก่ออิฐตั้งอยู่บนฐานเสาหินทราย ด้านหลังวิหารเป็นฐานชุกชีที่สภาพถูกทำลายอย่างมาก นอกจากนั้นยังพบแนวกำแพงแก้วด้านทิศเหนือและทิศใต้ โบราณวัตถุที่พบจากการขุดแต่งวัดแห่งนี้คือชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจากแหล่งเตาล้านนาอายุราวพุทธศตวรรษที่ 21-22

7) **วัดสารภี :** ตั้งอยู่ใกล้สะพานแขวนริมฝั่งแม่น้ำอิงด้านทิศเหนือ โบราณสถานที่พบคือฐานวิหารในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าหันหน้าลงทางทิศใต้ซึ่งเป็นตำแหน่งของแม่น้ำอิง(ปัจจุบัน) ฐานวิหารมีลักษณะเป็นฐานเชิงประดับส่วนท้องไม้ด้วยแนวอิฐก่อทแยงแบบสลัพื้นปลา คล้ายคลึงกับที่พบจากท้องไม้ของกุฎอมธาตุ พื้นวิหารปูด้วยอิฐ โบราณวัตถุสำคัญที่พบจากการขุดแต่งคือชิ้นส่วนพระพุทธรูปหินทรายจารึกบนก้อนอิฐ ชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจากแหล่งเตาล้านนา และเครื่องถ้วยจีน อายุราวพุทธศตวรรษที่ 21-22

8) **กุ้เกือกม้า :** ตั้งอยู่กลางทุ่งนา ห่างจากวัดสารภีไปทางทิศเหนือ โบราณสถานสำคัญของวัดคือวิหารในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ฐานวิหารมีรูปแบบเป็นฐานเชิงเดี่ยวรองรับด้วยฐานบัวคว่ำ ท้องไม้และบัวหงาย ขึ้นรองรับผนังซึ่งพบหลักฐานเพียงเล็กน้อย สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นผนังเดี่ยวๆ พื้นวิหารปูด้วยอิฐ ฐานเสาเป็นหินทราย ท้ายวิหารมีแท่นชุกชีซึ่งก่อเต็มพื้นที่และพบหลักฐานการซ่อมสร้างหลายครั้ง หน้าแท่นชุกชีมีร่องรอยแท่นบูชาขนาดเล็กตั้งอยู่ ส่วนโบราณวัตถุสำคัญที่พบจากการขุดแต่งคือชิ้นส่วนพระพุทธรูปหินทราย ชิ้นส่วนพระพุทธรูปสำริด พระพิมพ์ปกโพธิ์ซึ่งพบติดอยู่ใต้แนวอิฐล้อมด้านหลังวิหารจำนวนมาก จากหลักฐานสถาปัตยกรรมที่พบสันนิษฐานว่าวิหารหลังนี้น่าจะเป็นวิหารโถง มีผนังเต็มพื้นที่เฉพาะด้านหลัง ส่วนด้านข้างและด้านหน้านั้นน่าจะเป็นผนังเดี่ยวๆ โบราณวัตถุอื่นที่พบคือชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจากแหล่งเตาล้านนา และเครื่องถ้วยจีน อายุราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 ซึ่งของโบราณสถานแห่งนี้ก็มีที่มาคล้ายๆกับโบราณสถานส่วนมากของเวียงล่อ คือเป็นชื่อที่ชาวบ้านตั้งขึ้นใหม่แทนชื่อเดิมซึ่งไม่พบหลักฐาน ซึ่งชื่อใหม่นี้อาจตั้งขึ้นตามรูปทรงของเนินโบราณสถานเช่นลอมธาตุ ตั้งตามชื่อต้นไม้ สภาพพื้นที่ หรือโบราณวัตถุที่พบใกล้เคียงเช่นกุ้ชะจาว กุ่มะม่วงแก้มแดง สารภี หนองผำ ฯลฯ เป็นต้น เช่นเดียวกับชื่อกุ้เกือกม้านี้มีที่มาจากเคยมีผู้พบเกือกม้าในบริเวณนี้

9) **วัดศรีชุม :** ตั้งอยู่ทางด้านเหนือของกุ้เกือกม้าใกล้กับกำแพงเมืองเวียงล่อด้านทิศเหนือ วัดศรีชุมนี้เป็นกลุ่มโบราณสถานขนาดใหญ่ประกอบด้วยเจดีย์ วิหาร อุโบสถ แท่นบูชาหรือภูเขาศรีขนาดเล็ก อาคารจำนวน 4 หลัง แนวกำแพงแก้ว แนวกำแพงวัด ชุมประตู่โขงและบ่อน้ำ แพนผังของวัดวางตัวในแนวตะวันออก – ตะวันตก โดยมีอาคารหลักคือวิหารและเจดีย์

วิหาร ตั้งอยู่ด้านตะวันออกของเจดีย์ ลักษณะเป็นอาคารขนาดใหญ่ ฐานเป็นฐานปัทม์คือประกอบด้วย หน้ากระดาน บัวคว่ำ ท้องไม้และบัวหงาย จึงทำให้ส่วนฐานถูกยกยัดให้สูงขึ้น เหนือบัวหงายของฐานเป็นอิฐ ผืนซึ่งบางพื้นที่ยังพบหลักฐานสูง 3-4 ก้อน และพบร่องรอยของแนวผนังลั้มนที่ด้านข้างของวิหาร พื้นวิหารปู ด้วยอิฐสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดใหญ่ บางก้อนมีร่องรอยของจารึกหรือภาพวาดลายเส้น พื้นที่ด้านหลังวิหารเป็น ฐานชุกชีขนาดใหญ่ ส่วนเจดีย์ตั้งอยู่ด้านหลังวิหาร เหลือเพียงฐานเชิงซ้อนเหลื่อมกัน 2-3 ชั้น มีลาน ประทักษิณล้อมรอบ มีแท่นบูชาตั้งอยู่ทางทิศตะวันออก พบร่องรอยทางขึ้นสู่ลานประทักษิณทางด้านทิศเหนือ และทิศใต้ นอกลานประทักษิณด้านตะวันตกมีฐานกุบระรูปกระดุกขนาดเล็กตั้งเรียงอยู่ 3 ฐาน

พื้นที่ด้านเหนือของวิหารและเจดีย์เป็นกลุ่มโบราณสถานในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าประกอบด้วยอุโบสถซึ่ง หันหน้าไปทางทิศใต้ มีแท่นชุกชีอยู่บริเวณส่วนท้าย พื้นอุโบสถปูด้วยอิฐ ด้านข้างทิศเหนือมีร่องรอยการก่อ อาคารขนาดเล็กขยายออกทางด้านข้างของอุโบสถ โดยมีร่องรอยของบันไดเชื่อมระหว่างอุโบสถและอาคาร เหล่านั้น

บริเวณด้านตะวันตกของวัดศรีชุม เป็นตำแหน่งของขุมประตู่โขงขนาดใหญ่ซึ่งเชื่อมต่อกับร่องคูเมือง เวียงล่อ ดังนั้นประตู่จึงน่าจะเป็นประตูทางเข้าจากแม่น้ำอิง(เก่า) ทางด้านเหนือเข้าสู่เวียงล่อด้วยใกล้ขุม ประตู่ทางทิศเหนือมีแผงก่ออิฐขนาดใหญ่ก้ำบังประตูส่วนนี้ไว้ ส่วนแนวกำแพงที่ก่อเชื่อมกับประตู่โขงนี้ มี ลักษณะพิเศษคือแนวกำแพงที่ก่อเชื่อมกับประตู่โขงไปทางทิศใต้หักกลับไปเป็นทางตะวันออก เป็นแนวกำแพง แก้วด้านทิศใต้ของวัด ส่วนแนวกำแพงที่ก่อต่อจากขุมประตู่โขงไปทางทิศเหนือเชื่อมต่อกับกำแพงเมืองเวียงล่อ จากจำนวนและขนาดของสิ่งก่อสร้าง รวมทั้งตำแหน่งที่ตั้งของวัดศรีชุมซึ่งตั้งอยู่ใกล้ประตูทางเข้าเวียงล่อ จึง สันนิษฐานว่าวัดนี้ น่าจะเป็นวัดสำคัญมาวัดหนึ่งของเวียงล่อ และน่าจะเป็นวัดศรีชุมที่ปรากฏชื่อในจารึก (จารึกหมื่นลอมงคล) ที่จารึกขึ้นใน พ.ศ.2048 เนื้อความในจารึกหลักนี้กล่าวถึงเจ้าเมืองล่อชื่อหมื่นลอมงคล สร้างเจดีย์บรรจุพระธาตุขึ้นในเขตเวียงล่อโดยมีขุนนางและพระมหาเถรหลายองค์มาเป็นสักขีพยาน โดยหนึ่งในพระมหาเถรนั้นปรากฏชื่อพระมหาเถรวัดศรีชุมร่วมอยู่ด้วย

10) กุ่หนองผำ : ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของวัดศรีชุม ใกล้กันมีหนองน้ำขนาดใหญ่เรียกว่า “หนองผำ” ซึ่ง น่าจะเป็นที่มาของชื่อโบราณสถานแห่งนี้ วัดกุ่หนองผำประกอบด้วยอาคาร 3 หลัง ที่สำคัญคืออาคารหลังที่ 1 ซึ่งเป็นอาคารในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางตัวในแนวทิศตะวันออก – ตะวันตก ภายในอาคารสามารถแบ่งพื้นที่ใช้ งานออกได้ 2 ส่วน โดยส่วนที่ 1 คือส่วนฐานซึ่งตั้งรองรับตัวอาคารมีลักษณะเป็นพื้นที่โล่งทางด้านตะวันออก และด้านเหนือ (ลักษณะคล้ายระเบียงในบ้านยุคปัจจุบัน) มีบันไดทางขึ้นอยู่ในแนวฐานอาคารด้านเหนือค่อนไป ทางตะวันออก และในแนวฐานอาคารด้านตะวันตก บนฐานอาคารด้านทิศใต้มีอาคารขนาดเล็กมีแผนผังเป็นรูป สี่เหลี่ยมผืนผ้า มีร่องรอยการก่อซ่อมแซมไม่ต่ำกว่า 3 ครั้ง บนอาคารส่วนนี้ไม่พบร่องรอยอิฐปูพื้นและฐานชุกชี จากรูปแบบแผนผังและหลักฐานทางสถาปัตยกรรมที่พบ สันนิษฐานว่าอาคารนี้น่าจะเป็นที่พักหรือกุฏิสงฆ์ มากกว่าที่จะเป็นอาคารที่ใช้ในศาสนา นอกจากนี้คำบอกเล่าของชาวบ้านในพื้นที่ระบุว่าเคยมีผู้ลักลอบขุด บริเวณอาคารหลังนี้พบว่าการก่ออิฐเป็นกรอบเรียงตามแนวยาวคล้ายช่องเล็กๆหลายช่อง ภายในพบชิ้นส่วน กระดุกมนุษย์จำนวนมาก

อาคารหลังที่ 2 นั้น ตั้งอยู่ทางตะวันออกของอาคารหลังที่ 2 ลักษณะเป็นส่วนฐานของอาคารขนาด เล็กซึ่งอาจเป็นแท่นบูชาหรือกุบระรูปกระดุก ส่วนอาคารหลังที่ 3 พบเพียงส่วนฐานของอาคารเตี้ยๆ ในผัง สี่เหลี่ยมผืนผ้าสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นอาคารเอนกประสงค์หรือศาลา

โบราณวัตถุสำคัญที่พบจากการขุดแต่งหรือขึ้นส่วนพระพุทธรูปหินทรายจำนวนมาก ชิ้นส่วนเครื่อง ถ้วยจากแหล่งเตาล้านนา ชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีนและลูกปัดคาร์เนเลียน กำหนดอายุจากรูปแบบจารึกบนก้อน

อิฐ และศิลปกรรมของพระพุทธรูปที่พบโบราณสถานแห่งนี้ น่าจะมีอายุการใช้งานอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-ปลายพุทธศตวรรษที่ 23

11) กู่บววกู่ : ตั้งอยู่ถัดจากวัดหนองผำไปทางทิศตะวันตกใกล้แนวกำแพงเมืองเวียงลอ โบราณสถานในกลุ่มนี้ประกอบด้วยเจดีย์ซึ่งคงเหลือเพียงฐานเชิงในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสซ้อนเหลื่อมกัน 2-3 ชั้น ด้านตะวันออกของเจดีย์มีแท่นบูชาขนาดเล็ก ตั้งอยู่ ถัดจากแท่นบูชาเป็นวิหารในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า วางตัวในแนวทิศตะวันออก – ตะวันตก มีบันไดทางขึ้น 3 ทาง โดยบันไดทางขึ้นหลักอยู่ทางทิศตะวันออก มีบันไดขนาดเล็กอีก 2 บันได อยู่ในแนวผนังด้านทิศเหนือ(ค่อนข้างไปทางตะวันตก) และด้านทิศตะวันตกของอาคาร โดยบันไดที่อยู่ทางด้านทิศตะวันตกนี้มีขนาดเล็กกว่าด้านเหนือและอยู่ใกล้ตำแหน่งหลังฐานชุกชีวิหาร ทำให้สันนิษฐานได้ว่าบันไดนี้น่าจะใช้สำหรับให้ภิกษุสงฆ์เดินขึ้นสู่วิหาร

พื้นวิหารปูด้วยอิฐทั้งแบบสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดใหญ่และอิฐรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เต็มพื้นที่แต่บางส่วนมีสภาพผุเปื่อย อิฐบางก้อนมีจารึกตัวอักษรธรรมล้านนา และวาดภาพลายเส้นบุคคลและสัตว์ โดยมีภาพสำคัญเป็นภาพบุคคลแต่งเครื่องทรง สวมมงกุฎนั่งบนหลังช้าง ซึ่งน่าจะเป็นบุคคลชั้นสูงหรือชนชั้นปกครองของเวียงลอ และเป็นได้ว่าบุคคลในภาพวาดนี้น่าจะมีชีวิตอยู่ในช่วงเวลาเดียวกับผู้ที่บันทึกอิฐได้พบเห็นจึงนำมาวาดเป็นภาพไว้บนก้อนอิฐจึงเป็นภาพวาดที่สื่อให้เห็นถึงวิถีชีวิตและสภาพบ้านเมืองในช่วงเวลานั้นว่าคงมีความสงบสุข

บริเวณพื้นที่ส่วนท้ายวิหารพบร่องรอยฐานชุกชีสภาพปรักหักพัง แต่จากตำแหน่งของบันไดขนาดเล็กที่พบด้านหลังฐานชุกชี ทำให้สันนิษฐานได้ว่าแท่นชุกชีนี้คงก่อสร้างไม่เต็มพื้นที่ผนังด้านหลังเพราะต้องเว้นช่องให้ภิกษุเดินจากบันไดด้านตะวันตกเข้าสู่วิหาร

การขุดตรวจบนพื้นวิหาร พบว่า วิหารหลังนี้มีการก่อสร้างและบูรณะครั้งใหญ่มาแล้วไม่ต่ำกว่า 2 ครั้ง โดยในการก่อสร้างครั้งแรก พื้นวิหารมีลักษณะ เป็นพื้นปูอิฐและอยู่ต่ำกว่าระดับพื้นในปัจจุบันประมาณ 20 เซนติเมตร โดยวิหารในยุคแรกสร้างนี้มีแท่นสงฆ์ขนาดใหญ่ตั้งอยู่ติดแนวผนังด้านทิศใต้ของวิหาร และมีฐานเสาเป็นหินทราย ต่อมาจึงมีการปรับระดับปูอิฐยกพื้นวิหารให้สูงขึ้นทำให้อิฐพื้นวิหารในยุคที่ 2 นี้ ปูทับขึ้นบนแท่นสงฆ์และฐานเสาเดิมโดยการบูรณะซ่อมแซมในครั้งที่ 2 นี้ น่าจะเกิดขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 21 เพราะได้พบหลักฐานสำคัญคือชิ้นส่วนเศียรพระพุทธรูปทรงเครื่องซึ่งแสดงความสัมพันธ์กับศิลปะปูนปั้นที่ประดับผนังวิหารวัดเจ็ดยอดเมืองเชียงใหม่ที่สร้างขึ้นในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 20- ต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ดังนั้น การบูรณะวิหารหลังนี้น่าจะเกิดขึ้นในช่วงเวลาหลังการสร้างวิหารวัดเจ็ดยอดเล็กน้อย

อุโบสถ ตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของวิหาร มีลักษณะเป็นอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดเล็ก สภาพค่อนข้างปรักหักพังพบร่องรอยของอิฐปูพื้นและฐานชุกชีขนาดเล็กอยู่ติดผนังด้านท้ายอาคาร ผลการขุดแต่งพบหลักฐานว่าอุโบสถหลังนี้มีการก่อสร้างบูรณะ 2 ครั้งเช่นกัน โดยการบูรณะในครั้งที่ 2 นั้น ได้ขยายอาคารออกไปด้านทิศเหนือทำให้พื้นที่อาคารในยุคนี้นี้ปิดทับไปเสมาของอุโบสถในยุคที่ 1 ไว้ด้านใน

12) วัดเวียงป่าสัก : ตั้งอยู่บริเวณคู – กำแพงเมืองลูกที่ 1 (เวียงป่าสัก) โบราณสถานที่พบคือวิหารในผังสี่เหลี่ยมย่อเก็จด้านหน้า 2 ชั้น ด้านหลัง 1 ชั้น พื้นวิหารปูด้วยอิฐ ฐานเสาวิหารเป็นหินทรายทรงสูง มีเดือยตรงกลางซึ่งน่าจะใช้รองรับเสาวิหารซึ่งเป็นเสาไม้ พื้นวิหารปูด้วยอิฐแต่พบร่องรอยเพียงเล็กน้อย ด้านหลังวิหารมีฐานชุกชีก่อด้วยอิฐเต็มพื้นที่ด้านหลังของอาคาร บนฐานชุกชีนี้พบร่องรอยคล้ายฐานของกรอบซุ้ม จึงอาจเป็นได้ว่าส่วนท้ายของวิหารวัดเวียงป่าสักนี้เป็นซุ้มโขงสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป การขุดตรวจบนพื้นวิหาร พบว่ามีฐานอาคาร (สมัยที่ 1) อยู่ใต้พื้นวิหารที่พบในปัจจุบัน (สมัยที่ 2) อีก 1 หลัง โบราณวัตถุสำคัญที่พบจากการขุดแต่งคือชิ้นส่วนพระพุทธรูปหินทราย และชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจากแหล่งเตาล้านนาและเครื่องถ้วย

จีน กำหนดอายุจากโบราณวัตถุและลักษณะสถาปัตยกรรมของโบราณสถานสมัยที่ 2 พบว่าวัดเวียงป่าสักนี้มีอายุการใช้งานอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-22

13) โบราณสถานหมายเลข 3-5 (วัดท่าแฉะ) : ตั้งอยู่นอกเขตคู – กำแพงเมืองเวียงลอทางด้านทิศตะวันตก โบราณสถานสำคัญประกอบด้วยเจดีย์ประธาน และวิหารในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าไปทางทิศตะวันออก นอกจากนั้นยังพบอาคารมีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นประทับนั่งภายใน กำแพงแก้วและกำแพงวัด โบราณวัตถุสำคัญที่พบจากการขุดแต่งคือชิ้นส่วนพระพุทธรูปหินทราย ชิ้นส่วนเศียรพระพุทธรูปสำริดปิดทอง เทวรูปสำริดสตรีปิดทอง ชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจากแหล่งเตาล้านนาและเครื่องถ้วยจีน กำหนดอายุจากโบราณวัตถุและรูปแบบสถาปัตยกรรม โบราณสถานแห่งนี้น่าจะมียายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-22

กลุ่มโบราณสถานวัดพระธาตุหนองห้า : ตั้งอยู่นอกเขตคู – กำแพงด้านทิศตะวันตก บริเวณเชิงดอยจิกจ้อง โบราณสถานที่สำคัญคือเจดีย์ศิลปะล้านนา ซึ่งกรมศิลปากรได้ทำการบูรณะแล้วใน พ.ศ.2539 ส่งใน พ.ศ.2547 ได้ทำการสำรวจเพิ่มเติมพบฐานวิหารขนาดใหญ่ด้านทิศตะวันออกของเจดีย์ประธาน

วัดพระธาตุขุนนาค : ตั้งอยู่เนินเขาขนาดเล็กทางด้านตะวันตกของเมืองโบราณเวียงลอ โบราณสถานที่สำคัญประกอบด้วยเจดีย์ วิหาร กำแพง และแนวบันไดเจดีย์ ตั้งอยู่บนลานประทักษิณขนาดเล็ก สภาพชำรุดเหลือเพียงฐานเขียน 1 ชั้น ร่องรับฐานเขียนย่อมุมไม้ 20 ซ้อนลดหลั่นกัน 3 ชั้น ท้องไม้ และฐานปัทม์ลูกแก้วอกไก่ย่อมุมไม้ 20 เหนือขึ้นไปพังทลายหมดสภาพ

วิหาร ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของเจดีย์ มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าไปทางตะวันออก พื้นวิหารปูด้วยอิฐ มีแท่นสงฆ์อยู่ติดแนวผนังวิหารด้านทิศใต้ บริเวณส่วนท้ายวิหารเป็นฐานชุกชี การขุดตรวจพบวิหารพบมีการก่อสร้างและบูรณะ 2 ครั้ง ส่วนการขุดตรวจบริเวณฐานชุกชีพบมีการก่อสร้างและบูรณะรวมไม่ต่ำกว่า 5 ครั้ง รอบวิหาร มีกำแพงล้อมรอบทั้ง 4 ด้าน มีบันไดทางขึ้นวิหารทางด้านทิศตะวันออก บันไดนี้เชื่อมต่อกับแนวทางเดินซึ่งมีความยาวมากกว่า 50 เมตร และลาดลงสู่ปลายเนินเขาทิศตะวันออก ซึ่งเป็นตำแหน่งของแม่น้ำอิง(สายเดิม)

บริเวณรอบเนินเขาอันเป็นที่ตั้งของวัดพระธาตุขุนนาค มีแนวคันดินขนาดใหญ่จำนวน 3 ชั้น ล้อมรอบเนินเขาอันเป็นที่ตั้งของโบราณสถานกลุ่มนี้ แนวคันดินดังกล่าวอาจสร้างขึ้นตามคติ “นทีสิมา” ซึ่งใช้น้ำเป็นเครื่องกำหนดเขตสังฆกรรม อันเป็นคติที่นิยมกันในล้านนาในราวพุทธศตวรรษที่ 21 นอกจากนั้นจากตำแหน่งที่ตั้งของวัดพระธาตุขุนนาคซึ่งตั้งอยู่บนพื้นที่สูงใกล้แม่น้ำอิง และการมีคู – คันดินขนาดเล็ก และใหญ่ จึงอาจเป็นได้ว่าแนวคู – คันดินดังกล่าวนั้น อาจใช้เป็นชัยภูมิที่สำคัญในการป้องกันข้าศึกของเวียงลอด้วย

โบราณวัตถุ : ที่สำคัญคือศิลาจารึก ชิ้นส่วนพระพุทธรูปและพระพิมพ์ เทวรูปสำริด และชิ้นส่วนภาชนะดินเผา มีรายละเอียดดังนี้

1) ศิลาจารึก : จากการศึกษาข้อมูลเอกสารที่มีผู้รวบรวมไว้แล้วพบว่ามีการระบุว่ามีจารึกพบในเขตอำเภอจุน เมืองเวียงลอและมีข้อความเกี่ยวกับเวียงลอจำนวน 3 หลัก คือจารึกวัดดูลีตาอาราม(ชร.63 ระบุ พ.ศ.2039) จารึกหมื่นลอเทพสร้างวัดป่าใหม่ (พ.ย.8 ระบุ พ.ศ.2040) จารึกหมื่นลอมงคล (พ.ย.25 ระบุ พ.ศ.2043) และมีจารึกที่มีผู้ระบุว่าพบในเมืองเวียงลอแต่ไม่ชัดเจน 1 หลัก คือจารึกวัดบ้านด่าน(ลป.6 ระบุ พ.ศ.2036) เนื้อความในจารึกส่วนใหญ่กล่าวถึงการสร้างวัดและศาสนสถานในวัด การอุทิศข้าวของและคนเป็นข้าวัด โดยจารึกที่น่าสนใจมี 2 หลัก คือจารึกหมื่นลอมงคล ซึ่งกล่าวถึงรายนามผู้มาเป็นสักขีพยานแก่หมื่นลอมงคลเมื่อสร้างวัดป่าใหม่ซึ่งมีทั้งฆราวาสและพระมหาเถรจากวัด 5 วัด ซึ่ง 1 ในนั้นคือพระมหาเถรจากวัดศรีชุม ซึ่งหากเป็นวัดศรีชุมเดียวกับที่อยู่ในเวียงลอแล้ว จะทำให้สามารถกำหนดอายุของวัดศรีชุมได้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่ามีอายุไม่ต่ำกว่า พ.ศ.2043 นอกจากนั้นยังมีจารึกหมื่นลอเทพสร้างวัดป่าใหม่ซึ่งระบุถึงเขตแดนของวัดป่าใหม่ว่า “ด้านตะวันออกจรดฝั่งน้ำ ทางทิศใต้จรดคูเมืองชั้นนอก ด้านตะวันตกมีเนื้อที่ห่างจากวัดไปร้อยวา ด้านทิศ

เหนือจรดคูเมือง” ซึ่งจากข้อความในจารึกเมื่อเปรียบเทียบกับหลักฐานทางโบราณคดีที่พบในปัจจุบัน อาจเป็นได้ว่า “วัดป่าใหม่” ที่กล่าวถึงในจารึกนี้คือวัดต้นเตื่อ เพราะมีร่องรอยของแนวกำแพงดินล้อมรอบวัดทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันออกเช่นเดียวกัน ส่วนทางด้านทิศใต้ไม่น่าพบคันดินแต่อาจเป็นได้ว่าพังทลายลงแม่น้ำอิงไปแล้ว

2) พระพุทธรูป : ส่วนใหญ่เป็นชิ้นส่วนพระพุทธรูปหินทราย ที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะในอาณาจักรต่างๆ เช่น อิทธิพลจากพระพุทธรูปเชียงแสนสิ่งหนึ่ง ประทับนั่งขัดสมาธิเพชร พระพักตร์กลม พระวรกายอวบอ้วน อายุราวพุทธศตวรรษที่ 19 และที่สำคัญคือ อิทธิพลพระพุทธรูปสุโขทัยหมวดใหญ่ หมวดวัดตระกวน และหมวดพระพุทธรูปชินราช อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20 ลักษณะเด่นของพระพุทธรูปในกลุ่มนี้คือมีพระพักตร์รูปไข่หรือรูปวงรี พระขนงโก่งเป็นวงโค้ง พระเนตรเหลือบต่ำลงพระนาสิกเล็กและโด่ง พระโอษฐ์ยิ้มขอบพระโอษฐ์เป็นเส้นคู่ ซึ่งต่อมา พระพุทธรูปในกลุ่มนี้ได้ให้อิทธิพลแก่ช่างพื้นเมืองทำให้มีการสร้างงานที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองเพิ่มขึ้นจนกระทั่งในราวต้น – กลางพุทธศตวรรษที่ 21 พระพุทธรูปเริ่มมีพระขนงเป็นแผ่นโค้งอย่างมาก ตรงกลางของริมพระโอษฐ์บนหยักลงมา มุมพระโอษฐ์ทั้งสองข้างตัววัดขึ้นเล็กน้อยคล้ายรูปปีกกา พระรัศมีเป็นเปลว พระวรกายสูงเพรียวยาวอย่างได้สัดส่วน บางองค์มีสังฆาฏิยาวลงมาจรดพระนาภี ปลายแยกเป็นสองแฉก นิ้วพระหัตถ์มีทั้งยาวเสมอกันและไม่เสมอกัน และตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา พระพุทธรูปมีลักษณะเป็นแบบพื้นเมืองมากขึ้นคือขอบริมพระโอษฐ์บนหยักลงมา มุมพระโอษฐ์ทั้งสองข้างตัววัดขึ้นอย่างมากคล้ายรูปปีกกาซึ่งถือเป็นลักษณะเฉพาะของพระพุทธรูปพะเยา นอกจากนี้ยังนิยมทำพระพุทธรูปทรงเครื่องซึ่งได้รับอิทธิพลจากประติมากรรมเทวดาปูนปั้นที่วิหารวัดเจ็ดยอด เมืองเชียงใหม่

3) พระพิมพ์ : พบทั้งพระพิมพ์ดินเผาและพระพิมพ์เนื้อชิน โดยพระพิมพ์ดินที่พบส่วนใหญ่เป็นพระพิมพ์พุททยา แสดงอิทธิพลศิลปะทวารวดีหรือลพบุรี พระยอดขุนพลเมืองพะเยา และพระขุนแผนซึ่งแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะภาคกลาง นอกจากนี้ยังพบพระพิมพ์เนื้อชินจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นพระพิมพ์ปกโพธิ์ ศิลปะล้านนาและยังพบชิ้นส่วนพระบาทพระพุทธรูปปางลีลาซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะแบบสุโขทัยอีก 1 ชิ้น จากการขุดแต่งวัดพระแก้ว

4) เทวรูป : พบประติมากรรมเทวรูปสำริดจำนวน 2 ชิ้น ชิ้นแรกพบในขณะที่ชาวบ้านทำการถากปรับดินในวัดศรีปิงเมืองเมื่อราว พ.ศ.2525 เป็นเทวรูปบุรุษนั่งผ้าและสวมเครื่องประดับแสดงอิทธิพลศิลปะเขมร มือทั้ง 2 ข้างกำและยกขึ้นเล็กน้อยลักษณะคล้ายถือสิ่งของอยู่ในมือ และเทวรูปสตรี 1 องค์นั่งผ้าและสวมเครื่องประดับแสดงรูปแบบอิทธิพลศิลปะเขมรอายุราวพุทธศตวรรษที่ 17 จากการขุดแต่งวัดท่าและ

5) ประติมากรรมอื่นๆ : พบเพียงจำนวนเล็กน้อย ส่วนใหญ่เป็นประติมากรรมรูปช้างหมอบรองรับฐานพระพุทธรูป บางชิ้นมีรูสำหรับเสียบเคียวด้านบนสันนิษฐานว่าเป็นฐานรองรับเสาดุงหรือธง

6) ภาชนะดินเผา : ภาชนะดินเผาที่พบในเขตเมืองเวียงลอ ส่วนใหญ่เป็นภาชนะดินเผาเนื้อแกร่ง ผลิตจากแหล่งเตาต่างๆในเขตอาณาจักรล้านนาและอาณาจักรใกล้เคียง เช่น แหล่งเตาเวียงกาหลง อำเภอยางป่าเป้า จังหวัดเชียงราย แหล่งเตาสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ แหล่งเตापาน อำเภอปาน จังหวัดเชียงราย แหล่งเตาม่อนอ้อมและเวียงบัว อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา และเตาบ่อสวก อำเภอเมือง จังหวัดน่าน แหล่งเตาเกาะน้อย จังหวัดสุโขทัย อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20– 21 ชิ้นส่วนเครื่องถ้วยเนื้อดินตากแห้งเตาในวัฒนธรรมทวารวดีตอนปลายอายุราวพุทธศตวรรษที่ 18– 19 และเครื่องถ้วยจากแหล่งเตาในประเทศจีนในสมัยราชวงศ์หมิง อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20–21 นอกจากนี้ยังพบชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อดินธรรมดาที่ผลิตจากแหล่งเตาพื้นบ้านสำหรับใช้ในชีวิตประจำวันจำนวนมาก ภาชนะในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีผิวเรียบ หรืออาจตกแต่งด้วยลายกดประทับเป็นตารางซึ่งเป็นรูปแบบการตกแต่งพื้นฐานทั่วไป ไม่สามารถระบุแหล่งเตาที่ผลิตได้ชัดเจน

7) เครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องประดับ และอาวุธ : ที่น่าสนใจคือเครื่องประดับประเภทกำไล สร้อย ลูกปัด แก้วสีต่างๆ หอกเหล็ก แหวนสำริด และเบ้าหลอมโลหะ โบราณวัตถุเหล่านี้พบร่วมกับโครงกระดูก สมัยก่อนประวัติศาสตร์ซึ่งพบฝังอยู่ใต้กำแพงเมืองเวียงลอ

กิจกรรมที่ 6 เวทีวิเคราะห์และสรุปผลการสืบค้นองค์ความรู้ของชุมชนบ้านเวียงลอ วันที่ 9 ตุลาคม 2558 เวลา 10.00 น. ณ วัดศรีปิงเมือง ตำบลลอ อำเภอลอง จังหวัดพะเยา จำนวนผู้เข้าร่วมทั้งหมด จำนวน 22 คน ประกอบด้วย ทีมนักวิจัย จำนวน 22 คน

ประเด็นการประชุม

วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลเกี่ยวกับองค์ความรู้ของชุมชนบ้านเวียงลอ

สาระสำคัญ

จัดกิจกรรมกลุ่มให้ทีมวิจัยได้นำข้อมูลทั้งหมดมารวมกันเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสืบค้น สรุป ข้อมูลที่มีความครบถ้วนชัดเจน มีหลักฐานหรือยังมีปรากฏให้เห็น ที่สามารถนำไปถ่ายทอดสืบต่อได้ ตาม ประเด็นที่ได้กำหนดไว้ 5 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นประวัติศาสตร์ ประเด็นประเพณี/วัฒนธรรม ประเด็นผังเครือ ญาติ ประเด็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และประเด็นพุทธศิลป์ซึ่งข้อมูลจากการจัดกิจกรรมมีดังนี้

ประเด็นประวัติศาสตร์

จากการรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก และการค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิ สามารถสรุปรายละเอียด ทางประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านเวียงลอในแต่ละประเด็นได้ดังนี้

ข้อมูลทั่วไปเมืองโบราณเวียงลอ เมืองโบราณเวียงลอ และโบราณสถานสำคัญอยู่ในเขตพื้นที่ การปกครองของหมู่ที่ 1, 11 ตำบลลอ อำเภอลอง และ หมู่ที่ 7 ตำบลหงส์หิน อำเภอลอง จังหวัดพะเยา

ผลการสำรวจสภาพปัจจุบันและปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่โครงการ

ที่ตั้ง เมืองโบราณสถานเวียงลอ ตั้งอยู่กลางเส้นทางเชื่อมโยงกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวสำคัญทาง ธรรมชาติ และวัฒนธรรมในเขตเมืองพะเยาและใกล้เคียงเช่น เชียงคำ – ภูลังกา – บ้านฮวก – เชียงขอ หาก ได้รับการพัฒนาให้มีศักยภาพเพียงพอแล้ว จะสามารถเชื่อมโยงและดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาสู่เมือง โบราณสถานเวียงลอได้

การคมนาคม มีเส้นทางเข้าสู่พื้นที่โครงการได้หลายเส้นทาง ทำให้สามารถเชื่อมโยงกับแหล่ง ท่องเที่ยวในพื้นที่ใกล้เคียงทั้งในเขตจังหวัดพะเยา แพร่ และเชียงรายได้หลายช่องทาง

สภาพภูมิประเทศ เมืองโบราณเวียงลอ ตั้งอยู่บริเวณทิศตะวันตกเฉียงใต้ของแอ่งที่ราบลุ่ม – เทิง ภูมิประเทศทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำอิงไหลผ่านกลางเมือง ด้านทิศตะวันตกเป็นเทือกเขาดอยจิกจ้อง โดยมีลำน้ำอิงเก่า กั้นอยู่ โบราณสถานส่วนใหญ่ตั้งอยู่ท่ามกลางพื้นที่การเกษตร มีบางส่วนอยู่ในเขตชุมชนบ้าน เวียงลอ หมู่ 11 ชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ คือ บ้านลอ หมู่ 1 และบ้านเวียงลอ หมู่ 11 ตำบลลออำเภอลอง

ลักษณะภูมิอากาศ ลักษณะภูมิอากาศของพื้นที่โครงการ สามารถแบ่งออกได้ 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน อากาศร้อนจัดในเดือนเมษายน ฤดูฝน ฝนตกชุก ในเดือนพฤษภาคม และเดือนกันยายน ฤดูหนาวอากาศจะ หนาวจัดในเดือนธันวาคม และมกราคม อุณหภูมิต่ำเฉลี่ยตลอดปี 20.2 องศาเซลเซียส

แหล่งน้ำ แหล่งน้ำสำคัญพื้นที่โครงการคือแม่น้ำอิง ซึ่งเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่ชาวบ้านใน เขตพื้นที่โครงการโดยเฉพาะ หมู่ 1 และหมู่ 11 ใช้เป็นแหล่งน้ำหลักในการทำการเกษตรทั้งยังแหล่งอาหารที่ สำคัญ นอกจากนั้นยังทำให้พื้นที่ริมน้ำเป็นพื้นที่มีสภาพแวดล้อมชุมชนสวยงาม อย่างไรก็ตามปัญหาสำคัญที่ เกิดขึ้นคือ ในช่วงฤดูฝน น้ำจากแม่น้ำอิงจะไหลหลากเข้าท่วมโบราณสถานและบ้านเรือนราษฎรทั้ง 2 ฝั่ง

นอกจากนั้น ยังไหลบ่าเข้าตามร่องน้ำอิงเก่า (ร่องซิด) และกัดเซาะทำลายแนวคูเคื่อง – กำแพงเมือง และแนวผนังกันน้ำใกล้กลุ่มโบราณสถานกุ๊วบกและกลุ่มโบราณสถานวังตันเตื่อให้ได้รับความเสียหาย

ป่าไม้ ด้านทิศตะวันตกของพื้นที่โครงการ เป็นพื้นที่ป่า ซึ่งสามารถจำแนกตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ได้ 3 ประเภท คือ เขตพื้นที่ที่กันออกจากป่าสงวน เขตป่าเศรษฐกิจและเขตป่าเพื่อการอนุรักษ์ โดยพื้นที่ป่าที่ยังคงสภาพค่อนข้างสมบูรณ์คือเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ซึ่งตั้งอยู่บริเวณที่ลาดด้านตะวันออกของดอยจิกจ้องจนจรดแนวทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1126 และบริเวณวัดพระธาตุบุนนาค – พระธาตุหนองห้า ลักษณะเป็นป่าเบญจพรรณ หรือป่าผสม ไม้ที่พบได้แก่ไม้เหียง ไม้ปวย ไม้แะ ไม้ก่อลูก ไม้สัก ไม้ประดู่ และไม้ชิงชัน ส่วนใหญ่ได้รับการดูแลรักษาจากชุมชนเป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตามบริเวณด้านทิศเหนือของพื้นที่ยังคงมีการบุกรุกแผ้วถางพื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตร

การใช้ประโยชน์ที่ดิน การใช้ประโยชน์ที่ดินในบริเวณพื้นที่ตั้งโครงการจำแนกออกเป็น 2 ส่วนคือ ฝั่งใต้แม่น้ำอิงในเขต หมู่ 1 และหมู่ 11 ตำบลลอ เป็นย่านชุมชน ส่วนด้านเหนือแม่น้ำอิงในเขต หมู่ 7 ตำบลหงส์หิน เป็นพื้นที่เกษตรไม่มีประชาชนอาศัย และพื้นที่ป่าสงวนซึ่งเป็นที่ตั้งของเขตห้ามล่าสัตว์ตบพญาลอ

สภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ชุมชน ในพื้นที่โครงการมีสภาพแวดล้อมดี มีภูมิทัศน์สวยงาม ร่มรื่น พร้อมทั้งโบราณสถาน ภูเขา แม่น้ำทุ่งนา พื้นที่การเกษตร

ด้านทรัพยากรธรรมชาติ มีแม่น้ำอิงไหลผ่านเมืองโบราณ ทั้งแม่น้ำอิงเก่า และแม่น้ำอิงใหม่ ทำให้มีความร่มรื่น และสามารถพัฒนาเมืองโบราณสถานเวียงลอให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำได้

ด้านสาธารณูปโภค-สาธารณูปการ ในพื้นที่โครงการ มีระบบสาธารณูปโภคพื้นที่ครบถ้วน แต่ส่วนใหญ่ยังต้องมีการปรับปรุงเพื่อให้ได้มาตรฐานเพื่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่และเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ทั้งในเรื่องระบบขนส่งมวลชนเส้นทางคมนาคมทั้งทางบกและทางน้ำ ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ป้ายบอกทาง ระบบระบายน้ำ ระบบป้องกันน้ำท่วมบ้านเรือนและโบราณสถานเวียงลอ ระบบกำจัดน้ำเสียและขยะในครัวเรือน นอกจากจากนั้นยังมีปัญหาด้านกลิ่นเหม็นจากโรงงานฝักกาดอง และอยู่ห่างไกลจากสถานีบริการเชื้อเพลิงและสถานบริการทางการเงิน

เศรษฐกิจและสังคม ประชาชนส่วนใหญ่มิอาชีพเกษตรกรรม ปลูกพืช และทำประมง ทำให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวประเภทวิถีเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียงเพิ่มเติมอีกประการหนึ่ง เศรษฐกิจโดยรวมของประชาชนในเขตพื้นที่โครงการยังมีระดับรายได้ต่ำ ทำให้การพัฒนาคุณภาพชีวิตและชุมชนในหลายด้านต้องรองบประมาณจากส่วนราชการ

ลักษณะทางเศรษฐกิจของชุมชนใกล้เคียง เป็นชุมชนเกษตรกรรม มีวิถีชีวิตแบบพอเพียงทำนาปลูกข้าว และจับปลาในแม่น้ำอิง มีรายได้เฉลี่ยประมาณ 2,000 บาท/คน/ปี ส่วนใหญ่มาจากการขายพืชผลทางเกษตรกรรม รายจ่ายของประชาชนในพื้นที่โครงการพบว่า 3 อันดับแรกคือ ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอาหาร ค่าสาธารณูปโภค และค่าพาหนะกิจสางเคราะห์

การท่องเที่ยว

- มีกลุ่มกิจกรรมที่สนับสนุนการท่องเที่ยวหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มมัคคุเทศก์ กลุ่มเรือบริการนักท่องเที่ยว กลุ่มนวดแผนไทย
- มีประชาชนให้บริการบ้านพักในลักษณะ Home Stay
- ประชาชนในพื้นที่มีอัธยาศัยดี มีจิตสำนึกในการบริการผู้มาเยี่ยมชมเยือน ทำให้เกิดความประทับใจได้โดยง่าย
- หน่วยงานของรัฐในพื้นที่โครงการ ให้การสนับสนุนในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว

ความร่วมมือจากภาครัฐและประชาชนในพื้นที่ ภาครัฐและประชาชนในพื้นที่ให้ความสำคัญกับการดูแลรักษาโบราณสถาน มรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติในพื้นที่ การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณสถานเวียงลอ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ให้ความสำคัญกับการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม รวมทั้งการดำเนินกิจกรรมที่เป็นสาธารณะประโยชน์เป็นอย่างดี

ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ มีความสำคัญต่อการพัฒนาทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของจังหวัดพะเยามาตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงสมัยล้านนาและรัตนโกสินทร์เอกสาร ตำนาน และหลักฐานต่างๆ ที่พบในปัจจุบันยังขาดการศึกษาวิเคราะห์ในภาพรวมให้เห็นถึงบทบาทและความสำคัญของเมืองโบราณสถานเวียงลอต่อประวัติศาสตร์ล้านนาชัดเจน

ด้านโบราณสถาน – โบราณวัตถุ – แหล่งโบราณคดี

- มีโบราณสถานและแหล่งโบราณคดีในพื้นที่ จำนวนมาก และหลากหลายประเภท ทั้งวัดร้าง เมืองโบราณ และชุมชนโบราณ

- โบราณสถานที่มีที่ตั้ง ในลักษณะเป็นกลุ่มโบราณสถาน คือ ประกอบด้วยวัดร้าง คูเมือง – กำแพงเมือง – แนวคันดินกั้นน้ำ และแหล่งฝังศพของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ สามารถพัฒนาร่วมกันให้เกิดอัตลักษณ์ได้
- โบราณสถานเวียงลอ ตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำอิง สามารถพัฒนาให้เกิดเส้นทางท่องเที่ยวทางน้ำได้
- โบราณสถานหลายแห่งอยู่บนภูเขาสูง หากได้รับการพัฒนาจะทำให้เป็นจุดชมวิวที่สำคัญและมองเห็นภาพรวมด้านกายภาพของเมืองโบราณสถานเวียงลอได้

- โบราณสถานหลายแห่ง เช่น วัดพระธาตุศรีปิงเมือง และวัดพระธาตุหนองห้า มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญต่อการศึกษาพัฒนาการทางศิลปะสถาปัตยกรรมในระดับชาติ

- ภายในพื้นที่โครงการพบหลักฐานโบราณวัตถุจำนวนมากและมีความหลากหลาย สามารถวิเคราะห์ให้เห็นถึงพัฒนาการของเมืองโบราณสถานเวียงลอและความสำคัญของเมืองโบราณเวียงลอเชื่อมโยงกับแหล่งโบราณคดีในพื้นที่ใกล้เคียงได้

ด้านสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น อาคารที่อยู่อาศัยมีหลากหลายรูปแบบทำให้ขาดเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไม่มีอาคารที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมในพื้นที่ ทำให้ขาดการสืบเนื่องของการพัฒนาด้านสถาปัตยกรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชน

ด้านหัตถกรรม ประชาชนในพื้นที่โครงการมีความสามารถในการงานหัตถกรรมจักสาน เครื่องปั้นดินเผา และการสานยอทอดแห

กิจกรรมที่ 7 เวทีชุมชนและครู กศน.ร่วมกันรวบรวมวิเคราะห์สรุปผลองค์ความรู้ที่ศึกษามาได้ พร้อมกันหาแนวทางในการเก็บข้อมูลให้สมบูรณ์ที่สุดเพื่อพัฒนาให้เป็นองค์ความรู้สำหรับใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานของชุมชน การจัดทำแผนที่ภายในชุมชนเวียงลอ แผนที่รอบนอกชุมชนเวียงลอและเส้นเวลาประวัติศาสตร์ชุมชน (Time line) วันที่ 17 ธันวาคม 2558 เวลา 10.00น. ณ วัดศรีปิงเมือง ตำบลลอ อำเภอลอง จังหวัดพะเยา คนจำนวนผู้เข้าร่วมทั้งหมด 22 ประกอบด้วย ทีมนักวิจัย 22 คน

ประเด็นการประชุม

1. วิธีการทำแผนที่เดินดินรอบนอกชุมชน แผนที่ภายในชุมชนบ้านเวียงลอ
2. อภิปรายเนื้อหาที่จะนำไปใช้ในการทำแผนที่เส้นประวัติศาสตร์ชุมชน

สาระสำคัญที่ได้รับ

ครู กศน.อธิบายการทำแผนที่เดินดินรอบนอก และภายในชุมชน เพื่อให้ทีมวิจัยได้ทราบที่มาที่ไปและกระบวนการที่ได้มาซึ่งแผนที่เดินดินรวมทั้งการทำเส้นเวลาประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านเวียงลอ (Time Line)

เป้าหมายสำคัญของเครื่องมือ

1. เป็นเครื่องมือชิ้นแรกก่อนทำงานชุมชน
 2. ทำให้เห็นภาพรวมของชุมชนให้ครบถ้วนมากที่สุด
 3. ทำให้ได้ข้อมูลมากที่สุดในระยะเวลาที่สั้น
 4. มีข้อมูลน่าเชื่อถือมากที่สุดเพราะได้จากการจดบันทึก สังเกตด้วยตนเอง
- การทำแผนที่เดินดินให้สมบูรณ์มีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ไม่นั่งรถต้องเดินสำรวจเอง
2. นำแผนที่เก่าไปประกอบ
3. ควรทำงานเป็นทีมไม่แยกกันทำ
4. ต้องสังเกตและเปลี่ยนให้เป็นทีมถึงสิ่งที่รับรู้ที่หลากหลาย

ลงพื้นที่จริงโดยใช้เทคนิคต่าง ๆ ในการทำแผนที่เดินดินรอบนอก และภายในชุมชนบ้านเวียงลอ ทั้งทีม กศน. และทีมชุมชนบ้านเวียงลอเพื่อสังเกตสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนโดยที่คนในชุมชนเป็นคนสะท้อนและครู กศน. ช่วยกันจดบันทึก สัมภาษณ์สังเกต เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ที่สุด

ในการศึกษาชุมชน ที่ง่ายในการเริ่มต้นนั้น เราต้องสำรวจพื้นที่พร้อมกับลงมือทำแผนที่ ที่เราเรียกว่า “แผนที่เดินดิน” นับว่าเป็นบันไดขั้นแรกที่สำคัญที่สุด ในการเข้าใจชุมชน ด้วยวิธีการง่ายๆ และใช้เวลาไม่นาน และได้ทำความเข้าใจกับความสัมพันธ์กับชาวบ้านส่วนหนึ่งได้อย่างรวดเร็วทีเดียว ด้วยการชักชวนพูดคุย และสอบถามเส้นทาง อาณาเขตหมู่บ้าน

เป้าหมายของแผนที่เดินดิน

1. ทำให้เห็นภาพรวมของชุมชน
2. ทำให้ได้ข้อมูลมากในระยะเวลาอันสั้น
3. ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น เพราะได้จากการสำรวจและสังเกตด้วยตนเอง

แผนที่เดินดินคืออะไร

แผนที่เดินดิน เป็นเครื่องมือที่ทำขึ้นง่ายๆ อาศัยการเดินสำรวจ และสังเกต และจดบันทึก ลักษณะทางด้านกายภาพ ทรัพยากรและ สิ่งแวดล้อมชุมชน ลงบนแผ่นกระดาษ แผนที่เดินดิน ทีมวิจัยเก็บข้อมูลโดยการเดินไปดู สังเกต สัมผัส และทำแผนที่หลังคาเรือนทุกหลังด้วยสายตาตนเอง

แผนที่นี้ไม่ได้แค่ ผู้ศึกษาเพียงแค่ออกแผนที่ที่มีผู้ทำการศึกษาไว้มาจากหน่วยงานต่างๆ โดยไม่ต้องออกสำรวจ ทำได้เร็ว แต่อาจจะเป็นภาพในอดีต ปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปเพียงใด ต้องลงสำรวจเดินดูอยู่ดีต้องเดินสำรวจให้ทั่วถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบ้านกลุ่มผู้มีฐานะขัดสน ของหมู่บ้าน

ขั้นตอนการทำแผนที่เดินดิน

การทำแผนที่เดินดิน ความสำคัญอยู่ที่การไปดูให้เห็น การสังเกตด้วยตา ไม่ใช่อยู่ที่การเขียนแผนที่ทางกายภาพให้ครบและสมบูรณ์ลงบนแผ่นกระดาษการไปสังเกตให้เห็น ทำให้เข้าใจถึงความหมายและหน้าที่ทางสังคม (Social meaning & social function) ของพื้นที่ทางกายภาพ (physical space) เดินไปดูทรัพยากรต่างๆ ของชุมชน มองเห็นชีวิตและเรื่องราวของชุมชน

ในการออกสำรวจ ต้องได้ข้อมูลอย่างรวดเร็ว การศึกษาระดับชุมชนหรือหมู่บ้านการจัดทำแผนที่เดินดินจึงได้ประยุกต์เป็นการทำแผนที่ 2 ระดับคือ แผนที่รอบนอกแผนที่รอบใน

1. ในขั้นแรกเป็นการทำแผนที่รอบนอก เพื่อศึกษาระดับชุมชน ดังนี้

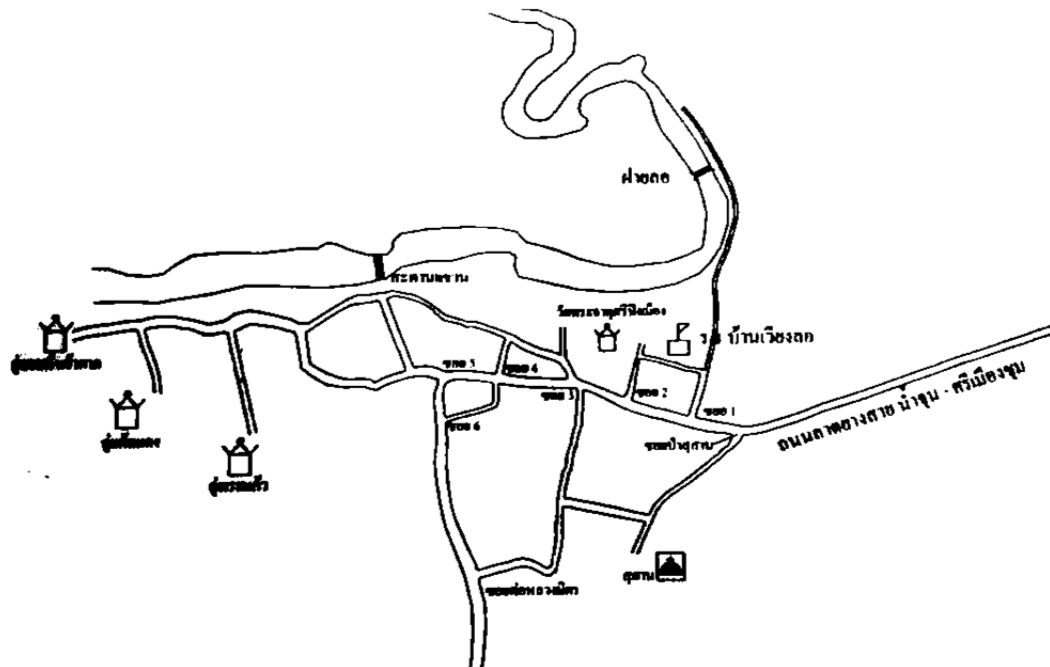
1) ทำแผนที่ชุมชนบ้านเวียงลอ แสดงชื่อและขอบเขตของหลังคาเรือนต่าง ๆ โดยรอบของชุมชนบ้านเวียงลอและให้เครื่องหมายพิเศษต่อบ้านที่ทำการศึกษ(ผลิตแผนที่ชุมชนออกมา)

1.1 ทำแผนที่รอบนอก (Physical map) หรือแผนที่ทรัพยากร

- ทรัพยากรธรรมชาติ
- ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น
- ทรัพยากรกลุ่ม
- ทรัพยากรบุคคล

2) ใช้ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) เพื่อหาภาพหมู่บ้าน (ข้อมูลมือสองที่ใช้ คือ กชช. 2 ค. รวมทั้งคู่มือของหน่วยงานเกษตรตำบล พัฒนาชุมชน สาธารณสุขตำบล ประกอบกับข้อมูลของฝ่ายต่าง ๆ จากอำเภอ เช่น ฝ่ายปกครอง เป็นต้น) ซึ่งอาจจะประกอบไปด้วย ข้อมูลพื้นฐานต่างๆ ของหมู่บ้าน / ข้อมูลทางกายภาพ / ข้อมูลทางชีวภาพ และข้อมูลทางเศรษฐกิจและสังคม

ตัวอย่างแผนที่รอบนอกชุมชนบ้านเวียงลอ

2

. ในขั้นที่สองเป็นการทำแผนที่รอบใน เพื่อศึกษาระดับครัวเรือนดังนี้

- ด้านวิถีชีวิต, เศรษฐกิจ, สังคม และการมีส่วนร่วมของชุมชน
- เครื่องมือ : ผังกิจกรรม, โครงสร้างครอบครัว และ ปฏิทินแรงงานจะทำเมื่อได้มีการวิเคราะห์ระดับชุมชนหมู่บ้านแล้ว เพราะเป็นเรื่องต่อเนื่องกัน จะทำการวิเคราะห์ระดับครัวเรือนก่อนไม่ได้

ทำแผนที่รอบในหรือแผนที่สังคม (Social Map) เป็นการสำรวจภายในหมู่บ้าน ที่ตั้งของครัวเรือนและฐานะทางเศรษฐกิจเช่น

- กลุ่มที่มีฐานะดีหรือร่ำรวย (Big Farmer : BF)
- กลุ่มที่มีฐานะปานกลางหรือพอมีพอกิน (Medium farmer : MF)
- กลุ่มที่มีฐานะขัดสน (Small Farmer : SF)

ข้อควรปฏิบัติการทำแผนที่

1. ไม่นั่งรถทำแผนที่ ควรลงเดินด้วยตนเอง แต่ถ้าบ้านห่างกันมากๆ ให้ใช้ รถจักรยาน หรือ จักรยานยนต์ ได้ แต่ต้องหมั่นแวะทักทายประชาชนในพื้นที่บ่อยๆ
 2. อาจใช้แผนที่ทุติยภูมิที่หน่วยงานอื่นๆ ทำไว้ประกอบการลงทำแผนที่รอบนอก เพื่อตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงไป
 3. ทีมงานวิจัย ไม่ควรแยกกันสำรวจ แต่ให้สำรวจเป็นทีมพร้อมๆ กันทั้งทีม เพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนได้ และทักทายทำความคุ้นเคยกับประชาชน
 4. ต้องหมั่นสังเกต และพูดคุยกันในพื้นที่ระหว่างเดินสำรวจ เพื่อได้ข้อมูลที่สำคัญนำไปพูดคุยกับประชาชนหรือผู้นำชุมชนได้
 5. ผู้นำชาวบ้านมาร่วมเดินสำรวจทำแผนที่ ก็จะทำให้เร็วขึ้น ในการทำแผนที่รอบนอก แต่ถ้าทำแผนที่รอบใน เราต้องไปด้วยตนเองเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องไม่มีอคติ
 6. เขียนข้อสังเกต เช่น ความสัมพันธ์ทางสังคม หน้าที่ทางสังคม ความเชื่อมโยงทรัพยากร และสังคม
- ข้อมูลวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น**

จากการศึกษาพบว่าประชาชนในพื้นที่โครงการ ยังคงมีการสืบทอดวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นอย่างสืบเนื่อง แต่อาจมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและลดทอนขั้นตอนลงบ้างเล็กน้อยตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม และสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ มีการฟื้นฟูประเพณีดั้งเดิมที่สูญหายไปกลับคืนมาสู่ชุมชนเช่นการเผาบาปในประเพณีตั้งธรรมหลวง และมีการสร้างประเพณีเพื่อสร้างความเข้มแข็งและความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เช่น ประเพณีปูชาพญาลอ นอกจากนั้นยังมี “คำวหงส์หิน” ซึ่งเป็นนิทานพื้นบ้านที่ประชาชนในพื้นที่โครงการการรับรู้อย่างกว้างขวาง

ในการศึกษาเรื่องวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนเวียงลอ จำแนกออกเป็น 2 ส่วนคือ ประเพณี 12 เดือน ซึ่งเป็นประเพณีที่ชาวบ้านกระทำในทุกเดือนของแต่ละปี ส่วนใหญ่จะเป็นประเพณีเกี่ยวกับศาสนา – ความเชื่อ ความสมบูรณ์การผลิตข้าวปลาอาหาร และประเพณีสำหรับชีวิตซึ่งเป็นประเพณีที่ได้ทำขึ้นตามช่วงวาระของชีวิต ไม่ได้กำหนดวันเวลาไว้ตายตัว เช่น ประเพณีกินแขก – แต่งงาน ประเพณีการเกิด ประเพณีงานศพ ฯลฯ ซึ่งปัจจุบันส่วนใหญ่คลี่คลายลงไปแล้ว

โดยประเพณีที่สำคัญคือประเพณีปูชาพญาลอ ประเพณีแก้บนอารักษ์คำเขียวในเขตตำบลลอ และประเพณีสงฆ์พระธาตุหงส์หินในเขตตำบลหงส์หิน

ประเพณีปูชาพญาลอ เดือน 7 เหนือ (เมษายน) พญาลอในความเชื่อของชาวบ้าน คือบุรพทิศตรีัยทุกพระองค์ที่ครองเวียงลอในอดีต งานปูชาพญาลอ จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อบูชาบรรพทิศตรีัยในอดีต งานปูชาพญาลอจัดขึ้นครั้งในวันที่ 9– 14 เมษายน พ.ศ.2534 ณ.ที่ว่าการอำเภอจุน นำโดยนายบรรจง สุทธิคม นายอำเภอจุนในขณะนั้น และได้ยึดเอาวันที่ 9 เมษายนของทุกปี ดำเนินพิธีปูชาพญาลอเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน โดยใช้พื้นที่บริเวณอนุสาวรีย์พญาลอหน้าวัดศรีปิงเมืองเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม

พิธีปูชาพญาลอ

พิธีเริ่มด้วยการบวงสรวงบุรพทิศตรีัยเทพเทวาทั่วทั้ง 4 และผีบ้านผีเรือน บริเวณที่จัดงาน ชาวบ้านจะล้อมรั้วกัน เรียกว่า ราชวัตรล้อมรอบ ตกแต่งมุมทั้ง 4 ของรั้วด้วยตุ่ง ฉัตรเงิน ฉัตรทอง ต้นกล้วย ต้นอ้อย มะพร้าวเครือ ภายในราชวัตรตั้งเครื่องบวงสรวง ประกอบด้วย บายศรีดิน 1 คู่ บายศรีปากชาม 2 ชุด แจกันประดับดอกไม้ 2 แจกัน เชิงเทียนติดเทียน 4 เล่ม เทียนทอง 5 เล่ม กระถางธูปมีรูป 9 ดอก หัวหมูต้มสุก ไก่ต้ม กุ้งต้ม ปูทะเลต้ม ไข่ต้ม 2 ฟอง ผลไม้ 9 อย่าง อ้อยควั่น 1 จาน มะพร้าวอ่อน 1 คู่ เหล้าขาว 1 ขวด น้ำเปล่า 1 แก้ว ถั่วคั่ว 1 ถ้วย งานคั่ว 1 ถ้วย เนย 1 ถ้วย น้ำชา 1 ถ้วย ข้าวเหนียวนึ่ง 1 หมาก เมี่ยง บุหรี่ ขน

หวาน ได้แก่ ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง เม็ดขนุน ขนมหั่น ขนมห้วยฟู ซาลาเปา ขนมหั้วขาว ขนมหั้วแดง (ขาดไม่ได้) และสังขยาฟักทอง

หลังจากพราหมณ์อันเชิญดวงวิญญาณบูรพกษัตริย์เทพยดามารับเครื่องบวงสรวงแล้ว ประธานในพิธี กล่าวคำอธิษฐานแด่พญาลอ พราหมณ์ตั้งโองการใหญ่เป็นจังหวะ จดพลู 3 นัด และรอนจรูปหมุดดอก จิ้งแบ่งเครื่องบวงสรวงไปรับประทานร่วมกัน ระหว่างรอนจรูปหมุดดอก มีการรำถวายพญาลอ ในช่วงบ่ายชาวบ้านในตำบลต่างๆ จะจัดขบวนเครื่องสักการะมาร่วมขบวนแห่ ขบวนเครื่องสักการะจะนำหน้าด้วยขบวนพระบรมฉายาลักษณ์และธงเฉลิมพระเกียรติ จากนั้นเป็นขบวนอันเชิญดวงวิญญาณบูรพกษัตริย์ ขบวนตุงไชย ขบวนตุงพระบฏ ขบวนคนบูชา ขบวนพระแก้ว ขบวนต้นไม้เงินต้นไม้ทอง ขบวนนางแก้ว ขบวนขันหลวง ขบวนช้างแก้ว ม้าแก้ว ขุนศึก ขบวนกลองปฐา และขบวนทวยราษฎร์ เมื่อขบวนเคลื่อนมาถึงอนุสาวรีย์พญาลอแล้วประธานในพิธีกล่าวคำถวญเครื่องสักการะจากนั้นจึงจุดพลู 9 ดอก ตอนเย็นจะมีการจัดเลี้ยงขันโตก ส่วนกลางคืนจะมีการฉลองสมโภช มีการรำวง การแสดงแสงสีเสียงประกอบละครอิงประวัติศาสตร์เวียงลอ และเทิดทูนในหลวงรัชกาล ที่ 9

ประเพณีสงกรานต์พระธาตุศรีเมือง เดือน 8 เหนือ (พฤษภาคม)

วัน 8 เป็ง หรือวันวิสาขบูชา เป็นวันสงกรานต์พระธาตุศรีเมือง ตอนเช้าจะมีพิธีทำบุญตักบาตร รับศีล รับพรและสงกรานต์พระธาตุ บ่ายจะมีการจิบอกไฟ(จุดบั้งไฟ) เพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลก่อนเข้าฤดูทำนาในเดือนถัดไป นอกจากนี้ยังมีการแข่งขันจิบอกไฟในหมู่บ้านด้วย ตกเย็นจึงประกอบพิธีเวียนเทียน

เมื่อผู้แข่งแห่บั้งไฟไปถึงสถานที่กำหนดแล้ว ก็จะทำร้านสำหรับวางบั้งไฟ เรียกว่า “ค้ำ” ซึ่งจะต้องให้สูงกว่ายอดไม้ เวลาจะจุดก็เอาบั้งไฟไปไว้บนค้ำ หันหัวขึ้นให้ได้มุมประมาณ 45 องศา จากนั้นจึงจุด “เผ่า” หรือดินปืน ซึ่งจะดันบั้งไฟขึ้นข้างบน ทั้งนี้ก่อนจะมีการแห่บั้งไฟ คือ พรรณนาเรื่องราวความเป็นมาของบั้งไฟที่จะจุดนั้น เช่น พุดถึงช่างประดิษฐ์บั้งไฟ รวมถึงการพูดโอวาทประสิทธิภาพของบั้งไฟที่ทำนั้นด้วย

ส่วนพิธีเวียนเทียนจะเริ่มหลังจากการแข่งขันบั้งไฟสิ้นสุดแล้ว ชาวบ้านจะร่วมทำวัตรเย็นในวิหารกับภิกษุสงฆ์ เมื่อพระสวดจบ ก็นำชาวบ้านเวียนเทียนรอบพระธาตุศรีเมือง

ประเพณีเกี่ยวกับการทำนา เดือน 9 เหนือ – เดือน 11 เหนือ (มิถุนายน – สิงหาคม)

ก่อนเริ่มฤดูทำนา ชาวนาผู้เป็นเจ้าของที่นาจะทำพิธีบอกตุงผีเจ้านา ขอให้เจ้านาช่วยปกปักรักษาต้นข้าวจากแมลง ศัตรูพืช สถานที่ประกอบพิธีใช้พื้นที่ในนาข้าวที่จะปลูก บูชาด้วยเทียน 4 คู่ (สำหรับผีเจ้านาชาย 2 คู่ ผีเจ้านาหญิง 2 คู่) และดอกไม้

หลังจากนั้นชาวนาจึงเตรียมพื้นที่เพื่อจะหว่านข้าว ซึ่งมักจะเลือกวันพฤหัสบดีกับวันศุกร์เพราะเชื่อว่าข้าวจะขึ้นดี ไม่มีศัตรูพืช ไม่นิยมหว่านวันเสาร์

หลังการหว่านข้าวแล้ว จะเป็นพิธีแสดกนา โดยนำดอกไม้ เทียน 4 คู่ มาบอกผีเจ้านา และปลูกต้นข้าว 7 ต้น บริเวณมูนา ซึ่งมีความหมายโดยนัยถึงอภิรกรรม 7 ประการ ทั้งนี้รอบข้าวทั้ง 7 ต้น จะปักหลัก 4 มุม แวดล้อมด้วยสายสิญจน์ ตรงกลางปักตาแหลว แล้วกล่าวแก่ผีเจ้านาว่า “วันนี้เป็นวันดี มาแสดกนาขวัญ ปู ปลา สัตว์ทั้งหลาย ขออย่าได้มากัดกินต้นข้าวเน้อ”

สำหรับการเลือกวันเกี่ยวข้าว นอกจากไม่เลือกวันพฤหัสบดี กับวันศุกร์แล้ว ยังไม่เลือกเอาวันมูย คือ วันที่พ่อ แม่ เสียชีวิต เป็นวันเกี่ยวข้าวอีกด้วย เกี่ยวข้าวเสร็จแล้วจะเป็นขั้นตอนการตีข้าว ซึ่งจะบูชาแม่ธรณีด้วยหมาก 1 คำ พลุ 1 ใบ ของหวานสี่กระทง น้ำส้มป่อย 1 กระทง หลังตีข้าวจึงหาวันดีเพื่อเอาข้าวเข้ายุ้งฉางก่อนเอาข้าวเข้าฉางก็นำใบคำและใบขนุนไปไว้ที่มุมฉางด้านในสี่มุมและตรงกลางฉางข้าว รวม 5 แห่ง แห่งละ

3 หรือ 7 ใบ เพราะเชื่อว่าจะทำให้ข้าวที่อยู่ในฉางไม่หมดไปง่าย เมื่อทุกอย่างเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงทำพิธีแก้บน ผีเจ้านาด้วยเหล้า 1 ไห ไก่ 1 คู่

ประเพณีทานสลากภัต หรือทานก๋วยสลาก เดือนสิบสองเหนือ – เดือนเกียง (กันยายน – ตุลาคม)

ภาคเหนือรวมถึงบ้านลอมมีการประกอบพิธีทานก๋วยสลาก 2 ระดับคือ สลากหลวงกับสลาก(เล็ก) สำหรับสลากหลวง นานๆ จะมีสักครั้ง เมื่อเวลาที่วัดต้องการทุนทรัพย์ในการทำบูรณะอาคารเสนาสนะใหม่

สำหรับสลากน้อยนั้น จัดทำขึ้นเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษถวายทานให้เทวดาอุทิศให้พ่อเกิดแม่เกิด คือ พ่อแม่ในชาติปางก่อน และเพื่อถวายของทำบุญสำหรับตนเองในชาติต่อไปก่อนทานก๋วยสลาก 1 วัน ผู้ชายจะจักตอกสานก๋วย(ตะกร้า) ส่วนผู้หญิงจะเตรียมของใส่ก๋วยซึ่งมีทั้งของแห้งและข้าวปลาอาหารจากนั้นจึงปักยอดสลากไว้ตรงกลางก๋วย เขียนชื่อเจ้าของก๋วย พร้อมคำอุทิศว่าจะทานก๋วยนี้ไปให้ใครลงในกระดาษที่ตัดเป็นแผ่นยาวๆ เรียกแผ่นกระดาษนี้ว่า **เส้นสลาก**

วันทานก๋วยสลาก ชาวบ้านจะไปรวมกันที่วัดเอาเส้นสลากไปรวมกันหน้าพระประธานในวิหาร มรรคนายกจะจัดแบ่งเส้นสลากเป็น 3 กอง 2 กองแบ่งให้ภิกษุที่มาสวดในวันนั้น อีกกองไว้หน้าพระประธาน หลังจากแบ่งแล้วภิกษุที่ได้เส้นก๋วยสลากก็จะไปยึดเอาชัยภูมิแห่งใดแห่งหนึ่งในวัดเพื่ออ่านเส้นสลากดังๆ เมื่อเจ้าของก๋วยสลากได้ยินก็จะเอาก๋วยสลากของตนมาถวายภิกษุที่อ่านเส้นสลากอยู่นั้น ภิกษุให้พรแล้วก็คืนเส้นสลากให้เจ้าของ เจ้าของก็เอาไปรวมไว้ในวิหาร เมื่อเสร็จงานมรรคนายกก็จะนำไปเผากำจัดเสียบางครั้งเจ้าของก๋วยสลากก็จะเอาก๋วยสลากพร้อมเส้นสลากไปถวายพระภิกษุโดยตรงเลย เมื่อภิกษุรับก็อ่านเส้นสลาก และเจ้าของก็ถวายก๋วยสลากให้

ประเพณีเป็ง และประเพณีตั้งธรรมหลวงเดือนยี่เหนือ(พฤศจิกายน)

พิธีตั้งธรรมหลวง เป็นพิธีกรรมในพุทธศาสนา ในภาคเหนือมักจัดขึ้นในเทศกาลลอยกระทง(ยี่เป็ง) เนื้อหาของพิธีกรรมคือการเทศน์มหาชาติและอื่นๆ มีจุดประสงค์เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษ รวมถึงตนเองในชาตินี้และชาติหน้า โดยความน่าสนใจของประเพณีตั้งธรรมหลวงที่บ้านเวียงลอ คือนอกจากมีการเทศน์มหาชาติแล้วในช่วงกลางคืนจะมีการปล่อยโคม จุดประทัด ส่วนชาวบ้านจะจุดประทัดหรือผางพะตือต ในวัดเพื่อเป็นพุทธบูชา นอกจากนั้นยังมีพิธีเผาไม้เผาบาป และลอยกระทงในวันแรม 1 ค่ำอีกด้วย

จากการสัมภาษณ์พบว่า ในอดีตชาวบ้านเวียงลอก็มีการประกอบพิธีตั้งธรรมหลวง มาเลิกไปใน พ.ศ. 2534 ภายหลังจากที่อุยหนานสี คนจัดพิธีได้เสียชีวิตลงไป และไม่มีพระภิกษุที่ชำนาญในการเทศน์มหาชาติ ได้มารื้อฟื้นอีกครั้งใน พ.ศ.2550 โดยหลวงพ่อหลวง จันทวังโส

การอ่านธรรมในพิธีตั้งธรรมหลวงจะมี 2 วัน คือ วันขึ้น 14 ค่ำและวันขึ้น 15 ค่ำ ในเช้าของแต่ละวัน จะมีการทำบุญตักบาตร หลังจากนั้นภิกษุก็จะอ่านธรรมเรื่อยไปกระทั่งเย็น การอ่านธรรมของทั้ง 2 วันนั้น มีความผิดแผกต่างกันไป โดยวันขึ้น 15 ค่ำ ถือเป็นวันเทศน์ใหญ่

การตั้งธรรมหลวงนี้ มีพิธีที่สำคัญอีกพิธีหนึ่ง คือ พิธีเผา “ไม้เผาบาป” หรือ “เผาพราหมณ์” โดยใช้ไม้หอมชนิดใดก็ได้ มีขนาดยาวประมาณ 1 วาของแต่ละคน มัดกรวยใส่ดอกไม้และเทียนไว้ที่ปลายไม้ เมื่อไปวัดชาวบ้านจะนำไม้เผาบาปไปรวมกันไว้เป็นกอง เมื่อพระภิกษุอ่านชาดกถึงตอนที่ชุกตายน หรือจบนครกัณฑ์ก็จะจุดไฟเผาไม้เผาบาป โดยเชื่อว่าเป็นการชำระบาปที่ทำมาทั้งหมดในรอบปีและทำให้จิตใจผ่องใส

ประเพณีแก้บนเล็กอารักษ์คำเขียว เดือน 3 เหนือ (ธันวาคม)

บ้านลอมมีผีเจ้าบ้านอยู่ 6 ตน คือ อารักษ์คำเขียว เจ้าพ่อเก้ง เจ้าพ่อข้อมือเหล็ก เจ้าพ่อช้างเผือก เจ้าแม่กาบแก้ว เจ้าแม่กาบคำ ตั้งอยู่ที่ดงชาวบ้าน ตัดแม่น้ำอิง ฝัมี 6 ตน แต่หอในดงชาวบ้านมีหอผี 7 หอ โดยหอเจ้าพ่อช้างเผือกมี 2 หอ ทั้งนี้ในหอไม่ได้วางรูปเคารพรูปใดๆ เป็นเพียงแค่ออเปล้าๆ นอกจากหอทั้ง 7 แล้ว ยังมีหลักช้างหลังหออารักษ์คำเขียว กับหลักม้าหลังหอเจ้าแม่กาบคำอีกด้วย

ผีเจ้าบ้านทั้ง 6 นี้มาจากเชียงดา มีอารักษ์คำเขี้ยวเป็นหัวหน้า เปรียบเสมือนเสื้อบ้านเสื้อเมือง มีเพียงเจ้าพ่อเก็งบริวารของอารักษ์คำเขี้ยวเฝ้าคุ้มครองในบ้านลอ นอกจากนั้นสถิตอยู่ที่ถ้ำเชียงดาว จะมาที่บ้านล่อก็เฉพาะยามมีพิธีแก้บนเล็ก แก้บนใหญ่เท่านั้น

สาเหตุที่บ้านเวียงลอมีผีหลายตน นายมนัส เวียงลอ ผู้ใหญ่บ้านและนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ให้ความเห็นว่าผีแต่ละตัวคงเป็นผีประจำกลุ่มคนแต่ละกลุ่มที่ย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน เช่น เจ้าแม่กาบคำ น่าจะเป็นผีของผู้คนที่อพยพมาจากเชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง ส่วนอารักษ์คำเขี้ยวเป็นผีของคนพะเยา จึงเป็นใหญ่กว่าผีทั้งปวงเป็นต้น

พิธีเลี้ยงผีเล็ก ชาวบ้านยึดเอาวันขึ้น 13 ค่ำ เป็นวันพิธี แต่ทว่าหากวันขึ้น 13 ค่ำปีใดตรงกับวันพุธหรือวันพระก็จะเลื่อนไปเลี้ยงผีแก้บนเล็กในวันแรม 3 ค่ำ

วันเลี้ยงแก้บนเล็ก ชาวบ้านแต่ละหมวดจะนำเครื่องเซ่นไปรวมกันที่ตงชาวบ้านเมื่อพร้อมแล้วจึงลงมือประกอบอาหาร เฉพาะอารักษ์คำเขี้ยวต้องบูชาไก่ 2 ตัว นอกจากจะบูชาเจ้าพ่อทุกองค์แล้ว ต้องบูชาหลักข้างหลักม้าด้วย

ประเพณีแก้บนใหญ่อารักษ์คำเขี้ยว เดือน 4 เหนือ (มกราคม)

ในปีหนึ่งๆ พิธีแก้บนอารักษ์คำเขี้ยวมี 2 ครั้ง ครั้งแรกในเดือนธันวาคม เรียกแก้บนเล็ก เพราะบนด้วยไก่ อีกครั้งในเดือนมกราคม เรียกแก้บนใหญ่ เพราะบนด้วยหมู หมูที่ใช้แก้บนใช้ 2 ตัว หมูบ้านละตัว นอกจากหมูแล้วก็มีเหล้าขาว ข้าวเหนียว เทียน ดอกไม้ และน้ำเป็นเครื่องเซ่นไหว้เช่นเดียวกับพิธีแก้บนเล็ก และวันที่ใช้ในการประกอบพิธีก็เป็นวันขึ้น 13 ค่ำเช่นเดียวกัน ทว่าหากวันขึ้น 13 ค่ำปีใดตรงกับวันพุธ หรือวันพระ ก็จะเลื่อนไปเป็นวันแรม 3 ค่ำ อัยศรีทำหน้าที่เป็นม้าทรง และอัยคำตันก็ทำหน้าที่เป็นข้าวจ้ำ เช่นเดียวกับงานแก้บนเล็ก โดยทั้งพิธีเลี้ยงผีแก้บนเล็ก และแก้บนใหญ่ กระทำขึ้นเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในหมู่บ้าน

ข้อมูลวิถีชีวิตและภูมิปัญญา

ประชาชนในพื้นที่โครงการดำรงชีวิตแบบสังคมชนบท มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เนื่องจากเป็นสังคมริมน้ำมีพื้นที่ๆ อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกและประมง ประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่โครงการ จึงดำเนินวิถีชีวิตตามแนวเกษตร ทำนาปลูกข้าว หลังเสร็จหน้านาก็เปลี่ยนมาปลูกหอม ข้าวโพด ถั่ว หรือไม้ล้มลุกอื่นๆ มีการปลูกพืชผักสวนครัวสำหรับใช้บริโภคแทบทุกครัวเรือน นอกจากนั้นยังทำประมงพื้นบ้านโดยแบ่งส่วนเกินจากการบริโภคจำหน่ายในหมู่บ้าน มีความรู้ด้านการถนอมอาหารและภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การทำปลาร้า ปลาสาม ผักกาดดอง การใช้พืชสมุนไพรบางชนิด เช่น หนูปักตอใช้เป็นยาพอกแผลสดของวัว ควาย หรือต้มกินแก้โรคของชน

ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีปราชญ์ชุมชนในด้านต่างๆ เช่น

1. ปราชญ์ด้านหมอพื้นบ้าน (หมอยาสมุนไพร) ได้แก่ นายแก้ว ดีบั่น, นายธง จันทร์ยา
2. ปราชญ์ด้านศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ นายจารัส ศรีใจวงศ์, นายแก้ว สักล่อ
3. ปราชญ์ด้านหัตถกรรม ได้แก่ นางทองใบ นามณีย์, นายอิน เสาร์จันทร์
4. ปราชญ์ด้านการเกษตร ได้แก่ นายปลั่ง เวียงลอ, นายทิน สักล่อ

ในส่วนของการงานศิลปหัตถกรรมนั้น พบว่าบางครัวเรือนมีการสานยอ ทอแห สานกระบุง ตะกร้า ข้องไซ ส่วนใหญ่เพื่อใช้ในครัวเรือน นอกจากนั้นยังมีการสานสาดแหย่ง ส่วนการปั้นหม้อและทอผ้า นั้น เดิมเคยมีการผลิตในหมู่บ้าน แต่ปัจจุบันเลิกไปแล้วเนื่องจากไม่มีแหล่งจำหน่าย

ข้อมูลเส้นเวลาประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านเวียงลอ (Time Line)

จากการจัดเวทีร่วมกันระดมความคิดเห็นระหว่างชุมชนและทีมวิจัยทำให้ได้ข้อมูลดังนี้

ปี พ.ศ. 2459

- มีอยู่ 4 ตระกูล ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐาน คือ

1. ตระกูลเวียงลอ สามีพ่ออุ้ยเมือง ภรรยา แม่อุ้ยก่อง เวียงลอ
2. ตระกูลไข่ทา สามีพ่ออุ้ยคำ ภรรยาแม่อุ้ยไข่ ไข่ทา
3. ตระกูลสิทธิภา สามีพ่ออุ้ยคำตะ ภรรยาแม่อุ้ยมวล สิทธิภา
4. ตระกูลสารพัตร สามีพ่ออุ้ยหนานเสนา ภรรยาแม่อุ้ยก้อม สารพัตร

- ผู้ใหญ่บ้านคนแรก คือ พ่อเมือง เวียงลอ โดยการเลือกตามความเหมาะสมจากชาวบ้านโดยบ้านผู้ใหญ่บ้านจะมีกะโหลกแขวนไว้หน้าบ้านสำหรับให้ชาวบ้านมาเคาะส่งข่าวหรือแจ้งความ

- มีโรงเรียนเกิดขึ้นครั้งแรกในชุมชน โดยมีครูแดง จากห้วยข้าวก่ำ และครูทา จากบ้านจำบอน อำเภอเชียงคำ เป็นครูผู้สอน โรงเรียนมีลักษณะเป็นเพิงชั่วคราว

ปี พ.ศ. 2470

- มีการย้ายวัดจากบ้านเหนือ (วัดท่า) มาสร้างที่นอกเมืองบริเวณวัดศรีปิงเมืองปัจจุบัน เดิมชื่อวัดบ้านนอก

ปี พ.ศ. 2492- 2498

- เริ่มสร้างวิหารวัดศรีปิงเมือง แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2498
- สร้างโรงเรียนบ้านเวียงลอในปัจจุบัน
- ภาควิชาเกษตรมีการปลูกข้าวไร่ พันธุ์ข้าวชิม / ข้าวแพร่/ ข้าวในแดง/ ข้าวในขาว

ปี พ.ศ. 2500

- มีการขุดบ่อน้ำตื้นในหมู่บ้าน จำนวน 9 บ่อ ใช้ในการอุปโภค บริโภค ดังนี้

1. บ่อน้ำวัดศรีปิงเมือง
2. บ่อน้ำวัดท่า (บ้านเหนือ)
3. บ่อน้ำบ้านอุ้ยวงศ์
4. บ่อน้ำบ้านอุ้ยนวล
5. บ่อน้ำบ้านแม่อ่อน
6. บ่อน้ำบ้านพ่อวี
7. บ่อน้ำบ้านพ่อหลวงตา
8. บ่อน้ำบ้านอุ้ยผัด
9. บ่อน้ำบ้านอุ้ยย่าน

- มีการขุดบ่อน้ำไหลทางใช้ในทรายน้ำอิง โดยใช้ภาชนะ เช่น ตะกร้าสานจากไม้ไผ่ ตักใช้สำหรับในการอุปโภค ชักผ้า

- มีการใช้ครกมอในการตำข้าว วิธีการช่วยกันตำ ซึ่งครกมอจะมีอยู่ 3 ครกเรือน คือ บ้านพ่ออุ้ยตา จันทร์ยา, บ้านอุ้ยนวล ศรีวิชัย, บ้านอุ้ยปัด ไข่ทา

ปี พ.ศ. 2503

- มีการปรับพื้นที่สำหรับการทำนา โดยปรับจากพื้นที่ป่า โดยการขุดด้วยจอบและทุบมะเนืองเพื่อทำงานปลูกข้าวด้วยกล้า แทนการปลูกข้าวไร่ โดยมีพันธุ์ข้าวดังนี้

1. ข้าวกำผาย
2. ข้าว मामวย
3. ข้าวหอมนางนวล
4. ข้าวสันป่าตองเมือง

5. ข้าวเก่า

ปี พ.ศ. 2507

- มีการประมูลปลาในน้ำอิงเพื่อหาเงินเข้าวัดและชุมชน
- มีฝายน้ำล้นกั้นน้ำที่ไหลมาจากขุนน้ำจุน และน้ำแม่ทะลายเพื่อใช้ในการเกษตรในฤดูแล้ง

ปี พ.ศ. 2516

- เกิดภัยธรรมชาติมีน้ำท่วมครั้งใหญ่ เกิดจากน้ำจุน, น้ำอิง, จากน้ำโขงหนุนทำให้น้ำท่วมบริเวณบ้านเวียงลอขึ้นวิกฤติ แต่ไม่มีใครอพยพไปอยู่ที่อื่น จะมีก็แต่ผู้หญิงและเด็กย้ายไปอยู่ที่ดอน
- มีโรงสีข้าวมาตั้งอยู่ในชุมชน คือโรงสีช่างเลิศ ซึ่งมาจากพะเยา โดยคิดราคาในการสีข้าวแต่ละครั้ง หาบละ 1 บาท หรือแลกกับข้าวสาร 1 ลิตร

ปี พ.ศ. 2519

- มีการจ้างชุดเจาะบ่อบาดาลครั้งแรกโดยช่างจากบ้านสันมะค่า จังหวัดเชียงราย โดยคิดราคาเป็นศอก มีการรวมกัน 3- 4 ครั้วเรือนต่อ 1 บ่อ
- มีการทำถนนเข้าในหมู่บ้านโดยทำจากทรายน้ำอิง (ทรายหยาบ / ทรายขี้เป็ด) และหินจากม่อนหินขาวบ้านห้วยไคร้มาทำถนนหินขาว

ปี พ.ศ. 2520

- มีการก่อตั้ง จังหวัดพะเยา โดยแยกจาก จังหวัดเชียงราย เปลี่ยนจาก ตำบลลอ อำเภอเชียงคำ มาเป็น ตำบลลอ อำเภอลาน จังหวัดพะเยา

ปี พ.ศ. 2524

- ค้นพบพระพุทธรูปองค์เหมือนขนาคบุชาของพญาลอ โดยนางดี ศรีสวัสดิ์ ตอนมาทำความสะอาดวัด

ปี พ.ศ. 2531

- พระสิงห์ 3 (พระสัมฤทธิ์) ได้หายไปจากอุโบสถวัดศรีปิงเมือง
- มีโทรศัพท์ใช้ครั้งแรก (โทรศัพท์สาธารณะ)
- มีการสำรวจพื้นที่โบราณเวียงลอ

ปี พ.ศ. 2532-2534

- มีร้านค้าชุมชนมาขายของ
- น้ำมันก๊าด
- อาหารแห้ง
- มีการบวงสรวงรำลึกถึงพญาลอ

ปี พ.ศ. 2535

- เกิดอุทกภัย
- มีสถานีสูบน้ำเพื่อการเกษตรด้วยไฟฟ้า
- มีการจัดงานปู่จาวพญาลอครั้งแรก

ปี พ.ศ. 2537

- มีถนนลาดยาง จากบ้านน้ำจุน – บ้านร่องย่าง

ปี พ.ศ. 2544

- เริ่มทำฝายน้ำล้นกั้นแม่น้ำอิง โครงการพระราชดำริเพื่อใช้ในการเกษตรบริเวณหลังโรงเรียนบ้านเวียงลอ โดยขอบริจาคที่ดินจากโรงเรียนจำนวน 1 งาน แล้วเสร็จปี พ.ศ.2545

ปี พ.ศ. 2547- ปัจจุบัน

- มีการสำรวจ ขุดค้นแหล่งโบราณสถานเวียงลอ โดยกรมศิลปากร
- พบคูต่างๆ
- สร้างศูนย์ข้อมูลเวียงลอ
- พัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

หลังจากได้ข้อมูลเบื้องต้น ทีมวิจัยนำข้อมูลดังกล่าวมาสะท้อนผล ทีมชุมชนได้นำเสนอว่าปัจจุบันมีเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องในการช่วยจัดทำแผนที่หรือให้ข้อมูล สถานที่ ชุมชน ประชาชนชาวบ้าน เพื่อช่วยอธิบายให้คนนอกพื้นที่ได้รับข้อมูลที่ถูกต้อง นอกเหนือจากวิทยากรอธิบายหรือเหมาะกับผู้ที่มาศึกษาด้วยตนเอง ในส่วนนี้ทีม กศน.อำเภอจุนเห็นด้วยและจก้นำประเด็นดังกล่าวไปปรับใช้ในการทำแผนที่เดินดินให้สมบูรณ์โดยการไปศึกษาโปรแกรมที่จะใช้อย่างเช่น โปรแกรมคิวดาโคต และหลายๆ โปรแกรม ซึ่งทีมชุมชนก็ให้ความสนใจ

ปัญหา ข้อมูลในการบันทึกในแผนที่บางส่วนยังไม่ครบถ้วน นักวิจัยต้องลงไประบุในแผนที่
กิจกรรมครั้งต่อไป

ศึกษาโปรแกรมแล้วนำมาอภิปรายเพื่อหาโปรแกรมที่สมบูรณ์ที่สุดในการช่วยจัดการการทำแผนที่เดินดินให้สมบูรณ์

กิจกรรมที่ต้องทำต่อไป

1. การดำเนินงานวิจัยในระยะที่ 2 ของการดำเนินโครงการเพื่อสร้างชุดความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลสารสนเทศในการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ภายในชุมชน
2. จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น และจัดทำแผนการเรียนรู้ การสอน ของ กศน.เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับเด็ก เยาวชน และประชาชนในพื้นที่

สรุป จากทั้ง 5 กิจกรรมตามวัตถุประสงค์ ข้อที่ 2 เพื่อสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ ตำบลลอ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา ดังนั้นจากวิธีการสืบค้นซึ่งพบว่ามี 2 วิธี คือ การสืบค้นจากแหล่งข้อมูลที่มีการอ้างอิง ในประเด็นข้อมูลเมืองลอในยุคต่างๆ ข้อมูลพุทธศิลป์ที่ปรากฏในโบราณสถาน ข้อมูลโบราณสถานที่สำคัญ ข้อมูลโบราณวัตถุที่สำคัญ และข้อมูลทั่วไปเมืองโบราณเวียงลอ ในส่วนของ**การสืบค้นเพิ่มเติมจากคนในชุมชน** ในประเด็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุมชน ผังเครือญาติ ค้นหาต้นตระกูลและคนรุ่นเก่าที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลลอ ภูมิปัญญาท้องถิ่นสภาพบริบทของชุมชนแหล่งที่มาของการอพยพ อาชีพแหล่งที่ตั้งบ้านเรือนครั้งแรกวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน อาหาร วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี

วัตถุประสงค์ ข้อที่ 3 เพื่อพัฒนารูปแบบของศูนย์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์สำหรับการศึกษาและพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งยั่งยืน

จากข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นท้องถิ่นคนริมน้ำอิงในประเด็นข้อมูลเมืองลอในยุคต่างๆ ข้อมูลพุทธศิลป์ที่ปรากฏในโบราณสถาน ข้อมูลโบราณสถานที่สำคัญ ข้อมูลโบราณวัตถุที่สำคัญ และข้อมูลทั่วไปเมืองโบราณเวียงลอ ประเด็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุมชน ผังเครือญาติ ค้นหาต้นตระกูลและคนรุ่นเก่าที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลลอ ภูมิปัญญาท้องถิ่นสภาพบริบทของชุมชนแหล่งที่มาของการอพยพ อาชีพแหล่งที่ตั้งบ้านเรือนครั้งแรกวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน อาหาร วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี นำไปสู่การพัฒนาแบบของศูนย์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์สำหรับการศึกษาและพัฒนาชุมชน ซึ่งเนื่องจากในชุมชนเวียงลอมีศูนย์ข้อมูลเป็นอาคารที่แสดงโบราณวัตถุของเวียงลอในอดีต แต่ไม่ได้รับการดูแล เมื่อนักท่องเที่ยว

เที่ยวมาเยี่ยมชมนักก็ไม่สามารถให้ข้อมูลทางการท่องเที่ยวภายในเวียงลอได้ จากการทำวิจัยท้องถิ่นทำให้เราศึกษาชุมชนจนได้ ชุดความรู้สำหรับให้ประชาชนทั่วไปได้ศึกษา และนำไปพัฒนาศูนย์ข้อมูลให้มีชีวิต

โดยสรุปแนวทางในการพัฒนาพัฒนารูปแบบของศูนย์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ให้เป็นศูนย์ศึกษาข้อมูลมีชีวิตสำหรับการศึกษาและพัฒนาชุมชน ดังนี้

1. ทีมนักวิจัยชุมชน สามารถอธิบายชุมชนของตนเอง และความน่าสนใจของชุมชนเวียงลอ ผ่านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีความเชื่อ จากเดิมที่คนในชุมชนไม่มีความมั่นใจในการเล่าเรื่องและแนะนำสำหรับบุคคลภายนอกที่มาศึกษา การทำวิจัย“การสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ” ได้พัฒนาคนในชุมชน ให้เกิดความมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน เวียงลอ โดยการพัฒนาเริ่มจากคนในชุมชน

2. มีการบริหารจัดการภายในศูนย์ศึกษาข้อมูลเวียงลอ มีการประชุมแบ่งบทบาทหน้าที่ในการให้บริการภายในชุมชน นำเสนอชุดความรู้ให้กับประชาชน มีการรับสมัครและคัดเลือกอาสาสมัครเพื่อให้การต้อนรับและบริการ รวมทั้งทำความสะอาด ดูแลความเรียบร้อย และจัดบรรยากาศ ทำให้เกิดความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวภายในศูนย์ศึกษาข้อมูล มีการอบรม เทคนิค วิธีการต้อนรับ การบรรยายความรู้ เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับอาสาสมัคร ในการต้อนรับ และถ่ายทอดให้ความรู้ให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมโบราณสถานเวียงลอ และศูนย์ศึกษาข้อมูลให้เกิดความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวซึ่งศูนย์ศึกษาข้อมูลเวียงลอ เปิดให้บริการทุกวันตั้งแต่เวลา 10.00 น. – 16.30 น. โดยทางศูนย์ศึกษาข้อมูลได้จัดเจ้าหน้าที่ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนเพื่อให้บริการนักท่องเที่ยว

3. มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ของคนในชุมชน ในการทำหน้าที่คอยต้อนรับ ดูแล และให้บริการแก่นักท่องเที่ยว และผู้ที่มาใช้บริการภายในศูนย์ศึกษาข้อมูลซึ่งศูนย์ศึกษาข้อมูลได้จัดตั้งภายในบริเวณวัดศรีปิงเมือง ซึ่งมีการจัดแสดงโบราณวัตถุที่ได้จากการขุดค้นโบราณสถานเวียงลอ และข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และการท่องเที่ยวโบราณสถานเวียงลอ นอกจากนี้ทางศูนย์ศึกษาข้อมูลเวียงลอยังอำนวยความสะดวกด้านยานพาหนะในการท่องเที่ยวทั้งทางบก และทางน้ำ ได้แก่ รถจักรยาน รถมอเตอร์ไซด์ รถยนต์ และเรือพาย ซึ่งรายได้จากค่าเช่าพาหนะจะกระจายให้กับเจ้าหน้าที่ อาสาสมัครของศูนย์ศึกษาข้อมูล และชาวบ้านเจ้าของยานพาหนะนั้น ส่วนผู้หญิงให้บริการนำเที่ยวตามสถานที่สำคัญ เช่นโบราณสถาน ซึ่งผลของการทำวิจัยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในครั้งนี้ ทำให้คนในชุมชนโดยเฉพาะ ผู้นำเที่ยวในชุมชน เห็นถึงความสำคัญของการถ่ายทอดความรู้ และนำชมวิถีชีวิตของคนในชุมชนได้อย่างมั่นใจมากขึ้น จากเดิมนำเที่ยวเฉพาะโบราณสถานเท่านั้น ในปัจจุบันมีการนำเที่ยวในชุมชนชมวิถีชีวิตของคนในชุมชน เช่นปราชญ์ชาวบ้าน ทำให้คนในชุมชนเกิดความสนใจและมีความยินดีในการถ่ายทอดให้กับนักท่องเที่ยวในการเยี่ยมชมวิถีชีวิต ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในชุมชน มีการสนับสนุนกลุ่มอาชีพที่มีอยู่ในชุมชนจากการนำนักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชม จะเห็นได้ว่าชุมชนเกิดการร่วมกันคิดและทำให้เกิดแนวทางในการบริหารจัดการชุมชนเวียงลอมากขึ้น

4. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เข้ามาสนับสนุนการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนเวียงลอ เช่นกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ช่วยพัฒนาการท่องเที่ยวและสนับสนุนการปรับปรุงอาคารศูนย์ศึกษาข้อมูลเวียงลอ การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว และการนำข้อมูลชุดความรู้นำเสนอต่อชุมชนอื่นเพื่อสร้างเครือข่ายในการศึกษาชุมชนร่วมกัน จากกระบวนการทำวิจัยท้องถิ่นและการเก็บข้อมูลรวมถึงชุดข้อมูลทำให้คนในชุมชนมีแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวได้มากขึ้น ซึ่งจะเป็นฐานในการพัฒนาชุมชนเวียงลอต่อไป

วัตถุประสงค์ ข้อที่ 4 เพื่อผลักดันให้เกิดหลักสูตรท้องถิ่นคนริมน้ำอิง โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอและครู กศน.อำเภอจุนที่มาจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาเป็นหลักสูตรการเรียนการสอน

การพัฒนาหลักสูตรวิชาเลือก วิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวิถีชีวิตคนเวียงลอ จากการทำวิจัยและการเริ่มศึกษาชุมชนเวียงลอตั้งแต่ต้น ศูนย์การศึกษาอนุบาลและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอจุน เห็นว่าชุมชนเวียงลอมีความสำคัญเพราะเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ที่น่าศึกษา และเป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับแม่น้ำอิง จากการเก็บข้อมูลดังกล่าวจากการวิจัย “การสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอตำบลลอ” ทำให้พบว่าสิ่งที่ศึกษามาได้ ควรจัดทำเป็นหลักสูตรวิชาเลือกท้องถิ่นสำหรับใช้ในการจัดการเรียนการสอน สำหรับนักศึกษา กศน. ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้ง 3 ระดับ คือ ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยกระบวนการในการทำหลักสูตรมีดังนี้

กิจกรรมที่ 1 สรุป และวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้เพื่อจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น และจัดทำแผนการเรียนการสอน ของ กศน. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ เด็ก เยาวชน และประชาชน ในพื้นที่ ได้มีความรู้ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ของชุมชนเวียงลอ และการพัฒนาศูนย์ข้อมูลโบราณสถานเวียงลอ เป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชนที่มีชีวิต

ครั้งที่ 1 วันที่ 22 กรกฎาคม 2559 และครั้งที่ 2 วันที่ 19 สิงหาคม 2559 ณ วัดศรีปิงเมือง ตำบลลอ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา จำนวนผู้เข้าร่วมทั้งหมด 50 คนประกอบด้วย ทีมนักวิจัย 22 คนที่ปรึกษา 2 คนพี่เลี้ยง 6 คนและชุมชนบ้านเวียงลอ 20 คน

ประเด็นการประชุม

จัดเวทีสรุป และวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ดำเนินการจากการวิจัยชุมชน จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น และจัดทำแผนการเรียนการสอน ของ กศน. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ เด็ก เยาวชน และประชาชน ในพื้นที่ ได้มีความรู้ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ของชุมชนเวียงลอ และการพัฒนาศูนย์ข้อมูลโบราณสถานเวียงลอ เป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชนที่มีชีวิต

สาระสำคัญที่ได้รับ

นายชิต กาศสนุก หัวหน้าโครงการ : ได้กล่าวถึงจุดประสงค์ของการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นมาจากการวิจัยท้องถิ่น เป็นหลักสูตรที่ได้จากการค้นคว้าจากงานวิจัย เพราะมาจากวิถีชีวิต และความต้องการกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง ไม่ใช่มาจากเอกสารงานวิชาการ ซึ่งหลักสูตรที่เราได้มาในปัจจุบันส่วนใหญ่มาจากส่วนกลาง ซึ่งบางเนื้อหาไม่ได้สอดคล้องกับวิถีชีวิต และความต้องการของชุมชนซึ่งการจัดทำ

นางสาวศุภลักษณ์ เขียรเรืองนนท์ ทีมวิจัย กศน. : ได้พูดถึงการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น และจัดทำแผนการเรียนการสอน ของ กศน. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ เด็ก เยาวชน และประชาชน ในพื้นที่ ได้มีความรู้ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ของชุมชนเวียงลอ และการพัฒนาศูนย์ข้อมูลโบราณสถานเวียงลอ เป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชนที่มีชีวิตจะประกอบไปด้วย

แผนการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเลือก ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวิถีชีวิตคนเวียงลอซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงาน คือ

- ประชุมวางแผนการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเลือก
- แต่งตั้งคณะทำงานพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเลือก
 1. ระดับประถมศึกษา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวิถีชีวิตคนเวียงลอ 1
 2. ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวิถีชีวิตคนเวียงลอ 2
 3. ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวิถีชีวิตคนเวียงลอ 3
- ประสานภาคีเครือข่าย ผู้รู้ ภูมิปัญญา ในท้องถิ่นเวียงลอ

- เก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน เอกสาร หลักฐาน สัมภาษณ์ เกี่ยวข้องกับเนื้อหาหลักสูตร
- ศึกษา วิเคราะห์ข้อมูล จัดระบบข้อมูล ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประเพณี วัฒนธรรม ท้องถิ่นเวียงลอ
- ศึกษาหลักสูตรแกนกลาง ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช

2551

- จัดทำหลักสูตรรายวิชาเลือก ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวิถีชีวิตชีวิตคนเวียงลอทั้ง 3 ระดับ ตามองค์ประกอบหลักสูตรรายวิชา ได้แก่

1. คำอธิบายรายวิชา จำแนกได้ 5 ส่วน ดังนี้

- ส่วนที่ 1 รหัสวิชา...ชื่อรายวิชา...จำนวนหน่วยกิต... ระดับการศึกษา
- ส่วนที่ 2 มาตรฐานการเรียนรู้ระดับ
- ส่วนที่ 3 ศึกษาและฝึกทักษะเกี่ยวกับเรื่องดังต่อไปนี้
- ส่วนที่ 4 การจัดประสบการณ์การเรียนรู้
- ส่วนที่ 5 การวัดและประเมินผล

2. รายละเอียดคำอธิบายรายวิชาองค์ประกอบสำคัญ จำแนกได้ 3 ส่วน ดังนี้

- ส่วนที่ 1 รหัสวิชา...ชื่อรายวิชา...จำนวนหน่วยกิต... ระดับการศึกษา
- ส่วนที่ 2 มาตรฐานการเรียนรู้ระดับ
- ส่วนที่ 3 ที่..หัวข้อเรื่อง..ตัวชี้วัด...เนื้อหา..จำนวนชั่วโมง

- ผู้รู้ หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ เป็นที่ยอมรับของสังคมเกี่ยวกับวิชาได้ตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของเนื้อหา การจัดหัวข้อ เรื่อง การจัดเรียงลำดับเนื้อหา วิธีการจัดการเรียนรู้ วิธีการวัดและประเมินผู้เรียน และจำนวนชั่วโมง ก่อนที่จะเสนอสำนักงาน กศน.จังหวัดชอรัส รายวิชาตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ

- ส่ง สำนักงาน กศน. จังหวัดแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อตรวจสอบความถูกต้องในการเขียนรายวิชาในรูปแบบที่ถูกต้อง พร้อมทั้งรายละเอียดครบถ้วนทุกหัวข้อแล้วจึงมอบหมายให้มีผู้รับผิดชอบชอรัสรายวิชา สำนักงานกศน.จังหวัดจัดเก็บรวบรวมเป็นคลังรายวิชาเลือกของจังหวัด และแจ้งให้สถานศึกษาทราบเพื่อดำเนินการ

- ได้ให้รายวิชาเลือกทบทวน ตรวจสอบ
- นำเสนอคณะกรรมการสถานศึกษาเพื่อให้ความเห็นชอบ และประกาศใช้หลักสูตรรายวิชาเลือก
- พัฒนาจัดทำสื่อประกอบการเรียนการสอน
- นำหลักสูตรไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน
- นิเทศติดตามการใช้หลักสูตรและสื่อประกอบ
- ประเมินการใช้หลักสูตรรายวิชา
- นำผลการประเมินมาพัฒนาปรับปรุง หลักสูตร

การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เป็นการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นของตน จะทำให้ผู้เรียนไม่เกิดความแปลกแยกกับท้องถิ่น สามารถดำเนินชีวิตและพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าได้อย่างสอดคล้องกับความเป็นจริงรอบๆตัว การเปิดโอกาสให้บุคลากรในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนการสอน เป็นการประสานความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสถานศึกษากับชุมชน เป็นการผนึกกำลังร่วมกันเพื่อสร้างสรรค์พัฒนาทางการศึกษา และท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าตามความต้องการและเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม ศาสนา วัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งจะทำให้เป็นการพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืน

ปัญหาและอุปสรรค

-

กิจกรรมครั้งต่อไป

คืนข้อมูลชุดความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และหลักสูตรท้องถิ่น ให้แก่ชุมชน

สรุป

ชุมชนได้หลักสูตรที่ได้จากการค้นคว้าจากงานวิจัย มาจากวิถีชีวิต เกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง ไม่ใช่มาจากเอกสารงานวิชาการ ซึ่งหลักสูตรที่เราได้มาในปัจจุบันส่วนใหญ่มาจากส่วนกลาง ซึ่งบางเนื้อหาไม่ได้สอดคล้องกับวิถีชีวิต และความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง เพื่อจะได้ถ่ายทอดความรู้ให้เด็ก เยาวชน และประชาชน ในพื้นที่ ได้มีความรู้ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ของชุมชน เวียงล่อ และการพัฒนาศูนย์ข้อมูลโบราณสถานเวียงล่อ เป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชนที่มีชีวิตต่อไป

กิจกรรมที่ 2 เวทีคืนข้อมูลนำเสนอชุดความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และนำเสนอหลักสูตรท้องถิ่น ในชุมชน

วันที่ 21 ตุลาคม 2559 ณ วัดศรีปิงเมือง ตำบลล่อ อำเภอลี้ จังหวัดพะเยา จำนวนผู้เข้าร่วมทั้งหมด 80 คน ประกอบด้วย ทีมนักวิจัย 22 คนที่ปรึกษา 2 คนพี่เลี้ยง 6 คนชุมชนบ้านเวียงล่อ 50 คน

ประเด็นการประชุม

เวทีคืนข้อมูลชุดความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และหลักสูตรท้องถิ่น รายวิชาเลือกสาระการพัฒนาสังคม รายวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวิถีชีวิตคนเวียงล่อ ทั้ง 3 ระดับ ให้กับชุมชน

ขั้นตอนและวิธีการดำเนินงาน

พ่อหลวงมนัส เวียงล่อ หัวหน้าโครงการ : ได้กล่าวทักทายทีมวิจัย ชุมชนบ้านเวียงล่อ และได้สรุปผลการดำเนินงานการวิจัยชุมชน นำไปสู่การสร้างชุดความรู้ โดยผ่านการเชื่อมประสานของเครือข่ายเกิดกระบวนการร่วมกันระหว่างทีมวิจัยและชุมชนในการสืบค้นข้อมูล / ข้อเท็จจริงในสิ่งที่สงสัย ให้ได้รับคำตอบตามที่ต้องการ ทำให้ชุมชนเห็นคุณค่าและประโยชน์ของข้อมูล ทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชนในการทำงานร่วมกัน นอกจากนี้ข้อมูลผังเครือญาติยังทำให้รู้ เข้าใจรากเหง้าของตัวเก่าด้วย ทำให้เกิดแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานเวียงล่อ โดยผ่านการสะท้อนวิถีชีวิต สังคม และวัฒนธรรม ทำให้คนในชุมชนเกิดความรัก ห่วงเห่น และมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดเรื่องราวประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี โดยผ่านกระบวนการวิจัย ทำให้ชุมชน ได้รู้จักประวัติศาสตร์ที่ทุกคนมีส่วนร่วมและภาคภูมิใจ มีข้อมูลสารสนเทศพื้นฐานของชุมชน สามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนาชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชนเวียงล่อ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้อย่างยั่งยืน

นายชิต กาศสนุก หัวหน้าโครงการ : ได้กล่าวว่าจากกระบวนการวิจัยท้องถิ่น สามารถนำข้อมูลที่ได้ไปพัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อให้นักศึกษาได้ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น รวมถึงส่งเสริมการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ใช้ข้อมูลที่ได้รับจัดเป็นชุดความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลสารสนเทศในการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ภายในชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับนักศึกษา กศน. และประชาชนทั่วไป รวมทั้งคนภายนอกที่สนใจ เป็นการพัฒนาชุมชน โดยความต้องการของชุมชน และสถานการณ์ของชุมชน จนเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง และพึ่งพาตนเองได้ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

พ่อหลวงมนัส เวียงล่อ หัวหน้าโครงการ : ได้กล่าวว่า จากการสรุปผลการดำเนินงานกระบวนการวิจัยทั้งที่ผมสรุป และนายชิต กาศสนุก ซึ่งมีตำแหน่ง ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษาอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอลี้ และเป็นหัวหน้าโครงการร่วมกับผมได้สรุป ขอให้ทางชุมชนได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นว่าเป็นอย่างไรร และสามารถเสนอแนะเพิ่มเติมได้เลย

มติในที่ประชุม

1. เห็นด้วยกับการสร้างชุดความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลสารสนเทศในการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับผู้ที่สนใจได้เข้ามาศึกษา รวมทั้งจะได้มีฐานข้อมูลในการพัฒนาศูนย์ข้อมูลให้มีชีวิตเหมาะแก่การมาศึกษาหาความรู้แก่ เด็ก เยาวชนรุ่นหลัง และนักท่องเที่ยวที่สนใจ

2. เห็นด้วยในการจัดหลักสูตรท้องถิ่น ในรายวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และวิถีชีวิตคนเวียงลอ ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิต และความต้องการของท้องถิ่นอย่างแท้จริง ไม่ใช่มาจากส่วนกลาง ซึ่งบางครั้งก็ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และความต้องการที่แท้จริง

ปัญหาและอุปสรรค

-

กิจกรรมครั้งต่อไป

การจัดเวทีในการสรุปและประมวลผลการดำเนินงานโครงการวิจัย การสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ ตำบลลอ อำเภอลอง จังหวัดพะเยา

กิจกรรมที่ 3 เวทีสรุปบทเรียนการดำเนินงานระยะที่ 2 และจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

ครั้งที่ 1 วันที่ 11 พฤศจิกายน 2559 และครั้งที่ 2 วันที่ 24 พฤศจิกายน 2559 ณ วัดศรีปิงเมือง ตำบลลอ อำเภอลอง จังหวัดพะเยา จำนวนผู้เข้าร่วมทั้งหมด 30 คน ประกอบด้วย ทีมนักวิจัย 22 คนที่ปรึกษา 2 คนพี่เลี้ยง 6 คน

พ่อหลวงมนัส เวียงลอ หัวหน้าโครงการ : ได้กล่าวทักทายและเปิดการประชุมชี้แจงสรุปผลการดำเนินงานโดยสรุปกระบวนการทำงานวิจัยพอสังเขป ในประเด็นขอบเขตการดำเนินงานวิจัยตามระยะเวลาดำเนินงานตั้งแต่ระยะที่ 1 – ระยะที่ 2 เริ่มตั้งแต่ ระยะที่ 1 วันที่ 1 พฤษภาคม 2558 – วันที่ 31 ธันวาคม 2558 (ขยายเวลา 1 เดือน) ระยะที่ 2 วันที่ 1 มกราคม 2559 – วันที่ 31 สิงหาคม 2559 (ขยายเวลา 1 เดือน) รวมใช้เวลาทั้งหมด 1 ปี 4 เดือน โดยกระบวนการวิจัยในระยะที่ 2 กิจกรรมที่ผ่านมาประกอบด้วย

1. เวทีประชุมวางแผนการทำงานวิจัยกับทีมงาน ในระยะที่ 2

2. เวทีสร้างชุดความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลสารสนเทศในการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ภายในชุมชน

3. สรุป และวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้เพื่อจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น และจัดทำแผนการเรียนการสอน ของ กศน. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เด็ก เยาวชน และประชาชนในพื้นที่ ได้มีความรู้ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ของชุมชนเวียงลอ และการพัฒนาศูนย์ข้อมูลโบราณสถานเวียงลอ เป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชนที่มีชีวิต

4. เวทีคืนข้อมูลนำเสนอชุดความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และนำเสนอหลักสูตรท้องถิ่นในชุมชน

5. เวทีสรุปบทเรียนการดำเนินงานระยะที่ 2 และจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

การดำเนินงานทั้งหมดที่ผ่านมาที่ทีมวิจัยเกิดการเรียนรู้หรือได้บทเรียนจากการดำเนินการวิจัยอย่างไรบ้าง

นางสาวณัฐดา บุญชื่น นักวิจัยชุมชน ได้กล่าวว่าจากการทำวิจัย จากการลงพื้นที่โดยการแบ่งบาทหน้าที่ระหว่างทีมวิจัย และการใช้เครื่องมือในการจัดเก็บข้อมูล ทำให้รู้ดีถึงจนถึงปัจจุบันของชุมชนบ้าน

เวียงลอ ทั้งในด้านอาชีพ ด้านสาธารณูปโภค และการคมนาคม ทำให้สามารถวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหาของชุมชนและความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง

นางสุรัตน์ ไข่ทา นักวิจัยชุมชน จากการทำงานวิจัยที่ผ่านมา ได้เรียนรู้และเข้าใจ คำว่า วิจัยมากขึ้น การทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยที่ตัวเองเข้าใจว่า คือการแก้ไขในชุมชน ที่มีขั้นตอนสลับซับซ้อนมีความละเอียด ปัญหาต่างๆในชุมชนที่คิดว่าเป็นปัญหา ต้องหาคำตอบให้ได้ว่าเป็นปัญหาอย่างไร มีสาเหตุมาจากอะไร มีผลกระทบกับตัวเองและชุมชนอย่างไร และปัญหานั้นต้องร่วมกันคิด ร่วมแก้ไขปัญหา ทำความเข้าใจร่วมกันในการหาแนวทางที่เป็นมติของที่ประชุม กระบวนการทำงานหลายๆอย่างสามารถนำมาปรับใช้ในการแก้ปัญหาชุมชนได้ และที่ชอบอีกอย่างคือ เป็นการพัฒนาความคิดของเราในหลายๆด้าน มีการทำงานเป็นทีม มีการวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ มีความกระตือรือร้นในการทำงาน มีความรักความผูกพันในกลุ่ม และที่สำคัญทำให้ตนเองกล้าพูด กล้าแสดงความคิดเห็นด้วยความมั่นใจมากขึ้น

นายพัลลพ พวงลำเจียก นักวิจัยชุมชน ได้แสดงความคิดเห็นถึงการทำงานเป็นทีม มีการวางแผนการทำงานล่วงหน้า มีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันภายในทีม และมีการจดบันทึกทุกครั้งในการประชุม รวมทั้งได้มีการทบทวนการทำงานที่ผ่านมาทุกครั้งเพื่อเชื่อมโยงกับการทำงานในครั้งต่อไป ในส่วนตัวเองมีความกล้าแสดงความคิดเห็นและความมั่นใจในตัวเองมากขึ้น ทำให้สนุกและได้ความรู้ ได้ร่วมกันหาแนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชนที่เกิดจากชุมชนอย่างแท้จริง

นางสาวกานต์ชนา มีฉลาด นักวิจัย กศน.กล่าวว่า จากการทำวิจัยทำให้เห็นคุณค่าของการวิจัย เกิดกระบวนการการทำงานเรียนรู้ร่วมกันระหว่างทีมวิจัย กศน.และชุมชน ทำให้ทราบถึงด้านต้นทุนของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ ชุมชน ครู ภูมิปัญญาที่มีศักยภาพสามารถถ่ายทอดความรู้ด้านประวัติศาสตร์ได้ ทำให้สามารถพัฒนางานเชิงวิชาการ จนเกิดหลักสูตรท้องถิ่นของ กศน.ที่มาจากวิถีชีวิตและความต้องการของชุมชน อย่างแท้จริงไม่ใช่มาจากหลักสูตรแกนกลางเหมือนที่ผ่านมา และทำให้ได้ข้อมูลสารสนเทศในการพัฒนาศูนย์ข้อมูลที่มีชีวิตที่มีชุมชนเป็นเจ้าของแต่การทำวิจัยก็มีปัญหาในเรื่องของเวลาระหว่างชุมชน และครูมีเวลาไม่ค่อยตรงกัน การใช้เครื่องมือในระยะแรก และทีมวิจัยมีการเปลี่ยนแปลงบ่อย ทำให้การวิจัยบางช่วงอาจจะสะดุดและล่าช้าไปบ้าง

นางสาวคะนิงนิจ กาศสนุก นักวิจัย กศน. ได้กล่าวว่า จากการทำวิจัยได้ร่วมกับชุมชน ได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างทีมวิจัยครู กศน. และทีมชุมชนในเรื่องของการสร้างเครื่องมือ ผังเครือญาติ แผนที่เดินดิน การร่วมกันของชุมชน ทำให้เกิดความเสมอภาคในการสร้างอาชีพใหม่ เกิดความรัก ความสามัคคีในชุมชน ทำให้เกิดความประทับใจในทีมชุมชนที่มีความเข้มแข็งสามารถทำเองได้โดยไม่ต้องรอทีมวิจัยจากครูซึ่งบางครั้งมีเวลาที่ไม่ตรงกับทีมชุมชน

นายพชร วงศ์ปินตา นักวิจัย กศน. ได้กล่าวว่า ได้เรียนรู้ถึงความมุ่งมั่น ความตั้งใจในการแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน ร่วมคิด ร่วมลงมือทำ ร่วมลงมือปฏิบัติเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่พบในชุมชนโดยไม่คิดว่าผลที่ได้รับจะออกมาเป็นอย่างไร เป็นความรัก ความสามัคคี และความผูกพันในการทำงานร่วมกันระหว่างทีมวิจัย กศน.และชุมชน ได้เรียนรู้ถึงการทำงานร่วมกับชุมชน ว่าการทำงานร่วมกับชุมชนจะให้เกิดผลสำเร็จได้นั้นจะต้องเข้าใจถึงบริบท ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน และที่สำคัญต้องให้ชุมชนรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของที่ต้องช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ช่วยกันแก้ไขปัญหาโดยตัวของชุมชนเป็นอันแรก จึงจะทำให้การทำงานวิจัยประสบผลสำเร็จตามที่เราได้ตั้งเป้าหมายไว้

พ่อหลวงมนัส เวียงลอ หัวหน้าโครงการวิจัยได้พูดถึงในอดีต มีทีมวิจัยหลายทีมได้ลงมาทำงานวิจัย และมีเงินมาให้จากนั้นก็หายไปโดยที่ชุมชนไม่ได้มีการเรียนรู้กระบวนการมีส่วนร่วมในการวิจัยแต่อย่างใด พอมาปี 2558 ได้เริ่มทำการวิจัยกับทีมครู กศน. ในเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งสาเหตุมาจากนักเรียน นักศึกษา

ที่มาดูงานในสถานศึกษาประวัติศาสตร์เวียงลอ ไม่รู้จักประวัติศาสตร์ของตนเอง จึงได้เริ่มกระบวนการ การทำวิจัยโดยเน้นชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงภายใต้กรอบแนวคิดการวิจัย การดำเนินงานโดยทีมวิจัย ศึกษาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม โดยการศึกษาถึงบริบทชุมชน ข้อมูลด้านศักยภาพ สำนวนพื้นถิ่น การทำแผนที่เดินดิน ประวัติศาสตร์ของชุมชนด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ภูมิปัญญาต่างๆ เพื่อศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรมต่างๆ และวิถีชีวิตของคนในชุมชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน จากนั้นได้รวบรวมเพื่อสร้างชุดความรู้ด้านประวัติศาสตร์ชุมชน เพื่อเป็นข้อมูลสารสนเทศในการพัฒนาศูนย์ข้อมูลโบราณสถานเวียงลอ ซึ่งประกอบไปด้วย ข้อมูลผังเครือญาติข้อมูลวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น ข้อมูลวิถีชีวิตและภูมิปัญญาและข้อมูลเส้นเวลาประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านเวียงลอ (Time Line)และนำข้อมูลวิเคราะห์จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น และแผนการเรียนการสอนให้กับนักศึกษา กศน. เยาวชน และประชาชนทั่วไปที่สนใจต่อไป

การนำเสนอข้อสรุปของวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 ในส่วนของการผลักดันให้เกิดหลักสูตร เนื่องจากการศึกษาข้อมูลชุมชนเวียงลอ การวิเคราะห์สภาพปัญหาชุมชน และมุมมองด้าน ประวัติศาสตร์ชุมชน เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นได้ในทุกที่ แต่การศึกษาประวัติศาสตร์ของตนเองผ่านการร่วมมือกันของคนในชุมชน ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมและเข้าใจประวัติศาสตร์ ของชุมชน โดยการร่วมเสนอสิ่งที่ต้องการอยากรู้ ดังนั้นประวัติศาสตร์เวียงลอ จึงเป็นตัวอย่างให้คนในอำเภอจุนได้ ศึกษา กศน.อำเภอจุน จึงได้พัฒนาหลักสูตร เพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอน ให้กับนักศึกษา กศน. ประวัติศาสตร์เวียงลอ เป็นประวัติศาสตร์ที่สำคัญของอำเภอจุนจึงเหมาะสมสำหรับการจัดทำเป็นหลักสูตรให้คนได้ศึกษาเรียนรู้ต่อไป

ครู กศน.อำเภอจุนได้ออกแบบโครงสร้างหลักสูตรให้ตรงกับเนื้อหาที่ได้ศึกษามาจากงานวิจัย แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ให้เกิดความเหมาะสม และออกแบบ กิจกรรมการเรียนการสอน สำหรับใช้ในการจัดการเรียนการสอน ในรายวิชาเลือกวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวิถีชีวิตชีวิตคนเวียงลอ สำหรับใช้ในการจัดการเรียนการสอน สำหรับนักศึกษา กศน. ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้ง 3 ระดับ คือ ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย

ชุมชนเวียงลอมีความภูมิใจในการมีส่วนร่วมในการศึกษาประวัติศาสตร์ จากการทำวิจัย และสามารถนำไปสู่การจัดทำหลักสูตร วิชาเลือก ทำให้คนในชุมชนอื่นได้ศึกษาวิถีชีวิต และประวัติศาสตร์ของชุมชนเวียงลอ ทำให้คนรุ่นหลังได้เห็นถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตัวเอง

กศน.อำเภอจุน ได้พัฒนาหลักสูตร วิชาเลือกวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวิถีชีวิตชีวิตคนเวียงลอ สำหรับใช้ในการจัดการเรียนการสอน สำหรับนักศึกษา กศน. ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้ง 3 ระดับ คือ ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลายตามแผนการลงทะเบียน จะสามารถใช้จัดการเรียนการสอนได้ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2560 ผลในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น จากบริบทของการทำวิจัยชุมชนเวียงลอ ทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์ โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ควรจะมีในทุกชุมชน เพื่อให้เกิดการแสวงหาความรู้ จากการทำหลักสูตรท้องถิ่น รายวิชาเลือกประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวิถีชีวิตชีวิตคนเวียงลอ จะเป็นต้นแบบในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นต่อไป

บทที่ 5

สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการดำเนินงาน

จากผลการดำเนินการวิจัย “การสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอตำบลลอ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา” เป็นการทบทวนประวัติศาสตร์ และการสืบค้นประวัติศาสตร์ชุมชนเวียงลอ ผลสืบเนื่องมาจาก สภาพปัญหาจริงที่เกิดขึ้นในชุมชนพื้นที่เวียงลอ เพราะว่าชุมชนเวียงลอมีแหล่งโบราณสถานจึงเคยมีหลายภาคส่วน ทั้งหน่วยงานราชการ เอกชน นักวิชาการเข้ามาศึกษาทำวิจัยตลอดถึงกิจกรรมโดยที่ชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วมและยังไม่เข้าใจสภาพชุมชนของตนเองจึงมีการทบทวนว่าชุมชนมีความต้องการอะไร ประเด็นเริ่มแรกคนในชุมชนต้องการการพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยวและต้องการการสนับสนุนการจัดการทางด้านการท่องเที่ยวจนมีการทำประชาคมซ้ำๆ เพื่อค้นหาปัญหาที่แท้จริงที่เกิดขึ้นกับชุมชน จึงได้ทราบว่าปัญหาที่แท้จริงคือคนในชุมชนขาดการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมในชุมชน ขาดองค์ความรู้ในการถ่ายทอดให้คนภายนอกชุมชน ตลอดถึงกระบวนการจัดการในการถ่ายทอด อัตลักษณ์เอกลักษณ์ของชุมชน จึงเป็นประเด็นในการจัดทำวิจัยท้องถิ่น 1) ทำให้เกิดแนวทางสร้างการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครู กศน.อำเภोजุนและคนในชุมชนพื้นที่เวียงลอเพื่อทบทวนวิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมของคนในพื้นที่บ้านเวียงลอ ตลอดจนถึงประวัติศาสตร์คนในพื้นที่บ้านเวียงลอ 2)ชุมชนเริ่มเห็นความสำคัญของการมองตัวเองเกิดแนวทางในการศึกษาเรียนรู้ชุมชนผ่านกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุดเครื่องมือเพื่อสืบค้นเกี่ยวกับวิถีชีวิต ประวัติศาสตร์และสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านเวียงลอ 3)เกิดแนวทางในการแสวงหาความรู้จากภายนอก โดยอาศัยภาคีเครือข่าย ผู้รู้ ภูมิปัญญา แหล่งเรียนรู้ งานวิจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคม 4) ชุมชนมีส่วนร่วมในการในการศึกษา ประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต ด้วยการมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาเป็นองค์ความรู้ เพื่อให้ศึกษาและสืบทอด และยังเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาชุมชนต่อไป 5)กศน.อำเภोजุนได้ใช้กระบวนการวิจัยเพื่อศึกษาท้องถิ่น และนำองค์ความรู้ที่ได้มาเป็นหลักสูตรท้องถิ่น สำหรับใช้ในการศึกษาสำหรับนักศึกษา กศน. และประชาชนทั่วไป รวมถึงบูรณาการงานของกศน. กับชุมชน ทำให้เกิดการยอมรับ และ พัฒนาการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนจากการต้องการของคนในชุมชนเวียงลอ ในการทบทวนและศึกษาประวัติศาสตร์ของตนเอง และเรียนรู้ชุมชนของตนเองผ่านกระบวนการวิจัยท้องถิ่น โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสืบค้นข้อมูล

นำไปสู่การหาแนวทางระหว่าง กศน.อำเภोजุน กับชุมชนบ้านเวียงลอ ร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อให้แนวทางในการทำวิจัยเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยกำหนดเป็น 4 วัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้ 1) เพื่อสร้างกระบวนการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ ตำบลลอ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา 2) เพื่อสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ ตำบลลอ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา 3) เพื่อพัฒนารูปแบบของศูนย์ศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ สำหรับการศึกษาและพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน และ 4) เพื่อผลักดันให้เกิดหลักสูตรท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ และครูกศน.อำเภोजุน ที่มาจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาเป็นหลักสูตรกระบวนการเรียนการสอน

การสร้างกระบวนการวิจัยชุมชนมีจุดมุ่งหมายเพื่อตอบโจทย์พื้นที่ชุมชน การทำงานร่วมกันระหว่างชุมชน การทำวิจัยของคนในชุมชน บทบาทระหว่างทีมวิจัย ครู กศน.อำเภोजุนและทีมวิจัยชุมชนในพื้นที่

หัวใจสำคัญของการวิจัยท้องถิ่น

ในมุมมองของหัวหน้าโครงการส่วนของผู้คนวิเคราะห์หัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นนั้นมีปัจจัยที่สัมพันธ์กันหลายประการ คือ

1) ชุมชนเวียงลอมีวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่ยาวนานกว่า 900 ปี แต่หลังจากที่ได้มีการสำรวจและขุดค้นซากโบราณสถานและโบราณวัตถุ ทำให้คนเริ่มรู้จักชุมชนมากขึ้น แต่การบอกเล่าประวัติศาสตร์ที่มาจากปากของชุมชนกลับมีเพียงไม่กี่คนที่สามารถบอกเรื่องราวได้ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นใช้ฐานของการสืบค้นข้อมูลที่มาจากชุมชนเอง ทั้งการอพยพ ความสัมพันธ์ของระบบเครือญาติ เพื่อเชื่อมโยงไปยังข้อมูลทางประวัติศาสตร์ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเหล่านี้เป็นหลักฐานสำคัญในการทบทวนอดีตจากความทรงจำของผู้คนที่ยังบอกเล่าได้ ทำให้กระบวนการสร้างความชัดเจนทางประวัติศาสตร์มีความหลากหลายแง่มุมมากขึ้น

2) ชุมชนที่ได้เข้ามาสู่กระบวนการทบทวนประวัติศาสตร์ของตนเอง เกิดความมั่นใจ กล้าสื่อสารเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของตนเองได้และขยายเรื่องราวผ่านเรื่องเล่าผ่านการแนะนำให้กับผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยว จนเกิดแนวคิดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สำหรับบริการการท่องเที่ยวในชุมชนแม้จะไม่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนแต่ทำให้ชุมชนเห็นแนวทางในการพัฒนาและสามารถเดินทางในการพัฒนาชุมชนของตนเอง

3) การเตรียมความพร้อมสำหรับอนาคตของชุมชนเวียงลอ คือ ให้ความสำคัญกับคนรุ่นใหม่ที่ต้องเข้ามามีบทบาทในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีของตนเอง หากใช้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นฐานในการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันก็จะช่วยทำให้เกิดแนวทางการพัฒนาในด้านต่างๆที่ชัดเจนขึ้น

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือสำหรับการวิจัยท้องถิ่น มีหลากหลายรูปแบบ ซึ่งในแต่ละโครงการสามารถนำมาปรับใช้ตามโจทย์งานวิจัยของแต่ละโครงการ ซึ่งเครื่องมือทั้งหมดจะต้องได้รับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

1. เส้นแบ่งเวลา (time line) เหมาะสำหรับการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ การจัดทำเส้นแบ่งเวลาย้อนหลังไปตามปีที่ต้องการ ความละเอียดของข้อมูล แบ่งช่วงเวลา โดยมีผู้ทำหน้าที่ในการตั้งคำถาม และมีผู้ทำหน้าที่ในการเขียนในแต่ละเหตุการณ์สำคัญ และบันทึกลงในข้อมูลกระดาษ เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบข้อมูล ไม่ใช่เพียงข้อมูลประวัติศาสตร์แต่เป็นการเก็บข้อมูลทรัพยากร

2. แผนที่ชุมชน การมีส่วนร่วมในการจัดทำ มีการจัดทำแผ่นข้อมูลให้สมาชิกได้เข้ามามีส่วนร่วมจัดทำข้อมูลการเกษตร ป่าใช้สอย ทรัพยากรในชุมชน จุดหรือแหล่งสำคัญของชุมชน ข้อมูลการเกษตร ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว

3. ปฏิทินประเพณี วัฒนธรรม ใช้เก็บข้อมูลประเพณี ในรอบปี ติดกระดาษโดยการกำหนดตารางหรือวงกลม เพื่อนำไปออกแบบโปรแกรมการท่องเที่ยว ข้อมูลด้านการเกษตร ประมง ที่สอดคล้องกับข้อมูลที่จะเก็บในรอบปี กำหนดช่วงเวลาที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางมาท่องเที่ยว

4. ผังเครือญาติ เป็นการตามหาสายตระกูล

5. การเก็บข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจ มีลักษณะเป็นตาราง เป็นข้อมูลเชิงลึกเพื่อการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ เพื่อนำไปใช้งาน หมู่บ้านท่องเที่ยวควรมีการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ ทรัพยากรที่เพิ่มขึ้น

6. การวิเคราะห์ผู้เกี่ยวข้อง เป็นการชวนมามีส่วนร่วมในการทำ กิจกรรมในการทำ มีการระดมในการวิเคราะห์กับผู้ที่เกี่ยวข้องในแต่ละส่วนใช้กระดาษ 3 วง วงในใส่ชื่อผู้ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์มากที่สุดวงกลาง ใส่ชื่อ มีความสำคัญสัมพันธ์รองลงมา และวงนอกคือวงที่มีความสัมพันธ์

7. แบบสัมภาษณ์มีโครงสร้างคล้ายการเดิมคำ มีคำถามเป็นช่วยการเก็บข้อมูลที่เร็วขึ้น

แผนออกแบบ

ในแต่ละโครงการนักวิจัยสามารถดำเนินการใช้เครื่องมือการวิจัยโดยจะต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการใช้เครื่องมือ ในแต่ละโครงการนักวิจัยจะต้องมีการกำหนดบทบาทในการทำกิจกรรม ผู้จัดบันทึก ผู้ดำเนินรายการ ผู้วางแผนจัดทำข้อมูล เพื่อให้การดำเนินรายการในแต่ละเครื่องมือน่าสนใจ ไม่น่าเบื่อ

ในการแสวงหาข้อมูลร่วมกัน จะต้องมีการวางแผนการดำเนินงาน การจัดกิจกรรม และการออกแบบชุดเครื่องมือในการเก็บข้อมูลในชุมชน การแบ่งหน้าที่ในการเก็บข้อมูลชุมชนบ้านเวียงลอ โดยการเก็บข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ปราชญ์ และผู้รู้ในชุมชน และอีกส่วนเก็บโดยใช้ชุดเครื่องมือในการเก็บ 1) ผังเครือญาติ 2) ชุดเก็บข้อมูลพื้นฐานชุมชน(แบบสำรวจข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น) และ3) แผนที่เดินดิน กระบวนการดังกล่าวได้ทำร่วมกันในทีมวิจัย “การสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ ตำบลลอ อำเภอลอง จังหวัดพะเยา” ทำให้ชุมชนเกิดความภูมิใจในการมีส่วนร่วม และ กศน.อำเภอลอง ได้รู้จักชุมชน และนำกิจกรรมการเรียนรู้ไปเชื่อมโยงกับงานวิจัยทำให้เกิดการยอมรับในชุมชน การร่วมมือดังกล่าวจะทำให้เกิดองค์ความรู้ในชุมชน และกศน.อำเภอลอง พัฒนาองค์ความรู้ดังกล่าวเป็นหลักสูตรท้องถิ่นประมวลเป็นข้อค้นพบการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์การศึกษาดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อสร้างกระบวนการการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของคนริมน้ำอิง โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ ตำบลลอ อำเภอลอง จังหวัดพะเยา พบว่ากระบวนการการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิง ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การตั้งประเด็นที่จะศึกษาสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของคนริมน้ำอิง โดยเริ่มจากคนในชุมชนเวียงลอ ต้องการศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชน แต่ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ดังกล่าว มีความหลากหลาย และยังมีบางประเด็นที่คนในชุมชนเวียงลออยากรู้ และข้อมูลที่ยังหลงเหลืออยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นโบราณสถาน ศิลปกรรมโบราณ ประเด็นดังกล่าว ทำให้ชุมชนอยากศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชน ทั้งในอดีตจากพงศาวดาร จารึก จากการบอกเล่า ของผู้รู้ในชุมชน และจากวิถีชีวิตในอดีตของชุมชนที่พอจะจดจำได้ เดิมชุมชนไม่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในอดีตของชุมชน ทำให้เกิดความอยากรู้ และกลัวว่าสิ่งที่เคยเกิดขึ้นในอดีตเกี่ยวกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนริมน้ำอิงจะหายไปหากไม่มีการศึกษา หรือรวบรวมไว้ จะทำให้ คนรุ่นต่อไป จะไม่เข้าใจเหมือนในอดีต

ขั้นตอนที่ 2 นำข้อมูลที่ศึกษามาได้ทางประวัติศาสตร์ของชุมชน ที่เกี่ยวข้องกับเวียงลอ มาแลกเปลี่ยนร่วมกันของทีมวิจัย จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สามารถสืบค้นเข้าไปให้ใกล้เคียงกับความ เป็นจริงที่เกิดขึ้นได้ ประกอบด้วยหลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ คำบอกเล่าของผู้เห็นเหตุการณ์ และหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ศิลาจารึก จดหมายเหตุ บันทึกและเอกสารต่างๆ ในการสะสม และรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนที่ 3 ออกแบบ เครื่องมือในการเก็บข้อมูล ทีมวิจัยครู กศน. และทีมวิจัยชุมชนออกแบบการทำเครื่องมือเน้นกระบวนการการมีส่วนร่วมระหว่างทีมวิจัยและชุมชนเป็นหลัก โดยมีการจัดทำเครื่องมือการเก็บข้อมูลพื้นฐานชุมชนโดยใช้ ผังเครือญาติเป็นเครื่องมือสำหรับการสืบค้นผังเครือญาติของคนในชุมชนที่ยังหลงเหลืออยู่ในปัจจุบันซึ่งการใช้เครื่องมือดังกล่าวทำให้ พบปัญหาระหว่างการสืบค้น เพราะการใช้เครื่องมือไม่สามารถเก็บข้อมูลช่วงลำดับญาติ ถึงบรรพบุรุษที่เป็นรุ่นทวดได้ เป็นตระกูลที่เข้ามาอาศัยอยู่ในช่วงการก่อสร้างบ้านเรือนในพื้นที่เวียงลอครั้งแรกแผนที่เดินดินเป็นเครื่องมือศึกษาบริบทของชุมชนเวียงลอ โดยเน้นให้คนในชุมชนร่วมกันออกแบบ และศึกษาสภาพชุมชน ซึ่งการจัดทำแผนที่เดินดินที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างทีมวิจัย และชุมชนเป็นหลัก ทำให้เกิดกระบวนการในการสืบค้นร่วมกัน **แบบสัมภาษณ์** ใช้เก็บข้อมูลด้านการศึกษา ด้านวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต โดยใช้แบบเก็บข้อมูลที่ใช้สำรวจข้อมูลชุมชนจำแนกเป็น3ประเด็นดังนี้

วัฒนธรรมด้านอาหาร ในชุดการสืบค้นจะบรรยายละเอียด ของประเภทอาหาร วัตถุดิบ การปรุง วัฒนธรรมการกิน ในการสำรวจนักวิจัยต้องมีการศึกษา ทั้งประเภทอาหารที่มีอยู่ในปัจจุบัน และอาหารที่เคยมีในอดีต ที่มีอยู่ในปัจจุบัน โดยศึกษาจากผู้รู้ในชุมชนบ้านเวียงลอ

วัฒนธรรม ประเพณี มีการสำรวจประเพณีผู้รู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยศึกษาจากข้อมูลพื้นฐานจากการทำเวที ผ่านเครื่องมือ ปฏิทินกาลเวลา ให้ทราบถึงประเพณี 12 เดือนที่มีในชุมชนเวียงลอ จากนั้นจึงได้ออกแบบแบบสัมภาษณ์ ในรอบคำถามสัมภาษณ์ ประเพณี แนวทางการปฏิบัติตามประเพณี ช่วงเวลาการจัด โดยสัมภาษณ์ให้มีรายละเอียดมากที่สุด

ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการสำรวจผู้รู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้วยแบบสัมภาษณ์ โดยใช้ชุดคำถามปลายเปิด เนื่องจากมีหลายประเภทภูมิปัญญา อาทิ หมอเมือง การจักสาน การประมงพื้นบ้านริมน้ำอิง อาชีพที่มีอยู่ในพื้นที่ชุมชนเวียงลอ โดยการสัมภาษณ์ จะถามถึง ชื่อ สกุล อายุ ประเภท ประสบการณ์ วิธีการ การสืบทอด เนื่องจากมีความหลากหลายจึงเน้นการสัมภาษณ์เชิงลึก

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์และตีความข้อมูลทางประวัติศาสตร์ร่วมกันระหว่างทีมวิจัย โดยการนำข้อมูลที่ได้สืบค้นรวบรวมมาได้ จากเครื่องมือมาวิเคราะห์สรุปประเด็นด้านต่างๆจากเครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลในชุมชนเวียงลอ คัดเลือกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา และแยกข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องกับการศึกษา และประเมินไว้แล้วนำมาพิจารณาในรายละเอียดทุกด้านของชุมชนเวียงลอ ซึ่งนักประวัติศาสตร์ต้องใช้เหตุผลเป็นแนวทางในการตีความเพื่อนำไปสู่การค้นพบข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการศึกษา และร่วมวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ของตนเอง จากการศึกษาข้อมูล ทำให้ตั้งประเด็นในการศึกษา ประเด็นการศึกษาเป็น 2 ช่วง คือเวียงลอในอดีต และเวียงลอในปัจจุบัน

ขั้นตอนที่ 5 การคัดเลือกและประเมินข้อมูล เพื่อเก็บรายละเอียด ข้อมูลที่ได้รวบรวมไว้มาคัดเลือก และประเมินเพื่อค้นหาความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่ต้องการทราบเพิ่มเติมจากข้อมูลรอบแรกจาก ข้อมูลผังเครือญาติ แผนที่เดินดิน และแบบสัมภาษณ์ ข้อมูลจากการสรุปนำมาวิเคราะห์ ประเด็นที่ต้องการศึกษาเพิ่มเติมนักวิจัยท้องถิ่นได้มีการแบ่งการเก็บข้อมูล แบบเจาะลึก เช่น ทีมวิจัยชุมชนที่เป็นผู้หญิง ศึกษาด้านอาหารในชุมชน ทีมนักวิจัยผู้ชายเน้นรายละเอียดในการเก็บข้อมูลด้านพิธีกรรม จะต้องนำไปสู่กระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์โดยทีมวิจัย จะได้นำข้อมูลดังกล่าวมาเป็นส่วนเพิ่มเติมและเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลชุดแรก

ขั้นตอนที่ 6 สรุป ประมวลผลข้อมูล การเรียบเรียงรายงานข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ของชุมชนเวียงลอ นำข้อมูลมาวิเคราะห์ ทำให้เห็นแนวทางในการศึกษาประเด็นใหม่ๆ เช่น นอกจากการศึกษาประเภทอาหาร ควรศึกษาวิธีการปรุง และความเกี่ยวข้อง ประเด็นใหม่ที่นำศึกษา คือ ข้อมูลจากการสรุปผังเครือญาติ พบว่าควรเพิ่มประเด็นในการศึกษาเพิ่มเติม เช่น การอพยพ แหล่งการอพยพ ที่ตั้งบ้านเรือน ซึ่งไม่ได้ระบุในการเก็บข้อมูลครั้งแรก จากการศึกษาชุมชนผ่านเครื่องมือการสืบค้นทำให้นักวิจัยชุมชน และคนในชุมชนเข้าใจประเด็นการสืบค้น ไปในทิศทางเดียวกันของทีมวิจัยชุมชน และทีมวิจัย กศน.อำเภอจุน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงชุมชนเวียงลอ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา ดังนั้นจากวิธีการสืบค้นซึ่งพบว่ามี 2 วิธี คือ 1.การสืบค้นจากแหล่งข้อมูลที่มีการอ้างอิง ในประเด็นข้อมูลเมืองล่อในยุคต่างๆ ประกอบด้วยยุคขุนเจือง (ยุคแรกเริ่มการตั้งถิ่นฐาน) ยุคบ้านเมืองอุดมสมบูรณ์ และยุคล่มสลายข้อมูลพุทธศิลป์ที่ปรากฏในโบราณสถาน ประกอบด้วยแหล่งฝังศพยุคก่อนประวัติศาสตร์ได้ฐานกำแพงเมืองเวียงลอ เมืองโบราณเวียงลอ แผนที่แสดงภูมิประเทศ และแนวคันดินกั้นน้ำ ข้อมูลโบราณสถานที่สำคัญประกอบด้วย 1)วัดพระเจ้าเข้ากาด 2)กู่พระแก้ว 3)วัดมะม่วงแก้วแดง 4)กู่ชะจาว 5)ลอมธาตุ 6)วัดศรีปิงเมือง 7)วัดสารภี 8)กู่เกือกม้า 9)วัดศรีชุม 10)กู่หนองผ้า 11) กู่บวกกู่ 12) วัดเวียงป่าสัก 13)กลุ่มโบราณสถาน

วัดพระธาตุหนองห้า และ 14) วัดพระธาตุบุณนาค ข้อมูลโบราณวัตถุที่สำคัญประกอบด้วย 1) ศิลาจารึก 2) พระพุทธรูป 3) พระพิมพ์ 4) เทวรูป 5) ประติมากรรมอื่นๆ 6) ภาชนะดินเผา 7) เครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องประดับ และอาวุธ ข้อมูลทั่วไปเมืองโบราณเวียงลอ และสภาพบริบทของชุมชนประกอบด้วยที่ตั้งการคมนาคม สภาพภูมิประเทศลักษณะภูมิอากาศแหล่งน้ำ ป่าไม้ การใช้ประโยชน์ที่ดิน สภาพแวดล้อม และภูมิทัศน์ ชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านสาธารณูปโภค-สาธารณูปการ เศรษฐกิจและสังคม ลักษณะทางเศรษฐกิจของชุมชนใกล้เคียง การท่องเที่ยวความร่วมมือจากภาครัฐและประชาชนในพื้นที่ ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ด้านสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และด้านหัตถกรรม ในส่วนของ 2. การสืบค้นเพิ่มเติมจากคนในชุมชน ในประเด็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุมชน ผังเครือญาติ ค้นหาต้นตระกูลและคนรุ่นเก่าที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลลอประกอบด้วย 1) ตระกูลเวียงลอ 2) ตระกูลไขทา 3) ตระกูลสารพัตร และ 4) ตระกูลสิทธิภา ภูมิปัญญาท้องถิ่นประกอบด้วย หมอยา หมอสูชัญญ์ การทำเครื่องมือประมง การประมงริมน้ำอิง และการจักสาน ซึ่งมีปราชญ์ชุมชนในด้านต่างๆ เช่น 1) **ปราชญ์ด้านหมอพื้นบ้าน (หมอยาสมุนไพร)** ได้แก่ นายแก้ว ตีบบั่น, นายธง จันทรียา 2) **ปราชญ์ด้านศิลปวัฒนธรรม** ได้แก่ นายจารัส ศรีใจวงศ์, นายแก้ว สักลอม 3) **ปราชญ์ด้านหัตถกรรม** ได้แก่ นางทองใบ นามณีย์, นายอิน เสารจันทร์ และ 4) **ปราชญ์ด้านการเกษตร** ได้แก่ นายปลั่ง เวียงลอ, นายทิน สักลอม แหล่งที่มาของการอพยพประกอบด้วย ข้อมูลเส้นเวลาประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านเวียงลอ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2459-ปัจจุบัน ซึ่งจะเห็นถึงอาชีพแหล่งที่ตั้งบ้านเรือนครั้งแรก วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และอาหาร **วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี** ประกอบด้วย ประเพณีปุ่จาวญาลอ เดือน 7 เหนือ ประเพณีสงกรานต์พระธาตุศรีปิงเมือง เดือน 8 เหนือ (พฤษภาคม) ประเพณีเกี่ยวกับการทำนา เดือน 9 เหนือ – เดือน 11 เหนือ (มิถุนายน – สิงหาคม) ประเพณีทานสลากภัต หรือทานก่วยสลาก เดือนสิบสองเหนือ – เดือนเกียง (กันยายน – ตุลาคม) ประเพณียี่เป็ง และประเพณีตั้งธรรมหลวงเดือนยี่เหนือ (พฤศจิกายน) ประเพณีแก้บนเล็กอารักษ์คำเขียว เดือน 3 เหนือ (ธันวาคม) และประเพณีแก้บนใหญ่อารักษ์คำเขียว เดือน 4 เหนือ (มกราคม)

วัตถุประสงค์ 3 เพื่อพัฒนารูปแบบของศูนย์ศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์สำหรับการศึกษาและพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งยั่งยืน โดยสรุปแนวทางในการพัฒนาพัฒนารูปแบบของศูนย์ศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ให้เป็นศูนย์ศึกษาข้อมูลมีชีวิต สำหรับการศึกษา และพัฒนาชุมชน ดังนี้

1) ทีมนักวิจัยชุมชน สามารถอธิบายชุมชนของตนเอง และความน่าสนใจของชุมชนเวียงลอ ผ่านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีความเชื่อ จากเดิมที่คนในชุมชนไม่มีความมั่นใจในการเล่าเรื่องและแนะนำให้กับบุคคลภายนอกที่มาศึกษา การทำวิจัย “การสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ” ได้พัฒนาคนในชุมชนให้เกิดความมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน เวียงลอ โดยการพัฒนาเริ่มจากคนในชุมชนนักวิจัยมีการพัฒนาทีมในการวางแผนในการบริหารจัดการภายในศูนย์ศึกษาข้อมูล มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ในการให้บริการภายในอาคารศูนย์ศึกษาข้อมูลเวียงลอการอธิบายถึงชุมชนเวียงลอให้กับคนภายนอกได้มากขึ้น

2. มีการบริหารจัดการภายในศูนย์ศึกษาข้อมูลเวียงลอ มีการประชุมแบ่งบทบาทหน้าที่ในการให้บริการภายในชุมชน นำเสนอชุดความรู้ให้กับประชาชน มีการรับสมัครและคัดเลือกอาสาสมัครเพื่อให้การต้อนรับและบริการ รวมทั้งทำความสะอาด ดูแลความเรียบร้อย และจัดบรรยากาศ ทำให้เกิดความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวภายในศูนย์ศึกษาข้อมูล มีการอบรม เทคนิค วิธีการต้อนรับ การบรรยายความรู้ เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับอาสาสมัคร ในการต้อนรับ และถ่ายทอดให้ความรู้ให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมโบราณสถานเวียงลอ และศูนย์ศึกษาข้อมูลให้เกิดความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งศูนย์ศึกษาข้อมูลเวียงลอ เปิดให้บริการ

ทุกวันตั้งแต่เวลา 10.00 น. -16.30 น. โดยทางศูนย์ศึกษาข้อมูลได้จัดเจ้าหน้าที่ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนเพื่อให้บริการนักท่องเที่ยว

3. มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ของคนในชุมชน ในการทำหน้าที่คอยต้อนรับ ดูแล และให้บริการแก่นักท่องเที่ยว และผู้ที่มาใช้บริการภายในศูนย์ศึกษาข้อมูล ซึ่งศูนย์ศึกษาข้อมูลได้จัดตั้งภายในบริเวณวัดศรีปิงเมือง ซึ่งมีการจัดแสดงโบราณวัตถุที่ได้จากการขุดค้นโบราณสถานเวียงลอ และข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และการท่องเที่ยวโบราณสถานเวียงลอ นอกจากนี้ทางศูนย์ศึกษาข้อมูลเวียงลอยังอำนวยความสะดวกด้านยานพาหนะในการท่องเที่ยวทั้งทางบก และทางน้ำ ได้แก่ รถจักรยาน รถมอเตอร์ไซด์ รถยนต์ และเรือพาย ซึ่งรายได้จากค่าเช่าพาหนะจะกระจายให้กับเจ้าหน้าที่ อาสาสมัครของศูนย์ศึกษาข้อมูล และชาวบ้านเจ้าของยานพาหนะนั้น ส่วนผู้หญิงให้บริการนำเที่ยวตามสถานที่สำคัญ เช่น โบราณสถาน ซึ่งผลของการทำวิจัยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในครั้งนี้ ทำให้คนในชุมชนโดยเฉพาะ ผู้นำเที่ยวในชุมชนเห็นถึงความสำคัญของการถ่ายทอดความรู้ และนำชมวิถีชีวิตของคนในชุมชนได้อย่างมั่นใจมากขึ้น จากเดิมนำเที่ยวเฉพาะโบราณสถานเท่านั้น ในปัจจุบันมีการนำเที่ยวในชุมชนชมวิถีชีวิตของคนในชุมชน เช่น ปรากฏ ชาวบ้าน ทำให้คนในชุมชนเกิดความสนใจและมีความยินดีในการถ่ายทอดให้กับนักท่องเที่ยวในการเยี่ยมชมวิถีชีวิต ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในชุมชน มีการสนับสนุนกลุ่มอาชีพที่มีอยู่ในชุมชนจากการนำนักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชม จะเห็นได้ว่าชุมชนเกิดการร่วมกันคิด และทำให้เกิดแนวทางในการบริหารจัดการชุมชนเวียงลามากขึ้น

4. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เข้ามาสนับสนุนการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนเวียงลอ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา จัดสรรงบประมาณในการปรับปรุงอาคารศูนย์ศึกษาข้อมูลเวียงลอ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ช่วยพัฒนาอบรมอาสาสมัครเพื่อบริการในศูนย์ข้อมูลและบรรยายให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว และการนำข้อมูลชุดความรู้ไปเสนอต่อชุมชนอื่น เพื่อสร้างเครือข่ายในการศึกษาชุมชนร่วมกัน จากกระบวนการทำวิจัยท้องถิ่น และการเก็บข้อมูลรวมถึงชุดข้อมูลทำให้คนในชุมชนมีแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวได้มากขึ้น ซึ่งจะเป็นฐานในการพัฒนาชุมชนเวียงลอต่อไป

กลไกขับเคลื่อนในชุมชน เริ่มจาก กลุ่มนักวิจัยชุมชน ที่ผ่านการพัฒนาจากกระบวนการวิจัย แล้วนำข้อมูลชุมชนที่ศึกษามาได้นำเสนอต่อชุมชน เพื่อจัดการชุมชนเวียงลอ จากนั้นชุมชนนำชุดความรู้ที่ได้นำเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ วัฒนธรรมจังหวัด การท่องเที่ยวจังหวัด เทศบาลตำบลลอ และอำเภอจุน เพื่อร่วมการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน แบบบูรณาการร่วมกันจากการที่ชุมชนจัดการศูนย์ศึกษาข้อมูลทำให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมและมีบทบาท จากเดิมองค์การส่วนท้องถิ่นจัดการ ศูนย์ศึกษาข้อมูล ทำให้การให้บริการไม่สามารถดำเนินได้อย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันมีการดูแลจากคนในชุมชน ทำให้ศูนย์ศึกษาข้อมูลมีชีวิตมากขึ้น

วัตถุประสงค์ 4 เพื่อผลักดันให้เกิดหลักสูตรท้องถิ่นคนริมน้ำอิง โดยมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอและครู กศน.อำเภอจุนที่มาจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาเป็นหลักสูตรการเรียนการสอน สรุปลงได้ดังนี้

การนำเสนอข้อสรุปของวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 ในส่วนของการผลักดันให้เกิดหลักสูตรเนื่องจากความสำคัญของหลักสูตรท้องถิ่น เป็นหลักสูตรบูรณาการที่ผู้เรียน ชุมชน และครูร่วมกันสร้างขึ้น เพื่อมุ่งเน้นให้ผู้เรียน เรียนจากชีวิต เรียนแล้วเกิดการเรียนรู้ สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตรอบตัวอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมอย่างมีความสุข การเรียนการสอน จะสอนตามความต้องการของผู้เรียน โดยครูเป็นผู้คอยให้คำแนะนำ ผู้เรียนเป็นผู้ค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง ดังนั้นหลักสูตรท้องถิ่นจึงมีความสำคัญ ดังต่อไปนี้ (กองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน, 2543 : 5)

1. เป็นหลักสูตรที่ตอบสนองการเรียนรู้ของผู้เรียนเฉพาะเนื้อหาสาระของหลักสูตรสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนตามสภาพปัญหาที่เป็นจริง

2. ทำให้กิจกรรมการเรียนรู้มีความหมายต่อผู้เรียนเพราะผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ใน ชีวิตจริงได้

3. ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการแสวงหาความรู้ เพื่อที่จะมาใช้เป็นข้อมูลในการแก้ปัญหาในชีวิตจริงของ ตนเองในวันข้างหน้ารวมทั้งวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล เพื่อการตัดสินใจที่เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตของ ตนเอง

4. ชุมชนและภูมิปัญญาในชุมชนมีโอกาสมิ่ส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้กับผู้เรียนซึ่งเป็นสมาชิก ของชุมชน

ลักษณะของหลักสูตรท้องถิ่น มีลักษณะดังต่อไปนี้ (กองพัฒนาการศึกษาชนนอกโรงเรียน, 2543 : 5)

1. เป็นหลักสูตรที่ตอบสนองความหลากหลายของปัญหามุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เหมาะสมกับเพศ วัย มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ ความคิด และทักษะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติจริงจนเกิด ทักษะและสามารถนำไปใช้กับสถานการณ์อื่นได้อย่างเหมาะสม

2. เป็นหลักสูตรที่ส่งเสริมให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรของตนเอง เพื่อให้ผู้เรียนได้รับ ประโยชน์จากการเรียนรู้ท้องถิ่นตนเอง เป็นการเชื่อมโยงระหว่างการเรียนกับชีวิตจริงและการทำงาน รวมทั้ง ปลุกฝังให้ผู้เรียนมีความรักและความผูกพันกับท้องถิ่นของตนมีการส่งเสริมให้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัด การศึกษา

3. เป็นหลักสูตรที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตจริงและมุ่งเน้นการเรียนรู้อย่างบูรณาการไม่แยกส่วน ของกระบวนการเรียนรู้โดยผู้เรียนเป็นผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ครูจะเป็นผู้คอยให้คำแนะนำให้ คำปรึกษา และช่วยเหลืออำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนอันจะนำไปสู่การคิดเป็น ทำเป็นและ สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆได้

4. เป็นหลักสูตรที่สามารถพัฒนาได้ตลอดเวลา เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

5. เป็นหลักสูตรที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นคนที่มีคุณภาพของสังคมในด้านศีลธรรมจริยธรรมและการ ดำรงไว้ซึ่งสังคมประชาธิปไตยการรักษาสิ่งแวดล้อมเกิดศรัทธาเชื่อมั่นในภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นของ ชุมชนและของประเทศชาติ

จากการศึกษาข้อมูลชุมชนเวียงลอ การวิเคราะห์สภาพปัญหาชุมชน และมุมมองด้าน ประวัติศาสตร์ ชุมชน เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นได้ในทุกที่ แต่การศึกษาประวัติศาสตร์ของตนเองผ่านการร่วมมือกันของคนในชุมชน ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม และเข้าใจประวัติศาสตร์ของชุมชน โดยการร่วมเสนอสิ่งที่ต้องการอยากรู้ ดังนั้น ประวัติศาสตร์เวียงลอ จึงเป็นตัวอย่างให้คนในอำเภอจุนได้ศึกษา กศน.อำเภอจุน จึงได้พัฒนาหลักสูตร เพื่อใช้ ในการจัดการเรียนการสอน ให้กับนักศึกษา กศน. ประวัติศาสตร์เวียงลอ เป็นประวัติศาสตร์ที่สำคัญของอำเภอ จุน จึงเหมาะสมสำหรับการจัดทำเป็นหลักสูตรให้คนได้ศึกษาเรียนรู้ต่อไป

ซึ่งสอดคล้องกับ นโยบายและจุดเน้นการดำเนินงาน กศน. ตามยุทธศาสตร์กระทรวงศึกษาธิการ ยุทธศาสตร์ คือ การพัฒนาหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน และการวัดผลประเมินผลเพื่อใช้ในการจัดการ เรียนการสอนขั้นพื้นฐาน

จุดเน้นการดำเนินงานดังนี้

1.1 จัดกระบวนการเรียนรู้ที่ตอบสนองกับการเปลี่ยนแปลงและความต้องการของประชาชน ชุมชน และสังคม ในรูปแบบที่หลากหลาย ให้ประชาชนคิดเป็น วิเคราะห์ได้ ตัดสินใจภายใต้ฐานข้อมูลที่ถูกต้อง เช่น ความรู้เรื่องการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขการเลือกตั้ง แนวทางและ ทิศทางการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ ของรัฐบาล โดยประสานความร่วมมือกับกระทรวงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ร่วมจัดทำเนื้อหาและสื่อประกอบการจัดกระบวนการเรียนรู้ รวมทั้งให้มีการจัดทำแผนการเรียนรู้รายชุมชน เพื่อพัฒนาสู่ชุมชนเมืองแห่งการเรียนรู้

1.2 ส่งเสริมให้มีการจัดการเรียนการสอนแบบ “สะเต็มศึกษา” (STEM education) โดยการบูรณาการความรู้ด้าน คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตสู่การประกอบอาชีพประยุกต์ใช้ในการทำงาน และเป็นแนวทางของการสร้างแรงงานที่มีศักยภาพได้ในอนาคต

1.3 จัดการศึกษาเพื่อเพิ่มอัตราการการรู้หนังสือให้คนไทยให้อ่านออกเขียนได้ โดยใช้หลักสูตรการรู้หนังสือของคนไทยของสำนักงาน กศน. และสื่อที่เหมาะสมกับสภาพและพื้นที่ของกลุ่มเป้าหมาย

ครู กศน. อำเภोजุนได้ออกแบบโครงสร้างหลักสูตรให้ตรงกับเนื้อหาที่ได้ศึกษามาจากงานวิจัย แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ให้เกิดความเหมาะสม และออกแบบ กิจกรรมการเรียนการสอน สำหรับการใช้ในการจัดการเรียนการสอน ในรายวิชาเลือกวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวิถีชีวิตคนเวียงลอ สำหรับใช้ในการจัดการเรียนการสอน สำหรับนักศึกษา กศน. ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้ง 3 ระดับ คือ ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย

ชุมชนเวียงลอมีความภาคภูมิใจในการมีส่วนร่วมในการศึกษาประวัติศาสตร์ จากการทำวิจัย และสามารถนำไปสู่การจัดทำหลักสูตรวิชาเลือก ทำให้คนในชุมชนอื่นได้ศึกษาวิถีชีวิต และประวัติศาสตร์ของชุมชนเวียงลอ ทำให้คนรุ่นหลังได้เห็นถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตัวเอง

กศน.อำเภोजุน ได้ออกแบบหลักสูตร วิชาเลือกวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวิถีชีวิตคนเวียงลอ สำหรับใช้ในการจัดการเรียนการสอน สำหรับนักศึกษา กศน. ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้ง 3 ระดับ คือ ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลายตามแผนการลงทะเบียน จะสามารถใช้จัดการเรียนการสอนได้ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2560 ผลในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น จากบริบทของการทำวิจัยชุมชนเวียงลอ ทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์ โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ควรจะมีในทุกชุมชน เพื่อให้เกิดการแสวงหาความรู้ จากการทำเอาหลักสูตรท้องถิ่น รายวิชาเลือกประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวิถีชีวิตชีวิตคนเวียงลอ จะเป็นต้นแบบในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นต่อไป

โดยข้อมูลหลักสูตรที่พัฒนาสำหรับการเรียนการสอนสำหรับนักศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

รายวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวิถีชีวิตคนเวียงลอวิชา รหัสศค 131091 จำนวน 2 หน่วยกิต(80 ชั่วโมง)สาระการพัฒนาสังคม ระดับประถมศึกษา มีเนื้อหาดังนี้ 1) ประวัติความเป็นมา สภาพแวดล้อมทางกายภาพท้องถิ่นเวียงลอประวัติความเป็นมา ภูมิศาสตร์กายภาพ เศรษฐศาสตร์ 2) การเมืองการปกครองในท้องถิ่นเวียงลอ การเมืองการปกครอง การศึกษา การสาธารณสุขโรคท้องถิ่นเวียงลอ3) ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมประเพณี ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี ท้องถิ่นเวียงลอ และ 4) การอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นเวียงลอ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความเข้าใจตระหนักเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การเมือง การปกครองในท้องถิ่น ประเทศ นำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต และการประกอบอาชีพเพื่อความมั่นคงของชาติ เห็นคุณค่าและสืบทอดศาสนา วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นและประเทศได้โดยสะท้อนจากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนเอง

รายวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวิถีชีวิตคนเวียงลอ 2 รหัสวิชา ศค 23083 จำนวน 2 หน่วยกิต (80 ชั่วโมง)สาระการพัฒนาสังคม ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมีเนื้อหาดังนี้ 1)มีความรู้ความเข้าใจ เห็นคุณค่าและสืบทอดศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีของประเทศในทวีปเอเชีย 2)มีความรู้ความเข้าใจดำเนินชีวิตตามวิถีประชาธิปไตย กฎระเบียบของประเทศเพื่อนบ้านศึกษาและฝึกทักษะ 3)ประวัติความเป็นมา สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ประวัติความเป็นมา ภูมิศาสตร์กายภาพ เศรษฐศาสตร์ ของท้องถิ่นเวียงลอ 4)การเมืองการปกครองในท้องถิ่นเวียงลอ การเมือง การศึกษา สาธารณูปโภคของท้องถิ่นเวียงลอ 5)ลักษณะทางสังคม

วัฒนธรรมประเพณี ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี ท้องถิ่นเวียงลอ 6)แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญา ท้องถิ่นเวียงลอ 7)แผนการพัฒนาชุมชน สังคม ข้อกำหนดการอยู่ร่วมกันของคนท้องถิ่นเวียงลอ การวางแผนพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม การจัดทำแผนและ 8)การอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรม ท้องถิ่นเวียงลอเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความเข้าใจ ตระหนักเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การเมืองการปกครองโลก และการนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อความมั่นคงของชาติมีความรู้ความเข้าใจเห็นคุณค่าและสืบทอดศาสนาวัฒนธรรม ประเพณีของประเทศ ในสังคมโลกมีความรู้ความเข้าใจ ดำเนินชีวิต ตามวิถีประชาธิปไตย กฎระเบียบ ของประเทศในโลกมีความรู้ความเข้าใจหลักการพัฒนาชุมชนสังคมสามารถวิเคราะห์ข้อมูลและเป็นผู้ นำ ผู้ตามในการพัฒนาตนเองครอบครัว ชุมชน สังคม ให้สอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ปัจจุบัน

รายวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวิถีชีวิตคนเวียงลอ 3 รหัสวิชา สค 33103 จำนวน 2 หน่วยกิต(80 ชั่วโมง) สาระการพัฒนาสังคม ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีเนื้อหา ดังนี้ 1) ประวัติความเป็นมาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ประวัติความเป็นมา ภูมิศาสตร์กายภาพ เศรษฐศาสตร์ ของท้องถิ่นเวียงลอ 2) การเมืองการปกครองในท้องถิ่นเวียงลอ การศึกษา สาธารณูปโภค ของท้องถิ่นเวียงลอ 3) ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี ท้องถิ่นเวียงลอ 4) แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญา ท้องถิ่นเวียงลอ 5) กฎหมายเกี่ยวกับการท่องเที่ยว กฎหมายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวการสร้างจิตอาสาเพื่อพัฒนาชุมชน 6) การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นเวียงลอ กระบวนการสืบค้นประวัติศาสตร์โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน แนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ของท้องถิ่นเวียงลอและ 7)การสืบสานและอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นเวียงลอเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้ มีความรู้ ความเข้าใจ ตระหนักเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การเมืองการปกครองโลก และการนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อความมั่นคงของชาติ มีความรู้ความเข้าใจเห็นคุณค่า และสืบทอดศาสนาวัฒนธรรม ประเพณีของประเทศ ในสังคมโลก มีความรู้ความเข้าใจ ดำเนินชีวิต ตามวิถีประชาธิปไตย กฎระเบียบ ของประเทศในโลก มีความรู้ความเข้าใจหลักการพัฒนาชุมชนสังคมสามารถวิเคราะห์ข้อมูลและเป็นผู้ นำ ผู้ตามในการพัฒนาตนเองครอบครัว ชุมชน สังคม ให้สอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ปัจจุบัน

การพัฒนาหลักสูตร ทั้ง 3 ดับ ได้รับการอนุมัติหลักสูตร จากสถาบันสถาบันพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยภาคเหนือ เพื่อใช้จัดการเรียน ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอจุน สำหรับนักศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้ง 3 ระดับ ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2560

แนวทางในการดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในครั้งต่อไป หลักสูตรที่ได้พัฒนา มาแล้วนี้ นำไปใช้สักระยะหนึ่ง อาจทำให้ได้ข้อมูลใหม่ เพื่อมาปรับปรุง และพัฒนาหลักสูตรใหม่ต่อไปเป็นลักษณะการพัฒนาหลักสูตรก้าวหน้า เกี่ยวกับการบริหารจัดการโบราณสถาน การสร้างรายได้ เกิดมูลค่าเพิ่มให้กับคนในชุมชนมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาศูนย์ศึกษาข้อมูลให้มีชีวิต ในขั้นตอนต่อไป

บทเรียนที่ได้จากการวิจัย

การเปลี่ยนแปลง ทีมนักวิจัยครูคน.อำเภอจุน

1. ได้รู้จักการทำงานร่วมกับชุมชน การพัฒนาให้คนในชุมชนสนใจประวัติศาสตร์ของตัวเอง การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน
2. กระบวนการศึกษาสภาพชุมชน ผ่านการสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในชุมชนและการร่วมกับชุมชนหาแนวทางในการพัฒนาคนในชุมชน
3. การบูรณาการงานของกศน.และวิจัยท้องถิ่น เพื่อสร้างกระบวนการในการศึกษาสภาพชุมชน

4. การวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายในชุมชน
5. การแสวงหาองค์ความรู้ในชุมชน ผ่านการศึกษาจากแหล่งต่างๆ อาทิ แหล่งเรียนรู้ ปรากฏในชุมชน การศึกษาเอกสารอ้างอิงจากอินเทอร์เน็ต รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง หนังสือ อื่นๆ
6. ได้ศึกษากระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสรุปประเด็นปัญหา
7. ได้ชุดความรู้ในการเก็บข้อมูลในชุมชน แบบสำรวจข้อมูลชุมชน ผังเครือญาติ แผนที่เดินดิน
8. มั่นใจในการทำงานร่วมกับชุมชน และเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน
9. เข้าถึงความต้องการของกลุ่มเป้าหมายในชุมชน มากขึ้น
10. รู้จักขั้นตอน กระบวนการวิจัยมากขึ้น และนำมาปรับใช้ในการจัดการเรียนการสอน แก่นักศึกษาตลอดถึงการทำงานในชีวิตประจำวัน
11. ครูสามารถปรับใช้กระบวนการวิจัย ไปใช้กับพื้นที่อื่น เพื่อนำปัญหามาแก้ไขทำให้เกิดการยอมรับมากขึ้น

บทเรียนที่ได้รับการเปลี่ยนแปลงกับเครือข่าย

เครือข่ายในชุมชนให้ความสนใจกับกิจกรรมงานวิจัยในพื้นที่ตำบลลออันผลสืบเนื่องมาจากคนในชุมชนให้ความสำคัญกับการศึกษาตนเอง ชุมชน แล้วสะท้อนผลในกิจกรรมของชุมชน อาทิ งานปุจฉาพญาลอ งานบวงสรวงพญาลอหรือกิจกรรมประเพณีในพื้นที่มีการพูดถึงทีมวิจัยการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอตำบลลอ อำเภอลอง จังหวัดพะเยา ทำให้ภาคส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่อำเภอลองมีความสนใจและต้องการมีส่วนร่วมเพื่อสนับสนุนงานวิจัยดังกล่าวซึ่งในช่วงที่ผ่านมา กิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนเวียงลอจะจัดโดยภาคส่วนราชการเป็นผู้จัด พอมีกิจกรรมวิจัยชุมชนทำให้เกิดการพัฒนาคนในชุมชนให้สามารถที่จะดำเนินกิจกรรมโดยคนในชุมชนมากขึ้นทำให้ภาคีเครือข่ายเริ่มมีความสนใจในชุมชนเวียงลอ

จากการทำวิจัยท้องถิ่น “การสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอตำบลลอ” ทำให้ชุมชนเข้าใจตนเองมากขึ้น ส่งผลต่อการทำงานกลับเครือข่ายอื่นที่เข้ามาทำกิจกรรมในชุมชน จากเดิมชุมชนจะเป็นคนให้อาศัยพื้นที่ในการจัดกิจกรรม เมื่อผ่านกระบวนการวิจัย ชุมชนสามารถทำงานแบบมีส่วนร่วมกับเครือข่ายได้มากขึ้น

บทเรียนที่ได้และความเปลี่ยนแปลงของชุมชน

จากที่ชุมชนไม่เข้าใจสภาพบริบทของชุมชนอย่างแท้จริงเมื่อผ่านกระบวนการแสวงหาปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนผ่านกระบวนการวิจัยทำให้ชุมชนสามารถสะท้อนปัญหาและหันมาให้ความร่วมมือในการศึกษาชุมชนมากขึ้น มีการวางแผน อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต การแสวงหาประวัติศาสตร์ด้วยกระบวนการที่เกิดขึ้นจากการวิจัยระหว่างชุมชนและ กศน. ชุมชนสามารถออกแบบกิจกรรม เครื่องมือในการเก็บข้อมูลภายในชุมชน รวมถึงอภิปรายแลกเปลี่ยนภายในชุมชนมากขึ้นทำให้เห็นข้อมูลลึกย่อยของบริบทชุมชนที่ไม่มีบุคคลภายนอกได้ศึกษามาก่อน

ชุมชนเกิดการแสวงหาความรู้ และค้นหาแหล่งเรียนรู้ของตนเอง ผ่านความร่วมมือของคนในชุมชน มีความร่วมมือกันเพื่อที่จะจัดการและศึกษาองค์ความรู้ และบริหารจัดการชุมชน มีการดึงคนรุ่นใหม่มาร่วมศึกษา และคนในชุมชนสามารถให้ข้อมูลกับบุคคลที่มาศึกษาได้มากขึ้น รวมถึงชุมชนมีการพัฒนาสถานที่ให้บริการในชุมชน เพื่อเตรียมสำหรับการให้บริการนักท่องเที่ยว ทำให้เกิดการพัฒนามาในชุมชนเวียงลอ

บทเรียนที่ได้และความเปลี่ยนแปลงของกศน.อำเภอลอง

ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอลอง ได้พัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ในกระบวนการวิจัยท้องถิ่น นำกระบวนการวิจัยมาปรับใช้ในกระบวนการทำงานการจัดการเรียนการสอนทำให้

เกิดคุณภาพ เมื่อผ่านกระบวนการวิจัยการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอตำบลลอ อำเภอลอง จังหวัดพะเยา จะทำให้ กศน.อำเภอลองได้หลักสูตรวิชาเลือกวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวิถีชีวิตชีวิตคนเวียงลอเพื่อใช้จัดกระบวนการเรียนการสอนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้ง 3 ระดับ คือ ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย

บทเรียนที่ได้และความเปลี่ยนแปลงหน่วยงานในชุมชน

ในระยะแรกของการวิจัย เป็นช่วงแรกที่กลุ่มหน่วยงาน องค์กรต่างๆ ในชุมชนยังเข้ามาเกี่ยวข้องน้อย เพราะเน้นการสำรวจ บริบทของชุมชนบ้านเวียงลอ และการศึกษาประวัติศาสตร์และการแลกเปลี่ยนกับคนในชุมชน แต่กิจกรรมในชุมชนโดยภาคีเครือข่ายจัดก็มีการจัดกิจกรรมในชุมชนอย่างต่อเนื่อง และชุมชนก็ให้ความสำคัญกับงานวิจัย และสะท้อนผลให้หน่วยงานต่างๆ เพิ่มมากขึ้น และหลายหน่วยงานพร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการเอื้อเพื่อข้อมูลเพื่อใช้ในการประกอบให้วิจัยสมบูรณ์มากขึ้น ซึ่งในระยะที่ 2 ของการทำวิจัยจะมีการขอความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและช่วยพัฒนางานวิจัยรวมถึงการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมระหว่างชุมชนกับเครือข่าย ชุมชนกับ กศน. เพราะในระยะแรกที่ศึกษาพบว่าข้อมูลบางส่วนทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ยังไม่สมบูรณ์ ข้อมูลผังเครือญาติยังไม่สมบูรณ์ต้องมีการศึกษาเพิ่มเติมจากเครือข่ายทั้งหน่วยงานสาธารณสุข สำนักงานทะเบียนเพื่อศึกษาข้อมูลเครือญาติที่ไม่สามารถศึกษาได้จากแบบสอบถามเพื่อนำมาใช้ประกอบงานวิจัย จากกลุ่มหน่วยงานภาคีเครือข่าย และองค์กรต่างๆ

จากการดำเนินงานการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอตำบลลอ อำเภอลอง จังหวัดพะเยา และวางแผนการดำเนินงาน การวิเคราะห์บริบทชุมชน การแบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงานเพื่อศึกษาบริบทชุมชน ความรู้ ภูมิปัญญา สภาพแวดล้อมทางกายภาพ การตั้งเมือง การตั้งเรือนผู้ปกครองในอดีต ที่จะสัมพันธ์เชื่อมโยงกับการตั้งถิ่นฐานของเวียงลอ การเปลี่ยนแปลงสภาพลำน้ำ ที่อดีตเป็นแหล่งทรัพยากรทำมาหากิน โดยการจัดกิจกรรมตามแผนดังต่อไปนี้ 1) เวทีชี้แจงทำความเข้าใจต่อโครงการวิจัยให้กับคนในชุมชน 2) ทบทวนประวัติศาสตร์ ที่เน้นความเคลื่อนไหวของชุมชนท้องถิ่น 3) สำรวจข้อมูลบริบทชุมชน ความรู้ ภูมิปัญญา สภาพแวดล้อมทางกายภาพ 4) เวทีสัมภาษณ์ พูดคุยกับชาวบ้าน ผู้รู้ ภูมิปัญญา ในชุมชน เกี่ยวกับสภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในการดำเนินการจัดกิจกรรมวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อพิธีกรรมต่างๆ กับวิถีชีวิตชุมชนในรอบปีผ่านข้อมูลแบบสอบถามบริบทชุมชน ผังเครือญาติ และแผนที่เดินดิน 5) เวทีรวบรวมองค์ความรู้ของชุมชนเพื่อออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่น 6) เวทีวิเคราะห์และสรุปผลการสืบค้นองค์ความรู้ของชุมชน 7) ชุมชนและครู กศน.ร่วมกันรวบรวมวิเคราะห์สรุปผลองค์ความรู้ที่ศึกษามาได้ พร้อมกับหาแนวทางในการเก็บข้อมูลให้สมบูรณ์ที่สุดเพื่อพัฒนาให้เป็นองค์ความรู้สำหรับใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานของชุมชน และ8) สรุปเนื้อหาที่ได้รับ

5.2 การอภิปรายผล

จากการศึกษาชุมชนผ่านกระบวนการวิจัยท้องถิ่น โดยการสร้างกระบวนการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ ตำบลลอ อำเภอลอง จังหวัดพะเยา รวมถึงการพัฒนารูปแบบของศูนย์ศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์สำหรับการศึกษาและพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนนั้นมีส่วนสัมพันธ์กับหลายทฤษฎี ที่นักวิจัยใช้ในระหว่างการทำวิจัยในชุมชน เพื่อให้เกิดแนวทางในการศึกษาชุมชนเวียงลอ อย่างเป็นระบบและมีแบบแผนการพัฒนาชุมชนเวียงลอโดยอาศัยคนในชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชนด้วยตนเอง การเรียนรู้ การตัดสินใจอย่างมีระบบ โดยคนในชุมชนเอง เป็นการนำไปสู่ทางออกของปัญหาและพัฒนาชุมชนโดยคนภายในชุมชน เป็นผลทำให้เกิดความเข้มแข็งจากความร่วมมือของคนในชุมชน

ในการร่วมกับชุมชนในการศึกษาข้อมูลมีการเริ่มต้นในการชักชวนให้ประชาชนในพื้นที่ร่วมทำการวิจัย ซึ่งการทำให้เกิดการมีส่วนร่วมโดยการโน้มน้าวให้เกิด ความอยาก ในการที่จะร่วมพัฒนาชุมชน ตามแนวคิด ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass Persuasion) Maslow (อ้างถึงใน อคิน รพีพัฒน์, 2527: 7-8) กล่าวว่า การเกลี้ยกล่อม หมายถึง การใช้คำพูดหรือการเขียน เพื่อมุ่งให้เกิดความเชื่อถือและการกระทำ ซึ่งการ เกลี้ย กล่อมมีประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการปฏิบัติงานและถ้าจะให้เกิดผลดีผู้เกลี้ยกล่อมจะต้องมี ศิลปะในการสร้างความสนใจในเรื่องที่จะเกลี้ยกล่อม เน้นการให้ความสำคัญ ความต้องการทางด้านสังคม (social needs) ได้แก่ ความต้องการความรัก ความต้องการที่จะให้สังคมยอมรับว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียง (self-esteem needs) ได้แก่ ความภาคภูมิใจ ความต้องการดีเด่นใน เรื่องหนึ่งที่จะให้ได้รับการยกย่องจากบุคคลอื่น ความต้องการ ด้านนี้เป็นความต้องการระดับสูงที่เกี่ยวกับความ มั่นใจในตัวเองในเรื่องความสามารถ และความสำคัญของบุคคล ร่วมกับ ทฤษฎีเสริมแรงของ Skinner ถือเป็น ทฤษฎีที่อยู่บนพื้นฐานทางพฤติกรรมแห่งการจูงใจ ใช้หลักการวางเงื่อนไขแบบการกระทำ และเห็นว่า พฤติกรรมจะชักจูงโดยผลกรรม ซึ่งผลกรรมเป็นสิ่งที่ได้รับหลังจากที่แสดงพฤติกรรมนั้นอีก เรียกว่าตัว เสริมแรง (Rein forcer) ส่งผลต่อการร่วมมือในการทำวิจัย

การดำเนินงานวิจัยภายใต้โจทย์ สืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนใน ชุมชนเวียงลอ ตำบลลอ อำเภอลือ จังหวัดพะเยา เพื่อสร้างความเข้าใจและการวางแผนการทำงานร่วมกัน ระหว่างครู กศน. และทีมวิจัยชุมชน โดยกำหนดเป้าหมายและขั้นตอนการทำงานนำบทเรียนที่ได้จากสภาพ ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนมาเป็นตัวตั้งแล้วร่วมกันค้นหาสิ่งที่ต้องการให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อให้การ ดำเนินงานเป็นระบบที่วิจัยได้ใช้ ทฤษฎีระบบ (System theory) สามารถช่วยผู้บริหารกำหนดขอบเขตของ องค์การและการใช้ระบบย่อย (Subsystem) ซึ่งเป็นระบบต่างๆภายในระบบที่มีปฏิสัมพันธ์กัน ผู้บริหารที่มี แนวคิดเชิงระบบจะมององค์การในลักษณะมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ในกรณีที่เป็นระบบปิด (Close system) จะไม่มีระบบที่มีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมโดยมีความสมบูรณ์ในตัวเอง ส่วนระบบเปิด (Open system) จะเป็นระบบที่มีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและได้รับการป้อนกลับ ดังนั้นทุกองค์การจึงเป็นระบบ เปิดเพื่อจุดประสงค์ในสิ่งเดียวกัน ระบบอาจประกอบด้วยบุคลากร เครื่องมือ วัสดุ วิธีการ การจัดการ ซึ่ง ทั้งหมดนี้จะต้องมีระบบในการจัดการเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์เดียวกัน คำว่า "ระบบ" เป็นคำที่มีการเกี่ยวข้องกับ การทำงานและหน่วยงานและนิยมใช้กันมาก เช่น ระบบธุรกิจ (Business System) ระบบสารสนเทศ (Management Information System) ระบบการเรียนการสอน (Instructional System) ระบบเครือข่าย คอมพิวเตอร์ (Computer Network System) เป็นต้น เมื่อทำการศึกษาระบบใดระบบหนึ่ง นักวิเคราะห์ ระบบจะต้องเข้าใจการทำงานของระบบนั้นให้ถี่ โดยการศึกษาระบบทำอะไร (What) ทำโดยใคร (Who) ทำเมื่อไร (When) และทำอย่างไร (How) นักวิเคราะห์ระบบ (System Analyst หรือ SA) ซึ่งได้แก่ บุคคลที่มี หน้าที่วิเคราะห์และออกแบบระบบจะต้องเข้าใจการทำงานของระบบนั้น ๆ ว่าเป็นอย่างไรและอะไรคือความ ต้องการของระบบ ได้มีผู้ที่ให้ความหมายและคำอธิบาย ของคำว่า "ระบบ" ไว้หลายท่านด้วยกัน เช่น บานาธี (Banathy, 1968) ให้ความหมายของระบบว่าเป็นการรวบรวมสิ่งต่าง ๆ ทั้งหลายที่มนุษย์ได้ออกแบบ และคิด สร้างสรรค์ขึ้นมา เพื่อจัดดำเนินการให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่วางไว้ ทำให้การวางแผนการทำงานวิจัย มี ความเป็นระบบมากขึ้น

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยการทำวิจัย โดยใช้ข้อมูลจากชุมชนระหว่างการศึกษา ผลักดันให้เกิด หลักสูตรท้องถิ่นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ และครู กศน. อำเภอลือ ที่มาจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาเป็นหลักสูตรกระบวนการเรียน การสอนสอดคล้องกับ นโยบายและจุดเน้นสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย(

2555 : 157) ได้กล่าวว่า “คิดเป็น” เป็นคำเฉพาะที่หมายรวมทุกอย่างไว้ในตัวแล้ว เป็นคำที่บูรณาการการเอา คิด การกระทำ การแก้ปัญหา ความเหมาะสม ความพอดี ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี คุณธรรมจริยธรรม มารวมไว้ในคำว่า “คิดเป็น” หมดแล้ว นั่นคือ ต้องคิดเป็น คิดชอบ ทำเป็น ทำชอบ แก้ปัญหาได้อย่างมี คุณธรรมและความรับผิดชอบ ไม่ใช่เพียงแค่คิดอย่างเดียว เพราะเรื่องดังกล่าวเป็นข้อมูลที่ต้องนำมา ประกอบการคิด การวิเคราะห์อย่างพอเพียงอยู่แล้ว

กระบวนการเรียนรู้ตามทิศทางของ “คิดเป็น” ผู้เรียนสำคัญที่สุดผู้สอนเป็นผู้จัดโอกาสจัดกระบวนการ จัดระบบข้อมูลและแหล่งเรียนรู้รวมทั้งกระตุ้นให้กระบวนการคิด การวิเคราะห์ที่ได้ใช้ข้อมูลอย่างหลากหลาย ลึกซึ้งและพอเพียง นอกจากนั้น “คิดเป็น”

จากการเริ่มต้นในการจัดทำหลักสูตร โดยเน้นคนในชุมชน ร่วมจัดทำทำให้เกิดการคิดเป็น ใน การศึกษาและรวบรวมความรู้โดยคนในชุมชน และนำมาพัฒนาเป็นหลักสูตรวิชาเลือกโดยครู กศน.ร่วมกัน ออกแบบ ในการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับเนื้อหา และโครงสร้างของหลักสูตร ทำให้เป็นหลักสูตรสำหรับให้ นักศึกษา กศน.ได้ศึกษา

แนวทางในการดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในครั้งต่อไป หลักสูตรที่ได้พัฒนามาแล้ว นำไปใช้สักระยะหนึ่ง อาจทำให้ได้ข้อมูลใหม่ เพื่อมาปรับปรุง และพัฒนาหลักสูตรใหม่ต่อไป เป็นลักษณะการ พัฒนาหลักสูตรก้าวหน้า เกี่ยวกับการบริหารจัดการโบราณสถาน การสร้างรายได้ เกิดมูลค่าเพิ่มให้กับคนใน ชุมชนมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาศูนย์ศึกษาข้อมูลให้มีชีวิต ในขั้นตอนต่อไป

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ปัญหาและอุปสรรค

- **ครู กศน.** งานวิจัยชุมชนยังเป็นเรื่องใหม่ ยังไม่เข้าใจถึงรูปแบบกระบวนการวิจัยท้องถิ่นครบถ้วนทุก กิจกรรมและทำให้การทำวิจัยในพื้นที่เกิดความไม่ต่อเนื่องขั้นตอนรวมถึงกระบวนการซึ่งได้มาของข้อมูลของ กลุ่มเป้าหมาย

- **ทีมนักวิจัยชุมชนบ้านเวียงลอ** ขาดความรู้ ทักษะในการจัดเก็บความรู้ทำให้การข้อมูลไม่เป็นไปใน ทิศทางเดียวกันจนมีการพัฒนาอบรมเพิ่มเติมการทำเครื่องมือวิจัยทำให้เห็นภาพงานวิจัยที่ชัดเจน ถ้าได้ เครื่องมือและแนวทางที่ชัดเจนจะทำให้พัฒนางานวิจัยให้ตรงตามแผนการดำเนินงานมากขึ้น การใช้เครื่องมือ การสืบค้นผิดประเภททำให้ล่าช้าในการทำวิจัย

- **ระดับชุมชน** ยังไม่เข้าใจถึงกระบวนการทำวิจัยในพื้นที่ชุมชนและกลัวการทำวิจัยครั้งนี้จะเหมือน การทำวิจัยที่ผ่านมาเพราะมีการทำวิจัยในพื้นที่ชุมชนเวียงลอเกิดขึ้นมาหลายครั้งแต่ไม่ส่งผลต่อการพัฒนา คุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

- **ระดับนโยบาย**

1. ภาระงาน หน้าที่รับผิดชอบของครู กศน. เช่น การประชุม อบรม ฯลฯ ทำให้บางครั้งการเข้า ชุมชน เป็นไปอย่างไม่สม่ำเสมอ

2. การจัดการเรียนการสอนที่มีการพบกลุ่มมากขึ้น ทำให้ครูในพื้นที่บางครั้งไม่สามารถทำงานตาม แผนการวิจัยได้ รวมถึงนักวิจัยทีม กศน.อำเภอจุน มีคณะครูอยู่หลายตำบลทำให้การดำเนินงานในพื้นที่ตำบล ลอดต้องรองานตามภารกิจหน้าที่แล้วเสร็จจึงจะสามารถเข้าชุมชนได้ ทำให้เกิดความขาดช่วงในการเข้าชุมชนใน บางครั้ง

5.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนากระบวนการวิจัย

สำหรับ วิจัยท้องถิ่น “โครงการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ ตำบลลอ อำเภอลอง จังหวัดพะเยา เป็นโครงการวิจัยที่มีเนื้อหาที่กว้างมาก และยังมีความซับซ้อนของเนื้อหาเพราะยังไม่มีงานวิจัยในชุมชนมาก่อนในการพัฒนาคนในชุมชนเพื่อค้นหาบริบทชุมชนของตัวเอง ในการพัฒนางานวิจัยครั้งต่อไปควรนำผลของการศึกษาไปปรับใช้ในการพัฒนาชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

5.4.3 ข้อเสนอแนะจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำปาง

คนในชุมชนเวียงลอเห็นความสำคัญในการศึกษาเรื่องราวประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีการเรียงร้อยเชื่อมต่อกันระหว่างชุมชนในอดีตและชุมชนปัจจุบัน ผ่านการสะท้อนวิถีชีวิต สังคม และวัฒนธรรม ทำให้คนในชุมชนเกิดความรัก ห่วงแหนและมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดเรื่องราวประวัติศาสตร์วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี

ทีมวิจัยในส่วนของ กศน.อำเภอลอง และทีมวิจัยชุมชน เริ่มต้นจากการทำประชาคมซ้ำๆ เพื่อค้นหาปัญหาที่แท้จริงที่เกิดขึ้นกับชุมชน พบว่า ประเด็นที่ถูกสะท้อนในเวทีคือ คนในชุมชนขาดการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทางด้านประวัติศาสตร์ ขาดองค์ความรู้และกระบวนการในการถ่ายทอด ในการถ่ายทอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ให้คนภายนอกชุมชน จึงนำไปสู่การออกแบบงานทำงานวิจัยโดยสร้างแนวร่วมและรูปแบบการเรียนเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ร่วมกันระหว่างครู กศน.อำเภอลองและคนในชุมชนพื้นที่เวียงลอ เพื่อทบทวนวิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมของคนในพื้นที่บ้านเวียงลอ ตลอดจนถึงประวัติศาสตร์คนในพื้นที่บ้านเวียงลอ ชุมชนเริ่มเห็นความสำคัญของการมองตัวเอง เกิดแนวทางในการศึกษาเรียนรู้ชุมชนผ่านกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุดเครื่องมือเพื่อสืบค้นเกี่ยวกับวิถีชีวิตประวัติศาสตร์และสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านเวียงลอ เชื่อมโยงความรู้จากภายนอก โดยอาศัยภาคีเครือข่าย ผู้รู้ ภูมิปัญญา แหล่งเรียนรู้ และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต ด้วยตนเอง เพื่อพัฒนาเป็นองค์ความรู้สำคัญที่จะใช้ในการถ่ายทอดและยังเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาชุมชน ผ่านเครื่องมือที่เป็นผังเครือญาติ ชุดเก็บข้อมูลพื้นฐานชุมชน และ แผนที่เดินดิน ในส่วนของ กศน.อำเภอลองได้ใช้กระบวนการวิจัยเพื่อศึกษาท้องถิ่น และนำองค์ความรู้ที่ได้มาเป็นหลักสูตรท้องถิ่น สำหรับใช้ในการศึกษาสำหรับนักศึกษา กศน. และประชาชนทั่วไป รวมถึงบูรณาการงานของ กศน. กับชุมชน ทำให้เกิดการยอมรับและ พัฒนาการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน

กระบวนการศึกษาโดยกระบวนการวิจัยทำให้ชุมชนได้รู้จักประวัติศาสตร์ของตนเองและเกิดภาคภูมิใจ มีข้อมูลสารสนเทศพื้นฐานสามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี แต่ต้องมีการออกแบบให้มีความลงตัวทั้งในเรื่องของความรู้ และระบบบริหารจัดการโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม กศน.อำเภอลอง ได้นำร่องข้อมูลไปพัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อให้ นักศึกษาได้ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น รวมถึงส่งเสริมการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ใช้ศูนย์ข้อมูลบ้านเวียงลอ เป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับนักศึกษา กศน. และ คนภายนอกที่สนใจ เป็นอีกแรงขับเคลื่อนที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนในการเรียบเรียงประวัติศาสตร์ของตนเอง ซึ่งสามารถใช้เป็นสะพานในสร้างความเข้มแข็งของคนในชุมชนในการพัฒนาในอีกหลายด้าน

ในมุมของข้อเสนอแนะต่อโครงการมองว่าหากฐานความรู้ที่ได้สามารถนำไปพัฒนาต่อยอดในกลุ่มของเด็กและเยาวชน เพื่อให้เยาวชนมีโอกาสสัมผัสคุณค่า 3 ด้าน จากกระบวนการวิจัยที่ทางทีมวิจัยได้ทดลองปฏิบัติ ซึ่งประกอบด้วย

1.ด้านการเรียนรู้ หากกระบวนการสืบค้นความรู้ดังกล่าวสามารถฝึกให้เด็กได้พัฒนาทักษะการตั้งคำถาม การหาแหล่งข้อมูล การเก็บข้อมูล การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล หลักฐานและการวิเคราะห์

ซึ่งเป็นทักษะของความเป็นวิทยาศาสตร์ การฝึกทำวิจัยจากเรื่องราวในท้องถิ่นที่ใกล้ตัวจะทำให้เด็กเรียนรู้ได้เร็ว เห็นรูปธรรมและความหมายได้ชัด การสืบค้นเรื่องราวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นผ่านช่วงเวลาที่ยาวนานพอจะทำให้ผู้ศึกษาสามารถเข้าใจสาเหตุของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ การที่เด็กได้มีโอกาสสร้างการเรียนรู้ในลักษณะนี้จะช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ให้เข้าใจเหตุผลของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญมาก หากจะปูพื้นฐานด้านทักษะการเรียนรู้ การกำหนดเรื่องราวใกล้ตัวเพื่อสร้างสิ่งแวดล้อมของการเรียนรู้จึงจำเป็นอย่างยิ่ง ที่สำคัญกระบวนการจัดการเรียนรู้เหล่านี้ต้องมีการเสริมแรงร่วมกันทั้งในส่วนของโรงเรียน กศน. และคนในชุมชน

2. ด้านสำนักท้องถิ่น เรื่องราวของท้องถิ่นมีหลากหลายประเด็นที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น อาทิ เรื่องของพิธีกรรม ความเชื่อ ภูมิปัญญา การตั้งถิ่นฐาน วิถีการดำรงชีวิต ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี โบราณสถาน โบราณวัตถุ เครือญาติ การเรียนรู้เรื่องต่าง ๆ เหล่านี้จะทำให้เยาวชนได้มีโอกาสสัมผัสคุณค่าของมรดกที่สั่งสมมา เกิดความตระหนักในคุณค่า ความภูมิใจ ความรู้สึกมีศักดิ์ศรี และความผูกพันกับท้องถิ่น มีสำนึกที่จะทำงานเพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้าให้ท้องถิ่นของตน

3. ด้านความสัมพันธ์ในชุมชน กระบวนการทำวิจัยที่让孩子ได้เป็นผู้ไปสืบค้นเรื่องราวประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ทำให้เด็กได้มีโอกาสไปคุยกับผู้เฒ่าผู้แก่ และคนในชุมชน เกิดความสัมพันธ์ในลักษณะที่ชื่นชมกันและกันมากขึ้น ทั้งเด็กที่เคารพความรู้ของผู้ใหญ่ และผู้ใหญ่ที่มีความสุขเมื่อได้ถ่ายทอดเรื่องราวให้ลูกหลานในชุมชนฟัง

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต่างจากประวัติศาสตร์ชาติตรงที่เรื่องราวที่ศึกษาเป็นเรื่องในท้องถิ่น มีเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นจริง มีพยานหลักฐานให้เห็นหรือพูดคุยกันได้ การได้พูดคุยเรื่องราวในอดีตนอกจากจะไปฟื้นความทรงจำของผู้เฒ่าผู้แก่แล้ว ยังมักมีผลต่อการฟื้นพลังความคิดและความสุขร่วมกัน กระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจะทำให้เห็นตัวละคร และทำให้ทั้งเด็กและคนในชุมชนเห็นว่าตัวเขาหรือบรรพบุรุษเขามีที่ยืนอยู่ในประวัติศาสตร์การสร้างถิ่นฐานของชุมชนในท้องถิ่น เขาเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างบ้านแปงเมืองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนกระบวนการสร้างการเรียนรู้เช่นนี้จึงมีผลไปเปลี่ยนทั้งการเรียนรู้สำนึกและความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น และนี่คือพลังที่จะผลักดันให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถเลือกทิศทางเดินไปสู่อนาคต

บรรณานุกรม

- โกวิท พวงงาม. (2545). การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน. ม.ป.ท.
- จุฬารักษ์ โสตะ. (2543). แนวคิด ทฤษฎี และกลยุทธ์การพัฒนาสุขภาพ.ขอนแก่น : ภาควิชาสุขศึกษา คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- จิต นิลพานิช และกุลธนา ธนาพงศธร. (2532). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ชนบท. ในเอกสารการสอนชุดวิชาความรู้ทั่วไปสำหรับการพัฒนาระดับตำบล หมู่บ้าน (พิมพ์ครั้งที่ 3, หน่วยที่ 8) . นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ดร.เมตต์เมตต์การุณจิต .(2553).การบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม :ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และราชการ.พิมพ์ครั้งที่ 2 (ฉบับปรับปรุง). กรุงเทพฯ : บุ๊คพอยท์
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. (2546). การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิคและกรณี ตัวอย่าง. กรุงเทพมหานคร: 598 .
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2527). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2543). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา.กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- มานพ ชูนิล และภราดี บุตรศักดิ์ศรี.(2548). จิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การเบื้องต้น.กรุงเทพฯ: สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ
- ยุพาพร รูปงาม. (2545). การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงบประมาณในการปฏิรูป ระบบราชการ. ภาควิชาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. (2531). การพัฒนาชนบทไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรรณศิลป์.แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ส่งเสริมการปกครองตนเองทางอีสาน ฉบับที่4 ประจำเดือนสิงหาคม 2555 คอลัมน์ บ้านเมืองเรื่องของเรา.สืบค้นจาก<http://e-shann.com/?p=989> เข้าถึงเมื่อ 10 ธันวาคม 2559.
- วินัย วิไลลักษณ์.(2549).(Motives) และ การจูงใจ (Motivation).กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์.(2545).ทฤษฎีองค์การ.กรุงเทพฯ:บริษัท ธรรมสาร
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์.(2550). พฤติกรรมผู้บริโภค.กรุงเทพฯ :บ้านเสรีรัตน์
- สุรีย์ จันทรมาลี. (2541). การมีส่วนร่วมของตัวแทนชุมชนเขตเมือง ในการเผยแพร่ความรู้โรคเอดส์.วารสารสุขศึกษา คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สำนักงาน กศน. สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ.(2556).รายวิชาคิดเป็นกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (ทร02029).กรุงเทพฯ:สำนักงาน กศน. สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
- สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ สำนักมาตรฐานอุดมศึกษาทบวงมหาวิทยาลัย.(2545).ชุดการวิจัยในชุมชน.พิมพ์ครั้งที่ 1.นนทบุรี:เอส.อาร์.พรินติ้งแมนโปรดักส์

สำนักมาตรฐานการศึกษา, สำนักงานสภาพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา และทบวงมหาวิทยาลัย. (2545). ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ชุดวิชาการวิจัยชุมชน. กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง.

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2555). รายวิชาทักษะการเรียนรู้ (ทร11001) ระดับประถมศึกษา (ฉบับปรับปรุง 2554). กรุงเทพฯ

เสาวนีย์ เตือนเด่นและคณะ (2558) การมีส่วนร่วมในการทำงานของบุคลากร. กรุงเทพฯ: สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

อศิน รพีพัฒน์. (2527). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภารพิมพ์.

อรทัย ก๊กผล. (2546). คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน. กรุงเทพฯ : มูลนิธิปัญญาโทสำหรับนักบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก. การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย

1) ยกระดับการพัฒนาศักยภาพจากชาวบ้านนักวิจัยสู่ภาคีเครือข่าย Amazing Thai Host (RDG58N0010 การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเชิงสาธารณะ ด้านการศึกษา)

โครงการ “การสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เวียงลอตาบลล” โดยความร่วมมือของกศน.อ.จุน และชุมชนบ้านเวียงลอ ร่วมกันในการกำหนดแนวทางในการสืบค้นประวัติศาสตร์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนในมิติอื่นๆ

ผลที่เกิดขึ้นจากการที่ชุมชนแสวงหารูปแบบ และค้นหาข้อเท็จจริงร่วมกันเกี่ยวกับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญผ่านความร่วมมือของคนในชุมชน จนเกิดระบบบริหารจัดการชุมชนผ่านศูนย์ข้อมูลการเรียนรู้ เชื่อมโยงและสร้างพื้นที่ให้คนรุ่นใหม่มาร่วมศึกษา และพัฒนาสถานที่สำหรับให้บริการผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยว

จากชาวบ้านนักวิจัยที่มีความมั่นใจในการส่งผ่านข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์จาก

ประสบการณ์ของการทำวิจัย จึงได้รับคัดเลือกให้เป็นตัวแทนของชุมชนเพื่อเข้าร่วมโครงการพัฒนามาตรฐานของบุคลากรด้าน

การท่องเที่ยว กิจกรรมอำนวยความสะดวกและดูแลความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวและสถานที่ท่องเที่ยว “Amazing Thai Host” ในช่วงวันที่ 16 – 19 พฤษภาคม 2560 ณ ห้องกินรี โรงแรมลักษวรรณ รีสอร์ท เชียงราย และยังได้รับการเสริมทักษะอย่างต่อเนื่องจากโครงการดูแลทรัพยากรเส้นทางศิลปวัฒนธรรมของชาติของพระสังฆาธิการ ประจำปี 2560 ณ ห้องกินรี โรงแรมลักษวรรณ รีสอร์ท เชียงราย วันที่ 5-6 กรกฎาคม 2560 จนครั้งสุดท้ายถูกเติมเต็มศักยภาพเพื่อให้มีความพร้อมในฐานะภาคีเครือข่าย ภายใต้โครงการพัฒนามาตรฐานของบุคลากรด้านการท่องเที่ยว ณ ห้องกินรี โรงแรมลักษวรรณ รีสอร์ท เชียงราย วันที่ 4-6 กันยายน 2560 จนได้รับใบประกาศนียบัตรการเป็นเจ้าหน้าที่อาสาสมัครของโครงการ Amazing Thai Host เพื่อทำหน้าที่แนะนำ ให้ความรู้กับผู้มาเยือน รวมถึงการเฝ้าระวังทรัพยากรศิลปวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งเป็นความภาคภูมิใจของคนในชุมชนอย่างยิ่ง

หากกระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทำให้เห็นบทบาทสำคัญของชุมชน ทำให้เกิดพื้นที่สาธารณะร่วมในการสร้างประวัติศาสตร์ในอีกมิติหนึ่งของชุมชน ซึ่งจัดได้ว่ากระบวนการสร้างการเรียนรู้เช่นนี้จะมีผลไปเปลี่ยนทั้งการเรียนรู้สำนึกและความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น และนี่คือพลังที่จะผลักดันให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถเลือกทิศทางการเดินไปสู่อนาคต

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
จังหวัดลำปาง
กันยายน 2560

2) พื้นที่วิจัย :พื้นที่แห่งการเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ของคนรุ่นหลัง

(RDG58N0010 การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเชิงสาธารณะ ด้านการศึกษา)

การสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเวียงลอ ตำบลลอ อำเภอลี้ จังหวัดพะเยามีเป้าหมายสำคัญในการสร้างกระบวนการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนริมน้ำอิงโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่สามารถนำมาพัฒนารูปแบบของศูนย์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์สำหรับการศึกษาและพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

รูปธรรมของศูนย์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์นอกจากเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสืบค้น ทั้งโบราณสถาน โบราณวัตถุ การบันทึกความทรงจำในครั้งอดีต ยังช่วยทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตสำหรับเยาวชน โดยเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2560 กลุ่มโรงเรียนจุน 2 ประกอบด้วย โรงเรียนบ้านสัถล่อ โรงเรียนบ้านสัถทุ่ง โรงเรียนบ้านพวงพยอม โรงเรียนบ้านน้ำจุน โรงเรียนบ้านล่อ โรงเรียนบ้านร่องย้าง โรงเรียนบ้านศรีเมืองชุม โรงเรียนบ้านร่องแมต โรงเรียนบ้านห้วยจั่ว โรงเรียนบ้านสันหลวง โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 24 ได้จัดกิจกรรมขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษากลุ่มสาระสังคมศึกษา(อุทยานประวัติศาสตร์) ซึ่งใช้พื้นที่วิจัยเป็นแหล่งเรียนรู้ มุ่งเน้นความรู้ประวัติความเป็นมาของพิพิธภัณฑสถานเวียงลอโดยมีคณาจารย์อาสาสมัคร และภูมิปัญญาท้องถิ่น และการป้อนจักรยานท่องเที่ยวชมฝั่งเมืองซากกำแพงเมืองเก่าวัดร้าง พระพุทธรูปหินทรายและพระพุทธรูปทองสำริดของโบราณสถานเวียงลอ

ศูนย์เรียนรู้ได้ทำหน้าที่ในการสร้างกระบวนการสืบค้นความรู้ฝึกให้เด็กได้พัฒนาทักษะการตั้งคำถาม การหาแหล่งข้อมูล การเก็บข้อมูล การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล หลักฐานและการ

วิเคราะห์ ซึ่งเป็นทักษะของความเป็นวิทยาศาสตร์ การฝึกทำวิจัยจากเรื่องราวในท้องถิ่นที่ใกล้ตัวจะทำ

ให้เด็กเรียนรู้ได้เร็ว เห็นรูปธรรมและความหมายได้ชัด การที่ได้มีโอกาสสร้างการเรียนรู้ในลักษณะนี้จะช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ให้เข้าใจเหตุผลของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญมากหากจะปูพื้นฐานด้านทักษะการเรียนรู้ การกำหนดเรื่องราวใกล้ตัวเพื่อสร้างสิ่งแวดล้อมของการเรียนรู้จึงจำเป็นอย่างยิ่ง ที่สำคัญกระบวนการจัดการเรียนรู้เหล่านี้ต้องมีการเสริมแรงร่วมกันทั้งในส่วนของโรงเรียน กศน. และคนในชุมชน

กระบวนการสร้างการเรียนรู้โดยกระบวนการวิจัยทำให้ชุมชนได้รู้จักประวัติศาสตร์ของตนเอง และเกิดความภาคภูมิใจ มีข้อมูลสารสนเทศพื้นฐานสามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี แต่ต้องมีการออกแบบให้มีความลงตัวทั้งในเรื่องของความรู้ และระบบบริหารจัดการโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
จังหวัดลำปาง
กันยายน 2560

ภาคผนวก ข. ภาพกิจกรรม

เวทีชี้แจงทำความเข้าใจต่อโครงการวิจัยให้กับคนในชุมชน

ทบทวนประวัติศาสตร์ที่เน้นประวัติศาสตร์ความเคลื่อนไหวของชุมชนท้องถิ่น

สำรวจข้อมูลบริบทชุมชน ความรู้ภูมิปัญญา สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ที่จะสัมพันธ์เชื่อมโยงกับการ
ตั้งถิ่นฐานของเวียงลอ การเปลี่ยนแปลงสภาพลำน้ำ

เวทีสัมภาษณ์ พูดคุย กับชาวบ้าน ผู้รู้ ภูมิปัญญา ในชุมชนเกี่ยวกับสภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นใน
การดำเนินการจัดกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรมต่างๆ กับวิถีชีวิตชุมชนในรอบปี

รวบรวมองค์ความรู้ของชุมชนเพื่อออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

เวทีวิเคราะห์และสรุปผลการสืบค้นองค์ความรู้ของชุมชน

เวที

สรุปผลการดำเนินงานระยะที่ 1 และจัดทำรายงานความก้าวหน้าระยะที่ 1

ประชุมวางแผนการทำงานวิจัยกับทีมงานในระยะที่ 2

สัมภาษณ์ภูมิปัญญาโดยใช้เครื่องมือฝังเครือญาติ

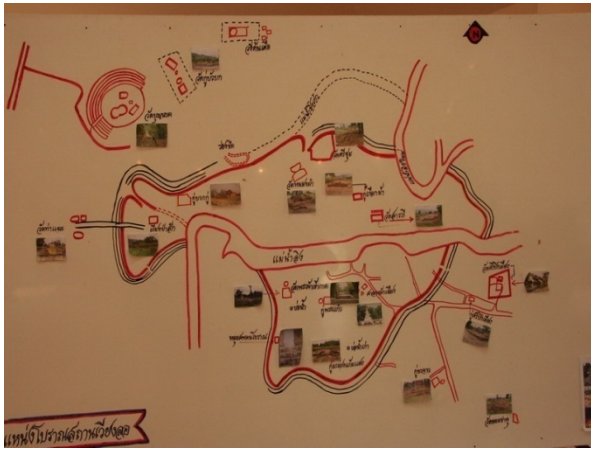
สำรวจข้อมูลพื้นฐานและบริบทชุมชน

เวทีสร้างชุดความรู้ด้านประวัติศาสตร์ของชุมชน

ภาคผนวก ค. ประวัติทีมวิจัย

1. ชื่อ-สกุล : นายชิต กาศสนุก **อายุ** 52 ปี
หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3560200418084
เกิดวันที่ 21 มิถุนายน 2507 หมู่ 10 โฉม
ที่อยู่ปัจจุบัน 118/2 หมู่ 1 ตำบลห้วยข้าวเก่า อำเภोजัน จังหวัดพะเยา 56150
สถานที่ติดต่อ ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภोजัน อำเภोजัน จังหวัดพะเยา 56150
E-mail address shit_2107@hotmail.com หรือ shit@nfe.go.th
เบอร์โทรศัพท์ติดต่อ 081-8848912
ตำแหน่ง ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภोजัน จังหวัดพะเยา
อาชีพ รับราชการครู
บทบาทในชุมชน จัด ส่งเสริม สนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในพื้นที่อำเภोजัน จังหวัดพะเยา

ประวัติการศึกษา

ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (ศษ.ม.) การบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ประสบการณ์ด้านงานวิจัย / งานพัฒนา / การทำงานกับชุมชน

1. การพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการงานส่งเสริมการอ่านของประชาชนวัยทำงาน ในเขตพื้นที่ให้บริการของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภोजัน จังหวัดพะเยา
2. รายงานการประเมินหลักสูตรวิชา อช03229 ข้าวหอมนิลศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภोजัน จังหวัดพะเยา
3. บริหารสถานศึกษาได้เป็นสถานศึกษาที่มีคะแนนการสอบวัดผลสัมฤทธิ์ปลายภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2557 คะแนนเฉลี่ยรายวิชาการพัฒนาตนเอง ชุมชน สังคม ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2557 คะแนนเฉลี่ยรายวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สูงสุดในเขตภาคเหนือ
4. บริหารสถานศึกษาได้รับเกียรติบัตร รางวัลที่ 1 ระดับภาคและรางวัลที่ 1 ระดับประเทศ ประเภทสถานศึกษาขนาดใหญ่ ด้านการส่งเสริมการอ่านดีเด่น ประจำปี พ.ศ. 2557
5. บริหารสถานศึกษาได้รับเกียรติบัตรสถานศึกษาแบบอย่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการบริหารจัดการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษา (สถานศึกษาพอเพียง)
6. บริหารสถานศึกษาในการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในพื้นที่อำเภोजัน จังหวัดพะเยา
7. เป็นคณะกรรมการระดับอำเภอและระดับจังหวัด ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่อำเภोजัน จังหวัดพะเยา

2. ชื่อ-สกุล : นายมนัส เวียงลอ **อายุ** 57 ปี
หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3560200095749

เกิดวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2503 หมู่โลหิต O
ที่อยู่ปัจจุบัน 74 หมู่ 11 ตำบลลอ อำเภอลอง จังหวัดพะเยา 56150
สถานที่ติดต่อ 74 หมู่ 11 ตำบลลอ อำเภอลอง จังหวัดพะเยา 56150
เบอร์โทรศัพท์ติดต่อ 081-7837294
บทบาทในชุมชน หัวหน้าทีมวิจัย
ประวัติการศึกษา
ระดับประถมศึกษา : โรงเรียนบ้านลอ อำเภอลอง จังหวัดพะเยา
ระดับมัธยมศึกษา : ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอลอง
จังหวัดพะเยา

ประสบการณ์ด้านงานวิจัย / งานพัฒนา / การทำงานกับชุมชน

1. เป็นผู้นำชุมชน

3.ชื่อ-สกุล : นางสาวศุภลักษณ์ เขียวเรือนนท์ อายุ 40 ปี
หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3570400787253
เกิดวันที่ : 4 กุมภาพันธ์ 2520 หมู่โลหิต O
ที่อยู่ปัจจุบัน : 272 หมู่ 2 ตำบลนาปรัง อำเภอลอง จังหวัดพะเยา 56140
สถานที่ติดต่อ : 272 หมู่ 2 ตำบลนาปรัง อำเภอลอง จังหวัดพะเยา 56140
E-mail address : Ke_supa@hotmail.com
เบอร์โทรศัพท์ติดต่อ : 087-1767579

บทบาทในชุมชน : นักวิจัย

ประวัติการศึกษา :

ระดับประถมศึกษา : โรงเรียนบ้านเอี่ยน อำเภอกะทิง จังหวัดเชียงราย
ระดับมัธยมศึกษา : โรงเรียนเทิงวิทยาคม อำเภอกะทิง จังหวัดเชียงราย
ระดับปริญญาตรี (คบ.) : สถาบันราชภัฏเชียงรายอำเภอมือง จังหวัดเชียงราย
ระดับปริญญาโท (กศ.ม.) : มหาวิทยาลัยพะเยาอำเภอมือง จังหวัดพะเยา

ประสบการณ์ด้านงานวิจัย / งานพัฒนา / การทำงานกับชุมชน

1. ศึกษาสภาพการจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน
พุทธศักราช 2551 ของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอลอง จังหวัดพะเยา มี
วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้น
พื้นฐานพุทธศักราช 2551 ของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอลอง จังหวัด
พะเยา

4. ชื่อ-สกุล : นางสาวกานต์ชนา มีฉลาด อายุ 49 ปี
หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3560200074261
เกิดวันที่ : 20 พฤษภาคม 2510 หมู่โลหิต B
ที่อยู่ปัจจุบัน : 215 หมู่ 5 ตำบลห้วยข้าวก่า อำเภอลอง จังหวัดพะเยา 56150
สถานที่ติดต่อ : 215 หมู่ 5 ตำบลห้วยข้าวก่า อำเภอลอง จังหวัดพะเยา 56150
E-mail address : noinfo20@gmail.com

เบอร์โทรศัพท์ : 081-0207301

บทบาทในชุมชน : นักวิจัย

ประวัติการศึกษา :

ระดับประถมศึกษา : โรงเรียนอนุบาลจันทบุรี อำเภोजันทบุรี จังหวัดจันทบุรี

ระดับมัธยมศึกษา : โรงเรียนจันทบุรีวิทยาคมอำเภोजันทบุรี จังหวัดจันทบุรี

ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) : สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลวิทยาเขตเกษตร
น่านอำเภอมือเมือง จังหวัดน่าน

ระดับปริญญาตรี (ศศ.บ.) : สถาบันราชภัฏเชียงรายอำเภอมือเมือง จังหวัดเชียงราย

ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพครู (ปวค.) : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
อำเภอมือเมือง จังหวัดพะเยา

ระดับปริญญาโท (กศ.ม.) : มหาวิทยาลัยพะเยาอำเภอมือเมือง จังหวัดพะเยา

ประสบการณ์ด้านงานวิจัย / งานพัฒนา / การทำงานกับชุมชน

1. การบริหารงานในชุมชน

2. สภาพการดำเนินงานการนิเทศภายใน กศน.ตำบล สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดพะเยา

5. ชื่อ-สกุล : นายพชร วงศ์ปิ่นตา อายุ 41 ปี

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3560200385232

เกิดวันที่ : 28 เมษายน 2518 หมู่โลหิต O

ที่อยู่ปัจจุบัน : 107 หมู่ 8 ตำบลห้วยข้าวกล้า อำเภोजันทบุรี จังหวัดจันทบุรี 56150

สถานที่ติดต่อ : 107 หมู่ 8 ตำบลห้วยข้าวกล้า อำเภोजันทบุรี จังหวัดจันทบุรี 56150

E-mail address : pudcha.wongpinta@gmail.com

เบอร์โทรศัพท์ : 089-9516228

บทบาทในชุมชน : นักวิจัย

ประวัติการศึกษา :

ระดับประถมศึกษา : โรงเรียนบ้านกัวแก้วอำเภोजันทบุรี จังหวัดจันทบุรี

ระดับมัธยมศึกษา : โรงเรียนจันทบุรีวิทยาคมอำเภोजันทบุรี จังหวัดจันทบุรี

ระดับปริญญาตรี : สถาบันราชภัฏลำปาง อำเภอมือเมือง จังหวัดลำปาง

ประสบการณ์ด้านงานวิจัย / งานพัฒนา / การทำงานกับชุมชน

1. การบริหาร และจัดการกองทุนในชุมชน

6. ชื่อ-สกุล : นางสาวคณินิจ กาศสนุก อายุ 39 ปี

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3560200410245

เกิดวันที่ : 5 กุมภาพันธ์ 2520 หมู่โลหิต O

ที่อยู่ปัจจุบัน : 31/1 หมู่ 5 ตำบลล่อ อำเภोजันทบุรี จังหวัดจันทบุรี 56150

สถานที่ติดต่อ : 31/1 หมู่ 5 ตำบลล่อ อำเภोजันทบุรี จังหวัดจันทบุรี 56150

E-mail address : Khanueng05@gmail.com

เบอร์โทรศัพท์ : 080-1267300

บทบาทในชุมชน : นักวิจัย

ประวัติการศึกษา :

ระดับประถมศึกษา : โรงเรียนบ้านน้ำจุนอำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดพะเยา

ระดับมัธยมศึกษา : โรงเรียนพญาเสืออนันตวิทยาอำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดพะเยา

ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) : วิทยาลัยพลศึกษาจังหวัดลำปางอำเภอเมือง
จังหวัดลำปาง

ระดับปริญญาตรี : สถาบันราชภัฏลำปาง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ประสบการณ์ด้านงานวิจัย / งานพัฒนา / การทำงานกับชุมชน

-

7. ชื่อ-สกุล : นายชัย จันทะวงศ์ อายุ 49 ปี

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3560200080539

เกิดวันที่ : 8 มกราคม 2510 หมู่ 10 ตำบล B

ที่อยู่ปัจจุบัน : 218 หมู่ 3 ตำบลห้วยข้าวกล้า อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดพะเยา 56150

สถานที่ติดต่อ : 218 หมู่ 3 ตำบลห้วยข้าวกล้า อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดพะเยา 56150

E-mail address : Chadjen_8181@hotmail.com

เบอร์โทรศัพท์ : 089-5561820

บทบาทในชุมชน : นักวิจัย

ประวัติการศึกษา :

ระดับประถมศึกษา : โรงเรียนชุมชนบ้านทุ่งอำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดพะเยา

ระดับมัธยมศึกษา : โรงเรียนอนันตวิทยาอำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดพะเยา

ระดับปริญญาตรี (บ.ธ.บ.) : มหาวิทยาลัยเกริก กรุงเทพมหานคร

ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพครู (ปวค.) : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงราย

ประสบการณ์ด้านงานวิจัย / งานพัฒนา / การทำงานกับชุมชน

1. งานวิจัยชั้นเรียน กศน.

8. ชื่อ-สกุล : นางสาวณัฐดา บุญชื่น อายุ 49 ปี

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3302000152394

เกิดวันที่ : 8 มีนาคม 2510 หมู่ 10 ตำบล B

ที่อยู่ปัจจุบัน : 42/3 หมู่ 11 ตำบลล่อ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดพะเยา 56150

สถานที่ติดต่อ : 42/3 หมู่ 11 ตำบลล่อ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดพะเยา 56150

E-mail address :-

เบอร์โทรศัพท์ : 099-2359404

บทบาทในชุมชน : นักวิจัย

ประวัติการศึกษา : ระดับประถมศึกษา โรงเรียนเทศบาล 1 ศรีเกิด อ.เมือง จ.เชียงราย

ระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนสามัคคีวิทยาคมอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

ระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง รัฐประศาสนศาสตร์ เอก การเมือง
การปกครองส่วนท้องถิ่น (รปศ.) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

ประสบการณ์ด้านงานวิจัย / งานพัฒนา / การทำงานกับชุมชน

1. โครงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ “เมืองโบราณเวียงลอ”

9. ชื่อ-สกุล : นางสาวรัตน์ ไข่มุกดา อายุ 56 ปี

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3560200096257

เกิดวันที่ : 20 กันยายน 2503 หมู่โลหิต -

ที่อยู่ปัจจุบัน : 134 หมู่ 11 ตำบลลอ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา 56150

สถานที่ติดต่อ : 134 หมู่ 11 ตำบลลอ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา 56150

เบอร์โทรศัพท์ : 06-12891989

บทบาทในชุมชน : นักวิจัย

ประวัติการศึกษา :

ระดับประถมศึกษา : โรงเรียนแม่ลอยไร่ อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย

ระดับมัธยมศึกษา : ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอจุน

จังหวัดพะเยา

ประสบการณ์ด้านงานวิจัย / งานพัฒนา / การทำงานกับชุมชน

- ประธานกลุ่มแม่บ้าน

10. ชื่อ-สกุล : นายดา ไข่มุกดา อายุ 64 ปี

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3570101095716

เกิดวันที่ : 21 มกราคม 2495

ที่อยู่ปัจจุบัน : 100/1 หมู่ 11 ตำบลลอ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา 56150

สถานที่ติดต่อ : 100/1 หมู่ 11 ตำบลลอ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา 56150

เบอร์โทรศัพท์ : 089-2096126

บทบาทในชุมชน : นักวิจัย

ประวัติการศึกษา :

ระดับประถมศึกษา : ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอจุน

จังหวัดพะเยา

ประสบการณ์ด้านงานวิจัย / งานพัฒนา / การทำงานกับชุมชน

- ประธานผู้สูงอายุ และคณะกรรมการหมู่บ้าน

11. ชื่อ-สกุล : นายพลลภ พวงลำเจียก อายุ 63 ปี

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3102000733275

เกิดวันที่ : 8 กันยายน 2496 หมู่โลหิต O

ที่อยู่ปัจจุบัน : 267 หมู่ 1 ตำบลลอ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา 56150

สถานที่ติดต่อ : 267 หมู่ 1 ตำบลลอ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา 56150

เบอร์โทรศัพท์ : 081-7626903

บทบาทในชุมชน : นักวิจัย

ประวัติการศึกษา :

ระดับประถมศึกษา : โรงเรียนบ้านแก่งหลวง อำเภอลอง จังหวัดแพร่

ระดับมัธยมศึกษา : โรงเรียนสารวิทยา กรุงเทพมหานคร

ระดับอุดมศึกษา (อนุปริญญา/ปศ.ต้น) : สารพัดช่างปิยะวิทยา กรุงเทพมหานคร

ประสบการณ์ด้านงานวิจัย / งานพัฒนา / การทำงานกับชุมชน

1. ประธานผู้สูงอายุ หมู่ 1 ตำบลลอ อำเภอลอง จังหวัดพะเยา
2. อาสาสมัครประจำศูนย์ข้อมูลเวียงลอ

12. ชื่อ-สกุล : นางบัวเงิน คำดีบ อายุ 44 ปี

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3560200091247

เกิดวันที่ : 18 กุมภาพันธ์ 2515

ที่อยู่ปัจจุบัน : 5 หมู่ 1 ตำบลลอ อำเภอลอง จังหวัดพะเยา 56150

สถานที่ติดต่อ : 5 หมู่ 1 ตำบลลอ อำเภอลอง จังหวัดพะเยา 56150

เบอร์โทรศัพท์ติดต่อ : 082-1826991

บทบาทในชุมชน : นักวิจัย

ประวัติการศึกษา :

ระดับประถมศึกษา : โรงเรียนบ้านเวียงลออำเภอลอง จังหวัดพะเยา

ระดับมัธยมศึกษา : ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอลอง
จังหวัดพะเยา

ประสบการณ์ด้านงานวิจัย / งานพัฒนา / การทำงานกับชุมชน

1. สมาชิกสภาเทศบาลตำบลเวียงลอ

13. ชื่อ-สกุล : นายสุเวช ไช้ทา อายุ 45 ปี

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3560200096711

เกิดวันที่ : 3 ธันวาคม 2515

ที่อยู่ปัจจุบัน : 87 หมู่ 11 ตำบลลอ อำเภอลอง จังหวัดพะเยา 56150

สถานที่ติดต่อ : 87 หมู่ 11 ตำบลลอ อำเภอลอง จังหวัดพะเยา 56150

เบอร์โทรศัพท์ติดต่อ : 086-1929906

บทบาทในชุมชน : นักวิจัย

ประวัติการศึกษา :

ระดับประถมศึกษา : โรงเรียนบ้านลอ อำเภอลอง จังหวัดพะเยา

14. ชื่อ-สกุล : นางทัศนาศิทธิภา อายุ 60 ปี

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3560200096061

เกิดวันที่ : 6 พฤศจิกายน 2500

ที่อยู่ปัจจุบัน : 79 หมู่ 11 ตำบลลอ อำเภอลอง จังหวัดพะเยา 56150

สถานที่ติดต่อ : 79 หมู่ 11 ตำบลลอ อำเภอลอง จังหวัดพะเยา 56150

เบอร์โทรศัพท์ : 087-9358997

บทบาทในชุมชน : นักวิจัย

ประวัติการศึกษา :

ระดับประถมศึกษา : โรงเรียนบ้านลอ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา

ประสบการณ์ด้านงานวิจัย / งานพัฒนา / การทำงานกับชุมชน

1. ที่ปรึกษากลุ่มแม่บ้าน
2. คณะกรรมการหมู่บ้าน

15.ชื่อ-สกุล : นายเดชา รัสมี อายุ 60 ปี

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 360200099027

เกิดวันที่ : 15 มีนาคม 2500

ที่อยู่ปัจจุบัน : 131 หมู่ 11 ตำบลลอ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา 56150

สถานที่ติดต่อ : 131 หมู่ 11 ตำบลลอ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา 56150

เบอร์โทรศัพท์ : 084-7189636

บทบาทในชุมชน : นักวิจัย

ประวัติการศึกษา :

ระดับประถมศึกษา : โรงเรียนแม่ลอยไร่ อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย

16. ชื่อ-สกุล : นางสาวศนิพร เวียงล่อ อายุ 26 ปี

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 1560200071533

เกิดวันที่ : 24 พฤศจิกายน 2533

ที่อยู่ปัจจุบัน : 74 หมู่ 11 ตำบลลอ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา 56150

สถานที่ติดต่อ : 74 หมู่ 11 ตำบลลอ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา 56150

บทบาทในชุมชน : นักวิจัย

ประวัติการศึกษา :

ระดับประถมศึกษา : โรงเรียนบ้านลออำเภोजุน จังหวัดพะเยา

ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น : โรงเรียนพญาลอวิทยาคมอำเภोजุน จังหวัดพะเยา

ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย : โรงเรียนประชารัฐอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ระดับปริญญาตรี : มหาวิทยาลัยนอร์ท จังหวัดเชียงใหม่

17. ชื่อ-สกุล : นายธง จันทร์ยา อายุ 55 ปี

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3560200091468

เกิดวันที่ : 25 ธันวาคม 2504

ที่อยู่ปัจจุบัน : 9/1 หมู่ 11 ตำบลลอ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา 56150

สถานที่ติดต่อ : 9/1 หมู่ 11 ตำบลลอ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา 56150

บทบาทในชุมชน : นักวิจัย

ประวัติการศึกษา :

ระดับประถมศึกษา : โรงเรียนบ้านลอ ตำบลลอ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา

ประสบการณ์ด้านงานวิจัย / งานพัฒนา / การทำงานกับชุมชน

1. คณะกรรมการหมู่บ้าน
2. ประธานศูนย์เศรษฐกิจพอเพียง

18. ชื่อ-สกุล : นายสุวรรณ ดวงแก้ว อายุ 56 ปี

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3560200098705

เกิดวันที่ : 14 กันยายน 2506 **หมู่โลหิต** O

ที่อยู่ปัจจุบัน : 63 หมู่ 11 ตำบลลอ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา 56150

สถานที่ติดต่อ : 63 หมู่ 11 ตำบลลอ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา 56150

เบอร์โทรศัพท์ติดต่อ : 0806711371

บทบาทในชุมชน : นักวิจัย

ประวัติการศึกษา :

ระดับประถมศึกษา ; โรงเรียนบ้านลอ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา

ประสบการณ์ด้านงานวิจัย / งานพัฒนา / การทำงานกับชุมชน

1. มรรคนายกวัดศรีปึงเมือง

19. ชื่อ-สกุล : นายกษิต ประชา อายุ 36 ปี

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3560500303223

เกิดวันที่ : 16 มกราคม 2523 **หมู่โลหิต** O

ที่อยู่ปัจจุบัน : 258 หมู่ 2 ตำบลหงส์หิน อำเภोजุน จังหวัดพะเยา 56150

สถานที่ติดต่อ : 258 หมู่ 2 ตำบลหงส์หิน อำเภोजุน จังหวัดพะเยา 56150

E-mail address : mean-1155@hotmail.com

เบอร์โทรศัพท์ติดต่อ : 097-9795388

บทบาทในชุมชน : นักวิจัย

ประวัติการศึกษา :

ระดับประถมศึกษา : โรงเรียนชุมชนบ้านห้วยลาน อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา

ระดับมัธยมศึกษา : โรงเรียนจำเมืองวิทยาคม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา

ระดับปริญญาตรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย จังหวัดเชียงราย

ประสบการณ์ด้านงานวิจัย / งานพัฒนา / การทำงานกับชุมชน

1. วิจัยชั้นเรียน

20. ชื่อ-สกุล : นางสาวโนรัตน์ สักล่อ อายุ 34 ปี

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3560200196961

เกิดวันที่ : 15 มีนาคม 2525 **หมู่โลหิต** B

ที่อยู่ปัจจุบัน : 258 หมู่ 2 ตำบลหงส์หิน อำเภोजุน จังหวัดพะเยา 56150

สถานที่ติดต่อ : 258 หมู่ 2 ตำบลหงส์หิน อำเภोजุน จังหวัดพะเยา 56150

E-mail address : anorat 2525@gmail.com

เบอร์โทรศัพท์ : 087-0579466

บทบาทในชุมชน : นักวิจัย

ประวัติการศึกษา :

ระดับประถมศึกษา : โรงเรียนบ้านสักลออำเภोजุน จังหวัดพะเยา
ระดับมัธยมศึกษา : โรงเรียนพญาลอวิทยาคมอำเภोजุน จังหวัดพะเยา
ระดับปริญญาตรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย จังหวัดเชียงราย

ประสบการณ์ด้านงานวิจัย / งานพัฒนา / การทำงานกับชุมชน

1. วิจัยชั้นเรียน

21. ชื่อ-สกุล : นางสาวฉวีรัตน์ ศรีคำมูล อายุ 44 ปี

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3560200069268

เกิดวันที่ : 26 มิถุนายน 2515 หมู่โลหิต O

ที่อยู่ปัจจุบัน : 125 หมู่ 1 ตำบลห้วยข้าวก่ำ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา 56150

สถานที่ติดต่อ : 125 หมู่ 1 ตำบลห้วยข้าวก่ำ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา 56150

E-mail address : Seecomool@hotmail.co.th

เบอร์โทรศัพท์ : 087-9782398

บทบาทในชุมชน : นักวิจัย

ประวัติการศึกษา :

ระดับประถมศึกษา : โรงเรียนบ้านบัวสถานอำเภोजุน จังหวัดพะเยา
ระดับมัธยมศึกษา : โรงเรียนจุนวิทยาคมอำเภोजุน จังหวัดพะเยา
ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง : โรงเรียนพาณิชยการเชียงรายอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย
ระดับปริญญาตรี : สถาบันราชภัฏเชียงราย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

22. ชื่อ-สกุล : นายเฉลิม เพียรภูนา อายุ 55 ปี

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3440800577541

เกิดวันที่ : 5 พฤศจิกายน 2504

ที่อยู่ปัจจุบัน : 173/1 หมู่ 11 ตำบลล่อ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา 56150

สถานที่ติดต่อ : 173/1 หมู่ 11 ตำบลล่อ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา 56150

เบอร์โทรศัพท์ : 0895551642

บทบาทในชุมชน : นักวิจัย

หมายเหตุ : เสียชีวิต